

LUND UNIVERSITY

Ungdomsarbetslösheten - om övergångsregimer, institutionell förändring och socialt kapital

Håkansson, Peter

2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Håkansson, P. (2011). *Ungdomsarbetslösheten - om övergångsregimer, institutionell förändring och socialt kapital*. [Doktorsavhandling (monografi), Ekonomisk-historiska institutionen].

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lund Studies in Economic History 55

Ungdomsarbetslösheten

- om övergångsregimer, institutionell förändring
och socialt kapital

Peter Håkansson

Copyright © Peter Håkansson

ISBN 978-91-7473-181-1

ISSN 1400-4860

Tryckt i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet
Lund 2011

Innehållsförteckning

Tabell- och figurförteckning	viii
Tabeller	viii
Figurer	x
Förord	xiii
1. Problemformulering och vetenskaplig positionering	1
En översiktlig beskrivning av problemet	3
Är ungdomsarbetslösheten ett selekteringsproblem?	9
Frågeställningar och syfte	11
Avgränsningar	13
Varför är ungdomar arbetslösa generellt?	13
Genusperspektiv	14
Etnisk diskriminering	14
Ungdomarna och civilsamhället	15
Perspektiv och vetenskaplig positionering	16
Ekonomisk teori och ny institutionell ekonomi	16
Spårbundenhet	17
Disposition	18
2. Hur kan ungdomsarbetslöshet förklaras?	23
Den neoklassiska läroboksmodellen	24
Divergens mellan utbildning och arbetsmarknadens kunskapskrav	26

Duala/segmenterade arbetsmarknader	36
Sökteoretiska modeller	37
Job shopping-teorin	39
Kritik	40
Mot en ny modell som kan förklara ungdomsarbetslöshet och kontakter och nätverk	42
3. Om socialt kapital, övergångsregimer och förändring	47
Socialt kapital och arbetslöshet	47
Vad är socialt kapital?	50
Är socialt kapital en individuell eller samhällelig tillgång?	55
Överbryggande och anknytande socialt kapital	56
Tillit mellan människor – social tillit	57
Sammanfattning: Socialt kapital	59
Hur ska en övergångsregim definieras?	60
Förändring	66
Aktörernas roll	69
Sammanfattning: Hur skapas och förändras en övergångsregim?	70
4. Socialt kapital, riskpremie och sannolikheten att vara arbetslös	73
Kvantitativ modell och metod	74
Data	78
Resultat	83
Har ungdomarnas föreningsdeltagande minskat över tid?	87
Sammanfattande diskussion	88
5. Ungdomars sociala kapital och arbetslöshet i Skåne	93
Data	94

Enkäten 2000	94
Enkäten 2004	95
Enkäten 2008	96
Bortfall	97
Ett nytt dataset med Folkhälsoenkäterna som grund	97
Modell 1: En modell där risk bestäms utifrån tillit	99
Finns det skillnader i social tillit mellan kommunerna?	102
Modell och resultat	105
Modell 2: Åter till mikromodellen	110
Resultat	113
Sammanfattande diskussion	119
Appendix	122
6. Från barnarbete till yrkeshögskola – övergångsregimer 1880-2010	125
1800-talet och början av 1900-talet: Heltidsarbetsregimen	128
Familjeliv och yrkesliv	130
Sammanfattande karaktäristik av heltidsarbetsregimen	133
Mellankrigstiden: Deltidsarbetsregimen	134
”Blind alley-jobs” i Sverige	137
Övergångsregimen i Sverige – Yrkesutbildningen grundas	138
1930-talets diskussioner om utbildning och beredskapsarbeten	141
Avsaknaden av reformer och arbetsmarknadens parter inställning	143
Sammanfattande karaktäristik av deltidarbetsregimen	144
1950-talet: Utbildningslinjen etableras	146
Arbetsmarknadens parter och utbildningsdiskussionerna	149

1950- och 1960-talen – Decennium utan problem?	150
Sammanfattande karaktäristik av övergångsregimen då utbildningslinjen etableras	153
1990-talets övergångsregim: Utbildningslinjen förstärks	153
Gymnasieutbildningen 1991	154
Yrkeshögskolan	158
Sammanfattande karaktäristik av övergångsregimen under 1990- och 2000-talen	159
Övergångsregimernas förändring 1880-2010	160
7. Ungdomsarbetslösheten och det sociala kapitalet – argument och motargument	167
Den centrala tesen	167
Vilka belägg finns?	168
Vilka är motargumenten?	169
Motargument 1: Ungdomsarbetslösheten är inget problem	169
Motargument 2: Ungdomarnas sociala kapital minskar inte	171
Motargument 3: Sänkta ungdomslöner löser problemet	172
Motargument 4: Socialt kapital löser inte problemet – det är socialt kapital som <i>är</i> problemet	174
Motargument 5: Socialt kapital sänker inte riskpremien	176
Motargument 6: Det är inte socialt kapital som leder jobb, det är jobb som leder till socialt kapital – problemet med kausalitet	178
Motargument 7: Det behövs ingen ny modell. Det finns tillräckligt med bra modeller som kan förklara ungdomsarbetslöshet.	179
Motargument 8: Övergångsregimen har inte förändrats	181
Avslutningsvis...	183

Summary	185
Youth unemployment – transition regimes, institutional change and social capital	185
Research questions	187
A model that includes risk and the value of contacts	188
The role of social capital	189
Transition regimes in Sweden	189
Conclusions	190
Referenser	193
Data	200
Hemsidor	201

Tabell- och figurförteckning

Tabeller

Tabell 1.1 Arbetslöshet inom olika åldersklasser 30 november 1933	6
Tabell 2.1 Gymnasieutbildning i befolkningen	26
Tabell 2.2 Utbildningsnivå i åldersgruppen 20-24 år, 1990, 1999, 2000	29
Tabell 2.3 Gymnasieprogrammets fördelning i typ av studier, tre år efter avslutad utbildning, gymnasieavgångna	32
Tabell 4.1 Variabler som används i den skattade modellen. Definition och förväntat värde.....	77
Tabell 4.2 Urvalet fördelat på studieåren och sysselsättning. Jämförelse med resultaten ur AKU.....	79
Tabell 4.3 Urvalet fördelat på ålder och sysselsättning. Jämförelse med resultaten ur AKU.....	79
Tabell 4.4 Urvalet fördelat på utbildningsnivå och sysselsättning. Jämförelse med utbildningsnivån enligt utbildningsregistret	81
Tabell 4.5 Urvalet (åren 1996-2006) fördelat på föreningsaktivitet och sysselsättning.	82
Tabell 4.6 Beräkning av variabeln ”föreningsaktiv”.	83
Tabell 4.7 Skattade resultat från den ekonometriska modellen. Alla 18-64 år. Oddskvoter	84
Tabell 4.8 Skattade resultat från den ekonometriska modellen. Alla 18-24 år. Oddskvoter	85
Tabell 4.9 Föreningsaktivitet. Hela befolkningen 18-64 år.....	87

Tabell 4.10 Föreningsaktivitet. Ungdomar 18-24 år. Hela populationen	87
Tabell 5.1 Bortfall och svarsfrekvenser i Folkhälsoenkäterna 2000, 2004 och 2008	97
Tabell 5.2 Urvalet i Folkhälsodatasetet 2000, 2004 och 2008 efter begränsningar	97
Tabell 5.3 Åldersstruktur. Urvalet i Folkhälsodatasetet jämfört med befolkningen.	98
Tabell 5.4 Arbetslöshet. Urvalet i Folkhälsodatasetet (FH) 18-64 år jämfört med Arbetskraftsundersökningen (AKU) 16-64 år.....	99
Tabell 5.5 Konstruktionen av ett tillitsindex. Påståenden som ingår och hur de poängsatts	100
Tabell 5.6 Variabler som används för att skatta modell 1. Definition och förväntat värde.....	107
Tabell 5.7 Resultat med logistisk regression då risk påverkas av tilliten i en kommun. Andelen tillitsfulla per kommun resp. tillitspoäng.....	109
Tabell 5.8 Variabler som används för att skatta mikromodellen. Definition och förväntat värde.....	111
Tabell 5.9 Mikromodellen: Resultat med logistisk regression, sannolikhet för arbetslöshet skattad med föreningsaktivitet, ålder, kön, utbildning, år och kommun.....	114
Tabell 5.10 Finns det skillnader mellan ungdomars och vuxnas föreningsaktivitet?	117
Tabell 5.11 Finns det skillnader i ungdomars föreningsaktivitet över tid.....	117
Tabell 5.12 Modell 2: Resultat med logistisk regression, samtliga primärkommuner i Skåne.....	122

Figurer

Figur 1.1 Relativ ungdomsarbetslöshet 1963-2010. Ungdomars arbetslöshet (20-24 år) i relation till 25-64 åringars arbetslöshet, tidigare definitionen resp. nya definitionen.	4
Figur 1.2 Arbetslöshet för 20-24 åringar och 25-64 åringar. 1963 – 2010. Tidigare definitionen resp. nya definitionen.....	5
Figur 1.3 Relativ ungdomsarbetslöshet i Sverige och EU15 1992-2007. Ungdomars (under 25 år) arbetslöshet i relation till arbetslöshet bland personer över 25 år.	7
Figur 1.4 Genomsnittlig relativ ungdomsarbetslöshet i EU-länderna 1993-2007. Ungdomars (under 25 år) arbetslöshet i relation till arbetslöshet bland personer över 25 år.....	8
Figur 1.5 Antalet arbetslösa ungdomar 1963-2010, tidigare definitionen resp. nya definitionen	10
Figur 2.1 Andel i studier i mars, tre år efter avslutad gymnasieutbildning	32
Figur 2.2 Arbetslöshet för 16-24 åringar och 16-64 åringar, 2004 - 2007	33
Figur 2.3 Andel i arbete i mars, tre år efter avslutad gymnasieutbildning	34
Figur 2.4 Arbetets överensstämmelse med utbildningen i mars, tre år efter avslutad gymnasieutbildning.....	35
Figur 3.1 Övergångsregim och spårbundenhet.....	64
Figur 5.1 Ungdomsarbetslöshet (18-24 år) per kommun i Skåne. Genomsnitt för åren 2000, 2004 och 2008	95
Figur 5.2 Social tillit i Skåne åren 2000, 2004 och 2008. Alla 18 – 64 år.	101
Figur 5.3 Social tillit i Skåne åren 2000, 2004 och 2008. Ungdomar 18 – 24 år.	103

Figur 5.4 Andelen tillitsfulla i respektive kommun, medelvärde för åren 2000, 2004 och 2008.....	104
Figur 5.5 Tillitspoäng enligt tillitsindex, medelvärde per kommun 2000, 2004 och 2008.	105
Figur 5.6a Andel föreningsaktiva per kommun, medelvärde för åren 2000, 2004 och 2008. <i>Alla 18 – 64 år</i>	118
Figur 5.6b Andel föreningsaktiva per kommun, medelvärde för åren 2000, 2004 och 2008. <i>Ungdomar 18 – 24 år</i>	119
Figur 6.1 Antalet deltagare som avslutat en yrkesutbildning 1950-1960. Dagtidsutbildningar.....	148
Figur 6.2 Övergångsregimernas förändringsprocesser – En taxonomi.....	162
Figure 1 Relative youth unemployment 1963-2010. Youth unemployment (20-24 years) in relation to that of 25-64 year olds.	186
Figure 2 Relative youth unemployment in Sweden and EU15 1992-2007. Unemployment of young people (under 25) in relation to that of the over 25s.....	186

Förord

Att skriva en avhandling är, precis som livet självt, en ganska lång och krokig process. För en del är den något krokigare än för andra. Trots denna krokiga väg med alla sina stickspår, tycks man återkomma till samma platser gång på gång. På sätt och vis visar väl det att även vi individer är föremål för spårbundenhet. Det spår man slog in på för decennier sedan har man svårt att ta sig ur. Så man kan nog säga att den här avhandlingen egentligen påbörjades för ganska många år sedan när jag fick möjlighet att arbeta som utredningssekreterare i en statlig utredning om män och kvinnor på 1990-talets arbetsmarknad. Sedan dess har jag återkommit vid många olika tillfällen till arbetsmarknadsområdet, trots att jag är en ganska otålig person och har svårt att hålla mig till endast ett område.

Under avhandlingsarbetets gång har en mängd personer bidragit med hjälp, inspiration, stimulerande kommentarer och ett genuint intresse. Utan dessa personers hjälp hade denna avhandling aldrig blivit av. Först och främst vill jag tacka mina handledare Christer Gunnarsson och Anders Nilsson för deras enorma arbetsinsats, stora intresse, kritiska blickar och konstruktiva synpunkter. Christer har varit en stor inspiration för mig alltsedan han fick mig intresserad av ny institutionell ekonomi i början av 1990-talet genom en artikel han skrivit om Douglass North. Från North var inte steget långt till Putnam och socialt kapital och på den vägen är det, som det brukar heta.

Jag kom delvis att närma mig doktorerandet från ett utbildningsperspektiv. Anders djupa kunskap och kreativa inspiration har inneburit att jag lyckats knyta ihop utbildnings- och arbetsmarknadsperspektiven.

Jag vill särskilt tacka Lars Pettersson som uppmärksammade mig på möjligheten att söka stipendium från KEFU och som uppmuntrade mig att följa arbetsmarknadsspåret. I detta sammanhang vill jag även passa på att tacka KEFU för finansiellt stöd och särskilt Mikael Hellström, Ulf Ramberg och Kerstin Bengtsson.

Slutseminariet den 15 juni 2011 var väldigt viktigt för hur avhandlingen skulle komma att se ut. Jag vill tacka alla som deltog på slutseminariet och bidrog med konstruktiva kommentarer. Jag vill särskilt tacka mina kom-

mentatorer, Kerstin Enflo och Lars Svensson, som bidrog med mycket konstruktiva och värdefulla kommentarer.

Till alla kollegor på institutionen vill jag rikta ett riktigt stort: TACK! Det är ni som bidrar till kreativitet genom ert sätt att vara, bry sig om, glädjen i diskussionerna och framförallt genom er öppenhet och seriösa lyhördhet. I would specifically like to thank my roomie, Tina Hannemann, for all her wit and humour. However, Tina is not only funny, she is also really skilful both when it comes STATA and social capital. Jag vill även tacka Jonas Helgertz för all hjälp med STATA och för hans enorma tålamod med en "digital invandrare" som jag. Vidare vill jag tacka Fredrik Bergenfeldt som korrekturläst hela avhandlingen.

Mats Greiff och Peter Waara har läst tidiga versioner av texter och bidragit med mycket värdefulla synpunkter och litteraturförslag. Tobias Karlsson har läst delar av avhandlingen i arbetets slutskede och givit värdefulla och kreativa kommentarer. Benny Carlsson har hjälpt till med korrekturet och kommit med värdefulla synpunkter. Sam Jenkins och Jaya Reddy har språkgranskat den engelska sammanfattningen. Tack.

Slutligen vill jag nämna några som ständigt varit intresserade, uppmärksammande och uppmuntrande. Först vill jag nämna mina barn, Axel och Vilmer. Jag älskar er gränslöst, förutsättningslöst och villkorlöst. Till Duda, ljubavi, hvala za sve podrške. Volim te.

Malmö, november 2011

1. Problemformulering och vetenskaplig positionering

Den 18 mars 2010 sänder *P1 Morgon* ett inslag som handlar om nätverk. Budskapet är att nätverk ger jobb, trots lågkonjunktur och allmänt hög arbetslöshet. Inslaget behandlar de personer som kom till Trygghetsrådet, och visar att av dem som fick nytt arbete hade 65 % fått detta arbete via kontakter.¹ Inslaget i P1 våren 2010 är långt ifrån unikt. Det förekommer massvis med tips i media hur man ska ”maxa sitt nätverk” eller ”kallprata med chefen” vid kaffeautomaten², allt i syfte att skapa tillgångar i form av relationer som ska kunna gynna karriären.³

Bland folk i allmänhet är det troligen ganska välkänt att nätverk och kontakter är en tillgång för en individ som vill ha anställning. Även bland ekonomer är det ett välkänt faktum att nätverk och personliga kontakter är en effektiv sökväg när det gäller att finna anställning.⁴

Det torde även vara ett ganska välkänt faktum att ungdomar har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden i Sverige. Ungdomsarbetslösheten har nått rekordnivåer under 2000-talet. År 1970 var arbetslösheten för 20-24 åringar ca 2 %. Fyrtio år senare, år 2010, var arbetslösheten för 20-24 åringar ca 20 %.⁵ Den *relativa* ungdomsarbetslösheten har trendmässigt ökat

¹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=3565668> 2011-05-20.

² <http://www.metrojobb.se/artikel/82/kallprat-bra-för-jobbrelationerna> 2011-05-20.

³ En sökning på Google 2011-05-20 på ”nätverk” ”kontakter” och ”jobb” gav 16 miljoner träffar. Långt ifrån alla är relevanta, men relativt många träffar är av karaktären ”20 vägar till ditt drömjobb” där nätverk tas upp som en viktig del.

⁴ Se bl.a. Rees (1966), Montgomery (1991), Calvó-Armengol & Zenou (2005), Calvó-Armengol & Jackson (2004) m.fl.

⁵ SCB, AKU www.scb.se Visserligen mäts siffran år 2010 med den nya definitionen som ligger över den tidigare definitionen med ca 3-4 procentenheter för gruppen 20-24 åringar.

under hela 2000-talet och i internationell jämförelse är den svenska ungdomsarbetslösheten bland de högsta i Europa.⁶

Utgångspunkten för den här avhandlingen är att kontakter och nätverk har betydelse för ungdomsarbetslösheten. Ungdomar saknar i större utsträckning än vuxna kontakter som kan leda in på arbetsmarknaden och denna avsaknad av kontakter leder i sin tur till en högre risk för arbetsgivaren att anställa en ungdom. Vidare menar jag, att trots det erkännande som ekonomer inom det söketeoretiska paradigmet ger kontakter och nätverk som effektiva sökvägar, har de traditionella förklaringsmodeller som vill förklara ungdomsarbetslöshet behandlat kontakter och nätverk på ett alltför otillräckligt sätt. Därför, menar jag, har de traditionella modellerna varit otillräckliga för att förklara ungdomarnas försämrade position och möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Utgångspunkten för traditionella förklaringsmodeller, som ”den neoklassiska läroboksmodellen” och ”utbildningsmodellen”, är att transaktionskostnaderna är låga, vilket innebär att information om marginalproduktivitet och utbildningsval existerar till en relativt låg kostnad. Om man istället antar att det finns transaktionskostnader i form av informationskostnader och risk, kommer nätverk, relationer och tillit att få mycket större betydelse när vi ska förstå varför ungdomar är mer arbetslösa än vuxna.

Vidare har de traditionella modellerna svårt att förklara den egentliga anställningsprocessen för ungdomar. Det ungdomar har gemensamt är att de är relativt nya på arbetsmarknaden och att de relativt nyligen lämnat skolan. Övergången från skola till arbetsmarknad framstår därför som central för ungdomsarbetslöshetsproblematiken. Därigenom kommer förändringar i övergångsregimen att påverka ungdomarnas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. En analys av övergångsregimer och övergångsregimernas förändring över tid blir därför nödvändig för att förstå ungdomsarbetslösheten.

En effektiv övergångsregim sänker transaktionskostnader, t.ex. risk. Risk förekommer i alla anställningsförhållanden och finns eftersom perfekt information inte kan existera. Risk kan ta sig olika uttryck. Ett exempel är risken för opportunistiskt beteende eller bedrägeri. Det är välkänt för ekonomer att om en transaktion görs flera gånger (t.ex. vid ett spelteoretiskt

Det beror på att i den tidigare definitionen var heltidsstuderande som aktivt sökte arbete och beredda att ta arbete inte definierade som arbetslösa, vilket de är i den nuvarande definitionen.

⁶ Se bl.a. Schröder (2000), Nordström Skans (2009) och Olofsson (2003, 2007).

experiment) kommer risken för opportunistiskt beteende att minska. Det betyder att om en relation utvecklas kommer risken för opportunistisk beteende att sjunka. Jag menar att denna relation kan karaktäriseras som socialt kapital. Socialt kapital blir således en tillgång för individen och kan användas för att sänka risk, och framförallt, arbetsgivarens riskpremie, eftersom riskpremien är arbetsgivarens kompensation för risk. Således, om övergångsregimen innehåller ett skapande av socialt kapital, kommer övergången från skola till arbetsmarknad att ha förutsättningar att vara effektiv. Om socialt kapital saknas kommer transaktionskostnaderna att bli högre; en sådan övergångsregim kan karaktäriseras som suboptimal.

En utgångspunkt i avhandlingen är att en övergångsregim påverkas av spårbundenhet. Enligt betydelsen av spårbundenhet kan en övergångsregim tillåtas vara suboptimal. På grund av spårbundenhet har vi i dag en övergångsregim som i liten utsträckning fokuserar på att skapa socialt kapital och i mycket stor utsträckning fokuserar på skolutbildning. Dock har socialt kapital fortfarande stor betydelse för möjligheten att få ett jobb. Fram till 1990-talet tycks detta behov av socialt kapital ha tillfredsställts av engagemang i föreningslivet. När detta engagemang har dalat, har även individernas sociala kapital minskat.

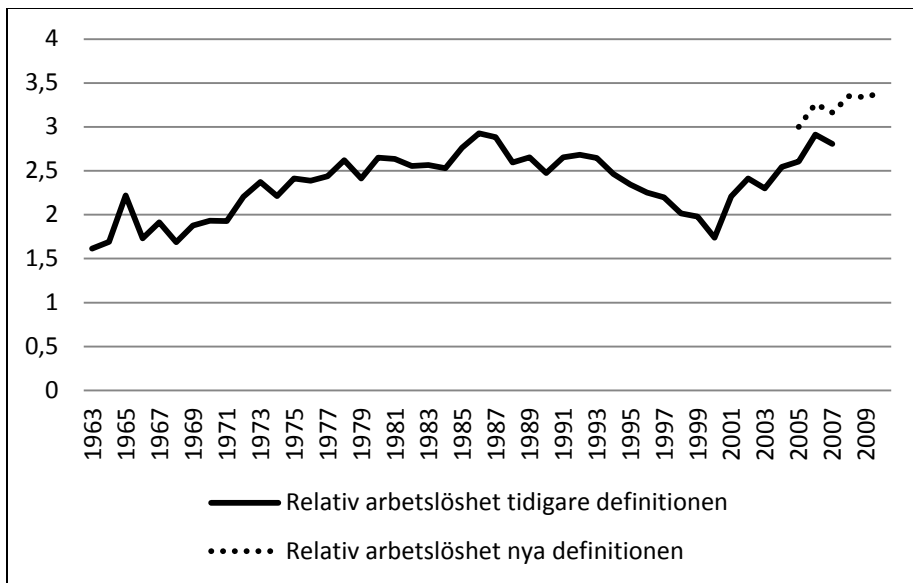
En översiktlig beskrivning av problemet

Ungdomsarbetslöshet är inget nytt problem. Nordström Skans visar i en studie från 2009 att arbetslösheten bland ungdomar (åldersgruppen 15-25 år) har varit 2-3 gånger högre än arbetslösheten i åldersgruppen 25-54 under minst 40 år (1968-2007). Nordström Skans visar även att den relativa ungdomsarbetslösheten i Sverige verkar ha ökat sedan 1998, men finner inga förklaringar till att så är fallet, trots att flera olika förklaringsmodeller och hypoteser behandlas.⁷

Figur 1.1 visar den relativa ungdomsarbetslösheten i Sverige mellan åren 1963-2010. Eftersom arbetsmarknaden för 16-19 åringar kraftigt förändrats de senast 30 åren har jag valt att endast referera till åldersgruppen

⁷ Nordström Skans (2009).

Figur 1.1 Relativ ungdomsarbetslöshet 1963-2010. Ungdomars arbetslöshet (20-24 år) i relation till 25-64 åringars arbetslöshet, tidigare definitionen resp. nya definitionen.⁸

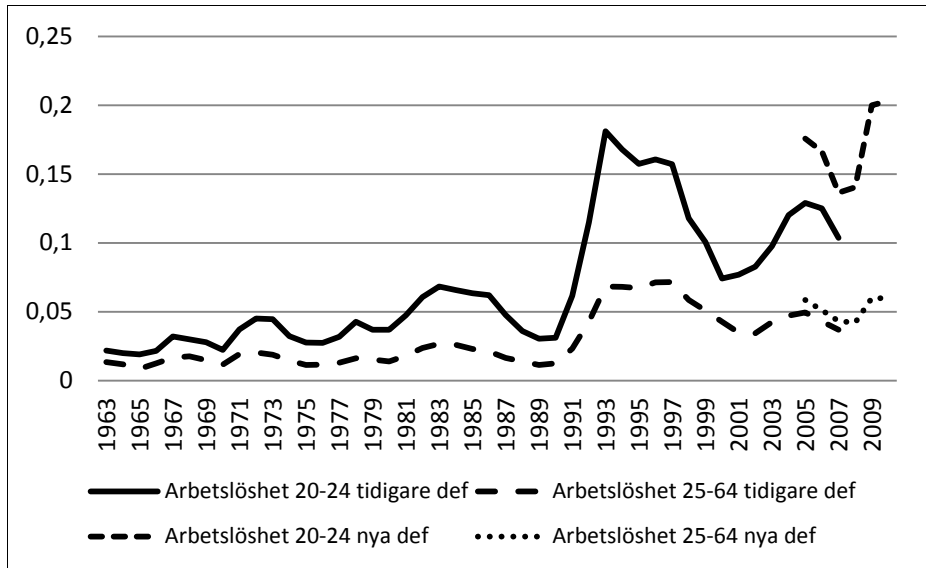
Källa: Egna beräkningar med utgångspunkt från SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU)⁹

20-24 åringar. Vidare används åldersgruppen 25-64 år som referens för den relativa arbetslösheten. Även dessa data stödjer slutsatsen att det finns en trendmässig ökning av den relativa ungdomsarbetslösheten från början av 2000-talet. Jämförelserna kompliceras något av att Statistiska centralbyrån (SCB) ändrat definitioner år 2005, men även med hänsyn till dessa förändringar visar figur 1.1 att arbetslösheten varit 2-3 gånger så hög bland ungdomar (20-24 år) som bland med vuxna (25-64 år) under senaste 40 åren.

⁸ Enligt SCBs tidigare definition var heltidsstuderande som aktivt sökte arbete och beredda att ta arbete inte definierade som arbetslösa, vilket de är i den nuvarande definitionen. Anledningen att den tidigare definitionen används är att denna har historisk data som den nuvarande definitionen saknar.

⁹ För 1963-1969 används SCB:s Statistiska tabeller Reviderad bearbetning av arbetskraftsundersökningen 1974:15, 1973:18, 1972:25, 1972:16, 1971:22, 1971:23, 1972:43.

Figur 1.2 Arbetslöshet för 20-24 åringar och 25-64 åringar. 1963 – 2010. Tidigare definitionen resp. nya definitionen.

Källa: Egna beräkningar med utgångspunkt från SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU)¹⁰

Jämfört med utvecklingen från 1970 visar figur 1.1 att 1960-talet såg ganska annorlunda ut. Under 1960-talet är det endast år 1965 som visar upp ett värde över 2,0. "Toppen" år 1965 beror troligen på att den allmänna arbetslösheten (25-64 åringar) var så otroligt låg – under 1 % år 1965. Från början av 1970-talet ökar således den *relativa* ungdomsarbetslösheten. Detta beror på att ungdomsarbetslösheten ökar, medan arbetslösheten för 25-64 åringar i stort sett är konstant (ca 2 % eller därunder).

Figur 1.2 visar arbetslösheten för 20-24 åringar och för 25-64 åringar. Den relativa ungdomsarbetslösheten tycks minska från början av 1990-talet, men figur 1.2 visar på stora förändringar på arbetsmarknaden och arbetslöshetsnivåer som hittills inte hade uppmätts. Den minskande relativa ungdomsarbetslösheten från 1990 beror således på att arbetslösheten för 25-64 åringar ökar mycket. Visserligen minskar både ungdomsarbetslösheten och

¹⁰ För 1963-1969 används SCB:s Statistiska tabeller Reviderad bearbetning av arbetskraftsundersökningen 1974:15, 1973:18, 1972:25, 1972:16, 1971:22, 1971:23, 1972:43.

arbetslösheten för 25-64 åringar under andra halvan av 1990-talet, men båda kvarstår på historiskt höga nivåer. Då den relativa ungdomsarbetslösheten studeras ser det ut som om den minskar under hela 1990-talet, men det har funnits andra strukturella skift bakom denna förändring. Från början av 2000-talet är det främst ungdomsarbetslösheten som ökar, medan arbetslösheten för 25-64 åringar tycks ligga på en relativt konstant nivå kring ca 5 %.

Som en jämförelse till tidsserien 1963-2010 kan statistiken som presenterades av 1934 års ungdomsarbetslöshetssakkunniga ställas. Denna redovisas i tabell 1.1. Arbetslöshetsundersökningen 1933 byggde på uppgifter från de lokala arbetslöshetskommittéerna i de kommuner som stod i rapportförbindelse med kommissionen och avsåg hjälpsökande.

Antalet (manliga) löntagare i respektive åldersklass beräknades på befolkningsuppgifter från år 1931 och beräkningen gjordes av Statens arbetslöshetskommissions biträdande sekreterare fil. lic. T. Hessler. Som Hessler påpekar är resultaten osäkra och bygger på beräkningar. Vidare bygger beräkningarna av arbetskraften endast på manliga löntagare (de arbetslösa består både av män och kvinnor), men detta menar Hessler endast är ett mindre problem eftersom

... när antalet hos arbetslöshetskommittéerna anmälda arbetslösa kvinnor den 30 november 1933 endast uppgick till 1 755 i hela landet, motsvarande endast 1 % av hela arbetslöshetsklientelet.¹¹

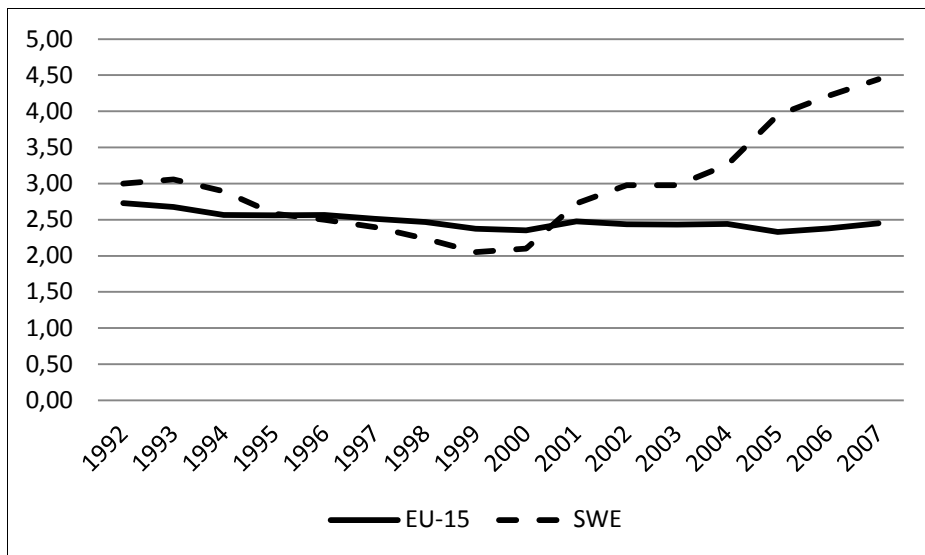
Tabell 1.1 Arbetslöshet inom olika åldersklasser 30 november, 1933

Ålder	Beräknat antal manliga löntagare 1933	Antal arbetslösa	Arbetslöshet (Arbetslösa)/(manlig) arbetskraft)	Relativ arbetslöshet (ungdomsarbetslöshet/26-61+)
16-20	156 100	22 291	12,5%	1,01
21-25	208 000	35 121	14,4%	1,17
26-30	192 900	29 090	13,1%	
31-40	296 900	36 731	11,0%	
41-50	206 700	24 575	10,6%	
51-60	141 400	16 413	10,4%	
61-	77 600	5 982	7,2%	
Summa	1 279 600	170 203	11,7%	

Källa: Egna beräkningar med utgångspunkt från SOU 1934:11, s. 139

¹¹ SOU 1934:11, s. 138.

Figur 1.3 Relativ ungdomsarbetslöshet i Sverige och EU15 1992-2007. Ungdomars (under 25 år) arbetslöshet i relation till arbetslöshet bland personer över 25 år.

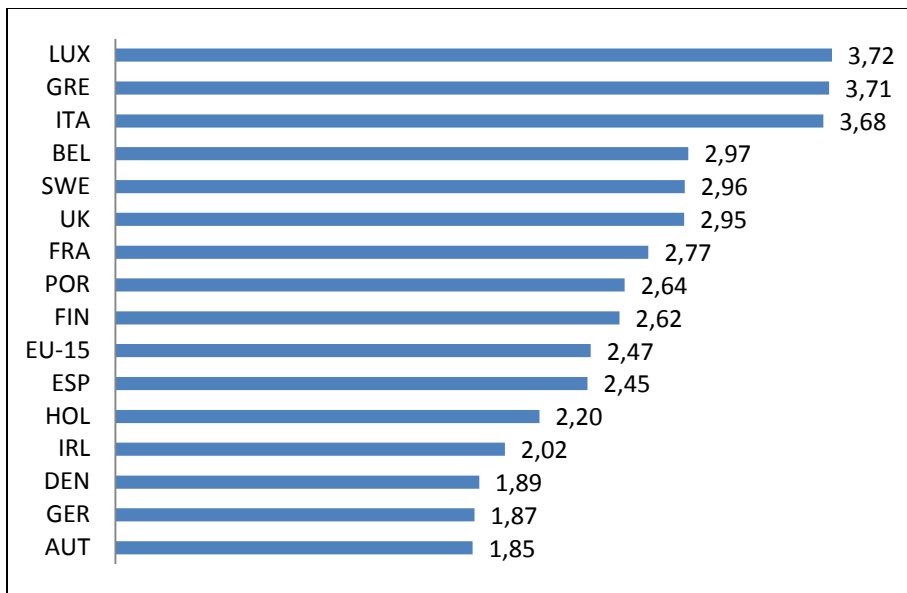
Källa: Eurostat

Om 1933 års data jämförs med data från 2010 ser vi att ungdomsarbetslösheten för 21-25 åringar var lägre år 1933 (14,4 %) än vad den var för 20-24 åringar år 2010 (20,3 %).¹² Vidare är det intressant att finna att den relativa ungdomsarbetslösheten 1933 (1,17 för 21-25 åringar i förhållande till 26-61+) inte ligger i närheten av dagens kvot på ca 3. Detta visar att ungdomsarbetslösheten både i absoluta och i relativa tal är större i dag än vad det var 1933.

Figurerna 1.3 och 1.4 visar Sverige i förhållande till EU-länderna. Figur 1.3 visar utvecklingen i Sverige jämfört med EU15. Figuren visar att utvecklingen i Sverige inte motsvaras av en generell ökning i relativ ungdomsarbetslöshet i EU-området. Vissa länder har visserligen upplevt samma trendmässiga ökning under 2000-talet som Sverige (t.ex. Storbritannien,

¹² Dock kan det argumenteras att mätmetoder och definitioner var olika och svårigen kan jämföras. Försiktighet bör därför iaktas vid jämförelser.

Figur 1.4 Genomsnittlig relativ ungdomsarbetslöshet i EU-länderna 1993-2007. Ungdomars (under 25 år) arbetslöshet i relation till arbetslöshet bland personer över 25 år.

Källa: Eurostat

Österrike), men ökningen i dessa länder är inte lika kraftig som i Sverige. Dessutom visar figur 1.3 att detta inte är en generell tendens inom EU15.

Figur 1.4 visar genomsnittlig relativ ungdomsarbetslöshet i EU-länderna för åren 1992 och 2007. Det kan konstateras att ur ett internationellt perspektiv ligger den relativa ungdomsarbetslösheten högt i Sverige efter år 2000. Tilläggas bör även att Grekland och Italien, som visserligen utifrån ett 15-års perspektiv har högre relativ ungdomsarbetslöshet än Sverige, har upplevt en motsatt trend. I dessa länder har den relativa ungdomsarbetslösheten sjunkit under 2000-talet och den svenska relativa ungdomsarbetslösheten passerade dessa länder 2003 respektive 2004.

Bilden visar på en ganska stor spridning mellan EU-länderna. Lägst relativ arbetslöshet har de länder som anslutit sig till vad vi kan kalla ”den tyska modellen”. Denna modell kan karaktäriseras av ett stort inslag av lärlingsutbildning i yrkesutbildningen.

När vi jämför Sverige med övriga Europa framstår således ungdomsarbetslösheten som ett särskilt problem i Sverige. Dessutom är problemet växande i Sverige, vilket det inte tycks vara på samma sätt i övriga EU.

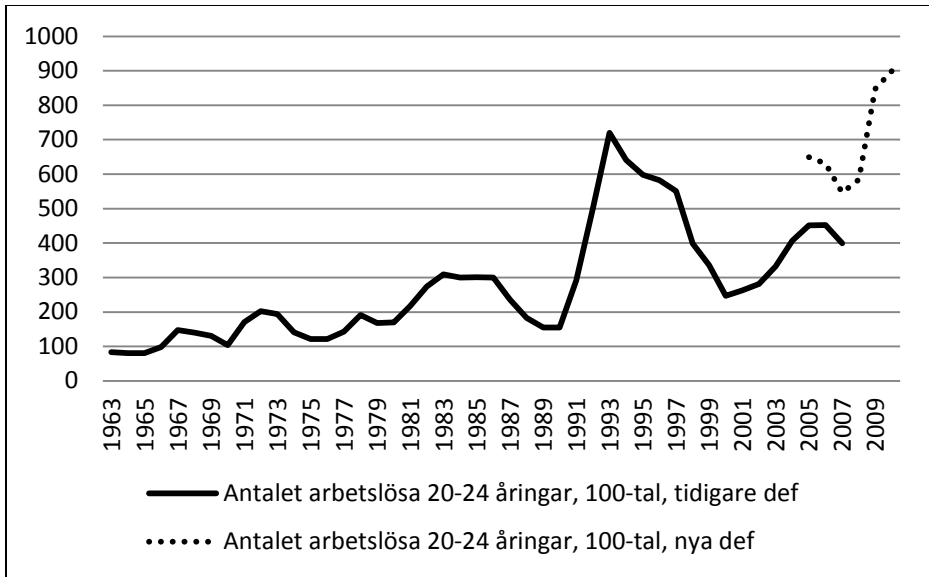
Genom att studera den *relativa* ungdomsarbetslösheten ser vi att ungdomar relativt vuxna är missgynnade på arbetsmarknaden. Kan det finnas strukturer som utestänger, eller åtminstone försvårar, för ungdomar att få jobb? Genom att ungdomar har svårt att komma in på arbetsmarknaden (vilket den högre relativa arbetslösheten ger belägg för) blir det svårt för ungdomar att etablera sig på arbetsmarknaden.

Statistiken som presenterats här tyder på en sämre fungerande övergångsregim från skola till arbetsmarknad i Sverige än i många andra länder. Kan det vara så att övergångsregimen i Sverige är sämre än övergångsregimerna i Danmark, Tyskland och Österrike? Ofta tas dessa ländernas lösningar i form av lärlingsutbildning upp som något som skulle gynna ungdomars introduktion på arbetsmarknaden. Man kan tänka sig att under denna lärlingsperiod skapar ungdomarna ett socialt kapital, ett kontaktnät, på arbetsplatsen. Detta sociala kapital har ungdomarna nytta av när de senare kommer ut i arbetslivet för att söka anställning. I Sverige, däremot, måste ungdomar formera sitt sociala kapital utanför övergångsregimen. Detta kan tänkas ske i föreningslivet eller i andra sammanhang utanför de "officiella" kanalerna som skolan eller arbetsmarknaden skulle kunna tänkas erbjuda. En hypotes är att ungdomars formering av socialt kapital har fungerat så länge föreningslivet attraherat människor i allmänhet och ungdomar i synnerhet. När föreningslivet mister sin attraktionskraft kommer ungdomars övergång från skolan till arbetsmarknaden att försvåras.

Är ungdomsarbetslösheten ett selekteringsproblem?

Selekteringsproblem uppstår i kvantitativ analys när det är en bakomliggande, icke observerad karaktäristik som ger upphov till en selektering av observationerna. Eftersom arbetslöshet mäts som antalet arbetslösa i förhållande till arbetskraften kommer en minskande anslutning till arbetskraften (och ett konstant antal arbetslösa) att leda till ökande arbetslöshetstal. När det gäller ungdomsarbetslösheten skulle man kunna misstänka att då en allt större grupp studerar allt längre kommer anslutningen till arbetskraften att minska, då studerande definieras som stående utanför arbetskraften. Tanken bygger på att den typ av personer som tidigare var arbetslösa fortfarande är arbetslösa, medan de som tidigare arbetade (och befann sig i arbetskraften) nu befinner sig i studier (och befinner sig utanför arbetskraften). Om detta stämmer är ungdomsarbetslösheten ett selekteringsproblem. En chimär, skulle man kunna säga.

Figur 1.5 Antalet arbetslösa ungdomar 1963-2010, tidigare definitionen resp. nya definitionen

Källa: SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU)

Två argument kan föras mot detta resonemang. Det första handlar om Sverige och de internationella jämförelserna. Sverige har en ökande relativ ungdomsarbetslöshet jämfört med resten av EU och Sverige har en hög genomsnittlig relativ ungdomsarbetslöshet. Om ungdomsarbetslösheten vore ett selekteringsproblem borde den vara ett selekteringsproblem även i de andra EU-länderna och dessa borde då uppleva samma försämrade läge som Sverige. Av detta märks intet och det verkar istället som om länder som Danmark, Tyskland och Österrike är fortsatt framgångsrika.

Det andra argumentet är att antalet arbetslösa ungdomar ökat över tid (se figur 1.5). I mitten av 1960-talet var färre än 10 000 ungdomar arbetslösa. Fyrtiofem år senare var 90 000 ungdomar arbetslösa. Även om det finns problem i användandet av tidigare och nya definitioner menar jag att det finns goda belägg för att antalet arbetslösa ungdomar har ökat. Jag menar således att selekteringsproblematiken kan avfärdas och att ungdomsarbetslösheten är ett reellt problem i Sverige; antalet arbetslösa ungdomar ökar och att problemet är växande och större i Sverige än i resten av Europa.

Frågeställningar och syfte

Denna avhandling utgår från hypotesen att kontakter och nätverk minskar risken för arbetslöshet. Jag menar att det finns tillräckligt mycket belegg för att kunna ställa en sådan hypotes. Som jag kommer att diskutera senare visade Granovetter redan 1974 att kontakter ökar möjligheterna att få ett arbete. Ekonomer har under lång tid visat att personliga kontakter är en effektiv sökväg när man letar anställning.¹³ Annan statistik, t.ex. AMS eller den statistik som inledningsvis refererades visar på samma sak, nämligen att en stor andel av de som får arbete får det genom informella kontakter, vänner och bekanta.¹⁴

Det grundläggande problem som denna avhandling vill fokusera på är ungdomsarbetslösheten i Sverige, vilket är ett stort och växande problem som traditionella ekonomisk-teoretiska modeller har svårt att förklara. De traditionella modellerna behandlar inte kontakter och nätverk och frågan blir då om en ny modell, där kontakter och nätverk inkluderas, på ett bättre sätt kan förklara den ökande ungdomsarbetslösheten i Sverige.

Två centrala frågeställningar växer således fram ur denna hypotes, nämligen

- *Hur kan en ekonomisk modell förklara ungdomsarbetslösheten med utgångspunkt från kontakter och nätverk?*
- *Hur har vi hamnat i denna situation med en relativ ungdomsarbetslöshet som är hög både i ett historiskt och internationellt perspektiv?*

Min utgångspunkt är att de traditionella förklaringsmodellerna inte tar tillräcklig hänsyn till den roll som kontakter och nätverk spelar. Ett syfte med avhandlingen är således att definiera och föreslå en ekonomisk modell som kan ta hänsyn till det faktum att kontakter och nätverk har stor betydelse. Detta kommer att göras genom att risk inkluderas i modellen.

Hur hamnade vi i en situation med historiskt och internationellt höga nivåer i den *relativa* ungdomsarbetslösheten? Utgångspunkten är att en skillnad mellan vuxna och ungdomars förutsättningar på arbetsmarknaden är att

¹³ Se bl.a. Montgomerys (1991) utmärkta sammanställning där fyra olika studier jämförs. Det generella intrycket från Montgomerys sammanställning är att personliga kontakter är ett effektivt sätt att söka anställning.

¹⁴ AMS (2007).

ungdomar relativt nyligen lämnat skolan och är förhållandevis nya på arbetsmarknaden, dvs. de har nyligen gjort, eller kommer att göra, en övergång från skolan till arbetsmarknaden. Övergången från skola till arbetsmarknad definieras av en *övergångsregim*. Denna övergångsregim förändras över tid och varierar mellan länder med olika näringslivsstruktur och tradition. En effektiv övergångsregim sänker transaktionskostnaderna och kan på ett (relativt) friktionsfritt sätt slussa in ungdomarna på arbetsmarknaden från skolvärlden. Eftersom ungdomarna kommer till arbetsmarknaden utan erfarenheter, referenser eller kontakter kan risken i anställningen uppfattas som svårberäknad. Om sådan osäkerhet existerar är detta i sig en kostnad.

En del av denna avhandling kommer att ägnas åt att analysera övergångsregimer och dess förändring. Eftersom förändring är en process över tid, kommer en del av avhandlingen att analysera övergångsregimer i ett historiskt perspektiv och i historiska processer. Jag kommer att visa att övergångsregimen ändrar karaktär från att ha haft en mer inofficiell karaktär, då barnen följde med sina föräldrar till arbetsplatsen, till en mer formell, där fokus läggs på skolutbildning.

Om en övergångsregim blir ineffektiv kan den bland annat misslyckas med att minska den riskpremie som arbetsgivarna kräver för att anställa en ungdom. I alla anställningssituationer förekommer risk. Dessa kan minskas om den arbetssökande är känd, har referenser eller har en utbildning som minskar risken.¹⁵ Ett sätt för den arbetssökande att minska risken (och därigenom arbetsgivarens riskpremie) är att ha ett stort nätverk. Tillgångar i form av relationer (som nätverk) definierar jag som *socialt kapital*.

Den centrala tesen som jag kommer att driva i avhandlingen är att socialt kapital minskar sannolikheten att vara arbetslös, då socialt kapital sänker arbetsgivarens riskpremie för att anställa. Om ingångslönen är fix och individens marginalproduktivitet inte går att observera, kommer riskpremiens storlek att avgöra vem som kommer att få en anställning och vem som kommer att stå utan. Jag menar att en övergångsregim kan ha en stor betydelse för att skapa socialt kapital. Dock har utvecklingen i Sverige snarare inneburit att övergångsregimen kommit att innehålla allt mindre av socialt kapital. Istället har socialt kapital har skapats utanför övergångsregimen, t.ex. i föreningslivet, när övergångsregimen alltmer formaliserats i riktning mot mer och mer skolutbildning.

¹⁵ ... t.ex. en utbildning som fungerar som filter. Arrows filterteori kommer att gå igenom i nästkommande kapitel.

Som tidigare nämnts är denna avhandlings syfte att föreslå en ekonomisk modell som inkluderar risk och därigenom kan förklara varför kontakter och nätverk (socialt kapital) leder till jobb. Men det är viktigt att inte stanna i de ekonomiska modellernas värld om vi vill förstå samhällsutvecklingen. Om vi vill förstå hur vi har hamnat i en situation med hög ungdomsarbetslöshet måste övergångsregimernas förändring över tid och det sociala kapitalets roll i dessa övergångsregimer studeras.

Avgränsningar

Varför är ungdomar arbetslösa generellt?

Som figur 1.1 visar är ungdomarnas arbetslöshet två till tre gånger högre än 25-64 åringarnas. Även om den relativa ungdomsarbetslösheten har ökat under 2000-talet finns det, och har under lång tid funnits, en strukturell skillnad mellan ungdomars och vuxnas arbetslöshetsnivåer. Forskningsfrågan i denna avhandling gäller dock inte varför ungdomar är arbetslösa *generellt*. Vi vet t.ex. att ungdomar har en högre risk att bli arbetslösa i en lågkonjunktur pga. av LAS-reglerna. Ungdomar kan även bli arbetslösa av samma makroanledningar som alla andra; låga investeringsnivåer, strukturrationaliseringar, lågkonjunktur etc. En hög *relativ* arbetslöshet visar däremot att det finns strukturella ojämlikheter och att en person i åldersgruppen 20-24 år har högre arbetslöshetsrisk relativt en person i åldersgruppen 25-64 år.¹⁶ Den intressanta forskningsfrågan här blir således istället varför ungdomar *missgynnas* på arbetsmarknaden.

¹⁶ Som jag påtalade i samband med figur 1.1 har arbetsmarknaden för 16-19 åringar under perioden 1963 – 2007 i princip har försvunnit. Som jag kommer att visa i senare kapitel har gymnasieskolan under perioden (år 1991) gjorts treårig och i praktiken obligatorisk genom att de personer som inte är behöriga eller kommit in på sitt valda utbildningsprogram ändå hamnar i gymnasieskolan på det Individuella programmet (IV). Detta syns dock inte i arbetslöshetsstatistiken eftersom de heltidsstuderande vare sig finns i arbetskraften eller bland de arbetslösa.

Genusperspektiv

Mängder av forskare har visat hur den könsuppdelade arbetsmarknaden har sett ut både historiskt och i samtiden. Det faktum att arbetsmarknaden har varit, och fortfarande är, könsuppdelad påverkar naturligtvis pojkars och flickors möjligheter. Den könsuppdelade arbetsmarknaden får inte bara betydelse för vilka yrken pojkar respektive flickor väljer och löneskillnader mellan könen, utan även institutionellt med särskilda arbetsmarknadsinstitutioner för män respektive kvinnor.¹⁷ Karlsson och Stanfors beskriver skillnader i pojkars och flickors övergång till arbetsmarknaden via sina föräldrar. Grundläggande för denna skillnad var att arbetsmarknaden var så könsuppdelad och genuskodad.¹⁸

Jag är medveten om att genusskillnader på arbetsmarknaden finns och har funnits. Övergångsregimer har varit olika för pojkar och flickor. Den officiella arbetsmarknadspolitikerna under mellankrigstiden omfattade främst män och i relativt liten omfattning kvinnor. Dock omfattar denna avhandling inte explicit ett genusperspektiv och avser inte heller att analysera genusskillnader vad gäller ungdomsarbetslöshet, övergångsregimer eller tillgången till socialt kapital.

Etnisk diskriminering

Arai, Schröder och Vilhelmsson visar att ungdomar med utländsk bakgrund har högre arbetslöshetsrisk än andra ungdomar, även när hänsyn tagits till utbildning, betyg, föräldrars utbildningsnivå samt föräldrars ställning på arbetsmarknaden. Arai et al utesluter inte att dessa ungdomars förhöjda arbetslöshetsrisker beror på diskriminering.¹⁹

¹⁷ Greiff (1996). En mängd avhandlingar och studier har behandlat den könsuppdelade arbetsmarknaden under mellankrigstiden, se bl.a. Neunsinger (2001), Wegerman (2008). Svensson (1995a) anlägger ett delvis annorlunda perspektiv än Greiff då han studerar löneskillnader mellan män och kvinnor mellan 1913-1990. Dock kvarstår poängen nämligen att arbetsmarknaden är (och har varit) könsuppdelad. Stanfors (2007a) behandlar kvinnors situation ur ett totalt livsperspektiv och tar upp både arbetsmarknad, familj och utbildning, samt den förändring som varit så markant under 1900-talet. Detta är dock perspektiv som inte tas upp i avhandlingen.

¹⁸ Karlsson & Stanfors (2011).

¹⁹ Arai, Schröder och Vilhelmsson (2000).

Med det perspektiv som denna avhandling använder hade det naturligtvis kunnat vara intressant att studera om utländska ungdomars förhöjda arbetslöshetsrisk beror på diskriminering eller lägre socialt kapital. En hypotes som inte kan anses som alltför kreativ skulle kunna vara att ungdomar med utländsk bakgrund har lägre *överbryggande socialt kapital* (för en definition; se kapitel 3) än andra ungdomar. Detta skulle i så fall, och i linje med denna avhandlingens perspektiv och resultat, innebära att ungdomar med utländsk bakgrund har högre arbetslöshetsrisk till följd av lägre socialt kapital och inte till följd av diskriminering. Trots att detta är en mycket intressant fråga kommer avhandlingen av utrymmesskäl inte att behandla den. Jag hoppas dock att i senare forskning kunna återvända till den.

Ungdomarna och civilsamhället

Denna avhandling kommer att ha fokus på begreppet socialt kapital. Begreppet kommer här främst att användas utifrån definitionen relationer och nätverk och antas ha positiva effekter då det tar formen av överbryggande socialt kapital. Detta överbryggande sociala kapital går att finna i föreningslivet, vilket är en del av det som ibland brukar kallas för det civila samhället.

Det finns en diskussion om civilsamhällets roll och dess förhållande till offentliga sektorn. Diskussionen sätter bland annat fokus på den paradox som kännetecknar det svenska samhällslivet, nämligen att Sverige både har ett starkt civilsamhälle och en stark välfärdsstat. Civilsamhället har en lång tradition och unga har historiskt sett tagit stor del och varit aktiva i civilsamhället. Dock styrs diskussionen ganska ofta av en diskussion om vilken typ av föreningsengagemang som kan anses "bra". Svedberg och Trädgårdh menar att det är viktigt att skilja på om individen är aktiv eller om individen gör en insats som riktar sig till någon utanför individens personliga sfär.²⁰

Diskussionen om civilsamhället och dess roll är dock en något anorlunda diskussion än den om socialt kapital, även om begreppen kan tyckas korsa varandra. Utifrån ett perspektiv där socialt kapital är det centrala är Svedbergs och Trädgårdhs perspektiv (som beskrevs ovan) irrelevant. Det viktiga är de relationer som skapas. Jag kommer därför inte närmare att beröra denna diskussion om civilsamhället och dess gränsdragning mot välfärdsstaten.

²⁰ Se Svedberg & Trädgårdh (2007) och Svedberg & Trädgårdh (2008)

Perspektiv och vetenskaplig positionering

Ekonomisk teori och ny institutionell ekonomi

Detta är en avhandling i ekonomisk historia. Den kommer därför att analysera samhällsfenomen utifrån en tydlig ekonomisk-teoretisk terminologi, begreppsapparat och idétradition. Utifrån detta paradigm förutsätts individen vara ett aktivt subjekt och rationell. Frågan om rationalitet är dock central och jag återkommer till denna alldeles strax. Utifrån ett traditionellt ekonomiskt perspektiv uppstår arbetslöshet på en arbetsmarknad när arbetskraftsutbudet är större än efterfrågan på arbetskraft och där efterfrågan på arbetskraft bestäms av den reala ekonomins utbudssida; dess produktionsfunktion och konjunkturläge.

Det är dock min utgångspunkt att många av den neoklassiska skolans förenklade antaganden om det mänskliga beteendet leder till felaktiga slutsatser. Dessa förenklade antaganden gäller främst antagandet om perfekt rationalitet och låga informationskostnader. Här ansluter jag mig till ny institutionell ekonomisk teori som antar begränsad rationalitet och förekomsten av transaktionskostnader. Genom att anta att individen har en begränsad rationalitet och begränsad information kan tidigare sanningar om arbetsmarknadens funktionssätt ifrågasättas.²¹

Genom att rationalitet och information är begränsade kommer tillit och förtroende att få en viktig betydelse på arbetsmarknaden. Alla anställningsbeslut fattas med mer eller mindre begränsad information. Därigenom kommer det alltid att finnas ett visst moment av risk involverad i alla anställningsbeslut och därigenom kommer det att existera en riskpremie som kan kompensera för denna risk. Ökad tillit och ökad information sänker riskpremien. Utgångspunkten att ”mjuka värden” som normer och tillit har stor betydelse för ekonomins och arbetsmarknadens funktionssätt är ett viktigt perspektiv i avhandlingen.

²¹ För en fortsatt diskussion om rationalitet, transaktionskostnader och New Institutional Economics se bl.a. Williamson (2000)

Spårbundenhet

Idén om spårbundenhet (path dependency) uppstod i en diskussion mellan nationalekonomer och ekonomisk-historikern Paul A. David i mitten av 1980-talet. Davids utgångspunkt var att det kunde finnas bestående teknologiska lösningar som var suboptimala. Anledningen att dessa suboptimala lösningar kunde vara bestående berodde, enligt David, på att de var resultatet av ett historiskt arv och att detta historiska arv är svårt att bryta sig ur när man väl slagit in på ett visst "spår". David illustrerar sin hypotes med hur tangentbordet på en PC har utvecklats. Placeringen av tangenterna kan i dag tyckas ologiskt, men anledningen är att när de första skrivmaskinerna konstruerades slogs typarmarna an pappret underifrån. Det fanns en viss risk att typarmarna fastnade i varandra. För att detta skulle undvikas måste typer som slogs an ofta ligga långt från varandra.²²

Jag har valt att applicera idén om spårbundenhet även på övergångsregimerna under 1900-talet. Som jag ser spårbundenhet handlar det inte endast om att det finns ett historiskt arv, utan att det även finns en suboptimalitet i arvet; oavsett om arvet handlar om en teknologisk eller en institutionell lösning. Anledningen att en suboptimal lösning kan existera beror på att förändring innebära avsevärda kostnader. Det kan handla om kostnader att lära nytt (humankapital), investeringskostnader (realkapital) eller mer psykologiska kostnader, t.ex. rädslan för förändringar eller vana.

Denna suboptimalitet blir tydlig i fallet med övergångsregimer. Dagens rådande övergångsregim saknar till stora delar socialt kapital. En övergångsregim som så ensidigt har fokuserats på skolutbildning menar jag är en suboptimal lösning när det gäller ungdomars övergång från skolan till arbetslivet, då den inte i tillräcklig omfattning minskar den riskpremie som företagen kräver för att anställa ungdomen. Den övergångsregim som gäller i dag är dock ett historiskt arv och har byggts upp under stora delar av 1900-talet.

Ibland används spårbundenhet något slarvigt i litteraturen som att det endast skulle gälla en form av historiskt arv; utvecklingen kommer in på en viss bana (trajectory) och kommer att följa denna bana, vilket således kan förklaras av historien. Denna syn på spårbundenhet skulle kunna kallas för en "lösare" definition av spårbundenhet. Det är inte det jag menar med spårbundenhet. Jag använder mig av den definition som oftast används av eko-

²² För en översiktlig diskussion om spårbundenhet se bl.a. Bladh (2008).

nomisk-historiker nämligen att den situation som vi befinner oss i, alternativt den teknologiska lösning som dominerar, kan vara suboptimal.²³

Disposition

Varför klarar inte de redan existerande, traditionella förklaringsmodellerna av att förklara varför ungdomar har så svårt att etablera sig på arbetsmarknaden? Kapitel 2 kommer att diskutera olika förklaringsmodeller som kan och har använts för att förklara ungdomsarbetslöshet. Den första av dessa förklaringsmodeller är den neoklassiska läroboksmodellen där arbetslöshet förklaras med att lönen är högre än individens marginalproduktivitet. Även om modellen inte används så ofta i sin allra mest förenklade form, är den en vanlig tankemodell bland ekonomer. Den andra modellen menar att ungdomsarbetslöshetens orsaker går att finna i utbildningssektorn. Den går i huvudsak ut på att utbildningssektorn inte klarar av att möta arbetsmarknadens behov. Den tredje modellen utgår från att arbetsmarknaden är dual eller segmenterad. Denna modell menar att ungdomar är arbetslösa därför de befinner sig på en sekundärarbetsmarknad där anställningsförhållandena är betydligt svårare än på primärarbetsmarknaden. Slutligen kommer jag att diskutera de sökteoretiska modeller som ibland har använts för att förklara ungdomsarbetslöshet. Till dessa brukar job shopping-modellen räknas.

Jag menar att dessa förklaringsmodeller är otillräckliga för att förklara betydelsen av kontakter och nätverk för ungdomsarbetslösheten. Istället kommer jag att använda en modell som utgår från att förekomsten av risk leder till att företagen vill ha en riskpremie för att anställa en person. Riskpremien innebär en kostnad för företaget och om riskpremien blir för stor kommer det att leda till att personen i fråga inte blir anställd. I modellen kan risken, och därmed riskpremien, sänkas med socialt kapital.

Socialt kapital är ett begrepp som fått stor uppmärksamhet de senaste 15 åren. Men vad är socialt kapital? Hur ska det egentligen definieras? I kapitel 3 görs en genomgång av begreppet med syfte att ta fram definitioner som är tydliga och enhetliga och som kan användas för denna avhandlings syfte. Diskussionen landar i att det finns (minst) två olika sätt att förhålla sig till socialt kapital; socialt kapital enligt Putnam och socialt kapital enligt

²³ En diskussion om olika former av spårbundenhet förs bl.a. av Thelen (2004), s. 24-29.

Bourdieu. Som jag ska visa framöver i avhandlingen finns det stora fördelar med att använda Bourdieus definition av socialt kapital; socialt kapital är den tillgång som individen har i sina relationer. Däremot är Putnams taxonomi i överbyggande och anknytande socialt kapital mycket värdefull. Det är i det överbyggande sociala kapitalet som individen kan utvidga sina sociala och ekonomiska marknader genom nya kontakter som i sin tur kan öppna för nya relationer. I det anknytande sociala kapitalet, däremot, finns personer som man har mycket gemensamt med och som man känt sedan lång tid tillbaka. Det anknytande sociala kapitalet ger inte samma avkastning som det överbyggande om man söker efter jobb, eftersom det inte leder till att de sociala och ekonomiska marknaderna kan expanderas på samma sätt. Exempel på överbyggande socialt kapital är föreningslivet.

Kapitel 3 tar även upp det teoretiska begreppet övergångsregim som kommer att användas i avhandlingen. Ungdomarnas svårighet att etablera sig på arbetsmarknaden är en funktion av den övergångsregim som finns i ett samhälle. En övergångsregim formas av utbildningsväsendets och arbetsmarknadens lagar, regler och avtal, men även informella restriktioner i form av tillit, värderingar och normer. Den övergångsregim som gäller i Sverige i dag är formad av tidigare övergångsregimer. Dessutom, menar jag, är dagens övergångsregim, som fokuserar på utbildningslinjen, suboptimal då den inte i tillräckligt stor utsträckning klarar av att lösa problemet med risk. Således är övergångsregimen ett exempel på spårbundenhet.

Dock *har* övergångsregimen förändrats över tid. Hur har den kunnat göra det om den är ett exempel på spårbundenhet? I kapitel 3 föreslås en teoretisk ram för analys av denna förändring som grundar sig på begreppet *punkterad jämvikt* (punctuated equilibrium) och idén om att det finns särskilda *avgörande skeden* (critical junctures) som är viktiga för förändring. Likväl som det är viktigt att förstå varför saker och ting förändras är det dock viktigt att förstå varför saker och ting *inte* förändras. I begreppet punkterad jämvikt följs ett avgörande skede av perioder med stabilitet. Dessa stabila perioder kan karaktäriseras av spårbundenhet, dvs. när man väl slagit in på ett spår är det relativt svårt att ta sig ur detta. Det är först när man når de ”avgörande skedena” som man kan bryta det inslagna spåret. Dock ska man inte förstå dessa perioder mellan de avgörande skedena som fullständigt statiska. Under dessa perioder växer det endogent fram ett omvandlingstryck, men omvandlingen får störst genomslag i de avgörande skedena. Denna teoretiska ram kommer att användas i kapitel 6, där den svenska övergångsregimens förändring analyseras.

Kan ungdomarnas svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden ha med deras brist på socialt kapital att göra? Denna hypotes tas upp och analy-

seras i kapitel 4. Resultaten visar, föga förvånande, att de som har ett överbryggande socialt kapital, definierat som aktivt deltagande i föreningslivet, även har en minskad sannolikhet att vara arbetslösa. Den data som använts (World Values Survey, WVS) visar även på ett minskat deltagande i föreningslivet mellan 1996 och 2006.

I kapitel 5 diskuteras analysen från kapitel 4 ur ett sociogeografiskt perspektiv med de skånska kommunerna som undersökningsgrupp. I kapitel 5 kommer även begreppet socialt kapital att vidgas. I kapitel 4 används begreppet utifrån definitionen att socialt kapital är en individs relationer (Bourdieu's definition). Dessa relationer kan, som sagt, sänka arbetsgivarens riskpremie. I kapitel 5 estimeras även en annan definition av socialt kapital, nämligen att socialt kapital är människors tillit till varandra (Putnam's definition). De samhällen med hög tillit skulle då, enligt hypotesen, ha en lägre riskpremie än samhällen med låg tillit. Resultaten i kapitel 5 visar dock att hög generell tillit visserligen sänker sannolikheten att vara arbetslös generellt, men påverkar inte ungdomars sannolikhet att vara arbetslösa.

Resultaten från kapitel 4 och 5 visar att socialt kapital har betydelse för sannolikheten att få jobb. Enligt modellen sänker socialt kapital arbetsgivarens riskpremie. Dock kan inte dagens övergångsregim hantera risk och en hypotetisk anledning till det är att det inte finns utrymme för formering av socialt kapital. Hur har det blivit så? Har det alltid varit så? Jag menar att inslaget av socialt kapital har förändrats från 1880-talet fram till våra dagar. Under denna förändringsperiod har mer ansvar lagts på individens egna informella kontakter. När övergångsregimerna bestod av att barnet/ungdomen följde med en förälder till dennes arbete eller kom in på arbetsmarknaden via ett jobb som springpojke eller annan form av "blind alley-jobs", skedde detta under andra strukturella förhållanden.

Kapitel 6 beskriver den förändringsprocess som karaktäriserar övergångsregimerna under 1900-talet. Kapitlet identifierar fyra olika övergångsregimer: heltidsarbetsregimen från slutet av 1800-talet till början av 1900-talet, deltidsarbetsregimen under mellankrigsperioden, etableringen av utbildningslinjen från 1950-talet och nutid (1990- och 2000-talen) då utbildningslinjen etablerades. Syftet med att studera dessa perioder är att jämföra perioder som till sin samhällsstruktur är olika. Under 1880-talet är det fortfarande naturligt för barn att arbeta heltid på en arbetsplats. Det är först en bit in på 1900-talet då barnets naturliga plats kommer att vara i skolan. Under 1950-talet kommer ungdomarnas roll och position att förändras, vilket även påverkar övergångsregimerna. Under 1990-talet kommer näringslivet att förändras, inte minst teknologiskt, då IT-revolutionen slår igenom. Som vi ska se påverkar detta även övergångsregimen.

Avhandlingen avslutas med en summering av de teser som drivs i avhandlingen och en sammanfattning och en diskussion av de möjliga och rimliga motargument som att ställas upp mot dessa teser.

2. Hur kan ungdoms- arbetslöshet förklaras?

Varför är människor arbetslösa? Svaret på frågan beror, som så mycket annat, på vilket perspektiv som anläggs. Är frågeställningen varför arbetslösheten generellt är hög i ett samhälle eller varför och hur arbetslösheten varierar med konjunkturcyklerna kan modeller med ett makroperspektiv användas. Dessa modeller kan behandla sambanden mellan lönebildning/inflation, aggregerad efterfrågan och arbetslöshet. Ett exempel är Keynes teori om sysselsättning och inflation. Keynes sysselsättningsfunktion utgår från de *aggregerade* storheterna utbud och efterfrågan. Enligt Keynes styr den aggregerade efterfrågan produktionsvolymen och det aggregerade utbudet. Sysselsättningsfunktionen är, enligt Keynes, endast en inverterad spegelbild av det aggregerade utbudet, vilket innebär att sysselsättningen beror på den aggregerade efterfrågan.²⁴ Det keynesianska svaret på frågan varför människor är arbetslösa står således att finna i en för låg aggregerad efterfrågan.²⁵

Även inom nationalekonomin välkända begrepp som Phillipskurvan och NAIRU ("the non-accelerating inflation rate of unemployment) utgår från ett makroperspektiv. Med utgångspunkt från dessa begrepp handlar diskussionen om lönebildningsmodeller och vilka faktorer som bestämmer reallönenivån i ekonomin. Teorin menar att det finns ett negativt samband mellan inflation och arbetslöshet på kort sikt, medan på lång sikt existerar en jämviktsarbetslöshet om aktörernas inflationsförväntningar infrias.²⁶

I den här avhandlingen fokuserar jag dock på frågan varför ungdomar är mer arbetslösa än vuxna i bemärkelsen att det finns det en skillnad i rela-

²⁴ Keynes (1973/1936), s. 280-291.

²⁵ Eklund (2010), s. 73-74.

²⁶ Björklund (1996), s. 258-261.

tiv arbetslöshet över tid? Vid en sådan problemställning är ett mikroperspektiv mer användbart. Ett sådant mikroperspektiv bör kunna svara på frågan vad person A saknar som är arbetslös, till skillnad från person B som har ett jobb. Jag väljer att diskutera fyra modeller som jag menar kan sägas ha ett sådant perspektiv. Dessa modeller är den neoklassiska läroboksmodellen, utbildningsmodellen, duala/segmenterade arbetsmarknader samt sökteoretiska modeller.²⁷ Jag avslutar med att diskutera tillkortakommanden i dessa modeller och att formulera en egen, utvecklad modell, som jag menar bättre kan förklara varför ungdomar är arbetslösa, men framförallt, kan förklara varför kontakter och nätverk är så viktiga och varför dessa ökar individens sannolikhet att få en anställning.

Den neoklassiska läroboksmodellen

Den neoklassiska läroboksmodellen kan antagligen anses som ett standardramverk i många läroböcker i nationalekonomi och arbetsmarknadsekonomi.²⁸ Utgångspunkten är att jämviktsarbetslösheten bestäms på en arbetsmarknad med utbud och efterfrågan. Utbudet bestäms av arbetskraften och kan antas följa en lönesättningskurva som har en positiv lutning. Arbetsgivarens efterfrågan på arbetskraft följer en negativt lutande efterfrågekurva och följer antagandet om att arbetskraftens marginalproduktivitet minskar då sysselsättningen ökar, dvs. marginalproduktiviteten är avtagande. Antagandet om arbetskraftens marginalproduktivitet är centralt i den neoklassiska modellen.

Arbetslöshet uppstår i den neoklassiska läroboksmodellen då lönen är högre än vad jämvikten föreskriver. Anledningen till att lönen kan vara högre än jämvikten har diskuterats av en mängd olika forskare i olika sammanhang och ur olika perspektiv. Ett perspektiv utgår från effektivitetslönemodellen som utgår från att de anställdas effektivitet ökar med lönen, att företagets personalomsättning minskar samt att kvaliteten bland dem som

²⁷ En taxonomi kan naturligtvis göras på lite olika sätt. Schröder (1991) väjer att dela upp de olika perspektiven i jämviktsperspektivet (där bl.a. ingångslönemodellen ingår), ojämviktsparadigmet (som bl.a. utgår från Keynes) och det institutionella paradigmet.

²⁸ Se t.ex. Borjas (1996) eller Björklund (1996). En väl använd introduktionsbok inom nationalekonomi är Eklund (2010). Även denna använder den neoklassiska modellen, även om andra modeller även diskuteras.

söker arbete i företaget ökar om lönen är högre.²⁹ Ett annat perspektiv är insider-outsider teorin som utgår från företagets kostnad att rekrytera.³⁰ Från ett makroperspektiv kan anföras Keynes perspektiv om lönestelhet.³¹

En traditionell neoklassisk förklaring till att arbetslösheten bland ungdomar är högre än bland vuxna är att ungdomars marginalproduktivitet understiger ingångslönen.³² För att en arbetsgivare ska vilja anställa en person måste dennes bidrag till produktionen åtminstone motsvaras av den lön som personen i fråga erhåller, dvs. personens marginalproduktivitet måste vara minst lika hög som lönen. Formaliserat kan denna förenklade modell se ut enligt följande:

$$2.1 \quad w_i = mp_i$$

där

w_i = lönekostnaden för individ i

mp_i = marginalproduktivitet för individ i , dvs. Ökad produktion till följd av att individ i anställs

Modellen stipulerar således att för att företaget f ska anställa individ i måste

$$2.2 \quad w_i \leq mp_i$$

Det betyder således att om lönen är given i form av en avtalsenlig ingångslön, kommer personer med en lägre marginalproduktivitet än denna givna lön inte att bli anställda. Sammantaget anses detta missgynna ungdomar

²⁹ Borjas (2010), s. 458-461 eller Björklund (1996), s. 175-176.

³⁰ Lindbeck & Snower (2002).

³¹ Eklund (1985).

³² ...dvs. den lön som ungdomar är berättigade till via avtal. Sverige har, som känt, inte statligt reglerade minimilöner, men enligt avtal finns det lägstalöner. Se bl.a. Nordström Skans (2009). För en diskussion om ungdomsarbetslöshet och ingångslöner/ungdomslöner/minimilöner generellt se bl.a. Skedinger (2007) och (2006).

eftersom de antas omfattas av ingångslönerna (lågkvalificerade och utan tidigare erfarenhet).

Även om detta kan antas vara en standardteori inom ekonomisk teori så finns det relativt få studier på svenska data med denna utgångspunkt. Ett undantag är dock Skedingers studie från 2006 som visar att ökade minimilöner ökar antalet friställningar. Skedinger använder data över svensk hotell- och restaurangnäring 1979-1999. Dock är resultaten för 18-19 åringar inte signifikanta för åren 1993-1998.³³

Den ovan beskrivna neoklassiska modellen innehåller i sin enklaste form inga transaktionskostnader i form av riskpremier eller kostnader för att utbilda arbetskraften. En utveckling av denna modell kommer därför att göras senare. Först ska vi titta närmare på den andra förklaringsmodellen; den modell som jag kallar *utbildningsmodellen*.

Divergens mellan utbildning och arbetsmarknadens kunskapskrav

Den enorma strukturomvandling som skett i Sverige under 1900-talet beror till stora delar på den utbildningsexpansion som skett parallellt. Enligt Stanfors (2007) är det "...i dag oomstritt att humankapital tillsammans med teknologiska framsteg kan karaktäriseras som 1900-talets starkaste tillväxtmotorer".³⁴ Tabell 2.1 visar andel av befolkningen med minst gymnasieutbildning.

Tabell 2.1 Gymnasieutbildning i befolkningen

År	Andel av befolkningen med minst gymnasieutbildning
1930	5 %
1970	30 %
2000	75 %

Källa: Olofsson (2007)

³³ Åren sammanfaller dock med den stora gymnasieskolereformen (fullt genomförd 1995-96) och en förändrad policy vad gäller ingångslöner (sänkta) för tonåringar (1993) (Skedinger, 2006, s. 278-279).

³⁴ Stanfors (2007), s. 36.

Frågan här är dock inte huruvida utbildning är bra i någon allmän mening för ekonomisk aktivitet eller ekonomisk tillväxt. Frågan här handlar istället om huruvida det utbildningssystem vi har klarar av att matcha utbildade till den efterfrågan på arbetskraft som arbetsmarknaden har. Diskussionen vad gäller bristande matchning i övergången skola-arbetsmarknad kan delas in i tre olika kategorier

1. Problemet är underutbildning
2. Problemet är felutbildning, dvs. arbetsmarknadens krav motsvarar inte den utbildning eleverna ges.
3. Problemet är en tilltagande överutbildning.

Notera att de olika kategorierna inte utesluter varandra. Ofta lyfts problemet fram med en ökad akademisering inom gymnasieutbildningen fram (överutbildning) som ett exempel på en tilltagande andel avhopp (underutbildning).³⁵ En ökad akademisering av yrkesutbildningen skulle också kunna leda till att eleverna inte hinner med att lära sig det som verkligen behövs, vilket således skulle innebära att överutbildning leder till felutbildning.

När det gäller underutbildning visar Olofsson att både i Tyskland och i USA är arbetslösheten högre bland lågutbildade än bland högutbildade. Som Olofsson påpekar, skulle man kunna anta att arbetslösheten bland lågutbildade är lägre i länder med mer liberala arbetsmarknadsregimer (läs: USA) eftersom bristen på humankapital (låg marginalproduktivitet) skulle kunna balanseras upp av låg lön.³⁶ Vidare visar *Employment in Europe 2002* att arbetslösheten är 25 % högre för gruppen lågutbildade än för populationen (15-64 år) i genomsnitt, sysselsättningsintensiteten är signifikant lägre och inaktivitetsgraden högre.³⁷

Erikson et al visar att bland de som inte gått ut gymnasiet före 20 års ålder var det vid mitten av 1990-talet endast 20 % som haft ett riktigt arbete före 23 års ålder. Situationen för denna grupp förbättrades dock mot slutet av 1990-talet, men fortfarande i slutet av 1990-talet var det närmare 40 % som inte hade haft ett riktigt arbete (enligt författarnas definition) före 23 års ålder.³⁸ Även Olofsson refererar till ett antal studier som visar att ungdomar

³⁵ Se bl.a. Olofsson (2003) och Mårtensson & Wennemo (2007).

³⁶ Olofsson (2003).

³⁷ European Commission (2002).

³⁸ Erikson, Nordström Skans, Sjögren, & Åslund, (2007).

med fullföljd gymnasieutbildning hade större möjlighet att få ett arbete och troligen högre inkomst än de som saknade fullständig gymnasieutbildning.³⁹ En slutsats utifrån dessa data skulle vara att problemet är att så många ungdomar är lågutbildade. En svaghet i en sådan slutsats är dock att ungdomar *inte* är sämre utbildade än ”vuxna”, snarare tvärtom, och, vilket kommer att beläggas i det följande, att ungdomar inte är sämre utbildade i dag än för tio eller tjugio år sedan.

Olofsson menar att den svenska utbildningsmodellen med en yrkesutbildning inom den formella gymnasieskolan varit relativt framgångsrik vad gäller låg arbetslöshet och inaktivitet fram till 1990-talet. Under 1990-talet har däremot problemen ökat. Olofsson pekar på att den stora andelen på gymnasieskolans individuella program (IV) och den växande andelen avhopp innebär att gymnasieskolan inte kan ge alla en fullgod utbildning. Vidare menar Olofsson att yrkesutbildningen är underdimensionerad då det saknas yrkesutbildad personal på arbetsmarknaden, vilket kan tyckas märkligt när arbetslösheten ligger på historiskt höga nivåer. Däri ligger det så kallade marknadsmisslyckandet, nämligen att det samtidigt finns både brist (på yrkesutbildade) och överskott (arbetslöshet).

Olofssons påstående motsägs av arbetslöshetsstatistiken. Under 1990-talet faller den *relativa* arbetslösheten (figur 1.1) även om arbetslöshetsnivåerna stiger (både för vuxna och för ungdomar). I denna avhandling är det dock den strukturella ojämlikheten mellan ungdomar och vuxna som ska studeras och då är det främst den relativa (dvs. ungdomarnas arbetslöshet i förhållande till de vuxnas) som bör studeras.

Olofssons argument handlar dock inte uteslutande om den ökade ungdomsarbetslösheten, utan även om skolans misslyckande att slussa ungdomarna genom gymnasieskolan. Även här bör Olofsson argument synas. Utbildningsstatistiken visar att andelen gymnasieutbildade i åldersgruppen 20-24 år i princip är konstant mellan 1990 och 1999 (se tabell 2.2). Däremot stiger *utbildningsnivån* inom gruppen med gymnasieutbildning mellan 1990 och 1999, då treårig gymnasieutbildning och eftergymnasial utbildning ökar. Andelen med endast förgymnasial utbildning är dock, i princip, konstant. Jag menar att detta visar att Olofssons slutsatser inte kan anses entydiga. Hela ungdomsarbetslöshetsproblemet kan inte enbart tillskrivas skolans misslyckande.

³⁹ Olofsson (2003).

Tabell 2.2 Utbildningsnivå i åldersgruppen 20-24 år, 1990, 1999, 2000

	1990	1999	2010
förgymnasial utbildning kortare än 9 år	0,8%	0,4%	1,1%
förgymnasial utbildning, 9 (10) år	13,7%	14,3%	11,0%
gymnasial utbildning, högst 2 år	46,2%	6,4%	6,2%
gymnasial utbildning, 3 år	25,2%	55,6%	53,4%
eftergymnasial utbildning, mindre än 3 år	11,5%	18,8%	19,5%
eftergymnasial utbildning, 3 år eller mer	1,3%	1,8%	5,1%
uppgift om utbildningsnivå saknas	1,4%	2,7%	3,7%

Källa: SCB, Sveriges statistiska databas, Befolkningens utbildning

En uppenbar anledning till att den treåriga gymnasieutbildningen ökar och andelen som går en tvåårig gymnasieutbildning minskar är 1991 års gymnasiereform som förlängde den tidigare tvååriga yrkeslinjerna till treåriga program. Reformen syftade dels till att öka möjligheten att studera vidare efter ett yrkesprogram, dels till att möta de ökade kraven i arbetslivet. Övergångarna till högskolan har utvärderats av Ekström som finner att en icke-signifikant ökning av övergångar till högskolan, men däremot en signifikant ökning av inaktivitet. Detta kan tolkas som att det är en stor grupp som hoppar av gymnasiet och hamnar i inaktivitet.⁴⁰

Detta är även en slutsats som dras av Hall som utvärderat förlängningen av yrkesutbildningen i 1991 års gymnasiereform. Hall menar att reformen innebar en ökad sannolikhet för elever med låga slutbetyg från grundskolan och från icke-akademiska hem att hoppa av gymnasiet. Hall ser inte några effekter som tyder på en ökad övergång till högskolestudier, men den kan ha bidragit till högre inkomster på längre sikt.⁴¹

Utbildning har studerats utifrån ett annat perspektiv av bland annat Tåhlin samt Boudon, nämligen utifrån perspektivet ”överutbildning”.⁴² Tåhlin menar att överutbildningen har ökat i snabb takt i Sverige från slutet av 1970-talet. Utbildningsnivån ligger i dag en bra bit över arbetsmarknadens kvalifikationskrav och om detta överförs till en mikronivå kan överutbildning definieras som då en individ har en högre utbildningsnivå än vad arbetet kräver.

⁴⁰ Inaktivitet innebär att personen i fråga inte gör något, dvs. hamnar utanför arbetskraften, studier eller annan aktivitet. Ekström (2002).

⁴¹ Hall (2009).

⁴² Tåhlin (2007) samt Boudon (1982).

Problemet med detta, enligt Tåhlin, är att utbildningens positiva effekt på individens lön minskar. Om lönen avspeglar en individs produktivitet kan man tänka sig att överutbildning leder till att faktisk produktivitet ligger under potentiell produktivitet, dvs. den ekonomiska avkastningen av utbildningen är lägre än vad som annars hade varit fallet. Men löneeffekterna av utbildning är fortfarande positiv, vilket innebär att för individen är marginalavkastningen av utbildning positiv. Dock är avkastningen på utbildningen inte är lika hög som om individen efter utbildningen hade fått ett arbete som bättre matchade utbildningsnivån.⁴³

Tåhlins perspektiv kan därför kritiskt granskas. Även om marginalavkastningen av utbildning är avtagande fortsätter individer att utbilda sig så länge som marginalavkastningen är positiv. Boudon visar 25 år före Tåhlin att individen kommer att fortsätta att välja utbildningar som egentligen innebär att de blir överkvalificerade, om det finns en social och ekonomisk marginalavkastning.

Boudon analyserar överutbildningen utifrån ett spelteoretiskt perspektiv. Eftersom högre utbildning är positivt korrelerat med en ekonomisk och inte minst social intäkt finns det ett incitament för individen att utbilda sig längre. Det resulterar i undersysselsättning eller arbetslöshet i de höglönejobb som utbildningen gäller (dvs. det finns fler utbildade i yrket än vad det finns tjänster) och en överutbildning i yrken med en lägre kvalifikationsnivå.

På grund av denna effekt, menar Boudon, skapades i många länder kortare högskoleutbildningar. Dessa utbildningar har dock misslyckats med sitt syfte trots att lön och möjlighet till anställning är desamma för korta och långa utbildningar. Misslyckandet beror istället på att social status och prestige fortfarande är högre på de längre utbildningarna och, framförallt, i fallet Frankrike på de så kallade *Grandes Écoles*⁴⁴. Boudon menar att det enda sättet att undvika dessa oönskade effekter är att begränsa tillgången till långa universitetsutbildningar, t.ex. genom avgifter. Detta har gjorts t.ex. i USA och Storbritannien och där har också de korta högskoleutbildningarna haft ett annat genomslag.⁴⁵

Åberg visar att höglönejobben ökat i Sverige och jobben med låga löner tydligt minskat sedan slutet av 1970-talet. Vidare visar Åberg att det finns ett mycket starkt samband mellan jobblönegrupp och jobbet utbildningskrav.

⁴³ Tåhlin (2007).

⁴⁴ De franska prestigeutbildningarna.

⁴⁵ Boudon (1982), s. 80-104.

Det betyder att utbildningskraven ökat över de studerade perioderna. De högutbildade har alltmer kommit att dominera i höglönegrupperna, men även ökat sin andel i de lägre lönegrupperna.⁴⁶

Det är intressant att notera att i Sverige under 1990-talet är det endast i den högsta lönegruppen som jobben blivit fler. I alla andra lönegrupper har jobben minskat. Det faktum att de högutbildade ökat sin andel i de lägre lönegrupperna kan ses i ljuset av Boudons och Tåhlins diskussioner om överutbildning.

Både Olofsson och Schröder diskuterar USA och Tyskland som motpoler vad gäller utbildningsmodeller.⁴⁷ Schröder beskriver de olika motpolerna i begreppen stratifiering och standardisering. I Tyskland är både standardisering – nationellt gällande regler för alla examina – och stratifiering – barnen måste välja inriktning vid 10 års ålder – omfattande. Det motsatta gäller i USA. Den svenska modellen var starkare stratifierad i det gamla utbildningssystemet (före 1960-talet) då det fanns en selektion till yrkesutbildning/verkstadsskola och studieförberedande/realskola/gymnasium vid 11 och 15 års ålder. Ett högt stratifierat system karaktäriseras av ett starkt inflytande för arbetsmarknadens parter i yrkesutbildningens utformning, men även starkare social skiktning och lägre risk för arbetslöshet.⁴⁸

Hur har det då gått för de gymnasieavgångna under 2000-talet? Figur 2.1 visar sysselsättning bland gymnasieavgångna tre år efter avslutad utbildning. Det är uppenbart att en relativt stor andel (ca 20 %) av de gymnasieavgångna från yrkesinriktade program väljer att fortsätta att studera. Vidare visar dessa data på att endast drygt hälften av de gymnasieavgångna från studieförberedande program befinner sig i studier tre år efter avslutad utbildning år 2008.

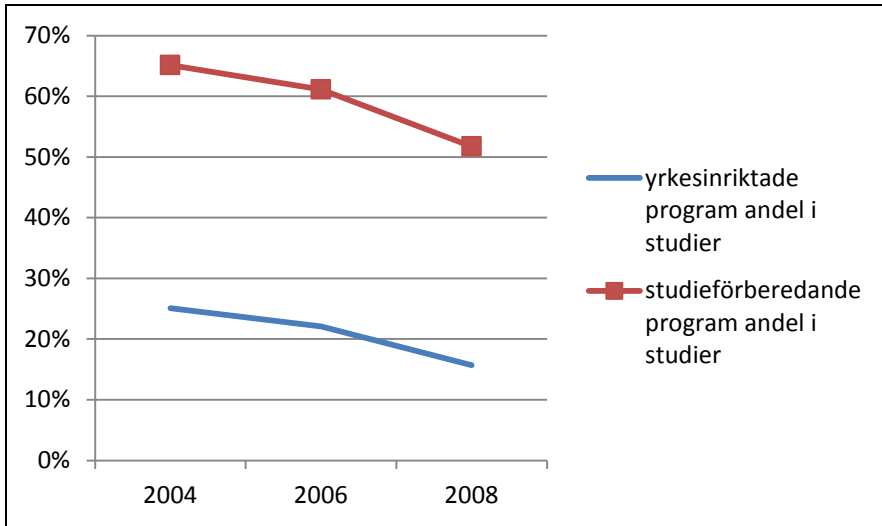
Anledningen till att kurvorna har en negativ lutning är troligen den positiva arbetsmarknadstrend som fanns under dessa år (se figur 2.3). Syftet med figur 2.2 är dock inte att visa förändringar eller trender över tid, utan att visa nivåer. Att endast 50-60 % av de som avslutat ett studieförberedande program har valt att fortsätta att studera tre år efter avslutat gymnasium bör anses som lågt. Syftet med ett studieförberedande program är trots allt att

⁴⁶ Åberg (2004).

⁴⁷ Olofsson (2003), Schröder (2000).

⁴⁸ Schröder (2000).

Figur 2.1 Andel i studier i mars, tre år efter avslutad gymnasieutbildning

Källa: SCB, Utbildning och forskning, Inträdet på arbetsmarknaden

studera vidare.⁴⁹ Däremot, att 15-25 % av de studieavgångna från yrkesförberedande väljer att studera vidare, bör anses som högt. Orsakerna bakom detta är svåra att spekulera i, men det visar under alla förhållanden att det inte endast är från studieförberedande program som elever studerar vidare.

Tabell 2.3 Gymnasieprogrammets fördelning i typ av studier, tre år efter avslutad gymnasieutbildning

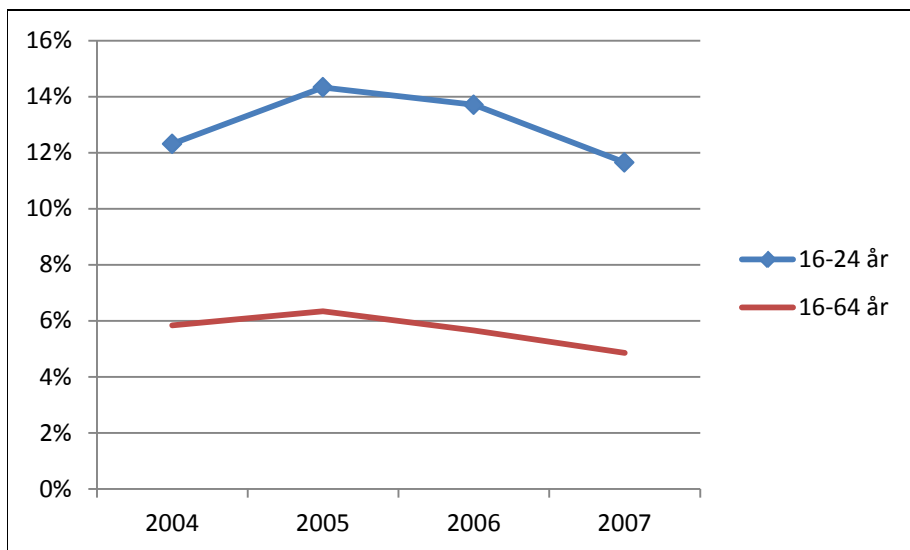
Gymnasieprogram	Eftergymnasiala studier	2004	2006	2008
		yrkesinriktade program	Högskolestudier	14,8%
	andra studier*	10,3%	7,5%	3,5%
studieförberedande program	Högskolestudier	56,5%	54,8%	46,1%
	andra studier*	8,7%	6,4%	5,6%

Källa: SCB, Utbildning och forskning, Inträdet på arbetsmarknaden

* I andra studier ingår studier i komvux, ky-utbildningar och folkhögskoleutbildningar

⁴⁹ Man kan möjligen spekulera i om dessa data säger något om att ungdomarna väljer att börja studera senare och på det sättet försenar sitt inträde på arbetsmarknaden.

Figur 2.2 Arbetslöshet för 16-24 åringar och 16-64 åringar, 2004 - 2007

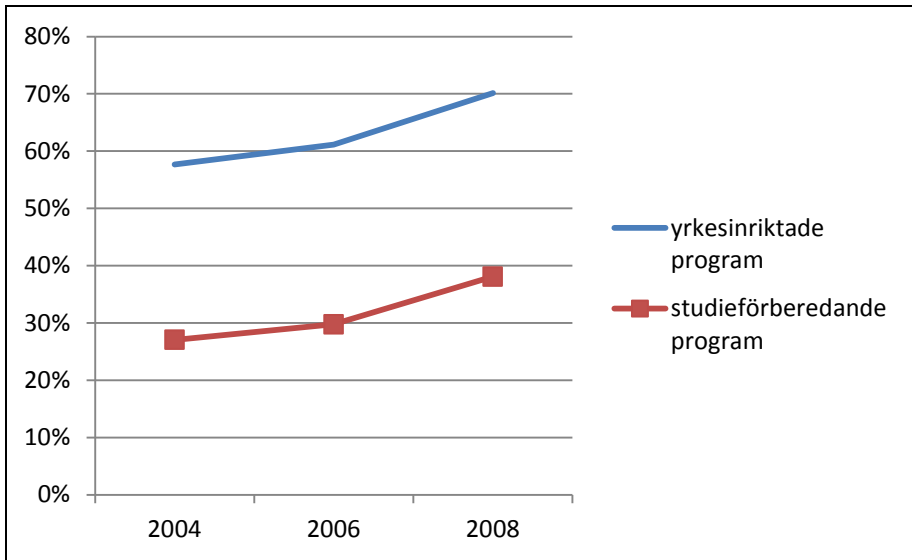
Källa: Egna beräkningar med utgångspunkt från SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU)

Som tabell 2.3 visar finns det dock en skillnad mellan vilken typ av studier de gymnasieavgångna från yrkesinriktade respektive studieförberedande program väljer. Av de gymnasieavgångna från yrkesinriktade program som valde att studera vidare, valde ca hälften högskolestudier och andra hälften valde *andra studier* år 2004. Andelen som valde andra studier har dock dalat. Bland de gymnasieavgångna från studieförberedande program väljer en tydlig majoritet högskolestudier och endast en begränsad skara *andra studier*.

En del av förklaringarna till de gymnasieavgångnas förändrade beteende under den studerade perioden kan säkert förklaras av den förändrade arbetsmarknadssituationen. Som figur 2.2 visar sjönk arbetslösheten bland 16-24 åringar från 2005 till 2007, även om den relativa arbetslösheten ökade (vilket visas i figur 1.1 i föregående kapitel).

Figur 2.3 visar andel i arbete tre år efter avslutad utbildning. Precis som figur 2.1 visar att det finns gymnasieavgångna från yrkesprogrammen som väljer att studera vidare, finns det personer från de studieförberedande programmen som väljer arbete före studier. År 2008 väljer närmare 40 % av de gymnasieavgångna från studieförberedande program arbete före studier.

Figur 2.3 Andel i arbete i mars, tre år efter avslutad gymnasieutbildning

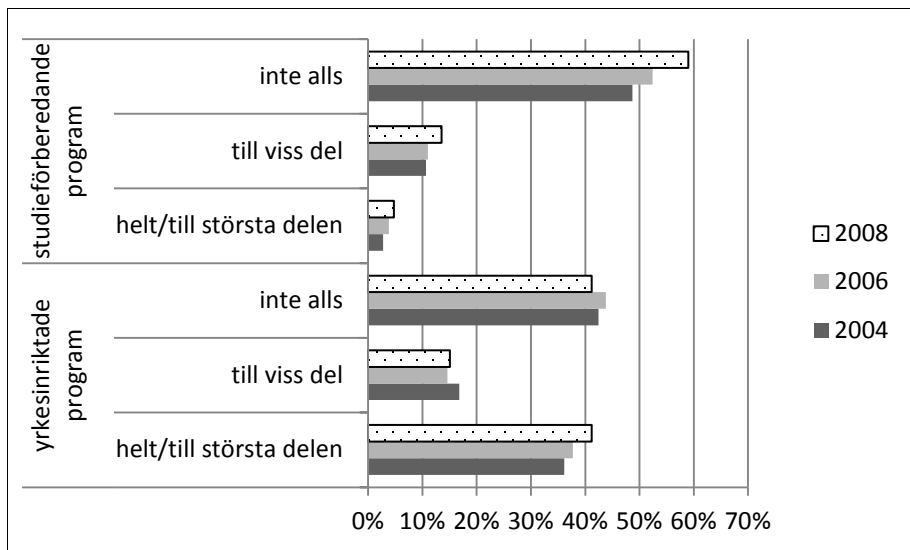
Källa: SCB, Utbildning och forskning, Inträdet på arbetsmarknaden

Närmare 70 % av de gymnasieavgångna från de yrkesinriktade programmen befinner sig i arbete tre år efter avslutad utbildning. Figur 2.1 och 2.3 visar att andelen i studier faller och andelen i arbete ökade, både för avgångna från yrkesinriktade och studieförberedande program. Detta har troligen att göra med det positiva arbetsmarknadsläget (se figur 2.2). Det är dock intressant att konstatera att skillnaderna mellan de olika programinriktningarna inte verkar förändras över de studerade åren när det gäller övergångar till studier respektive arbete.

Figur 2.4 visar huruvida arbetet stämmer överens med utbildningens innehåll. Föga överraskande stämmer inte utbildningen överens med arbetet för de avgångna från studieförberedande program. När det gäller de yrkesinriktade programmen är det ungefär lika många (ca 40 %) som säger att utbildningen stämmer med arbetets innehåll helt eller till största delen.

En provokativ slutsats utifrån figur 2.4 skulle kunna vara att utbildningens innehåll kanske inte spelar så stor roll. Av de 30 – 40 % avgångna från studieförberedande program som befinner sig i arbete tre år efter avslutad utbildning svarar 50 – 60 % att arbetet inte alls stämmer överens med utbildningens inriktning. Av de som gått en utbildning som mer eller mindre direkt

Figur 2.4 Arbetets överensstämmelse med utbildningen i mars, tre år efter avslutad gymnasieutbildning

Källa: SCB, Utbildning och forskning, Inträdet på arbetsmarknaden

varit anpassad till arbetsmarknadens krav är det visserligen 60 – 70 % som befinner sig i arbete, men de flesta av dessa arbetar med sådant de inte är utbildade för.

Slutsatsen att ungdomsarbetslösheten beror på felutbildning skulle med utgångspunkt från dessa data kunna ifrågasättas, eftersom utbildningens inriktning inte verkar spela så stor roll; det är ändå inte utbildningens inriktning som individen kommer att arbeta med. Däremot är det rimligt att anta att gymnasieutbildningen är ett filter. Då blir hypotesen om underutbildning relevant. Utbildningens inriktning blir inte så viktig som nivån som är genomgången.

Utbildning som filter diskuteras av Arrow. Grundläggande i filterteorin är att en examen snarare är ett mått på prestationsförmåga än ett bevis på en viss yrkeskompetens. Enligt filterteorin leder inte utbildning till att höja individens produktivitet, utan fungerar som "screening device" som sorterar människor med olika förmågor och på detta sätt för vidare information till framtida arbetsgivare.

Arrows filterteori utmanade humankapitalteorin, som fram till dess (och möjligen även i dag) var den förhärskande teorin när det gällde att förklara utbildning och utbildningsinvesteringar ur ett ekonomiskt perspektiv. Som

Arrow påpekar är den konventionella synen att utbildning höjer en individs produktivitet och skulle därför höja marknadsvärdet på individens arbetskraft. Man kan säga att detta synsätt även präglar dem som menar att ungdomsarbetslösheten beror på en divergens mellan utbildning och arbetsmarknadens krav.

Arrow utgår från att individens marginalproduktivitet inte går att observera. Däremot går det att urskilja om individen klarat av en utbildning eller ej. Eftersom det alltid finns en kostnad förknippad med att genomföra en utbildning⁵⁰ kommer individen endast att genomföra utbildningen om individen själv tror att det finns en möjlighet att lyckas. Därigenom blir utbildningen i sig en form av "självsanering".⁵¹

Duala/segmenterade arbetsmarknader

Teorin om duala arbetsmarknader utgår från att arbetsmarknaden är uppdelad i en primär- och en sekundärarbetsmarknad. Jobben på sekundärarbetsmarknaden är sämre betalda, tillfälliga, okvalificerade och har lägre social status. Centralt för teorin är att dessa jobb erbjuder små möjligheter till avancemang till arbeten som är bättre betalda och mer prestigefyllda. På sekundärarbetsmarknaden återfinns grupper som är underprivilegierade och/eller har en svagare anknytning till arbetsmarknaden; ungdomar, etniska minoriteter, kvinnor.⁵² Den primära arbetsmarknaden, å andra sidan, erbjuder trygga anställningsförhållanden, större krav på yrkeskunskaper och stabila karriärstegar.

Enligt teorin om duala arbetsmarknader drabbar arbetslöshet främst den sekundära arbetsmarknaden. Arbetslöshet beror, enligt teorin, på bristande efterfrågan på varumarknaden och fluktuationer i efterfrågan regleras genom förändringar på den sekundära arbetsmarknaden. Den sekundära arbetsmarknaden kan därigenom ses som en buffert.

Skillnaderna mellan och uppkomsten av en primär- och en sekundärarbetsmarknad förklaras av institutionella och strukturella faktorer. Lönerna

⁵⁰ ... i länder som t.ex. Sverige som saknar höga terminsavgifter finns det en alternativkostnad i form av förlorad inkomst.

⁵¹ Arrow (1973).

⁵² Piore (1979), s. xii-xiii och Schröder (1991), s. 8-9.

sätts inte i jämvikt där utbud och efterfrågan möts, utan bestäms av institutionella faktorer och traditionsbestämda uppfattningar om vad som är rättvisa och rimliga löneskillnader. Vidare utgår teorin från att det finns en lönestelhet, vilken bl.a. har förklarats av att det finns implicita kontrakt.⁵³

Det centrala inom teorin är således att en arbetsmarknad segmenteras i olika delarbetsmarknader som karaktäriseras av skillnader i löner, arbetsförhållanden och karriärmöjligheter. På denna segmenterade arbetsmarknad kommer ungdomarna, som antas stå utan erfarenhet och yrkeskunskaper, att placeras på sekundärlönsmarknaden. Anledningen till att ungdomarna hamnar på den sekundära arbetsmarknaden beror på att de har otillräckliga yrkeserfarenheter och kan därigenom inte vara konkurrenskraftiga på primärlönsmarknaden. En annan förklaring är att de själv väljer att befinna sig på sekundärlönsmarknaden, eftersom de hellre vill ha tillfälliga arbeten.⁵⁴

Teorin om duala/segmenterade arbetsmarknader brukar betraktas ingå i vad som kallas institutionellt inriktad arbetsmarknadsekonomisk forskning eller *det institutionella paradigmet*.⁵⁵ Här brukar även teorier om interna arbetsmarknader ingå. Denna teoribildning utgår från maktpositioneringen på arbetsmarknaden och dess betydelse för bl.a. fördelningen av befattningar inom företaget. Det är nämligen, enligt teoribildningen, befattningen som avgör individens lön och marginalproduktivitet, och inte som den neoklassiska teoribildningen förutsätter, individens marginalproduktivitet som bestämmer lönen. Det institutionella paradigmet utgår således från antaganden om arbetsmarknadens funktionssätt som är annorlunda jämfört med den neoklassiska teorin.⁵⁶

Sökteoretiska modeller

Av de ovan beskrivna teorierna är det ingen som behandlar hur det faktiskt går till att få jobb. Den egentliga anställningsprocessen blir därigenom en

⁵³ Piore (1979), s. xix.

⁵⁴ Schröder (1991), s. 9.

⁵⁵ "Det institutionella paradigmet" är Lena Schröders terminologi (Schröder, 1991). Se även Svensson (1995b).

⁵⁶ Svensson (1995b).

”black box”. De sökteoretiska modellerna, däremot, fokuserar på hur de arbetssökande söker jobb. I dessa modeller bestäms chansen att finna arbete av individens sök beteende och det allmänna arbetsmarknadsläget. En stor del av den sökteoretiska litteraturen har fokuserat på vilka faktorer som påverkar den arbetssökandes sökintensitet och har särskilt fokuserat på den reservationslön som den arbetslöse sätter upp och begränsningar i ersättningsperiodens längd.⁵⁷

En hel del arbeten inom det sökteoretiska fältet tar dock upp vilka kanaler som den arbetssökande använder sig av och hur effektiva dessa är.⁵⁸ Holzer behandlar hur ungdomar väljer sökkanaler för sitt jobbsökande. Den teoretiska modellen utgår från att individen maximerar sin nytta och väljer mellan att arbeta eller inte arbeta genom reservationslön och sökintensitet. Individen väljer dessutom mellan olika sökmetoder som varierar både vad gäller kostnad och effektivitet. Valet av sökmetod bestäms av metodens marginalkostnad och marginalnytta, där marginalkostnaden inte får överstiga marginalnyttan.⁵⁹

Holzers resultat visar att den informella metoden *vänner och släktingar* är den metod som används mest frekvent av de unga (tillsammans med direktansökningar) och är även den metod som har bäst utfall både vad gäller jobberbjudande och accepterade erbjudande, särskilt när hänsyn även tas till nerlagd söktid. Inom det sökteoretiska fältet har det således lagts en hel del intresse och arbete på att analysera personliga kontakter som en väg till anställning, inte minst inom de senaste åren.⁶⁰

Det sökteoretiska perspektivet är troligen den teoretiska perspektiv som kommer närmast denna avhandlings hypotes, nämligen att ungdomar får jobb genom kontakter och nätverk. Däremot svarar studier inom det sökteoretiska perspektivet relativt sällan på *varför* det är så. Holzer avslutar sin artikel med

⁵⁷ Björklund (1996), s.279-283.

⁵⁸ Se bl.a. Pissarides (1979) och Holzer (1988).

⁵⁹ Holzer (1988).

⁶⁰ Battu et al. (2011), Bentolila et al. (2010), Calvó-Armengol & Zenou (2005), Calvó-Armengol & Jackson (2004).

In particular, we need to increase our understanding of why search methods vary in productivity across individuals who differ in personal characteristics such as race and family background.⁶¹

Gemensamt för många studier inom det sökteoretiska paradigmet är att man visserligen identifierar personliga kontakter som en effektiv väg att hitta en anställning, men kopplar relativt sällan tillgången till nätverk med arbetslöshet. Ett par undantag finns dock. Ett är Barmoullé och Saint-Paul som studerar relationer där båda personerna i en relation är anställda, respektive relationer där en är anställd och en är arbetslös. De menar att nya relationer mellan personer där båda är anställda är vanligare än där en är arbetslös. Detta skulle förklara vad de kallar för ”negative duration dependence” (negativt varaktigt beroende) eftersom långtidsarbetslösa har svårare att hitta nya kontakter i sitt nätverk som innehar anställningar. Det betyder att (långtids)arbetslösheten i sig skapar negativa spiraler och anställning fungerar i motsatt riktning när det gäller att skapa nätverk.⁶²

Barmoullé och Saint-Pauls perspektiv kan dock inte svara på frågan om varför ungdomar är mer arbetslösa än vuxna. Perspektivet kan förklara långtidsarbetslöshet, men ungdomar är ganska sällan långtidsarbetslösa. För att förstå ungdomsarbetslösheten krävs således en annan modell.

Job shopping-teorin

En variant inom de sökteoretiska modellerna är *job shopping-teorin*. Den går ut på att ungdomarna inhämtar information om olika jobb genom att hoppa runt på olika tillfälliga anställningar. På så sätt investerar ungdomen sitt informationsinhämtande i praktisk handling.⁶³ Job shopping-teorin kan kombineras med teorin om duala arbetsmarknader. Job shopping-teorin skulle i så fall kunna förklara varför ungdomar befinner sig på en sekundär arbetsmarknad med tillfälliga kontrakt. Genom job shopping-teorin blir således placeringen på den sekundära arbetsmarknaden frivillig.

⁶¹ Holzer (1988), s. 18.

⁶² Bramoullé & Saint-Paul (2010).

⁶³ Schröder (1991), s. 6.

Kritik

De fyra modeller som jag gått igenom ovan kan alla göra anspråk på att de förklarar varför ungdomar är mer arbetslösa än vuxna. Dock menar jag att det finns en del brister i dessa modeller, framförallt då de inte kan förklara *existensen* av kontakter och nätverk. Även om de sökteoretiska modellerna delvis snuddar vid området når de inte så långt att de kan förklara varför ungdomar är mer arbetslösa än vuxna med utgångspunkt från tillgången till kontakter och nätverk.

De två inledande förklaringsmodellerna (den neoklassiska läroboksmodellen och utbildningsmodellen) kan ses som neoklassiska förklaringsmodeller då de utgår från en marknad (i det här fallet – arbetsmarknad) i perfekt konkurrens; arbetsgivare har perfekt information om arbetstagarens marginalproduktivitet, informationskostnaderna är noll och arbetsgivare är perfekt rationella (utifrån modellen).

Även de sökteoretiska modellerna kan ses som neoklassiska modeller, men har lite mer realistiska antaganden vad gäller informationskostnad. Dock antar sökmodellerna ofta perfekt rationalitet hos de arbetssökande, vilket förmodligen är mindre realistiskt.

Ett annat sätt att beskriva dessa modeller är utifrån Webers begrepp *idealtyper*. I den traditionella nationalekonomiska förklaringsmodellen, den neoklassiska läroboksmodellen, förklaras ungdomsarbetslöshet som divergens mellan ingångslön och marginalproduktivitet. En situation där marginalproduktiviteten hos den potentiella arbetskraften är känd är ett idealt tillstånd, men sätts upp och förklaras som ett typtillstånd. Det ter sig dock tämligen orealistiskt att arbetsgivaren känner till den potentielle anställdes marginalproduktivitet redan innan personen anställs. Som Arrow påpekar⁶⁴, kan arbetsgivaren inte ens förväntas känna till den anställdes marginalproduktivitet även om den anställda sedan länge är välkänd på arbetsplatsen. Arbetsgivaren har helt enkelt inte den informationen i sina system eller i sin produktionsdata.

Utbildningsmodellen kan kallas för idealtypisk, eftersom den utgår från ett idealt tillstånd där perfekt matchning skulle kunna göras. I detta tillstånd finns det ett perfekt samarbete mellan utbildning och arbetsliv; arbetsgivaren har perfekt information om den potentielle anställdes kapacitet, kunskaper

⁶⁴ Arrow (1973), s. 195.

och kompetens, och denna utbildning motsvarar precis det som arbetsgivaren efterfrågar. Ett sådant idealt tillstånd förutsätter perfekt information eller (i varje fall) låga informationskostnaderna.

Vidare förutsätts även arbetsgivaren *veta* vad han/hon vill ha för typ av kunskap till företaget. Detta kunde möjligtvis gälla för en tid och en arbetsmarknad där yrkena var relativt homogena. På dagens kunskapsintensiva arbetsmarknad kan detta ifrågasättas. Är det möjligt att en person/funktion kan ha en perfekt överblick över vilka kunskaper som behövs för att utföra en arbetsuppgift som är starkt kunskapsintensiv?

Att beskriva dessa modeller utifrån en Webersk terminologi är dock endast ett sätt att anlägga ett annat perspektiv på modellerna. De grundläggande problemen kvarstår, nämligen att de ter sig orealistiska i en värld med mycket begränsad information, och det kan ifrågasättas om arbetsgivare verkligen gör, eller ens har möjlighet att göra, den typen av kalkyler som förutsätts i de två ovan beskrivna modellerna. Arbetsgivaren saknar alltså information för att kunna fatta de rationella beslut som förutsätts i modellerna.

Om då inte arbetsgivaren känner till en individs marginalproduktivitet, varifrån kommer då uppfattningen att ungdomar har lägre marginalproduktivitet än en äldre individ? Hypotetiskt går det att tänka sig att ungdomar har lägre marginalproduktivitet till följd av en mer begränsad erfarenhet. Däremot kan ungdomar mycket väl ha *högre* marginalproduktivitet till följd av mer aktuell utbildning, bättre hälsa och bättre kondition. Todd, som studerat arbetarklassungdomar (14-18 år) i England 1918-1955, visar att ungdomar fick lägre löner eftersom de ansågs behöva mindre. Ungdomar ansågs inte vara "crucial breadwinners". Trots att unga ofta hade stort ansvar för familjens försörjning betalades de med avsevärt lägre löner än vuxna, eftersom det förutsattes att föräldrarna hade försörjningsansvaret. Ofta erbjöds de enklare arbeten som t.ex. springpojke.⁶⁵ Frågan är således om inte utgångspunkten om ungdomarnas låga marginalproduktivitet är en efterhandskonstruktion.

Med detta sagt skulle man kunna tro att teorin om duala arbetsmarknader är en mer passande teoretisk utgångspunkt. Problemet är dock att teorin om duala arbetsmarknader inte kan hjälpa oss förstå förekomsten av kontakter och nätverk. Tvärtom menar teorin att trots att en individ har erfarenheter (och därigenom kontakter) på sekundärarbetsmarknaden, har dessa

⁶⁵ Todd (2007).

erfarenheter ingen eller liten betydelse för individens möjligheter på primärarbetsmarknaden. Sammantaget kan man säga att det institutionella paradigmet ger individen (den arbetssökande) en ganska liten betydelse. Istället fokuserar det på arbetsmarknadens efterfrågesida. Arbetsmarknadens struktur bestäms således, enligt teoribildningen, av företag och institutioner och inte av individuellt handlande.

Mot en ny modell som kan förklara ungdomsarbetslöshet och kontakter och nätverk

Det behövs således en arbetslöshetsmodell med realistiska antaganden som kan förklara varför ungdomar är mer arbetslösa än vuxna och varför kontakter och nätverk är en effektiv väg in på arbetsmarknaden. Jag kommer att använda mig av, och utveckla, den neoklassiska modellen från 2.1. Till denna enkla modell inkluderas företagets utbildningskostnader (till följd av otillräcklig skolutbildning) och en riskpremie. Modellen får då följande utseende:⁶⁶

$$2.3 \quad w_i = mp_i - tc_f - rc_f$$

där

- w_i = lönekostnaden för individ i (enligt tidigare modell)
- mp_i = marginalproduktivitet för individ i , (enligt tidigare modell)
- tc_f = företaget f 's kostnad att utbilda den anställde, individ i
- rc_f = företaget f 's kompensation för risk, dvs. riskpremie för att anställa individ i

Om vi antar att ingångslönen är exogent given,⁶⁷ finns det tre variabler på ekvationens högra sida som har betydelse för om individen ska bli anställd

⁶⁶ Modellen används av Schröder (2004) och är en förenkling av Rosen (1972).

⁶⁷ Att anta att lönen är exogent given är relativt vanligt i arbetsmarknadsekonomiska modeller. Anledningen till detta kan vara flera. Ett argument är att lönestrukturen fastställs i centrala förhandlingar, ett annat kan vara att lönen fastställs i en insider-outsider modell (Lindbeck & Snower, 2002) eller en effektivitetslönomodell (Björklund, 1996). Ett annat

eller inte; individens marginalproduktivitet, företagets kostnad att utbilda de nyanställda och den risk företaget tar att anställa denna person.

När det gäller individens marginalproduktivitet har vi konstaterat att denna (i princip) är omöjlig att observera för arbetsgivaren. Vad gäller företagets kostnad att utbilda en nyanställd kan man visserligen resonera att dessa borde vara högre för ungdomar än för vuxna, eftersom de förra ofta saknar erfarenhet. Å andra sidan, kommer ungdomarna oftare från en, i tid, mer närliggande utbildning och borde därför ha mer moderna kunskaper eller ha bättre minne av kunskaperna. Företagets kostnader för att utbilda den anställda kan sänkas om den utbildning som skolan erbjuder motsvarar företagets behov. Detta ligger nära den syn som presenterats ovan, nämligen att problemet är att det allmänna skolväsendet inte motsvarar företagets krav, vilket i så fall ökar företagets utbildningskostnader. Dock, som figur 2.4 ovan visade, tycks inte utbildningens inriktning ha så stor betydelse för vilket arbete den anställda ska utföra.

Under 1900-talet har utbildningskostnaderna flyttats från företaget till offentliga sektorn, vilket jag kommer att visa senare. En tydligare inriktning på offentlig utbildning har även förändrat övergångsregimen som under 1900-talet fått en alltmer tydlig (och möjligen ensidig) inriktning på utbildning. En fungerande övergångsregim kan sänka företagets utbildningskostnader, eftersom den innebär att övergången mellan skola och arbetsmarknad flyter friktionsfritt. Om det finns problem i denna övergång kan det innebära att företaget måste lägga resurser på att internutbilda de anställda.

När det gäller riskpremien innehåller alla former av kontrakt eller överenskommelser någon form av risk. Ett anställningsförhållande är inget undantag. Risken bedöms utifrån vilka tidigare erfarenheter vi haft, men kan minskas genom informationsinhämtning. I ett anställningsförhållande kan denna informationsinhämtning ske genom referenser. Risken kan kanske bedömas högre för ungdomar, eftersom de kan antas sakna referenser från tidigare arbetsgivare. Riskbedömningen påverkas även av social identifiering, dvs. att jag tenderar att lita mer på någon som är socialt lik mig själv.

För denna upplevda risk vill företaget ha en riskpremie. Socialt kapital sänker riskpremien genom att det ökar informationen (minskar informationskostnaderna) och ökar kostnaderna för opportunistiskt beteende. Om vi

perspektiv är att det finns lönestelhet. Detta perspektiv finns inom många olika teoribildningar, inte minst inom det Keynesianska paradigmet (Eklund, 1985).

håller oss inom den neoklassiska modellens strikta antaganden kan vi trots allt utvidga modellen med socialt kapital och på så sätt minska kostnaderna för risk och därigenom öka möjligheterna för individen att bli anställd.

En utvidgning av modellen skulle kunna innebära att riskpremien bestäms av socialt kapital, vilket leder till att riskpremien i ekvation 2.3 specificeras som en funktion av individens tillgång till socialt kapital.

$$2.4 \quad rc_f = f(sc_i)$$

där

sc_i = socialt kapital för individ i

Företagets riskpremie är således en funktion av individens sociala kapital. Det betyder att företagets riskpremie minskar om individen som ska anställas, individ i , har ett socialt kapital, dvs. ett stort kontaktnät. Om individ i har ett stort kontaktnät ökar dennes trovärdighet. Detta är socialt kapital enligt Bourdieus definition, där individens relationer kan ses som en tillgång. Jag kommer att definiera och diskutera socialt kapital i nästa kapitel.

Som tidigare poängterats är det inte första gången som betydelsen av kontaktnät studerats när det gäller möjligheten att finna en anställning.⁶⁸ Calvó-Armengol & Jackson analyserar de sociala nätverkens funktion som informationsskapande verktyg för de arbetsökande. Utgångspunkten i den modellen är att arbetsökande delar information inom nätverken och att det är detta informationsdelande som leder till att det är effektivt att delta i nätverk.⁶⁹

Mitt perspektiv är delvis ett annat, nämligen att företagets riskpremie sänks då en individ kan hänvisa till, eller är känd genom, en kontakt. Eftersom arbetsgivaren vet att individen inte vill riskera sin relation med kontakten genom att missköta sig, kan riskpremien sänkas. Då individen har investerat i relationen skulle en försämrad relation (med kontakten) innebära en förlust för individen. Sammanfattningsvis kan sägas att individens tillgång till socialt kapital, dvs. om individen har ett starkt kontaktnät, minskar arbetsgivarens riskpremie. Således skiljer sig mitt perspektiv något från det

⁶⁸ Se bl.a. Granovetter (1974), Holzer (1988), Battu et al. (2011), Bentolila et al. (2010), Calvó-Armengol & Zenou (2005), m.fl.

⁶⁹ Calvó-Armengol & Jackson (2004).

sökteoretiska, som i huvudsak ser till effektiviteten i sökvägarna och de arbetssökandes val av sökvägar.

Tillgången till socialt kapital kan formaliseras i en övergångsregim. Om inte tillgång till (eller uppbyggnad av) socialt kapital finns i övergångsregimen, måste socialt kapital byggas upp på något annat sätt, t.ex. genom att individen är aktiv i ideella föreningar.

Även företagets kostnader för att utbilda arbetskraften kan definieras av övergångsregimen. I Sverige har yrkesutbildningen under 1900-talet i allt högre grad hamnat i den offentliga sektorn och i allt mindre grad på företagen. Som kapitel 6 kommer att visa har det inneburit att under 1900-talet har övergångsregimen i Sverige i allt högre grad kommit att fokuseras på utbildningslinjen och tillgången till eller skapandet av socialt kapital har prioriterats ned.

3. Om socialt kapital, övergångsregimer och förändring

Jag har hittills, till stor del, valt att tala om *kontakter och nätverk* istället för begreppet socialt kapital. Dock har det ett värde i sig att tala om kontakter och nätverk i termer av kapital, dvs. som en tillgång som kan exploateras. Det stora intresset för socialt kapital har lett till att dess definition har blivit mångtydigt. Det kan därför vara av vikt att definiera begreppet. Detta görs i den första delen av detta kapitel. Den andra delen av kapitlet ägnas åt att diskutera ett annat begrepp som jag kommer att använda i denna avhandling: övergångsregim.

Socialt kapital och arbetslöshet

De traditionella förklaringsmodellerna utgår från att det finns en arbetsmarknad som fungerar i perfekt konkurrens; arbetsgivare har perfekt information om arbetstagarens marginalproduktivitet och kunskaper, informationskostnaderna är försumbara och arbetsgivare är perfekt rationella. Vi kan dock ifrågasätta om dessa modellförutsättningar är rimliga.

Inom den nya institutionella ekonomin framhålls att transaktionskostnader faktiskt existerar, vilket den traditionella neoklassiska ekonomiska teorin i princip negligerar.⁷⁰ Transaktionskostnader innebär de indirekta kostnader (t.ex. risk) som finns vid de flesta transaktioner. I det här fallet

⁷⁰ För en genomgång av ny institutionell ekonomi (NIE) och transaktionskostnader se t.ex. Williamson (2000) eller Hedlund (2007).

handlar det om de transaktionskostnader som finns då en arbetstagare ska anställas. Anställningsprocessen innebär en mängd kostnader och en hel del risk som kan undvikas om information införskaffas, vilket dock innebär kostnader. Tidigare i avhandlingen har jag diskuterat kostnader för risk i form av en riskpremie. Denna riskpremie minskar om information om arbetstagaren införskaffas, men denna informationsinhämtning innebär en kostnad. Förekomsten av transaktionskostnader kan förklara statistisk diskriminering. En arbetsgivare kan ha dålig erfarenhet av att anställa en ungdom. Eftersom det är svårt och dyrt att införskaffa information om en individs produktivitet är det en rationalisering att behandla alla ungdomar med utgångspunkt från tidigare erfarenhet.

Att socialt kapital sänker transaktionskostnaderna är en relativt vanligt förekommande utgångspunkt inom litteraturen om socialt kapital.⁷¹ Denna utgångspunkt stöds även av Douglass North som menar att: "Informal constraints directly influence transaction costs."⁷² Normer i form av uppträdandekoder, som t.ex. hederlighet och trovärdighet kan vara exempel på den typen av informella begränsningar som North talar om.

Om vi utgår från att transaktionskostnader (dvs. förekomsten av en riskpremie och de informationskostnader som är förknippade med att ta reda på information om en presumtiv arbetstagare) kan påverka huruvida en viss grupp kan missgynnas på arbetsmarknaden kan det vara rimligt att anta att sänkta transaktionskostnader kan minska sannolikheten att vara arbetslös för denna missgynnade grupp. Om socialt kapital påverkar transaktionskostnaderna kan det vara rimligt att studera socialt kapital.

Uppfattningen att nätverk leder till större möjligheter att få jobb är dock på intet sätt ny. Ett klassiskt arbete på området är Granovetter som samlade in data från ett urval av anställda (omfattande 282 män) inom tekniska och arbetsledande yrken (professional, technical, and managerial workers) och bosatta i Newton, Massachusetts. Bland Granovetters respondenter var den vanligaste metoden (56 %) att hitta ett jobb personliga kontakter. Formella vägar (t.ex. att svara på annonser eller via en arbetsförmedling) eller direktansökningar (t.ex. att besöka eller skriva till arbetsgivaren utan att det fanns en annonserad ledig tjänst) hade använts av drygt 18 %. Granovetter menar att dessa resultat i stort sett stämmer med tidigare studier.

⁷¹ Se bl.a. Putnam (1993), kap 6.

⁷² North (2005), s. 75.

Personliga kontakter var dock inte bara den *vanligaste* metoden att skaffa ett jobb i Granovetters studie. De som skaffat ett jobb via personliga kontakter var både mer nöjda med sitt arbete och fick bättre betalt än de två övriga sökmetoderna. De mest missnöjda var de som fått arbete via formella kanaler, medan de som sökt via direktansökningar fick sämst betalt.

Ett intressant perspektiv utifrån syftet med denna studie är att det i Granovetters studie i större utsträckning var respondenter över 34 år som använde sig av personliga kontakter; ca 64 % av respondenterna över 34 år och ca 48 % av respondenterna under 34 år använde sig av personliga kontakter. Granovetter menar att "... the young PTM worker will have acquired few useful contacts. He must thus fall back on formal means and direct application"⁷³

Granovetters resultat från 1974 stöds delvis av Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) mer nutida data. AMS visar att år 2006/07 hade 67 % av de som varit inskrivna på arbetsförmedlingen fått informationen om sitt nya jobb via informella kontakter. Av dessa fick 43 % informationen via direktkontakt (antingen egen kontakt med arbetsgivaren eller att arbetsgivaren tar direktkontakt) och 24 % genom vänner och bekanta.⁷⁴

Som tidigare påpekats har kontakternas betydelse beskrivits ett antal gånger. Montgomerys sammanställning över fyra olika studier visar att mellan 35 % och 73 % av jobben förmedlas via vänner och bekanta.⁷⁵

Även det omvända förhållandet har studerats flitigt, dvs. att arbetslöshet leder till inaktivitet. En klassisk studie som ofta refereras är Marienthalstudien som i början på 1930-talet studerade en nedläggning på en ort med en enda industri i byn Marienthal i Österrike. Slutsatserna i Marienthalstudien är att långtidsarbetslöshet leder till apati, vilket innebär att de arbetslösa inte ens drar nytta av de små, men dock, möjligheter som finns.⁷⁶

Denna slutsats har visats i flera studier efter det. Jan Carle visar i en studie från 1999 över 7 837 långtidsarbetslösa ungdomar (18-24 år) i Norden att arbetslösheten leder till inaktivitet. Tanken på att arbetslösheten skulle radikaliserar ungdomarna får inte heller stöd. Arbetslösa ungdomar var mindre radikala (både åt höger och vänster) än de som hade arbete.⁷⁷

⁷³ Granovetter (1974), s. 19.

⁷⁴ AMS (2007).

⁷⁵ Montgomery (1991).

⁷⁶ Jahoda, Lazarsfield & Zeisel (1974), s. vii-xvi.

⁷⁷ Carle (1999).

Även Demokratirådets studie av arbetslösa (18-80 år) med data från Sverige åren 1987 och 1997 visar att arbetslöshet leder till lägre tilltro till det demokratiska systemets institutioner samt till minskat engagemang och aktivitet. De arbetslösa är också mindre aktiva i att engagera sig oavsett vilka typer av politiska handlingar som studeras.⁷⁸

Utifrån ett teoretiskt perspektiv kan sambanden tyckas tydliga. Personer som saknar ett kontaktnät har svårare att hitta en anställning, samtidigt som arbetslösheten leder till en minskad vilja (passivisering) att finna och delta i dessa kontaktnät. Det tycks således finnas en negativ spiral för den arbetslöse. Ur ett empiriskt perspektiv innebär den dubbla kausaliteten ett problem, dvs. om det är avsaknaden av nätverk som leder till arbetslöshet eller om det är arbetslöshet som leder till avsaknaden av nätverk.

Att nätverk och relationer leder till större möjligheter att hitta en anställning är kanske intuitivt ganska självklart och det är, som visats ovan, inte heller första gången som detta studeras. Det är dock en annan sak att placera förekomsten av nätverk i ett teoretiskt ramverk i form av en ekonomisk modell. Syftet med denna ekonomiska modell är att förklara *varför* ungdomar är mer arbetslösa än vuxna och *hur* detta hänger ihop och inte endast *att* nätverk är en effektiv väg att söka arbete.

Vad är socialt kapital?

Socialt kapital är ett begrepp som väckt ett stort akademiskt intresse efter Robert Putnams bok "Making Democracy Work" år 1993. Putnam definierar socialt kapital som

... features of social organization, such as trust, norms and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions.⁷⁹

Denna definition kan dock ifrågasättas eftersom den blandar effekterna av socialt kapital (t.ex. tillit) med själva "kapitalstocken", dvs. relationen i sig. Det finns därför behov av ett tydligare sätt att definiera socialt kapital så att

⁷⁸ Petersson et al. (1998), s. 88-92.

⁷⁹ Putnam (1993), s. 167.

begreppet blir mer operationaliserbart. I detta kapitel ska jag försöka mig på en sådan definition.

Putnam är långt ifrån först med att använda sig av begreppet socialt kapital. En person som troligen haft stor betydelse vad gäller användningen av begreppet är James Coleman. Coleman refereras flitigt i "Making Democracy Work" och har med stor sannolikhet varit en inspirationskälla för Putnam. Precis som Coleman, anser Putnam att socialt kapital är produktivt, precis som annat kapital. Därigenom blir socialt kapital en produktionsfaktor. Genom tillgång till socialt kapital kan prestationer uppnås som inte hade varit möjliga annars. Eller för att använda Colemans ord

Like other forms of capital, social capital is productive, making possible the achievement of certain ends that would not be attainable in its absence ... For example, a group whose members manifest trustworthiness and place extensive trust in one another will be able to accomplish much more than a comparable group lacking that trustworthiness and trust ... In farming community ... where one farmer got his hay baled by another and where farm tools are extensively borrowed and lent, the social capital allows each farmer to get his work done with less physical capital in the form of tools and equipment.⁸⁰

Men vad är socialt kapital? Hur ska det definieras? Kan man överhuvudtaget definiera socialt kapital som kapital eller är det endast en dålig metafor? Som vi såg ovan bidrog Putnams definition till att begreppet blir svårfångat. Glaeser, Laibson & Sacerdote förvirrar diskussionen ytterligare genom att lägga till personliga karaktärsdrag som charm och karisma.⁸¹

Frågan om man kan hävda att socialt kapital överhuvudtaget kan definieras som kapital är även den kontroversiell. Elinor Ostrom påpekar att socialt kapital, till skillnad från fysiskt kapital, apprecieras vid användning.⁸² Om vi jämför fysiskt kapital med socialt kapital är det lättare att beräkna avkastning, depreciering och investeringar på fysiskt kapital. Värdet av det fysiska kapitalet är, per definition, gjorda investeringar minus depreciering.

Arrow hävdar att socialt kapital inte kräver några materiella uppoffringar för framtida avkastning, dvs. socialt kapital har ingen investerings-

⁸⁰ Coleman, James S. (1990) s. 302, s. 304, s. 307 citerad av Putnam (1993) s. 167.

⁸¹ Glaeser, Laibson & Sacerdote (2002).

⁸² Ostrom (2000).

kostnad som ger en avkastning senare. Enligt Arrow är det detta faktum som leder till att socialt kapital inte kan karaktäriseras som kapital.⁸³ Även Solow intar ett kritiskt förhållningssätt till begreppet ”kapital” i termen ”socialt kapital”. Solow ställer sig frågande till huruvida socialt kapital är produktivt, på samma sätt som fysiskt kapital. En annan frågeställning utgår från att vi med begreppet *kapital* i allmänhet menar en ackumulerad storhet som vi kallar kapitalstock. Frågan är dock vad socialt kapital är en stock av?

What are those past investments in social capital? How could an accountant measure them in principle? ... If I told you that the rate of return on social capital had fallen from 10 percent a year to 6 percent a year since 1975, would that convey any clear picture to you?⁸⁴

Stiglitz intar en annan hållning. Han menar att socialt kapital kan vara såväl en aggregerad tillgång, t.ex. när individer investerar i anseende, som en förutsättning för effektivt marknadsutbyte.

Clearly at least one important function of what we have come to call “social capital” is to complement or substitute for market-based exchange and allocation. Clearly too, it interacts with, and influences, market exchange.⁸⁵

Detta innebär, vilket tidigare påpekats, att socialt kapital minskar transaktionskostnaderna genom att minska de klassiska ekonomiska problemen *adverse selection*, *moral hazard* och *free rider*-problemet.⁸⁶ När det gäller ungdomsarbetslösheten framstår problemen med asymmetrisk information och *adverse selection* som särskilt angelägna problem att lösa. Genom att ung-

⁸³ Arrow (2000).

⁸⁴ Solow (2000), p. 7.

⁸⁵ Stiglitz (2000), p. 64.

⁸⁶ Dessa är vedertagna begrepp i nationalekonomisk teori. Adverse selection innebär att köpare och säljare har asymmetrisk information. Vid t.ex. en livförsäkring kommer köparen av livförsäkringen att ha bättre information om risken än försäkringsbolaget. Om försäkringsbolaget tar ut samma premier för alla, kommer man att bli ”adverse selected”. Moral hazard innebär att man inte är lika noggrann med sina saker om de är försäkrade, och free rider-problemet innebär att man försöker få gratisskjuts genom att låta andra betala.

domarna är nya på arbetsmarknaden finns det lite information om dem. De har få eller inga referenser till tidigare arbetsgivare och få arbetslivserfarenheter att referera till.

Men åter till den inledande frågan: hur ska socialt kapital definieras? Och hur ska det definieras för att kunna kallas kapital? Som vi såg av Putnams definition är denna alldeles för vid. Med Putnams definition har vi svårt att betrakta socialt kapital som kapital och vi får även problem med att skilja mellan effekterna av socialt kapital (t.ex. tillit) och vad som skulle kunna anses vara själva kapitalstocken (t.ex. relationen i sig, nätverket). Motsvarande problem finns även för Glaeser, Laibson & Sacerdote definition av socialt kapital.

En definition som istället blir användbar utgår från den franske filosofen och sociologen Pierre Bourdieus tankar om socialt kapital.⁸⁷ Enligt Bourdieu är socialt kapital en av tre former av kapital. De andra formerna är kulturellt kapital och ekonomiskt kapital. Kulturellt kapital kan finnas i olika former; ett *förkroppsligat tillstånd*, vilket är knutet till en specifik person, t.ex. innehavarens tal, vanor etc., ett *objektifierat tillstånd* som innebär att det kulturella kapitalet knyts till särskilda kulturella varor, t.ex. böcker, tavlor, instrument och ett *institutionaliserat tillstånd* i form av akademiska kvalifikationer eller andra former av utbildningskvalifikationer. Ekonomiskt kapital kan materialiseras i korta tillgångar i form av *pengar* eller i mer långsiktiga tillgångar i form av *fastigheter*. Det kan även transformeras till *tid* eller anta en institutionaliserad form i *äganderätter*.⁸⁸ Socialt kapital definieras av Bourdieu som

...the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possessions of durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition...⁸⁹

⁸⁷ Den här beskrivningen av Bourdieus definitioner bygger på Bourdieu (2007). Artikeln har publicerats ett antal gånger, bl.a. i Richardson (1986) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, Connecticut: Greenwood Press. Tidigare artiklar om kapital av Bourdieu är "Les trois états du capital culturel", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 30 (November 1979) och "Le capital social. Notes provisoires", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 31 (January 1980).

⁸⁸ Bourdieu (2007), s. 84-88.

⁸⁹ Bourdieu (2007), s. 88.

Således kan socialt kapital kopplas till relationer i olika former. Dessa relationer har ett värde i sig som kan exploateras. Socialt kapital kan även ta en mer institutionaliserad form som t.ex. en titel. Relationerna upprätthålls genom byten som kan vara materiella eller symboliska.

Centralt hos Bourdieu är att alla former av kapital kan transformeras till en annan form. Det betyder att socialt och kulturellt kapital kan transformeras till ekonomiskt kapital (t.ex. om kontaktnätet används för att skaffa arbete). Ekonomiskt kapital kan transformeras till socialt kapital när investeringar i relationen görs genom gåvor eller besök. Alla materialiserade investeringar i en relation kostar pengar och symboliska investeringar (besök) kostar tid. Existensen av ett nätverk är inte naturligt givet utan

... product of an endless effort at institution, of which institution rites ... mark the essential moments and which is necessary in order to produce and reproduce lasting, useful relationships that can secure material or symbolic profits. In other words, the network of relationships is the product of investment strategies ...⁹⁰

Detta motsäger både Arrow och Solow som menar att socialt kapital inte kräver materiella uppoffringar och att det inte är produktivt. Bourdieu menar att socialt kapital är ett resultat av en medveten investeringsstrategi, vilket Arrow ställer sig skeptisk till.⁹¹

Enligt Bourdieus definition kan värdet på individens sociala kapital variera beroende på vilket nätverk individen är medlem i. Värdet på individens sociala kapital bestäms av summan av nätverksmedlemmarnas ekonomiska, kulturella och sociala kapital. Det betyder att ju mer kapital medlemmarna i nätverket besitter, desto mer socialt kapital besitter individen i nätverket. Lägg märke till att detta är ett annat sätt att definiera socialt kapital, nämligen som en individuell tillgång och inte på det samhälleliga sätt som Putnam använder och som kommer att diskuteras nedan.

Som allt kapital måste även socialt kapital underhållas för att inte minska i värde. Skickligheten att underhålla nätverken kan även det ses som en del av det sociala kapitalet. Om inte nätverken underhålls kommer det att depreciera. Dock skiljer sig socialt kapital från ekonomiskt kapital, eftersom

⁹⁰ Bourdieu (2007), s. 89.

⁹¹ Arrow (2000) samt Solow (2000).

det underhålls samtidigt som det används, det apprecieras av användning, vilket Ostrom påpekar.

Är socialt kapital en individuell eller samhällelig tillgång?

I Putnams definition är socialt kapital en samhällskaraktäristik. Dock fokuserar Putnam i huvudsak på social tillit. När socialt kapital blir en samhällskaraktäristik kommer fokus att hamna på om andelen social tillit är hög eller låg i ett samhälle, vilket har stor betydelse för olika samhällseliga målvariabler, t.ex. demokrati, ekonomi och säkerhet.⁹²

I Bourdieus modell är socialt kapital en tillgång även för individen. Visserligen måste individen lägga ner tid och resurser på att investera i socialt kapital, men om även de andra nätverksmedlemmarna gör så kommer nätverket att bli ett självspelande piano; en evolutionär process. Det förklarar också att de som har socialt kapital tenderar att få mer.

They are sought after for their social capital and, because they are well known, are worthy of being known; they do not need to 'make the acquaintance' of all their 'acquaintances'; they are known to more people than they know, and their work of sociability ... is highly productive.⁹³

Samtidigt visar Bourdieus modell att det inte är rationellt för alla individer att investera i socialt kapital. För individer med högre förväntad avkastning, t.ex. individer med "kapitalstarka" nätverksdeltagare eller individer med exceptionell skicklighet att förvandla tillfälliga bekantskaper till varaktiga relationer, kommer incitamentet att investera i socialt kapital att vara högre. Huruvida dessa personer investerar i nätverk som till övervägande del är överbyggande eller anknyttande beror på hur avkastningen ser ut och vilka kostnader som finns.⁹⁴

⁹² ... och andra, se bl.a. Knack & Keefer (1997). Putnam (2000), s. 287-349.

⁹³ Bourdieu (2007), p. 90.

⁹⁴ Det bör poängteras att utgångspunkten att individen är rationell så *långt individen kan överblicka* inte är detsamma som att individen är *perfekt* rationell, vilket är antagandet inom traditionell neoklassisk teori. För en diskussion om begränsad rationalitet vs. perfekt rationalitet se t.ex. Williamson (2000).

Överbryggande och anknyttande socialt kapital

Begreppen överbryggande och anknyttande socialt kapital är centrala hos Putnam. Överbryggande socialt kapital är nätverk som är inkluderande, utåtriktade och omfattar människor med olika bakgrund; socialt, åldersmässigt, etniskt etc. Anknyttande nätverk är exkluderande, inåtriktat och riktar sig till homogena grupper.⁹⁵

Anknyttande och överbryggande socialt kapital är bra för olika saker. Anknyttande socialt kapital kan vara bra för reciprocitet och att mobilisera solidaritet inom en speciell grupp. Täta nätverk kan erbjuda socialt och psykologiskt stöd, skapa sociala försäkringar och en känsla av tillhörighet. Inom många anknyttande nätverk har gruppen erbjudit finansiering, marknader och pålitlig arbetskraft till lokala entreprenörer. Dock, genom att skapa en stark lojalitet inom gruppen, kan det även skapas antagonism mot andra utanför gruppen. Därigenom kan anknyttande socialt kapital skapa negativa externa effekter.

Överbryggande socialt kapital fungerar däremot bredare, men mindre tätt. Nätverk som bygger på överbryggande socialt kapital kan på ett bättre sätt länka ihop tillgångar, grupper och behov. På detta sätt kan överbryggande socialt kapital *expandera sociala och ekonomiska marknader*; det kan t.ex. gälla arbetsförmedling eller politiska allianser. För en person som är arbetslös är det viktigt att expandera sitt överbryggande sociala kapital eftersom en arbetslös person troligen har tömt möjligheterna inom det anknyttande sociala kapitalet.

Beugelsdijk och Smulders definierar en ekonomisk modell för överbryggande och anknyttande socialt kapital. De utgår från att 1) deltagande i nätverk är en tidskrävande process som tränger undan tid för arbete och lärande (och därmed skulle kunna vara negativt korrelerad med ekonomisk tillväxt), 2) deltagande i nätverk kan minska incitamenten för "rent-seeking" och fusk på grund av risken för dåligt rykte, vilket skulle ha en positiv effekt på ekonomisk tillväxt.⁹⁶

Beugelsdijk och Smulders finner empiriska belegg från 54 europeiska regioner att det finns ett positivt samband mellan tillväxt och *överbryggande*

⁹⁵ Putnam (2000), s. 22-23.

⁹⁶ Beugelsdijk & Smulders (2009). Författarna för ingen diskussion om tillväxt på kort och lång sikt. Man skulle kunna tänka sig att även om deltagande i nätverk hade negativ effekt på tillväxt på kort sikt (till följd av mindre tid till arbete) skulle det kunna finnas positiva effekter på lång sikt, då nätverk leder till mer investeringar, vilket i sin tur leder till mer tillväxt.

socialt kapital, men visar att detta positiva samband inte existerar vad gäller anknytande socialt kapital. Förklaringen ligger i att ett opportunistiskt beteende redan är begränsat bland nära vänner och familj. Mer tid tillsammans med det anknytande sociala kapitalet minskar således inte opportunistiskt beteende i samhället. Ett annat sätt att se det är att mer tid tillsammans med det anknytande sociala kapitalet inte utvidgar en individs sociala och ekonomiska marknader. Det är således det överbryggande sociala kapitalet som utvidgar sociala och ekonomiska marknader, vilket ger ökad ekonomisk tillväxt.

Aspekterna anknytande och överbryggande socialt kapital kan breddas med två aspekter på social tillit; partikulär tillit och generell tillit⁹⁷. Partikulär tillit innebär att man litar på ”de sina”, dvs. de som är som en själv. Generell tillit innebär att man litar på människor i allmänhet, vilket leder till ekonomisk tillväxt eftersom en effektiv marknadsekonomi bygger på effektiva opersonliga transaktioner.

Douglass North har genom hela sin akademiska gärning visat att utvecklingen genom den ekonomiska historien gått från personliga transaktioner under den förmoderna tiden till opersonliga transaktioner i en effektiv marknadsekonomi.⁹⁸ Under förmodern tid, då ekonomin sköttes inom klanen eller stammen, räckte det med att ha partikulär tillit inom anknytande nätverk. När marknader växer och vidgas ökas möjligheterna att göra vinster, priser pressas och inkomster kan öka. Detta bygger dock på att en ökad mängd transaktioner inte längre beror på personliga relationer. Transaktionerna i en effektiv marknadsekonomi måste bygga på opersonliga relationer, vilka i sin tur förutsätter en viss nivå av generell tillit. Det blir svårt att göra affärer med folk man inte personligen känner om man misstror folk i allmänhet.

Tillit mellan människor – social tillit

Social tillit ingår i Putnams definition av socialt kapital. Enligt Putnam kan social tillit skapas på två sätt; genom reciprocitet och genom medborgerligt engagemang i t.ex. föreningslivet. Genom reciprocitet lär vi oss normer, men

⁹⁷ Begreppen generell och partikulär tillit kan hittas hos Uslaner (2002), kap. 2, men har kommit att användas av många, t.ex. Rothstein (2003), 158-159. För en diskussion om partikulär/partiell tillit se t.ex. Håkansson & Sjöholm (2007).

⁹⁸ Se bl.a. North (1981, 1990, 2005) och North, Wallis & Weingast (2006).

reciprocitet i sig självt skapar även nätverk. I samhällen, nätverk och grupper där människor uppfattar att tillit och ärlighet förväntas av dem (och att de inte själv ska bli utnyttjade) kommer ett ömsesidigt utbyte i form av gåvor att vara vanligare förekommande än i samhällen där det motsatta gäller.

Putnam menar att människor lär sig samarbete, reciprocitet och tillit i samverkan med andra i t.ex. föreningslivet. Föreningslivet är särskilt viktigt för överbyggande socialt kapital, eftersom människor träffas över olika barriärer. Naturligtvis finns en viss form av homogenitet i de flesta föreningar. Ett exempel är den amerikanska, svarta kyrkan som samlar människor av samma etnicitet och religion, men ur olika samhällsklasser.

Putnam anger fyra skäl till att nätverk (och annan samverkan) har effekt på social tillit:

1. Nätverk ökar kostnaden för avhopp, då opportunistiskt uppträdande kommer att leda till dåligt rykte.
2. Nätverk fostrar reciprocitet.
3. Nätverk understödjer kommunikation och förbättrar informationsflödet om trovärdiga individer.
4. Nätverk förkroppsligar historiska framgångar vad gäller samarbete.

Putnams syn på social tillit och vad som skapar social tillit har fått en hel del kritik. Kritiken kan sägas följa två huvudspår. Det ena spåret kan sägas gå ut på att det inte är föreningsaktivitet i sig som gör människor tillitsfulla, utan det är tillitsfulla människor som blir föreningsaktiva. Det andra spåret går ut på att Putnam underskattar offentliga sektorns betydelse.

Även om det är många som erkänner att det finns ett samband mellan deltagande i föreningslivet/medborgerligt engagemang har frågan om kausalitet istället varit desto mer omdiskuterad. Både Rothstein och Sobel menar att Putnam blandar ihop korrelation och kausalitet. Vidare hävdar de att Putnams idé att använda föreningsdeltagande som förklaringsvariabel till socialt kapital saknar teoretisk grund.⁹⁹

Uslaner stödjer denna kritik genom att hävda att människor som ansluter sig till föreningar är mer tillitsfulla från första början. Därför är det inte medlemskapet i sig som leder till ökad tillit, utan snarare fungerar medlem-

⁹⁹ Rothstein (2003), s. 165-170 samt Sobel (2002).

skapet som ett filter där medlemmarna valt att gå med därför att de har högre tillit.¹⁰⁰ På motsvarande sätt visar Stolle att föreningsmedlemmarna inte ökar sin tillit över tid, vilket skulle visa att det inte är föreningsaktivitet i sig som leder till ökad tillit.¹⁰¹

Kritikerna inom det andra spåret menar att social tillit i ett samhälle inte existerar oberoende av politik, offentliga sektorns styrning eller det civila samhället i övrigt. Istället kommer den politik som statsmakten och kommunsektorn väljer, samt de politiska institutionernas tillämpning av denna politik, att skapa, kanalisera och påverka det sociala kapitalet. Rothstein utgår från ett spelteoretiskt resonemang som går ut på att om människor får erfara korruption inom den offentliga sektorn, alternativt inte känner sig tillräckligt skyddade, kommer de att förlora sin tillit till institutionerna. Denna erfarenhet leder till insikten att även andra måste muta offentliga tjänstemän för att själv få en mer gynnsam position i t.ex. en kö eller vid en bedömning. Detta leder till en misstro gentemot andra, eftersom de försöker "sko sig på andras bekostnad".¹⁰²

Diskussionen om tillit är intressant, inte minst med utgångspunkt från denna avhandlingsfråga. Kan generell tillit i ett samhälle sänka transaktionskostnaderna och bidra till att sänka företagets riskpremier? Putnams fokus på social tillit som ett samhälleligt fenomen innebär att definitionen av socialt kapital får en annan innebörd, men den är inte ointressant för det. Dock är frågan om detta kan definieras som *kapital*. Jag menar att social tillit formellt sett bör ses som en externalitet som följer den gängse definitionen av externaliteter, nämligen att individens "konsumtion" av en "vara" (i det här fallet investeringar i relationer eller deltagande i nätverk) påverkar andra individers nytta.

Sammanfattning: Socialt kapital

Sammanfattningsvis kan sägas att socialt kapital bidrar till att sänka transaktionskostnaderna dels genom att skapa kontaktnät för individerna, dels genom sina positiva externa effekter. När individen deltar i överbryggande

¹⁰⁰ Uslaner (2002), kap. 5.

¹⁰¹ Stolle (2001).

¹⁰² Rothstein (2003), s. 189-196, Kumlin & Rothstein (2005).

nätverk eller andra former av överbryggande relationer skapas normer som tillit och trovärdighet. Det viktigaste för individen, när det gäller det perspektiv som finns i denna avhandling, är dock att socialt kapital, definierat som relationer, sänker företagens riskpremie genom att informationen om individen ökar.

Med utgångspunkt från Bourdieu definierar jag alltså socialt kapital som relationer. Vidare väljer jag att definiera tillit som en extern effekt av dessa relationer. Det är relationen i sig som är en tillgång för individen. Alltså kan man se socialt kapital som kapital. Detta kapital kan ge avkastning precis som ekonomiskt kapital. Socialt kapital kan aggregeras till en samhällelig nivå och skapa en positiv extern effekt för samhället i form av ökad tillit i samhället. Genom att definiera socialt kapital som relationen i sig styrs den ibland förvirrade diskussionen och kritiken upp om vad socialt kapital är och huruvida socialt kapital verkligen är kapital eller endast en dålig metafor.¹⁰³

Oavsett hur vi definierar socialt kapital är frågan dock vad som påverkar en riskpremie på mikronivån. Kan generell tillit i ett samhälle påverka riskpremien? Och om så; hur påverkas ungdomsgruppens riskpremie relativt andras riskpremie? Jag återkommer till denna fråga i kapitel 5 där jag undersöker möjligheterna och skattar en modell där generell tillit i ett samhälle antas påverka riskpremien.

Hur ska en övergångsregim definieras?

De förklaringsmodeller som kritiserades i föregående kapitel tar i liten utsträckning upp problemet med övergången från skola till arbetsmarknad. I den neoklassiska läroboksmodellen förväntas matchningen lösa sig själv genom en marknadslösning. ”Utbildningsmodellen” ägnar inte heller matchningen någon överdrivet stor uppmärksamhet.

I de söketeoretiska modellerna ägnas visserligen uppmärksamhet åt vilka sökmetoder som individen använder, medan de strukturella skillnaderna mellan ungdomar och vuxna ägnas liten uppmärksamhet. När det gäller det

¹⁰³ Se bl.a. Quibria (2003) som ställer frågan huruvida socialt kapital verkligen är kapital eller bara en dålig metafor. Vidare menar Quibria att mängden definitioner av socialt kapital har skapat en “potpourri of confusion”.

institutionella paradigmet och duala/segmenterade arbetsmarknader ligger fokus i huvudsak på hur företag och institutioner skapar strukturer på arbetsmarknaden och hur dessa strukturer kan förklara t.ex. befodrings-segregering, rigid lönestruktur och osäkerhet på arbetsmarknaden. Individens agerande får relativt lite utrymme i dessa modeller. Detta innebär att dessa modeller är otillräckliga när det gäller att analysera ungdomars unika situation.

Vi vet att det som är unikt i ungdomars matchningssituation är att de ska göra en övergång från en värld - skolvärlden, till en annan - arbetsmarknaden. Som jag påpekade i föregående kapitel är frågan om risk och riskpremie aktuell i alla anställningssituationer. I ungdomarnas situation blir detta en än större fråga eftersom de ofta saknar referenser från tidigare arbeten och arbetsmarknadskontakter. I en situation där den arbetssökande inte har några referenser från tidigare anställningar torde förekomsten av socialt kapital, t.ex. i form av föreningsaktivitet, vara särskilt viktig. En viktig uppgift för övergångsregimen måste därför vara att öka ungdomarnas sociala kapital och därigenom minska den riskpremie som arbetsgivarna ställer ut för att anställa en ungdom.

Övergången från skola till arbetsmarknad har dock inte alltid sett ut som den gör i dag. Fram till slutet av 1800-talet började barnen arbeta i tidig ålder genom att följa med sina föräldrar till deras arbetsplatser. Detta har dock förändrats över tid till följd av en mängd olika faktorer, t.ex. har en förändrad samhällsekonomi och arbetsmarknad förändrat våra värderingar om t.ex. vad barn och tonåringar bör syssla med på dagarna. Utbyggnaden av utbildningsväsendet och förbud mot barnarbete är exempel på vad dessa förändringar har lett till.

En central utgångspunkt i denna avhandling är att dagens övergångsregim är ett exempel på spårbundenhet¹⁰⁴. Ett argument för detta är, som vi ska se i kapitel 6, att dagens övergångsregim är ett resultat av mängder av reformer från folkskolestadgan 1842 över 1940- och 50-talens diskussioner om yrkesutbildning och 1970- och 90-talens gymnasiereformer. För att förstå dagens övergångsregim måste vi därför studera tidigare övergångsregimer och hur dessa har förändrats. Men spårbundenhet handlar inte endast om att det finns ett historiskt arv. Idén om spårbundenhet menar även att en institution, eller i det här fallet – regimen, kan existera trots att den är suboptimal. Min hypotes genom hela denna avhandling är att dagens övergångsre-

¹⁰⁴ För en diskussion om spårbundenhet se bl.a. Bladh (2008).

gim är suboptimal då det varit svårt att lämna det spår som har anträtts tidigare.

Pettersson visar i en studie att etableringsåldern (den ålder då 75 % av åldersklassen är sysselsatt) på arbetsmarknaden höjts från 21 år 1987-1990 till 26 år för män och 28,5 år för kvinnor år 2001.¹⁰⁵ Pettersson menar att det i olika länder finns olika övergångsregimer som bestämmer ungdomarnas övergång från skola till arbetsliv och att detta beror på att det finns ett antal institutioner och organisationer med en hög grad av komplementaritet som definierar och bestämmer regimen. Dagens övergångsregim har vuxit fram historiskt och på grund av mängden intressenter är övergångsregimen svår att förändra. Sverige hade initialt en stor andel stora industriföretag, vilket i sig bidrog till yrkesutbildningens karaktär med breda utbildningar som till stor del kom att förläggas i skolan. Vidare är anställningstryggheten lagfäst och begynnelselönen relativt höga. Pettersson menar att den svenska regimen skiljer sig mycket från den danska och ett införande av en lärlingsmodell av danskt snitt skulle troligen misslyckas eftersom den svenska regimen saknar flera av de organisationer som växt fram i den danska regimen.

Diskussionen om övergångsregimer är på intet sätt ny. Även jämförelser mellan länder har gjorts till mycket stor utsträckning inom detta område. Tyvärr begränsar sig jämförelserna ganska ofta till att jämföra olika skolsystem.¹⁰⁶ En del studier där mer generella och teoretiska sökmodeller definieras och undersöks finns dock. Ett exempel på en sådan studie är van der Linden och van der Velden. Författarna finner i studien att ungdomsarbetslöshet (arbetslöshet ett år efter examen) och utbildningsmässig ”missmatch” har stor betydelse för framtida yrkeskarriär, arbetslöshet och framtida inkomster. Studien förespråkar ”job shopping” eftersom resultaten inte visar på negativa effekter av initial yrkesmobilitet.¹⁰⁷ Det som däremot saknas i studien, liksom i stor del av denna litteratur, är en definition av en övergångsregim.

Ryan använder en definition av övergångsregim där ”school-to-work transition” definieras som perioden från slutet av den obligatoriska skolan till stabilt heltidsarbete. En dåligt fungerande övergångsregim kan observeras, enligt Ryan, genom otillräcklig utbildningsnivå, hög arbetslöshet/inaktivitet, hög omsättning på arbetsmarknaden och svag koppling mel-

¹⁰⁵ Pettersson (2008), s. 336.

¹⁰⁶ Se bl.a. Lange (1998). I denna antologi görs flera länderjämförelser, men dessa stannar tyvärr vid att jämföra skolsystem.

¹⁰⁷ van der Linden och van der Velden (1998), s. 123.

lan utbildning och anställning. Ryan jämför 7 länder, bland dessa Sverige, och kommer inte särskilt förvånande fram till att resultaten när det gäller övergången mellan skola arbete ser olika ut mellan länderna. En anledning till detta, enligt Ryan, är den institutionella strukturen. Tyskland och Japan är länder som är framgångsrika och där har lärlingssystemen fått stöd av specifika nationella institutioner. De länder som blivit mer beroende av kort-siktiga arbetsmarknadsprogram har blivit mindre framgångsrika. Det är framväxten av specifika institutioner i Tyskland och Japan som inneburit att dessa länder kunnat undvika stora massarbetsprogram och istället fokusera på institutionell utveckling. Detta har bland annat lett till förbättrad allmän utbildning, förbättrade yrkesförberedelser och förbättrade möjligheter för lågpresterande att delta.¹⁰⁸

Den definition som Ryan använder sig av, nämligen perioden mellan slutet på den obligatoriska skolan och inträdet på arbetsmarknaden, är naturligtvis användbar. Däremot är definitionen alltför snäv när det gäller begreppet som en *regim* med utgångspunkt från att en *regim* är ett paradigm som innefattar både formella och informella institutioner, aktörer, arrangemang, praxis och system. Jag återkommer till detta.

Något som Ryan betonar (liksom Pettersson) är förekomsten av historiskt arv. Det är det historiska arvet som leder till att länderna utvecklar nationsspecifika övergångsregimer, vilka kan vara svåra att kopiera på kort sikt. Figur 3.1 visar hur jag tänker mig att en övergångsregim påverkas av det historiska arvet, vilket även kan utvecklas till spårbundenhet. Förändringar i arbetslagstiftning, teknologisk förändring, strukturförändring och utbildningsförändringar leder till en mängd förändringar i t.ex. värderingar, beteendeförändringar och förändrade relativpriser. Som exempel kan nämnas att när lagen mot barnarbete i Sverige kom 1881¹⁰⁹, ledde det inte bara till att barn faktiskt försvann ur fabriken (beteendeförändring) utan även till en förändring i synen på barn som skolbarn. Barnens huvudsakliga sysselsättning under dagarna kommer från 1880-talet allt mer att vara att gå i skolan.

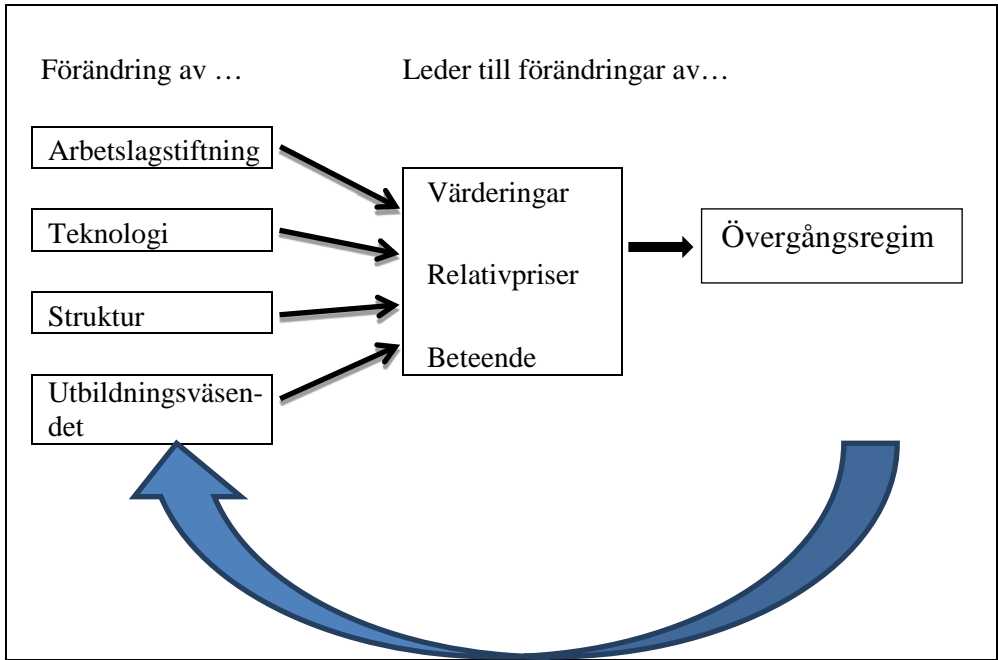
Teknologiska förändringar (ökad mekanisering) har naturligtvis även betydelse för att barnarbetet minskar¹¹⁰, vilket leder till en mindre arbetskraftsintensiv produktion och förändrade relativpriser (priset på arbete

¹⁰⁸ Ryan (2001).

¹⁰⁹ Sandin (1997).

¹¹⁰ Olsson (1980), kap. 10.

Figur 3.1 Övergångsregim och spårbundenhet

ökar relativt priset på kapital). En rad utbildningsförändringar, från folkskolestadgan 1842 till de olika utbildningsreformerna under andra halvan av 1800-talet, leder på motsvarande sätt till förändrade värderingar vad gäller barns och ungdomars uppgifter och till beteendeförändringar (barnen går till skolan) och förändringar i relativpriser.

Det viktiga är dock, och den faktor som leder till spårbundenhet, att den gällande övergångsregimen leder till en återkoppling och förändringar av de "yttre" omständigheterna, dvs. arbetslagstiftning, teknologi, struktur och utbildningsväsende. På så sätt kommer övergångsregimen att "organiskt" påverka de yttre förutsättningarna, vilket i sin tur leder till att kostnaderna att bryta spåret ökar. Denna återkoppling har kallats för *positiv feedback*. Förekomsten av positiv feedback är en förklaring till att vi kan tala om spårbundenhet. Återkopplingen leder till en process som blir (mer eller mindre) irre-

versibel (eller åtminstone kommer kostnaderna att återvända till ett tidigare tillstånd att öka över tid).¹¹¹

Som Ryan påpekar har försök gjorts att överföra Tysklands modell till andra länder, men detta har mer eller mindre misslyckats (eller i varje fall inte varit lika framgångsrikt som i Tyskland). Enligt Ryan beror detta på de länderspecifika förutsättningarna i form av nationella institutioner som finns i Tyskland, men som saknas i andra länder.¹¹²

Ur individens livscykelperspektiv kan övergångsperioden sägas bestå av perioden mellan obligatoriska skolans slut till etableringen på arbetsmarknaden. Men vad är en övergångsregim ur samhällets perspektiv? Jag tänker mig att en regim består både av de informella ”uppförandekoderna” eller normerna; de som talar om hur vi förväntas att uppträda och de formella reglerna; de skrivna lagarna och bestämmelserna. Men en regim innehåller mer än vad som skulle kunna definieras som en institutionell struktur. En regim innehåller även aktörer och den tillämpning, praxis, som används. Den institutionella strukturen (formell och informell) tillsammans med dess aktörer och deras handlingar blir till system och arrangemang, som växer fram interdependent.

Låt oss således tänka oss att en regim består av två delar; den institutionella delen och tillämpningsdelen (med aktörer och praxis). Om vi börjar med att studera den institutionella delen kan vi börja med att närma oss Douglass Norths definition av institutioner som spelets regler och hans taxonomi med formella och informella institutioner.¹¹³ Det finns naturligtvis en mängd formella regler som måste tas hänsyn till, t.ex. arbetslag- och utbildningslagstiftning. Hur utbildningsväsendet är utformat har också stor betydelse. I Sverige har t.ex. skolbaserad yrkesutbildning varit framträdande sedan 1950-talet, medan Danmark har haft en annan tradition med lärlingsutbildning. Hur lång den obligatoriska utbildningen är har naturligtvis betydelse för när inträdet på arbetsmarknaden kan ske för individen.

Detta är regler som är av en mer formell natur, men man kan även tänka sig att informella restriktioner, som t.ex. värderingar och normer, har betydelse för intresset att studera (och intresset att *låta* barn studera). Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet kommer folk i allmänhet i allt

¹¹¹ Pierson (2004), kap. 1.

¹¹² Ryan (2001).

¹¹³ North är inte helt entydig i terminologin här. Ibland tenderar han att tala om informella institutioner (oftast i tidigare verk, t.ex. North 1990, s. 17). Senare talar han om informella restriktioner, se t.ex. North, 2005, s. 74-75.

större utsträckning anse att barn¹¹⁴ ska befinna sig i skolan på dagarna. Detta är således en förändring av värderingar eftersom det fram till slutet av 1800-talet var normalt att barn arbetade i fabrik 10-12 timmar om dagen.

På arbetsmarknaden har regler och avtal betydelse när det gäller begynnelselön och anställningskontrakt. Hur skattesystemet ser ut har stor betydelse för relativpriser, vilket i sin tur förklarar varför vissa arbetskraftsintensiva sysselsättningar endast existerar om det finns gynnsamma skatteregler för vissa grupper, t.ex. ungdomar. Vidare finns det även värderingar och normer som bestämmer vad en ungdom "bör" ha i lön. Ungdomar antas inte vara familjeförsörjare, vilket innebär att det anses rimligt och rättvist att erbjuda ungdomar en lägre lön eftersom de inte "behöver" lika mycket.

Den institutionella delen i övergångsregimen innehåller således både formella och informella delar som styr aktörerna. Dock ska inte en övergångsregim ses som en formell "regel". Det finns ingen som "fattat beslut" om vilken övergångsregim som ska gälla. En övergångsregim är snarare ett paradigm som styr sättet att tänka om ungdomarnas övergång från skola till arbetsmarknad.

Förändring

Figur 3.1 beskriver betydelsen av spårbundenhet. Spårbundenhet är troligen en viktig förklaring till dagens övergångsregim. Dock kan inte spårbundenhet förklara varför en övergångsregim förändras, eftersom spårbundenhet i huvudsak hjälper oss förstå varför saker och ting *inte* förändras.¹¹⁵ Om vi vänder oss till de teorier som finns om institutionell förändring som finns, t.ex. Douglass Norths teori, får vi relativt begränsad hjälp med att analysera den svenska övergångsregimens förändring under 1900-talet.

Norths syn på institutionell förändring utgår från synen på historia som en förändringsprocess. Denna förändring är både direkt och indirekt. Det historiska perspektivet innebär en möjlighet att studera en dynamisk process och leder till en förklaring och förståelse av en process. Centralt för North är även övertygelsen om att en institutions funktionssätt beror på spårbunden-

¹¹⁴ Med barn menas här en person under 12 år.

¹¹⁵ ... eller för att vara lite mer korrekt; varför suboptimala lösningar kan existera, trots att mer optimala lösningar finns.

het. Det är således inte möjligt att förändra det institutionella funktionssättet över en natt eftersom det ligger inbäddat i våra värderingar; värderingar som vi ärver av våra föräldrar. Institutionerna ser ut och fungerar som de gör till följd av vår historia.¹¹⁶

North använder både endogena och exogena variabler för att förklara institutionell förändring. Genom att använda endogena variabler blir modellen evolutionär.¹¹⁷ Norths modell befinner sig således *inte* i något jämviktssläge.¹¹⁸

Enligt North är institutionell förändring en dynamisk process som kan sägas starta i våra värderingar, i vår kultur och i vår kunskap. Dagens institutioner är nedärvda och vilar på historiska traditioner. Även förändringsprocessen beror på historiska processer och historiska förutsättningar, eftersom förändringsprocessen till stor del beror på endogena variabler som skapas inom institutionen. De endogena variablerna skapar en evolutionär process som utvecklas inom modellen, men som också är beroende av de förutsättningar som styrt tidigare institutionella ramverk. Exogena variabler, som t.ex. demografiska förändringar, krig, oljekriser har också betydelse och kommer att förändra det institutionella ramverket genom kunskapsackumulering, men det är de endogena variablerna som driver institutionell förändring i Douglass Norths modell.

Problemet med att använda Norths modell för förändring för att analysera ett historiskt förlopp är dock att det i praktiken är väldigt svårt att särskilja mellan endogena och exogena variabler. Helt exogena variabler, t.ex. jordbävningar eller vulkanutbrott, är svåra att finna. Händelser som krig eller demografiska förändringar kan kanske på ett sätt tolkas som exogena men ur ett annat perspektiv är de i högsta bemärkelse endogena.

Jag anser att North underskattar (och möjligen undviker) den roll som diskretionära beslut har i en förändringsprocess. Självklart uppkommer inte diskretionära beslut ur ett vakuum. Det finns en process som leder fram till ett beslut. Utfallet av denna process bestäms av maktförhållanden mellan

¹¹⁶ Se t.ex. North (2005), s. 59-64.

¹¹⁷ North förnekar att modellen är evolutionär i bemärkelsen att evolution leder till förbättringar. Jag håller naturligtvis med om det. Min tanke med begreppet evolution är att det är en förändringsprocess som institutionen själv genererar, dvs. det finns en inbyggd, endogen variabel i institutionen som leder till förändring, men denna förändring behöver inte vara en "förbättring" i normativ bemärkelse.

¹¹⁸ ... som t.ex. Avner Greif antar i sin modell över institutionell förändring. Greif (2006), avsnitt II.

intressegrupper, ekonomiska strukturförhållanden och teknologiska förhållanden. Ett beslut kan verka marginellt vid det tillfälle de sker, men kan få stor betydelse för den framtida utvecklingen. Vidare kan det vid beslutstillfället vara svårt att överblicka vilka konsekvenser beslutet ska få i framtiden. Dessa speciella beslut har av statsvetare kallats för *avgörande skeden* (critical eller crucial junctures). Dessa avgörande skeden är avgörande i den bemärkelsen att de lägger utvecklingen i banor som senare kan vara svåra att ta sig ur.¹¹⁹

Statsvetaren Kathleen Thelen menar att grunden i det tyska systemet och dess övergångsregim (med en stark koppling till ett lärlingssystem) lades 1897 då en i grunden auktoritär regim sökte stöd hos en konservativ hantverkarklass mot en radikal arbetarrörelse. 1897 års lärlingslagstiftning, menar Thelen, fick stor betydelse för den typen av företagsförlagd lärlingsutbildning som är typiskt för det tyska systemet.¹²⁰

Thelens modell för förändring innehåller några olika byggstenar. Grunden för Thelens modell är vad som brukar kallas punkterad jämvikt (punctuated equilibrium). Teorin om punkterad jämvikt har sitt ursprung i den evolutionära biologin och utgår ursprungligen från att arterna inte utvecklas gradvis utan att det förekommer ”hopp” i arternas utveckling.¹²¹ Inom samhällsvetenskapen har teorin kommit att inrikta sig på att förstå förändring inom sociala system, organisationer och institutioner.¹²² Även inom samhällsvetenskapen utgår teorin från att de att det finns avgörande skeden i historien som innebär att utvecklingen slår in på ett visst spår. En viktig faktor är att utfallet av det avgörande skedet, t.ex. ett beslut som fattas, bestäms av maktförhållandena vid detta tillfälle. Maktpositionerna och maktförhållandena avgör vilka beslut som ska fattas och vem som fattar dem.

En annan komponent är vad som skulle kunna kallas det historiska arvet. Det avgörande beslutet leder utvecklingen in på en väg som sedan kan vara svår att ta sig ur. Olika faktorer förklarar detta, bl.a. positiv feedback, vilket betyder att den institutionella strukturen reproducerar sig själv. Dock innebär inte detta att den institutionella strukturen inte utvecklas. I Thelens modell är den institutionella transformationen en viktig del. Den sker genom

¹¹⁹ För en genomgång se Thelen (2004), kap. 1 samt s. 215-218 . Se även North (1990). De avgörande besluten behöver inte endast utgöras av beslut, utan kan även vara olika former av större strukturella förändringar eller exogena chocker.

¹²⁰ Thelen (2004), s. 7 samt kap. 2.

¹²¹ Eldredge, N. & Gould, S.J. (1972).

¹²² Pierson (2004).

institutionell skiktning (institutional layering), vilket innebär att nya element läggs på den institutionella strukturen. Denna institutionella skiktning ger en form av inkrementell förändring. Dock kan denna inkrementella förändring och de pålagda elementen förändra hela inriktningen av institutionen.¹²³

Vi kan se denna historicism som en form av spårbundenhet. Motsvarande tankar finns inom teorin om spårbundenhet, nämligen att det är svårt att ta sig ur ett inslaget spår till följd av kostnader av olika slag, men även till följd av tilltagande avkastning. Det gäller att vara först med en innovation. Kopiorna, de som kommer efter originalet, kommer att ha en fördel av att använda den etablerade teknologin.

Thelens modell är väldigt användbar när faktiska förhållanden ska analyseras. Som tidigare påpekats använder jag begreppet spårbundenhet för att analysera historisk utveckling. En alltför strikt användning av spårbundenhet skulle dock innebära att utveckling och institutionell förändring i princip var omöjlig. Thelens utgångspunkt i avgörande skeden och perspektiv på institutionell transformation ger en väl avvägd analysapparat som kan hjälpa till att analysera övergångsregimernas förändring.

Aktörernas roll

Även om institutionerna har väldigt stor betydelse för hur aktörerna agerar, finns det även delar som ligger utanför den institutionella ramen. I detta ligger aktörernas egenintresse, politiska ställningstaganden och maktposition. I inledningen till detta kapitel refererade jag till Pettersson och hans diskussion om spårbundenhet. Sveriges tydliga och tidiga inriktning i industrialiseringsprocess mot stora industriföretag innebar även att dessa aktörer fick en större maktposition. Som kapitel 6 visar kom inriktningen av skolförlagd yrkesutbildning att påverkas av arbetsmarknadens parter i dessa frågor.

När det gäller aktörernas roll kan även Norths distinktion mellan organisation och institution framhållas. North är tydlig med att organisationerna, dvs. aktörerna, påverkas av den institutionella ramen, men även att aktörerna är aktiva och medverkar till att förändra den institutionella ramen. På så sätt

¹²³ Thelen (2004), s. 35-36.

är aktörerna, och den praxis som utvecklas, tillsammans med den institutionella ramen del i ett större sammanhang; en regim.

Som visades ovan har aktörerna en stor betydelse i The lens modell över institutionell förändring. Det är aktörerna och dess maktpositionering som avgör hur beslutet i det *avgörande skedet* ska se ut. Det kan finnas olika anledningar till att aktörerna agerar som de gör. Det kan vara av egenintresse, nämligen att se till att institutionen levererar det man tror att man själv tjänar på. Det kan även beror på mer strategiska hänsynstaganden; t.ex. att man vill utestänga olika grupper från makt eller undanröja framtida hot mot den egna positionen.

Sammanfattning: Hur skapas och förändras en övergångsregim?

Hur skapas en övergångsregim? Varför förändras en övergångsregim? Jag utgår från en modell som lägger stor vikt vid avgörande skeden. Jag ser dessa skeden som diskretionära beslut. Besluten är visserligen inte isolerade händelser utan har sin förklaring i en rad faktorer, vilka togs upp i figur 3.1.; teknologi, struktur, utbildningsväsende och arbetslagstiftning. Även aktörernas maktpositioner och politik kommer att ha betydelse för utfallet.

Med utgångspunkt från idéerna om spårbundenhet utgår jag från att det finns kostnader för att bryta ett spår och den dominerande teknologin (idén om "increasing returns"). Jag utgår även från att det finns "positiv feedback", vilket betyder att institutionerna reproducerar sig. Dock finns det transformation, ofta i form av inkrementell förändring, men de avgörande skedena (i form av centrala diskretionära beslut) har lagt begränsningar på vilka handlingsalternativ som kommer att återstå för framtiden.

En övergångsregim ska ses som ett paradigm som omfattar både ett institutionellt ramverk (formella regler och informella normer) samt aktörer, deras agerande och den praxis som de utvecklats. På så sätt bildas ett paradigm som dominerar sättet att tänka och se på hur ungdomar ska (och förväntas) göra övergången från skola till arbetsmarknad.

Skapandet av en övergångsregim är således inte en medveten politisk strategi. Det har inte fattats ett beslut i en lagstiftande församling hur övergångsregimen ska se ut. Inget politiskt parti har gått till val på övergångsregimen. En övergångsregim utgörs av en mängd olika beslut, regler och informella normer som tillsammans formar ett nät av värderingar, regler, uppförandekoder och aktörer.

En effektiv övergångsregim bör kunna hantera risk. Ungdomarna som gör övergången från skola till arbetsmarknad innebär en högre risk för arbetsgivaren, än personer som har mer erfarenhet av arbetsmarknaden. Det beror på att ungdomarna oftare saknar referenser eller annat som kan intyga att de är det de utger sig för att vara.

Övergångsregimer förändras, transformeras, över tid, vilket i och för sig inte är så märkligt. En övergångsregim måste följa samhällsutvecklingen. Frågan är dock varför en övergångsregim utvecklas i en speciell riktning och framför allt; varför ineffektiva övergångsregimer som misslyckas med att ta hänsyn till risk dröjer sig kvar? Idéerna runt spårbundenhet i begreppet "increasing returns" ger svar på denna fråga. Till följd av "increasing returns" kan det existera situationer som är suboptimala.

Min utgångspunkt är att förändring och den riktning utvecklingen tar har bestämts av avgörande skeden i historien. Dock är det viktigt att komma ihåg, och det är även min utgångspunkt, att dessa avgörande skeden inte uppstår ur ett vakuum. De är ett resultat av tidigare utveckling som, bl.a., lett till att olika grupper fått en maktposition. Som vi ska se i kapitel 6 har det i historien funnits starka krafter, idéer och maktorganisationer som drivit intressen. Detta gäller t.ex. den svenska yrkesskolan och utvecklingen inom utbildnings-Sverige.

Den definition som kommer att användas utgår dock från att processer av karaktären strukturrationaliseringar, teknologisk förändring etc. som leder till (till exempel) relativprisförändringar är endogena processer. Centrala diskretionära beslut, t.ex. avgörande riksdagsbeslut eller centrala utredningar, karaktäriseras som avgörande skeden. Beslut av den karaktär som kommer att tas upp i denna avhandling är ofta resultatet av förhandlingar och maktpositionering. Det viktiga, och det är detta som är poängen med taxonomin, är att dessa centrala beslut är ett resultat av en aktiv handling och ett ställningstagande.

4. Socialt kapital, riskpremie och sannolikheten att vara arbetslös

Inledningsvis konstaterades att det finns belägg för att kontakter och nätverk har betydelse för sannolikheten att få ett jobb. I kapitel 2 diskuterades en möjlig anledning till att det är så. Utgångspunkten i den modell som föreslogs är att alla anställningsförhållanden innebär ett visst mått av risk. För denna riskfaktor kräver arbetsgivaren en riskpremie. Om riskpremien är hög kan detta leda till två saker: antingen blir lönen lägre, eller (om lönen är fix) kommer en person med en högre risk inte att bli anställd. Vidare konstaterades att risken (och därigenom arbetsgivarens riskpremie) kan sänkas om personen i fråga är känd, alternativt har referenser (som är pålitliga/kända) att hänvisa till. Det är här kontakter och nätverk kommer in.

I föregående kapitel diskuteras dessa kontakter och nätverk i form av socialt kapital. Det konstaterades att socialt kapital är ett omdiskuterat begrepp och dess definition varierar kraftigt mellan olika författare. Jag kommer fortsättningsvis att uppehålla mig vid Bourdieus och Putnams definitioner av socialt kapital. Som jag diskuterade i kapitel 3 kan Bourdieus perspektiv tolkas utifrån ett individperspektiv på socialt kapital. Det betyder att varje individ har en tillgång i sina relationer. Denna tillgång varierar, självklart, i värde mellan individer. Alla relationer är inte av betydelse när du ska söka jobb och vissa individer har fler värdefulla kontakter än andra.

Jag använde mig även av Putnams taxonomi överbryggande och anknytande socialt kapital. Det är de överbryggande nätverken som kan expandera en persons sociala och ekonomiska nätverk. Ett exempel på överbryggande nätverk kan vara föreningsverksamhet.

Som jag visade i föregående kapitel tar Putnam ett samhällligt perspektiv på socialt kapital då han definierar socialt kapital som social tillit. I Putnams definition blir social tillit en samhällskaraktäristik. En hypotes skulle kunna vara att om det finns en generellt hög social tillit i samhället kommer detta också att minska risken. Social tillit i ett samhälle bygger na-

turligtvis på, till lika delar, att människor litar på andra och att människor uppträder tillitsfullt, dvs. att de inte uppträder opportunistiskt eller svekfullt. Ett samhälle med hög social tillit skulle då kunna minska kostnaderna för risk genom att företagen litar på ungdomarna och ungdomarna uppträder tillitsfullt. Detta perspektiv prövas i nästa kapitel.

Kvantitativ modell och metod

Den hypotes som ska prövas i detta kapitel är således om ungdomars svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden påverkas av bristen på socialt kapital. Definitionen av socialt kapital som används i detta kapitel är överbryggande socialt kapital, dvs. i huvudsak en definition som utgår från Bourdieu, men som använder Putnams taxonomi överbryggande och anknyttande socialt kapital.

I det följande kommer mikroperspektivet att prövas i en kvantitativ mikromodell. Med utgångspunkt från den teoretiska modell som jag ställer upp i kapitel 2 väljer jag att specificera den kvantitativa modellen enligt följande:

$$\text{ARBETSLÖSHET} = f(\text{Socialt kapital}, \text{Utbildning}, \text{Ålder})$$

Modellen ovan hävdar således att arbetslöshet inte bara beror på utbildning (kunskaper) och ålder (erfarenhet) utan även av tillgången till socialt kapital, dvs. överbryggande nätverk, eftersom nätverk sänker riskpremien. Erfarenhet och kunskaper är naturligtvis breda koncept och kan inte endast skattas av utbildning och ålder, utan även av t.ex. tidigare anställning. Av olika anledningar tas inte detta med i modellen. Den första anledningen är att fokus för denna studie ligger på ungdomsarbetslöshet. Det ligger i problemets natur att ungdomen inte har så lång tidigare erfarenhet av arbete. Vidare är det rimligt att anta att en del av den information som finns i tidigare anställningar ligger i variabeln *Ålder*. En tredje och mer praktisk orsak är att data över tidigare anställningar inte finns i World Value Survey (WVS), dvs. den databas som kommer att användas för att estimeras modellen¹²⁴.

¹²⁴ ... och finns inte heller i den databas som används i nästa kapitel.

Det kan noteras att marginalproduktivitet inte finns med i modellen, trots att detta finns med i den teoretiska modellen i kapitel 2. Dock argumenteras redan i kapitel 2 att arbetsgivaren troligen inte känner till vare sig de anställdas eller än mindre de potentiella arbetstagarnas marginalproduktivitet. Därför kan inte individens marginalproduktivitet vara en förklaringsvariabel till att vissa individer är arbetslösa och andra har arbete. Däremot kan man tänka sig en form av statistisk diskriminering där viss karaktäristik får tjäna som proxy för marginalproduktivitet. En sådan kan vara utbildning, en annan kan vara ålder.

För att skatta modellen ovan används en ekonometrisk logistisk modell enligt följande specifikation:¹²⁵

$$\Pr(y_i = 1) = \frac{e^{x_i\beta}}{1 + e^{x_i\beta}}$$

I modellen är beroendevariabeln (arbetslöshet) binär, dvs. antingen är individen i fråga arbetslös ($y_i=1$) eller är individen i arbete ($y_i=0$). I modellen fördelar sig då $\Pr(y_i=1)$ (i det här fallet: sannolikheten att vara arbetslös) efter en logistisk funktion, där x är en vektor med förklaringsvariabler och β dess parametervärden. De skattade parametervärdena kan vara svåra att tolka i en logistisk funktion. Visserligen ger parametervärdets tecken (positivt eller negativt) viss vägledning om i vilken riktning förklaringsvariablerna påverkar beroendevariabeln, men parametervärdena säger mycket litet om effekten på beroendevariabeln är stor eller liten. För att undkomma detta kan oddskvoter beräknas. Om oddset beräknas för att vara arbetslös kan detta se ut enligt följande:

$$ODDS: \frac{\Pr(y_i = 1)}{\Pr(y_i = 0)} = e^{x_i\beta}$$

$y_i = 1$ om individen är arbetslös

$y_i = 0$ om individen arbetar

¹²⁵ Mer om logistiska modeller och oddskvoter bl.a. i Feinstein & Thomas (2002).

Härifrån kan vi gå vidare och beräkna oddset att vara arbetslös för föreningsaktiva respektive ej föreningsaktiva.

$$\text{Modell: } y = \alpha \text{ aktiv} + x\beta + \varepsilon$$

$$ODDS_{\text{aktiv}} = \frac{\Pr(y_i = 1 | \text{aktiv} = 1, x)}{\Pr(y_i = 0 | \text{aktiv} = 1, x)} = e^{\hat{\alpha} + \hat{\beta}x}$$

$$ODDS_{\text{ej aktiv}} = \frac{\Pr(y_i = 1 | \text{aktiv} = 0, x)}{\Pr(y_i = 0 | \text{aktiv} = 0, x)} = e^{\hat{\beta}x}$$

Då dessa odds delas med varandra fås en oddskvot, dvs. oddskvoten svarar på frågan ”vad är sannolikheten att en föreningsaktiv person är arbetslös jämfört med sannolikheten att en ej föreningsaktiv är arbetslös”.

$$ODDSKVOT = \frac{ODDS_{\text{aktiv}}}{ODDS_{\text{ej aktiv}}} = \frac{e^{\hat{\alpha} + \hat{\beta}x}}{e^{\hat{\beta}x}} = e^{\hat{\alpha}}$$

Oddskvoten i exemplet ovan kommer att vara mindre än 1 (<1) om sannolikheten att vara arbetslös är lägre för den som är föreningsaktiv än för den som *inte* är föreningsaktiv. Om det omvända skulle gälla kommer oddskvoten att vara större än 1 (>1).

Den beroende variabeln, ARBETSLÖSHET, kommer i denna modell således endast att anta värdet 1 (arbetslös) eller 0 (sysselsatt). Detta innebär att definitionerna i modellen följer gängse arbetsmarknadsterminologi; att endast mäta de som befinner sig i arbetskraften (arbetskraften = arbetslösa + sysselsatta). Arbetslös är den som själv uppgett sig vara arbetslös i någon av World Values Survey (WVS) eller European Values Survey (EVS) tre ”waves” där data hämtats från.¹²⁶

¹²⁶ Definitionerna och avgränsningarna när det gäller föräldralediga och tjänstlediga (dvs. sysselsatta men ej i arbete) och i arbetsmarknadsåtgärder blir ett mindre problem i WVS eftersom denna distinktion inte görs. De alternativ som finns att välja mellan är: Ja, förvärvsarbetar: 1. Arbetar heltid (30 timmar i vecka eller mer), 2. Arbetar deltid (30 timmar i vecka eller mindre), 3. Egen företagare. Nej, förvärvsarbetar inte: 4. Pensionär, 5. Hemmafru,

Tabell 4.1 Variabler som används i den skattade modellen. Definition och förväntat värde.

Variabel	Förväntat värde	Definition
Arbetslöshet	Beroende	Arbetslöshet=1; personen har själv uppgett sig vara arbetslös Arbetslöshet=0; personen har uppgett sig förvärvsarbeta
Föreningsaktiv	<1	Värde 0 om ej aktiv i någon förening, 1 om aktiv i 1 eller flera föreningar.
Föreningsaktiv 1-3	<1	Föreningsaktiv 0 = ej aktiv medlem i någon förening (referensalternativ) Föreningsaktiv 1 = aktiv i 1 förening Föreningsaktiv 2 = aktiv i 2 föreningar Föreningsaktiv 3 = aktiv i 3 eller fler föreningar
Lågutb	referens-kategori	Lågutb: ingen skolutbildning, del av grundskola/folkskola, grundskola/folkskola, del av folkhögskola eller realskola.
Mellanutb	<1	Mellanutb innebär: folkhögskola/realskola, gymnasium.
Högutb	<1	Högutb innebär: universitet/högskola med eller utan examen.
Ålder	<1	Åldersvariabeln utgörs dels av kategorierna 18-24 år (referenskategori), 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 (pensionärer finns inte med i denna population) Variabeln "Ålder" är en kontinuerlig variabel.
År	kontrollvariabel	Undersökningsåret läggs in som en kategorivariabel (1996, 1999, 2006). År 1996 utgör referens.

Sociale kapital skattas med dels med variabeln *föreningsaktiv*, dels med variabeln *föreningsaktiv 1-3*. Variabeln *föreningsaktiv* är en binär variabel mäter aktivt medlemskap i någon förening, en eller flera (se tabell 4.6) eller ingen

6. Studerande, 7. Arbetslös, 8. Annat. Jag har valt att definiera grupperna 1, 2, 3 som sysselsatta och gruppen 7 som arbetslös. Arbetskraften består således av grupperna 1 + 2 + 3 + 7.

föreningsaktivitet alls. Om individen är medlem i någon förening; =1, om individen inte är medlem i någon förening; =0. Variablerna *föreningsaktiv 0*, *föreningsaktiv 1*, *föreningsaktiv 2* och *föreningsaktiv 3* är kategoriska variabler som beskriver om individen är aktiv i 0, 1, 2 eller 3 eller fler föreningar. Genom att variera definitionen av variabeln kan modellens känslighet skattas. Variabeln förväntas vara mindre än noll eftersom aktivt medlemskap i förening (högre socialt kapital) *minskar* sannolikheten att vara arbetslös. I tabell 4.1 specificeras variablerna i modellen samt anges det förväntade värdet för respektive förklaringsvariabel.

Tanken är att mer utbildning minskar risken att vara arbetslös. Det innebär således att lågutbildade har en högre sannolikhet att vara arbetslösa än mellan- och högutbildade. Enligt tidigare diskussion kan åldersvariablerna tolkas som proxys för erfarenhet. Eftersom en ungdom (18-24 år) förväntas vara mindre erfaren än en äldre person, förväntas denna variabel vara <1, dvs. sannolikheten att vara arbetslös minskar med ålder. Undersökningsåret finns med som en kontrollvariabel eftersom konjunkturläget kan ha varierat över denna tioårsperiod.

Data

Data har hämtats från World Values Survey (WVS) och European Values Survey (EVS) för tre olika "waves"; WVS 1995, EVS 1999-WVS 2000 och WVS2005. WVS är organiserat som ett nätverk av samhällsvetare och koordineras av en förening, World Values Survey Association. Organisationen har genomfört mätningar av värderingar och sociokulturell och politisk förändring sedan 1981. Mätningarna grundar sig på ett nationellt representativt urval om ett minimum på 1 000 respondenter per land. Undersökningarna har genomförts i så kallade "waves", dvs. rundor då respondenterna i de utvalda länderna har fått svara på frågorna. Dessa "waves" har återkommit med kontinuitet och från 1990-1991 med ca 4-5 års mellanrum. Det betyder att totalt är fem "waves" genomförda.

Svaghetera i datamaterialet är dels att det är en urvalsundersökning, dels att det är en enkätundersökning. Det faktum att det är en urvalsundersökning betyder att det alltid finns felmarginaler. En uppdelning i undergrupper ökar felmarginalerna. Enkätundersökningar innebär alltid en vis fara för systematiska fel, t.ex. felformulerade/missförstådda frågor. Ett annat

Tabell 4.2 Urvalet fördelat på undersökningsår och sysselsättning. Jämförelse med resultaten ur AKU

	1996	1999	2006	Totalt
Sysselsatt/Förvärvsarbetande	623	649	633	1905
Arbetslös	56	48	29	133
Arbetslöshetsnivå enl WVS (arbetslösa/arbetskraften)	8,2%	6,9%	4,4%	6,5%
Arbetslöshetsnivå enl AKU	8,1%	5,6%	5,4%	6,3%

Källa: SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 2010-04-19

Tabell 4.3 Urvalet fördelat på ålder och sysselsättning. Jämförelse med resultaten ur AKU¹²⁷

	18-24 år	25-54 år	55-64 år	Totalt
Sysselsatt/Förvärvsarbetande	111	1456	338	1905
Arbetslös	28	86	19	133
Arbetslöshetsnivå enl. WVS (som andel av arbetskraften i resp. åldersgrupp)	20,1%	5,6%	5,3%	6,5%
Arbetslöshetsnivå i AKU	13,4%	5,5%	5,5%	6,3%

Källa: SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 2010-04-19

problem är att respondentens svar utgår från en upplevd, subjektiv uppfattning. Data från en enkätundersökning av detta slag utgår således från respondentens subjektivitet och inte från objektiva ”sanningar” (om nu sådana skulle finnas i något fall...).¹²⁸

Styrkorna i datamaterialet är att källan (WVS) är välkänd och trovärdig. Materialet används av en stor mängd forskare världen över, vilket innebär att resultat kan jämföras.¹²⁹ Vidare redovisas insamlingsmetoder, frågor och data öppet och transparent på www.worldvaluessurvey.org.

Populationen i den här studien är personer i åldern 18-64 år i Sverige för åren 1996, 1999 och 2006. Data från WVS-urvalet jämförs med data från

¹²⁷ Åldersgruppen 16-24 för AKU år 2006.

¹²⁸ www.worldvaluessurvey.org 2010-04-01.

¹²⁹ En stor mängd artiklar om socialt kapital och tillit har skrivits som använder WVS-data, se bl.a. Zak & Knack (2001), La Porta et al. (1997) och Knack & Keefer (1997).

Arbetskraftsundersökningarna (AKU)¹³⁰ och utbildningsregistret i tabellerna 4.2 - 4.5. Observera att arbetslöshet beräknas på arbetskraften, vilket betyder att endast personer i arbetskraften har använts i regressionerna.

I tabell 4.2 jämförs den skattade arbetslösheten i AKU och WVS per år. Innan en jämförelse görs mellan punktskattningarna i de båda undersökningarna bör det påpekas att båda undersökningarna är urvalsundersökningar och dras därför med slumpfel. För att jämföra punktskattningarna i respektive undersökning måste en hypotesprövning göras enligt reglerna för urvalsundersökningar. Denna visar att punktskattningarna inte skiljer sig åt för något av åren och inte heller totalt.¹³¹

Tabell 4.3 visar arbetslösheten fördelad på de åldersgrupper som används i studien. En hypotesprövning och jämförelse av arbetslöshetsnivån i WVS och AKU när det gäller en åldersuppdelning visar att WVS överskattar ungdomsarbetslösheten. Resultaten är signifikanta. Däremot finns det inga signifikanta skillnader i arbetslöshetsnivåer vad gäller 25-54 åringar, respektive 55-64 åringar samt på total nivå.¹³²

Tabell 4.4 visar urvalet fördelat på utbildningsnivå. Som tabellen visar underskattar WVS andelen lågutbildade och överskattar antalet högutbildade. Andelen där utbildningsregistret saknar uppgifter om utbildningsnivå är 1,8 %. En intressant sak att notera är att arbetslöshetsnivåerna inte skiljer sig nämnvärt åt mellan lågutbildade och mellanutbildade. Däremot har de högutbildade markant lägre arbetslöshetsnivåer.

¹³⁰ För AKU 2006 finns endast gruppen 16-19 år, dvs. ej uppdelad i åldersgruppen 18-19. För AKU år 2006 har således gruppen 16-24 år använts.

¹³¹ Lägg märke till att arbetslöshetsnivån beräknas enligt traditionellt sätt dvs. arbetslösa/arbetskraften, då arbetskraften=arbetslösa+sysselsatta. Hypotesprövningen för tabell 4.2 presenteras nedan:

	1996	1999	2006	Totalt
Hypotesprövning	0,152	1,492	-1,390	0,453
Medelfel	0,010	0,009	0,007	0,005

¹³²

	18-24	25-54	55-64	Total
Hypotesprövning	3,019	0,031	-0,035	0,453
medelfelet	0,022	0,025	0,052	0,005

Tabell 4.4 Urvalet fördelat på utbildningsnivå och sysselsättning. Jämförelse med utbildningsnivån enligt utbildningsregistret

	Lågutb	Mellanutb	Högutb	Totalt
Arbete	278	805	822	1905
Arbetslös	30	82	21	133
Ej i arb.kraften	92	233	133	458
Totalt	400	1120	976	2496
Arbetslöshetsnivå i resp utbildningsnivå	9,7%	9,2%	2,5%	6,5%
Utbildningsnivå i urvalet	16,0%	44,9%	39,1%	100,0%
Utbildningsnivå enligt utbildningsregistret	25,1%	46,0%	27,1%	98,2%

Källa: SCB, Sveriges statistiska databas, Utbildningsregistret, 2010-04-19

Sammanfattningsvis kan sägas att WVS överskattar ungdomsarbetslösheten och underskattar andelen lågutbildade. Vad detta kan tänkas bero på är naturligtvis svårt att säga, men när det gäller utbildningsnivåerna finns vissa problem att översätta och definiera olika typer av utbildningar, t.ex. huruvida en realskoleutbildning tillhör låg- eller mellanutbildning. Bristerna i urvalet innebär att en ökad försiktighet bör iakttas vid tolkningen av resultaten. Vidare bör en försiktighet iakttas då nivåer jämförs, t.ex. över tid. Dock kan inte bristerna anses så stora att inte den ekonometriska analysen kan genomföras.

Tabell 4.5 visar variabeln föreningsaktiv fördelad efter respondentens sysselsättning. Som tabell 4.5 visar är det relativt ovanligt att en respondent är aktiv i mer än tre föreningar. Tabellen visar även att ju mer föreningsaktiv respondenten är, desto mer ovanligt är det att respondenten är arbetslös.¹³³ Som tidigare beräknas arbetslöshetsnivåerna som andel av arbetskraften (arbetslösa+sysselsatta).

När det gäller beräkningen av variabeln "föreningsaktiv" slås aktivt medlemskap i flera olika organisationer/aktiviteter samman. Det är respondenten själv som valt att karaktärisera sig som aktiv, passiv eller ej medlem.

¹³³ Som tabell 4.5 visar är det "de små talens lag" som ger märkliga resultat (andelen arbetslösa) för de som är föreningsaktiva i mer än 4 föreningar.

Tabell 4.5 Urvalet (åren 1996-2006) fördelat på föreningsaktivitet och sysselsättning.

Antal föreningar	Förvärvs- arbete	Arbetslös	Ej i arb.kraft	Total
0	770	80	208	1058
0	90,6%	9,4%		
1	647	35	169	851
1	94,9%	5,1%		
2	300	12	49	361
2	96,2%	3,8%		
3	117	2	15	134
3	98,3%	1,7%		
4	47	2	7	56
4	95,9%	4,1%		
5	14	1	6	21
5	93,3%	6,7%		
6	7	1	2	10
6	87,5%	12,5%		
7	3	0	1	4
7	100,0%	0,0%		
8	0	0	1	1
8	0,0%	0,0%		
Totalt	1905	133	458	2496
	93,5%	6,5%		

Källa: WVS 1995, EVS 1999-WVS 2000 och WVS 2005

Tabell 4.6 visar vilka organisationer som fanns specificerade i frågeformulären i WVS. Alla individer har således kunnat uppge att de varit aktiva i mellan 0 och 13 (WVS 1995), 0 och 9 (EVS 1999/WVS 2000) och 0 och 10 (WVS 2005) föreningar. I praktiken är det dock ovanligt att individer erhållit ett värde som överstigit 3, vilket tabell 4.5 visar.

Tabell 4.6 Beräkning av variabeln ”föreningsaktiv”. Aktivitet i någon av följande föreningar har adderats till en föreningsaktiv-variabel.

WVS 1995	EVS 1999-WVS 2000	WVS 2005
Social welfare	Charitable/humanitarian organization	Charitable/humanitarian organization
Religious or church organisations	Church or religious organisation	Church or religious organisation
Education, arts, music, or cultural	Art, music, education	Art, music, education
Labour union	Labour unions	Labour unions
Political parties or groups	Political parties	Political parties
Human rights		
Professional associations	Professional organization	Professional organization
Youth work		
Sports or recreation	Sport or recreation	Sport or recreation
Women's group		
Peace movement		
Organization concerned with health		
	Environmental organization	Environmental organization
		Consumer organization
Other groups	Any other group	Any other group

Källa: WVS 1995, EVS 1999-WVS 2000 och WVS 2005

Resultat

Tabell 4.7 visar resultat från skattningar som gjorts utifrån en logistisk modell med oddskvoter med samtliga 18-64 åringar i arbetskraften. Tabellen visar skattningar för fyra olika alternativa modeller. För samtliga modeller är beroendevariabeln arbetslöshet ($y=1$), vilken jämförs med de arbetande ($y=0$). I modell 1 är föreningsaktivitet en binär variabel, vilket innebär att en individ antingen kan vara med i en eller flera föreningar ($=1$) eller inte vara med i någon förening ($=0$). Resultatet visar att en person som är med i en eller flera föreningar har ca 50 % lägre sannolikhet att vara arbetslös.

Utbildningsvariabeln utgörs av tre olika kategorier. Kategorin lågutbildade utgör här referens. Resultaten ska tolkas som att sannolikheten att vara arbetslös är 75 % lägre för en högutbildad än för en lågutbildad. Däremot finns det ingen signifikant skillnad mellan lågutbildade och mellanutbildade

Tabell 4.7 Skattade resultat från den ekonometriska modellen. I arbetskraften 18-64 år. Oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Föreningsaktiv	0,4878 (0,0917)***		0,4781 (0,0896)***	
Föreningsaktiv 1		0,5476 (0,1177)***		0,5406 (0,1157)***
Föreningsaktiv 2		0,4107 (0,1330)***		0,3956 (0,1276)***
Föreningsaktiv 3		0,3857 (0,1696)**		0,3791 (0,1662)***
Mellanutb	0,7575 (0,1839)	0,7555 (0,1836)	0,7420 (0,1783)	0,7409 (0,1783)
Högutb	0,2522 (0,0782)***	0,2554 (0,0793)***	0,2338 (0,0717)***	0,2371 (0,0728)***
25-34	0,4692 (0,1297)***	0,4680 (0,1295)***		
35-44	0,2847 (0,0847)***	0,2859 (0,0851)***		
45-54	0,1668 (0,0545)***	0,1669 (0,0546)***		
55-64	0,2658 (0,0883)***	0,2636 (0,0877)***		
Ålder			0,9607 (0,0079)***	0,9607 (0,0079)***
År 1999	0,7972 (0,1687)	0,8087 (0,1719)	0,8096 (0,1703)	0,8207 (0,1734)
År 2006	0,6638 (0,1653)*	0,6574 (0,1638)*	0,6955 (0,1721)	0,6870 (0,1702)
Antal obs	2038	2038	2038	2038
Pseudo R2	0,0989	0,1000	0,0889	0,0902
Prob > chi2	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
Standardfel inom parantes. * signifikant på 10%-nivå, ** signifikant på 5%-nivå, *** signifikant på 1%-nivå				

i sannolikheten att vara arbetslös. Det faktum att arbetslöshetsnivån inte skiljer sig mellan lågutbildade och mellanutbildade visas redan i tabell 4.4.

Ålder mäts i modell 1 och 2 genom ålderskategorier. Fem ålderskategorier används där gruppen 18-24 används som referenskategori. Resultaten

visar att ålder har betydelse för möjligheten att få jobb. Personer i ålderskategorin 25-34 år har ca 50 % lägre sannolikhet än 18-24 åringarna att vara arbetslösa. 35-44 åringarna och 55-64 åringarna har ca 70 % lägre sannolikhet att vara arbetslösa och 45-54 åringarna har ännu lägre sannolikhet jämfört med 18-24 åringarna; ca 85 % lägre sannolikhet att vara arbetslös. Årsvariablerna utgår från det år som undersökningen genomfördes. Undersökningsåret 1996 är här referens. Endast år 2006 uppvisar en signifikant skillnad mot år 1996.

I modell 2 har kategorivariabler använts för föreningsaktivitet. Kategorierna är medlemskap i ingen, en, två eller tre eller fler föreningar. Sannolikheten att vara arbetslös minskar med mellan 50 % och 60 % för en person som är medlem i en eller flera föreningar. Däremot finns det ingen signifikant skillnad mellan medlemskap i en, två eller flera föreningar. I modell 3 behandlas ålder som en kontinuerlig variabel. Resultaten visar att för varje år som individen blir äldre minskar sannolikheten att vara arbetslös med 4 %.

Generellt sett får resultaten anses stabila. Resultaten ändras inte nämnvärt när en ny definition av en variabel används eller när en variabel går från att vara en kategorivariabel till att vara en kontinuerlig variabel. Det övergripande resultatet är att föreningsaktivitet tycks påverka sannolikheten att vara arbetslös.

I tabell 4.8 redovisas resultat då samma modell estimerats endast på 18-24 åringar. Antalet observationer blir tyvärr väldigt litet då 25-64 åringarna rensats bort, så osäkerheten i skattningarna blir av naturliga skäl stort. Skattningarna visar att effekten av att vara föreningsaktiv är större för ungdomar än för gruppen "Alla". För en person 18-24 år minskar sannolikheten med ca 80 % att vara arbetslös om personen är medlem i en eller flera föreningar jämfört med att inte vara det. Några variabler är insignifikanta, t.ex. "Ålder". Det betyder att det inte finns några signifikanta åldersskillnader inom gruppen 18-24 åringar. Vidare finns det ingen signifikant skillnad mellan föreningsaktivitet i tre eller fler föreningar jämfört med att inte vara aktiv i någon förening. Detta beror troligen på få antal observationer i denna kategori.

Resultatet att föreningsaktivitet skulle ha större effekt för de unga kan diskuteras tillsammans med Granovetters resultat (som refererades tidigare) där de yngre arbetarna inte utnyttjade personliga kontakter i lika hög utsträckning som sina äldre kolleger. Granovetter menade att de saknade personliga kontakter, eftersom de var nyare på arbetsmarknaden och av den anledningen var de hänvisade till de formella kanalerna. AMS:s rapport (som tidigare refererats) visar att en hel del av de informella kontakterna som

Tabell 4.8 Skattade resultat från den ekonometriska modellen. I arbetskraften 18-24 år. Oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Föreningsaktiv	0,1761 (0,0923)***		0,1757 (0,0922)***	
Föreningsaktiv 1		0,1903 (0,1173)***		0,1951 (0,1206)***
Föreningsaktiv 2		0,1054 (0,1142)**		0,1000 (0,1094)**
Föreningsaktiv 3		0,2756 (0,3102)		0,2655 (0,3013)
Mellanutb	0,3039 (0,1909)*	0,3048 (0,1919)*	0,3107 (0,1956)*	0,3124 (0,1970)*
Högutb	0,0575 (0,0686)**	0,0582 (0,0696)**	0,0618 (0,0747)**	0,0633 (0,0766)**
Ålder			0,9501 (0,1282)	0,9416 (0,1287)
År 1999	0,5377 (0,2911)	0,5197 (0,2859)	0,5248 (0,2862)	0,5071 (0,2807)
År 2006	0,7616 (0,4621)	0,7456 (0,4539)	0,7238 (0,4503)	0,7004 (0,4386)
Antal obs	139	139	139	139
Pseudo R2	0,1774	0,1807	0,1785	0,1821
Prob > chi2	0,0002	0,0007	0,0004	0,0013
Standardfel inom parantes. * signifikant på 10%-nivå, ** signifikant på 5%-nivå, *** signifikant på 1%-nivå				

leder till nya arbeten kommer från tidigare arbetsplatser. Av den anledningen kan särskilt kontakter via föreningslivet ha större betydelse för yngre än för äldre. Resultaten motsägs således inte av Granovetters resultat.¹³⁴

¹³⁴ AMS (2007) samt Granovetter (1974), s. 18-19.

Har ungdomarnas föreningsdeltagande minskat över tid?

Tabellerna 4.9 och 4.10 visar föreningsdeltagande för 18-64 åringar och 18-24 åringar mellan 1996 och 2006. I tabellerna redovisas hela populationen, dvs. även de som inte befinner sig i arbetskraften. Orsaken är, vilket jag ska återkomma till i kapitel 7, att det är viktigt att bygga ett socialt kapital även då man råkar befinna sig i studier. Som tabellerna visar har föreningsaktiviteten minskat under de 10 åren. Detta gäller som synes både för ungdomsgruppen och för hela befolkningen (18-64 år). Som tabell 4.9 visar ökade de föreningsinaktiva (de som inte är med i någon förening) sin andel från 39 % år 1996 till 45 % år 2006. Denna förändring är signifikant.

Bilden är densamma i ungdomsgruppen (tabell 4.10). De inaktiva blir fler (från 38 % till 43 %). Dock bör poängteras att urvalet är mycket litet (totalt 331 personer), vilket leder till att förändringen inte är signifikant skild från noll, dvs. förändringen kan inte statistiskt säkerställas.

Ett minskat föreningsdeltagande kan, med tanke på de resultat som framkommit, mycket väl förklara en ökad relativ ungdomsarbetslöshet under 2000-talet. Det kan dock noteras att föreningsinaktiviteten minskat ungefär lika mycket för ungdomsgruppen som för befolkningen generellt. Dock visar

Tabell 4.9 Föreningsaktivitet. Hela befolkningen 18-64 år.

	1996	1999	2006	Totalt
Ej föreningsaktiv	39%	44%	45%	42%
Föreningsaktiv	61%	56%	55%	58%

Källa: WVS 1995, EVS 1999-WVS 2000 och WVS 2005

Tabell 4.10 Föreningsaktivitet. Ungdomar 18-24 år. Hela populationen

	1996	1999	2006	Totalt
Ej föreningsaktiv	38%	45%	43%	42%
Föreningsaktiv	62%	55%	57%	58%

Källa: WVS 1995, EVS 1999-WVS 2000 och WVS 2005

regressionerna i tabellerna 4.7 och 4.8 ovan att det är viktigare för ungdomsgruppen än för populationen totalt att vara föreningsaktiv.¹³⁵

Sammanfattande diskussion

Av allt att döma påverkar föreningsaktivitet en individs risk att vara arbetslös. Då vi applicerar begreppet socialt kapital på arbetsmarknaden får vi ett teoretiskt ramverk som kan förklara varför det är så. Individen väljer att vara med i fruktbara levande nätverk av egenintresse. En individ investerar i nätverk som han eller hon anser det värt att investera i. Individen har en egen, individuell avkastning av att delta i nätverk, dvs. av sitt sociala kapital. Denna ansats är Bourdieus mikroansats och det är denna som används i detta kapitel för att förstå socialt kapital och dess roll i relation till ungdomars arbetslöshet.

Men deltagande i nätverk bygger inte bara ett kontaktnät som kan användas vid t.ex. arbetssökande. Det kan även leda till en fostran av normer, tillit, trovärdighet etc., dvs. positiva externaliteter för samhället på en aggregerad nivå. Eftersom deltagande är viktigt för individen – dels har individen investerat i nätverket, dels kan det sociala kapitalet transformeras till annat kapital – kommer individen att vårda sitt anseende och sin trovärdighet i nätverket. På så sätt lär sig individen viktiga normer och reciprocitet. Detta är Putnams bidrag till vår kunskap om hur socialt kapital fungerar. Dock är detta socialt kapital på en makronivå eller en samhällelig nivå och det finns vissa svårigheter att använda denna makroaspekt på en mikronivå. Jag återkommer till denna aspekt i nästa kapitel.

Den teoretiska modell som denna avhandling bygger på utgår från att socialt kapital minskar risk och sänker informationskostnaderna om den presumtive arbetstagaren. Det innebär att socialt kapital sänker arbetsgivarens riskpremie och om lönen är exogent given och marginalproduktiviteten okänd kommer tillgång till socialt kapital teoretisk att innebära att sannolik-

¹³⁵ Rothstein ger en sammansatt bild av föreningsaktiviteten under efterkrigstiden. Visserligen menar han att föreningsaktiviteten inte har minskat under efterkrigstiden. Dock sträcker sig hans data endast fram till 1996. (En intressant detalj är att Rothstein redovisar att bland 18-20 åringar har intresset att arbeta i frivilligorganisationer sjunkit med över 10 procentenheter.) Å andra sidan är hans bedömning att folkrörelseorganisationerna tappat medlemmar och aktiva under 1990-talet. Rothstein (2003), s. 127-132.

heten att bli anställd ökar. Med utgångspunkt från de estimerade resultat som visas i detta kapitel kan vi dra slutsatserna att även empirin stödjer denna hypotes.

Litteraturen om socialt kapital ger oss en insikt om hur nätverk och relationer fungerar som en tillgång för individen, dvs. som kapital. Även här är utgångspunkten Bourdieu. Dock kan vi förstå via Putnams taxonomi i överbryggande och anknytande socialt kapital att det är det överbryggande sociala kapitalet som är viktigt för individen för att kunna expandera sina sociala och ekonomiska marknader. Det betyder i det här fallet att för att en individ ska öka sina möjligheter att få arbete måste individen pröva nya kontaktnät, där medlemmarna inte nödvändigtvis är stöpta i samma form när det gäller ålder, kön, klass, intresse, etnicitet etc. Ett exempel på överbryggande socialt kapital är föreningsverksamhet. Skattningsarna visar att sannolikheten att vara arbetslös är större för de som inte är föreningsaktiva.

Resultaten kan även tolkas som att föreningsaktivitet är viktigare för ungdomsgruppen än för populationen som helhet. Det är ganska logiskt att tänka sig att vuxengruppen skaffat sig kontakter utanför föreningslivet, t.ex. genom arbetslivet, men ungdomsgruppens bas är inte lika bred. Detta är även resultat som Granovetter finner. Av denna anledning är det inte lika alarmrande att de vuxnas föreningsaktivitet minskar, som att ungdomarnas föreningsaktivitet minskar. Data från WVS visar att de svenska ungdomarnas deltagande i föreningslivet minskat under de senaste 10 åren, dvs. de tre mätningar som vi har data för här. Som vi ska se är detta även resultat vi finner i de data som kommer att presenteras i nästa kapitel. Det skulle i så fall kunna förklara den ökning i relativ ungdomsarbetslöshet som visas i figur 1 och som Nordström Skans finner så svårt att förklara.

Vad finns det då för svagheter i resultaten? En svaghet gäller de kausala sambanden. Är det nätverken som leder till jobb eller jobben som leder till nätverk? Enligt Nordenmark leder sysselsättning bl.a. till sociala kontakter, men även till ett deltagande i ett kollektivt handlande.¹³⁶ Med den terminologi som använts i detta kapitel kan vi säga att en anställning i sig leder till socialt kapital. Om vi följer Bourdieus modell innebär detta ett incitament att göra ytterligare investeringar i socialt kapital. Den arbetslöse befinner sig därför i en social fälla; det är svårt att hitta jobb till följd av avsaknaden av kontakter och den arbetslöse är inte attraktiv på ”marknaden för socialt kapital” pga. avsaknaden av kontakter.

¹³⁶ Nordenmark (1999), s. 15.

Problemet med det kausala sambandet leder även till metodproblem (det så kallade endogenitetsproblemet) i den ekonometriska metoden. När det finns ett endogenitetsproblem kommer de oberoende variablerna inte att vara oberoende, vilket de bör vara. Det leder till att parametervärdet för variabeln överskattas.

Nu ska dock inte kausalitetsproblemen överdrivas. När det handlar om att arbetslöshet leder till passivisering gäller detta först och främst långtidsarbetslöshet, eller åtminstone arbetslöshet under en längre tid. Av de ungdomar (15-24 år) som var arbetslösa i Sverige år 2010 hade endast 17 % varit arbetslösa i 27 veckor eller mer. Motsvarande siffra för personer över 55 år är 48 %.¹³⁷ Detta visar, menar jag, att då vi talar om ungdomsarbetslöshet bör kausalitetsproblemet vara relativt litet. Metodproblemet hade kunnat undvikas om det hade funnits möjlighet att isolera för långtidsarbetslöshet, men tyvärr fanns inte denna variabel i datasetet.

En annan möjlighet att lösa metodproblemet hade varit att använda en instrumentell variabel (IV). En sådan variabel ska vara korrelerad med den oberoende variabeln (föreningsaktivitet), men exogen i förhållande till den beroende variabeln. Jag har svårt att tänka mig vilken variabel detta skulle kunna vara. Dessutom måste variabeln finnas i det dataset som används. En sådan variabel har inte hittats.

Ett resultat som kan vara värt att uppmärksamma är att gymnasieutbildning inte signifikant skiljer sig från grundskoleutbildningens resultat vad gäller sannolikhet att vara arbetslös. Detta gäller för de resultat där hela befolkningen estimerats (tabell 4.7). Däremot kan man se att högskoleutbildning ger en ordentligt minskad risk att vara arbetslös, jämfört med grundskoleutbildning. Sammanfattningsvis kan man säga att resultaten i tabell 4.7 ger att en person som endast har gymnasieutbildning inte kommer att ha signifikant lägre sannolikhet att vara arbetslös än en person med låg utbildningsnivå. Om personen ifråga däremot går vidare till högskolestudier kommer sannolikheten att vara arbetslös att minska. Resultaten skulle således peka på att gymnasieutbildning bör ge högskolebehörighet.

Om nu en rationell individ bygger nätverk av egenintresse, varför gör då inte ungdomarna det av intresse av att få jobb? Varför minskar deltagandet i föreningsverksamhet? Förstår inte ungdomarna att nätverk och kontakter är viktiga för att få jobb? Ett möjligt svar är helt enkelt att det finns asymmetrisk information, dvs. att ungdomarna faktiskt inte förstått betydel-

¹³⁷ SCB. Arbetskraftsundersökningarna (AKU), Sveriges statistiska databas 2011-08-31.

sen av överbyggande socialt kapital. En orsak till detta är att övergångsregimen poängterat utbildning som främsta väg till arbetsmarknaden. Det är antagligen få ungdomar som missat att utbildning är en viktig faktor för att komma in på arbetsmarknaden. Däremot har övergångsregimen i allt mindre utsträckning inriktats på socialt kapital och behovet av överbyggande socialt kapital har inte alls framkommit i samma utsträckning när utbildningslinjens mantra har predikats.

5. Ungdomars sociala kapital och arbetslöshet i Skåne

I föregående kapitel estimerades en modell utifrån en mikroansats där en individs möjlighet att bli anställd bland annat beror på individens sociala kapital eftersom detta sänker företagets riskpremie. I analysen användes en definition av socialt kapital som grundar sig på Bourdieus mikroansats. Dock användes Putnams taxonomi vad gäller överbryggande och anknytande socialt kapital. Det är det överbryggande sociala kapitalet som vidgar individens sociala och ekonomiska marknader och som kan leda till en avkastning i form av anställning. Det är således det *överbryggande* sociala kapitalet som sänker riskpremien. Ett exempel på överbryggande socialt kapital är föreningsverksamhet och det var denna definition av socialt kapital som användes i föregående kapitel.

I detta kapitel tas analysen ett steg vidare och anlägger ett lokalt perspektiv genom att studera huruvida det finns skillnader mellan kommunerna i Skåne när det gäller ungdomsarbetslöshet. Utifrån detta perspektiv kan det vara intressant att se på risk, och framförallt vad som påverkar storleken på riskpremien, på ett annat sätt än vad som gjordes i föregående kapitel. Ett alternativt sätt att se på risk, jämfört med tidigare, är att tänka sig riskpremien som en funktion av tilliten i ett samhälle, dvs. om tilliten i ett samhälle är större kommer riskpremien att sänkas. Begreppet *kommun* är då en lämplig nivå då dessa samhälleliga konsekvenser ska analyseras. En kommun är tillräckligt stor för att ha en arbetsmarknad, men (i de flesta fall) tillräckligt liten för att vara relativt homogen med ett eget ”samhällsklimat” som påverkar individens omgivning.¹³⁸

¹³⁸ Putnam använder i ”Bowling Alone” (2000) värden för delstater, vilket ter sig något märkligt eftersom delstater i USA är mycket stora och ibland segregerade.

Figur 5.1 visar ungdomsarbetslösheten i de skånska kommunerna 2000-2008.¹³⁹ Som figur 5.1 visar finns det en skillnad mellan kommunerna i ungdomsarbetslöshet. Svalöv, Bromölla, Bjuv och Trelleborg ligger alla på en ungdomsarbetslöshet på över 30 %, medan Svedala, Höganäs och Lomma ligger under 15 %.

Huvudfrågan i detta kapitel är således: Varför varierar nivån på ungdomsarbetslösheten mellan kommunerna? För att svara på frågan kommer två modeller att användas. Den första modellen definierar, som ovan angivits, risk på ett annat sätt än tidigare, den andra modellen använder (i stort sett) samma mikroansats som i kapitel 4.

Data

Den data som används utgår från Region Skånes folkhälsoenkät 2000, 2004 och 2008. Enkäten 2000 genomfördes av SKOP på uppdrag av region Skåne och Statistiska centralbyrån (SCB) genomförde enkäten 2004 och 2008.

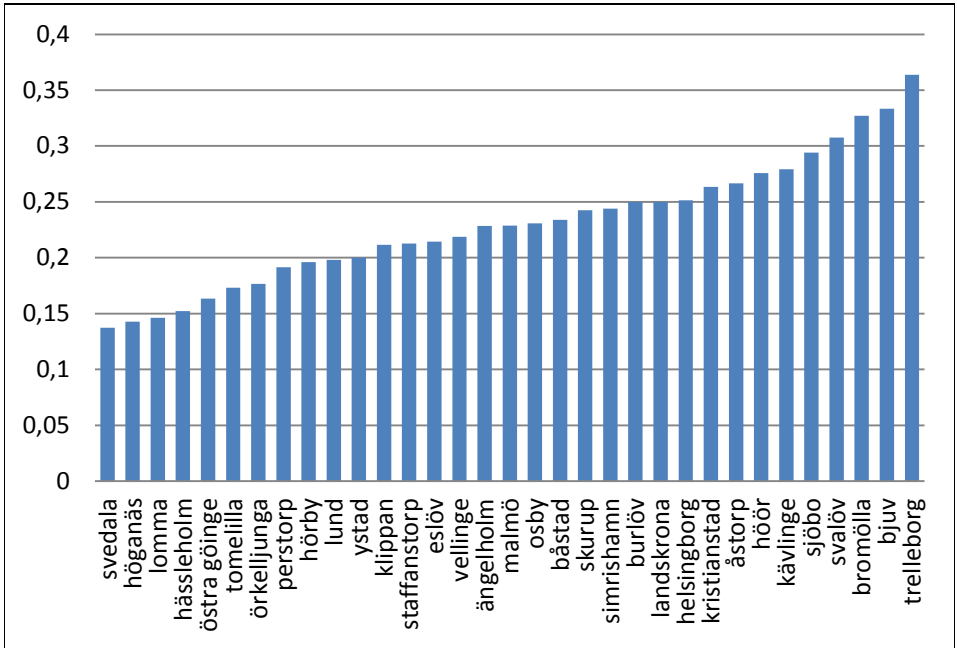
Enkäten 2000

Datainsamlingen skedde under perioden november 1999 till april 2000. Undersökningen genomfördes som en postenkät. De som inte hade svarat efter tre påminnelser kontaktades per telefon och ombads att besvara frågeformuläret. Frågorna som ingick i frågeformuläret hade utarbetats av Region Skåne och omfattade 19 A4-sidor med dubbla spalter. Populationen var personer födda mellan 1919 och 1981 (dvs. personerna var mellan 18-90 år 1999) och bosatta i Skåne.

Region Skåne drog ett urval ur befolkningsregistret som sändes till SKOP den 4 november 1999. Urvalet var stratifierat efter en geografisk indelning där varje kommun utgjorde en urvalsgrupp förutom Helsingborg som delades in i sex stadsdelar, Kristianstad som delades in i fem stadsdelar,

¹³⁹ Som data har Folkhälsoenkäten 2000, 2004 och 2008 använts. Arbetslöshetsnivån har beräknats som arbetslösa/arbetskraften. Definitionen av vem som är arbetslös har respondenter själva gjort i sitt svar på enkäten.

Figur 5.1 Ungdomsarbetslöshet (18-24 år) per kommun i Skåne. Genomsnitt för åren 2000, 2004 och 2008

Källa: Beräkningar efter Folkhälsoenkäten 2000, 2004 och 2008

Lund som delades in i tio stadsdelar samt Malmö som delades in i tio stadsdelar. Totalt bestod urvalsramen av 60 geografiska områden (strata) och ungefär lika stora urval gjordes i varje delområde.¹⁴⁰

Enkäten 2004

Enkäten 2004 genomfördes under perioden september 2004 - januari 2005 av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Region Skåne och Socialmedicinska enheten på Universitetssjukhuset MAS. Syftet med undersökningen var att få en aktuell bild av skåningarnas hälsa och vårdkontakter och

¹⁴⁰ Folkhälsoundersökning i Skåne 1999-2000, Arbetsmaterial från Region Skåne.

av levnads- och miljöförhållanden. Undersökningen genomfördes även denna gång som en postenkät med 3 påminnelser.

Populationen utgjordes av samtliga personer i åldern 18-80 år som var folkbokförda i Skåne län. Bruttourvalet skulle vara 49 000 individer. Urvalet gjordes på 124 strata. Varje strata fylldes sedan på med individer för att nå upp till de 49 000 personerna. Stratifieringen gjordes mot variablerna kön och kommun/stadsdelsnämnd.

Ett stratifierat obundet slumpmässigt urval innebär att alla objekt inom respektive strata har samma sannolikhet att komma med i urvalet. För att vara säker på att urvalet innehåller tillräckligt med individer i viktiga redovisningsgrupper, exempelvis personer med en viss egenskap (såsom män, 18-24 år), kan dessa redovisningsgrupper definieras som egna stratum. Sedan kan stickprovsstorleken fördelas till dessa stratum på ett sätt som gör att urvalet innehåller ett lämpligt antal personer från den aktuella redovisningsgruppen.

Universitetssjukhuset MAS har utformat frågorna i frågeblanketten. Blanketten bestod av 130 numrerade frågor, flera av dem hade delfrågor vilket genererade totalt 277 frågor. Frågorna handlade bl.a. om hälsa, läkemedel, levnadsvanor och arbetsmiljö.¹⁴¹

Enkäten 2008

Folkhälsoenkäten i oktober 2008 genomfördes även den av SCB. Vissa mindre skillnader mot 2004 års enkät finns dock. Bruttourvalet är högre och även bortfallet. Precis som tidigare år gjordes ett stratifierat obundet slumpmässigt urval. Dock är antalet strata fyra färre; 120 mot 124 år 2004. Blanketten bestod av 134 numrerade frågor varav flera hade delfrågor, vilket genererade totalt 273 frågor. Frågorna motsvarade i stort sett de frågor som ställts tidigare år.¹⁴²

¹⁴¹ Folkhälsa i Skåne 2004, Enkätundersökning 2004, Teknisk rapport, Arbetsmaterial från Region Skåne.

¹⁴² Folkhälsa i Skåne 2008, Enkätundersökning 2008, Teknisk rapport, Arbetsmaterial från Region Skåne.

Bortfall

Svarsfrekvenserna har kontinuerligt sjunkit över tiden. Dock är detta inte så dramatiskt att man kan misstänka att det leder till systematiska fel. Tabell 5.1 visar bortfall och svarsfrekvenser i de tre undersökningarna. Dessutom förekommer partiellt bortfall (dvs. att vissa personer väljer att inte svara på vissa frågor). Det partiella bortfallet varierar av naturliga skäl mellan de olika frågorna.

Ett nytt dataset med Folkhälsoenkäterna som grund

Med utgångspunkt från Folkhälsoenkätens tre undersökningar har ett nytt dataset skapats. De tre åren har slagits samman och individer över 64 år (dvs. personer som formellt sett befinner sig utanför arbetskraften) har exkluderats. Efter dessa begränsningar kommer det nya datasetet att bestå av maximalt 54 890 individer. Tabell 5.2 visar urvalet fördelat på ålder.

Tabell 5.1 Bortfall och svarsfrekvenser i Folkhälsoenkäterna 2000, 2004 och 2008

	2000	2004	2008
Bruttourval	24 922	49 000	53 600
Nettourval	23 437	48 739	53 453
Bortfall	9 722	20 776	25 255
	41,5%	42,6%	47,2%
Svar	13 715	27 963	28 198
	58,5%	57,4%	52,8%

Källa: Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Tabell 5.2 Urvalet i Folkhälsodatasetet 2000, 2004 och 2008 efter begränsningar

	2000	2004	2008	Totalt
18-24 år	1 272	2 585	2 455	6 312
25-34 år	2 130	4 202	3 710	10 042
35-44 år	2 335	4 997	4 747	12 079
45-64 år	5 117	10 552	10 788	26 457
Totalt	10 854	22 336	21 700	54 890

Källa: Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Som tidigare påpekades förekommer även partiellt bortfall. Det betyder att t.ex. i de multipla regressionsanalyserna ligger antalet observationer under 54 890. Vidare används inte personer utanför arbetsmarknaden i regressionsanalyserna, vilket minskar antalet observationer avsevärt.

I tabell 5.3 jämförs Folkhälsodatasetet med befolkningsstatistiken från SCB. Samma population används (18-64 år) som används senare (och som definierats i Folkhälsodatasetet). Som tabell 5.3 visar underskattar Folkhälsodatasetet andelen 18-24 åringar och 25-34 åringar, medan andelen 45-64 åringar överskattas. Dock bör dess betydelse inte överdrivas. I regressionserna kommer en särskild variabel för ålder att användas. Det är endast vid de jämförelser där hela populationen (18-64 år) används där överskattningen av 45-64 åringar kommer att ha betydelse.

I tabell 5.4 jämförs arbetslöshetsnivåerna i urvalet (Folkhälsoenkäten, FH) med Arbetskraftsundersökningarna (AKU). Anledningen att AKU väljs istället för Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS) beror på att arbetslöshet inte finns med i RAMS. Problemet med AKU-statistiken på regional nivå (här: Skåne) är dock att den är högst begränsad. Bland annat går det inte att få åldersgruppen 18-64 år utan endast åldersgruppen 16-64 år. Folkhälsodatasetet innehåller endast respondenter från 18 år. Detta bör dock anses vara ett mindre problem eftersom arbetsmarknaden 16-18 år är ytterst begränsad i Sverige. Vidare finns endast statistik 16-64 år för året 2007 och inte år 2008.

Tabell 5.3 Åldersstruktur. Urvalet i Folkhälsodatasetet jämfört med befolkningen.

		2000	2004	2008	Totalt
18-24 år	Befolkningen	13,6%	13,8%	15,0%	14,2%
18-24 år	FH-datasetet	11,7%	11,6%	11,3%	11,5%
25-34 år	Befolkningen	22,4%	21,5%	21,4%	21,7%
25-34 år	FH-datasetet	19,6%	18,8%	17,1%	18,3%
35-44 år	Befolkningen	22,2%	22,7%	22,6%	22,5%
35-44 år	FH-datasetet	21,5%	22,4%	21,9%	22,0%
45-64 år	Befolkningen	41,8%	42,0%	40,9%	41,6%
45-64 år	FH-datasetet	47,1%	47,2%	49,7%	48,2%

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne samt SCB, Befolkningsstatistik, www.scb.se 2010-07-30

Tabell 5.4 Arbetslöshet. Urvalet i Folkhälsodatasetet (FH) 18-64 år jämfört med Arbetskraftsundersökningen (AKU) 16-64 år.

	AKU		FH	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
2000	6,10%	5,73%	7,39%	8,80%
2004	6,92%	5,70%	6,61%	7,39%
2007/2008	4,91%	5,50%	5,95%	7,49%

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne samt SCB, AKU, www.scb.se 2010-10-14

Trots de begränsningar i jämförelsen som lyftes upp ovan bör konstateras att jämfört med AKU överskattar FH arbetslösheten något; det gäller främst för kvinnor. Alla skillnader är statistiskt signifikanta utom för män år 2004. En anledning till detta kan bero på säsongsvariation. AKU mäts varje månad och siffrorna presenterade ovan är således ett årsgenomsnitt. FH däremot mäts bara vid det specifika mättillfället när datainsamlingen sker (se ovan under respektive undersökningsår).

Den främsta anledningen till skillnaderna mellan de två undersökningarna är dock troligen att definitionen av arbetslöshet är olika. I AKU är de personer arbetslösa som uppgett att de var utan arbete under referensveckan, men som sökt arbete under de senaste fyra veckorna och kunde arbeta referensveckan eller börja inom 14 dagar från referensveckans slut. I FH är definitionen betydligt lösare. I FH 2000 är frågan ”Vilket av följande stämmer bäst in på dig just nu?” och i FH 2004 och 2008 är frågan ”Vilken är din nuvarande sysselsättning?”. Det betyder att i FH kan personer definieras som arbetslösa som *inte* skulle definieras som arbetslösa i AKU, vilket skulle leda till att fler är arbetslösa i FH, vilket även är fallet. Denna skillnad i definition av arbetslöshet bör hållas i åtanke när resultaten senare ska analyseras.

Modell 1: En modell där risk bestäms utifrån tillit

Kan företagets riskpremie sänkas till följd av hög social tillit i ett lokalsamhälle? Kan man tänka sig att företagen litar mer på ungdomar om tilliten generellt är större. Om det är så borde även social tillit minska sannolikheten att vara arbetslös.

Den samhälleliga modellen utgår från Putnams idéer att social tillit inte är en individuell karaktäristik eller tillgång, utan en samhällelig karaktäristik. Enligt Putnam karaktäriseras vissa samhällen av hög social tillit och

Tabell 5.5 Konstruktionen av ett tillitsindex. Påståenden som ingår och hur de poängsatts

De flesta människor skulle utnyttja dig om de fick chansen	Håller inte alls med = -1	Håller inte med = -2	Håller med = -3	Håller med fullständigt = -4
De flesta människor försöker vara i grunden rättvisa	Håller inte alls med = 1	Håller inte med = 2	Håller med = 3	Håller med fullständigt = 4
Man kan lita på de flesta människor	Håller inte alls med = 1	Håller inte med = 2	Håller med = 3	Håller med fullständigt = 4
Man kan inte vara nog försiktig när man har med andra människor att göra	Håller inte alls med =-1	Håller inte med = -2	Håller med = -3	Håller med fullständigt = -4

dessa samhällen är också mer framgångsrika när det gäller ekonomi, demokrati och säkerhet.¹⁴³

Den fråga som oftast har använts för att skatta social tillit är ”Anser du att man i allmänhet kan lita på de flesta människor?”.¹⁴⁴ Här kompletteras den med ytterligare tre påståenden. Dessa bildar ett ”tillitsindex”. Varje påstående kan besvaras med ”Håller inte alls med”, ”Håller inte med”, ”Håller med”, ”Håller med fullständigt”. Varje besvarat påstående tilldelas poäng från 1 till 4, där ”Håller inte alls med” får 1 och ”Håller med fullständigt” får 4. Påståendena är negativa (”De flesta människor skulle utnyttja dig om de fick chansen”) eller positiva (”De flesta människor försöker i grunden vara rättvisa”). De negativa påståendena får negativa poäng (-1 till -4) och de positiva får positiva poäng (+1 till +4).

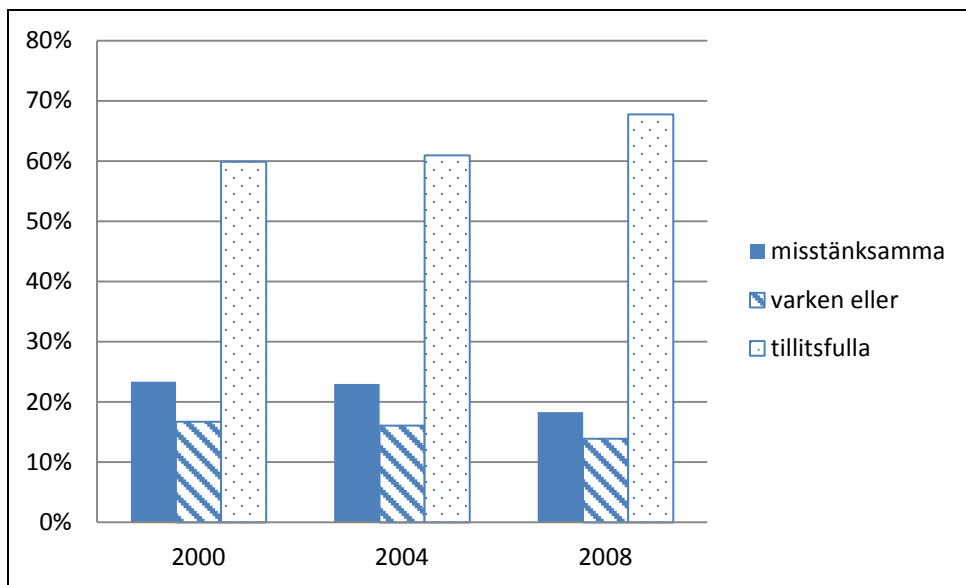
Anledningen till att jag har konstruerat detta index är att det har framkommit en del kritik mot att endast använda det mer endimensionella måttet ”Man kan lita på de flesta människor”.¹⁴⁵ Argument som framkommit är t.ex. vem respondenten tänker på som ”de flesta människor”? Ett index med flera frågor blir en mer sammansatt bild av hur människor litat på varandra. Tabell 5.5 ger en sammanfattning av hur indexet konstruerats.

¹⁴³ Se bl.a. Putnam (2000).

¹⁴⁴ Se bl.a. Rothstein (2003), Putnam (2000), World Values Survey (www.worldvaluessurvey.org 2010-07-29).

¹⁴⁵ Se bl.a. Rothstein (2003) och Håkansson & Sjöholm (2007) för en diskussion.

Figur 5.2 Social tillit i Skåne åren 2000, 2004 och 2008. Alla 18 – 64 år.

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Således kan en person få ett värde mellan +6 och -6. För enkelhetens skull kallar jag de med positiva värden för tillitsfulla (dvs. värden >0) och de med negativa värden (värden <0) för misstänksamma. De som hamnar på indexvärdet 0 kallar jag ”varken eller”. Figur 5.2 visar social tillit för åren 2000, 2004 och 2008.

Som figur 5.2 visar ökar social tillit under 2000-talet, enligt indexet. Detta kan möjligen ses som en paradox eftersom föreningsaktiviteten under samma period gick ner, vilket kommer att visas senare i detta kapitel. Sambandet mellan föreningsaktivitet och social tillit har, som tidigare beskrivits, ivrigt diskuterats.¹⁴⁶ Ofta har Putnam varit den som tillskrivits att det skulle finnas ett mer eller mindre linjärt orsakssamband mellan föreningsaktivitet och social tillit. Putnam själv har dock varit något mindre säker på den saken

¹⁴⁶ Se bl.a. kapitel 3 tidigare i denna avhandling eller Håkansson (2010).

The causal arrows among civic involvement, reciprocity, honesty and social trust are as tangled as well-tossed spaghetti. Only careful, even experimental, research will be able to sort them apart definitively. For present purposes, however, we need to recognise that they form a coherent syndrome.¹⁴⁷

Situationen i Skåne under 2000-talet, där föreningsaktivitet minskar och social tillit ökar skulle möjligen tala för att orsakssambanden inte är så tydliga. Vi ska dock komma ihåg att det kan handla om hur föreningsaktivitet och begreppet social tillit är formulerade och hur de mäts.

En intressant frågeställning med tanke på denna avhandlings syfte och problemställning är hur tilliten bland skånska ungdomar utvecklats under 2000-talet. Figur 5.3 visar den sociala tilliten bland ungdomar 18-24 år.

Två resultat blir tydliga i figur 5.3. Den sociala tilliten ligger på en lägre nivå bland ungdomarna än bland befolkningen totalt. Det har dock visats i andra studier att tilliten bland ungdomar är lägre än bland äldre.¹⁴⁸ Putnam talar t.ex. om en generationseffekt där den äldre generationen via historiska händelser (t.ex. andra världskriget) kom att organisera sig i föreningar och andra organisationer, vilket i sin tur har skapat tillit. Dagens unga generation har inte utsatts för motsvarande prövningar. Dagens västerländska ungdomars mer, enligt Putnam, individualistiska hållning är ett resultat av en kraftigt höjd levnadsstandard.¹⁴⁹

Det andra resultatet som tydliggörs i figur 5.3 är att den sociala tilliten inte ökar i ungdomsgruppen över tid, utan snarare ligger på en konstant nivå.

Finns det skillnader i social tillit mellan kommunerna?

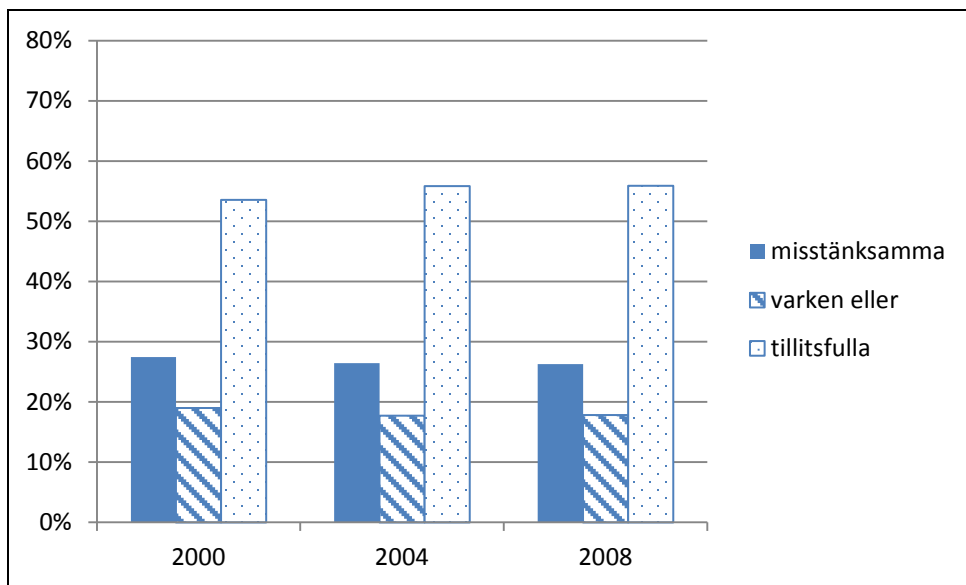
Eftersom vi sett att det finns skillnader mellan kommunerna i ungdomsarbetslöshet, blir det intressant att se om det finns skillnader mellan kommunerna när det gäller tillit. Ett sätt att mäta den sociala tilliten i en kommun är att mäta andelen med positiva värden, dvs. andelen tillitsfulla per kommun. Figur 5.4 visar andelen tillitsfulla, i tillitsindexet i respektive kommun. Andelen är ett genomsnitt för åren 2000, 2004 och 2008.

¹⁴⁷ Putnam (2000), s. 137.

¹⁴⁸ Se bl.a. Rothstein (2003), s. 148-153.

¹⁴⁹ Putnam (2000), kap. 14. Se även Rothstein (2003), s. 130-136.

Figur 5.3 Social tillit i Skåne åren 2000, 2004 och 2008. Ungdomar 18 – 24 år.

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Figur 5.4 visar att det finns vissa skillnader mellan kommunerna i tillit. Kommunerna Bjuv och Landskrona ligger strax över 50 % tillitsfulla kommuninvånare, medan Lund och Lomma ligger över 70 %. Däremellan finns ett ganska stort antal kommuner som ligger runt 60 % tillitsfulla. Om vi jämför ungdomsarbetslösheten i Lund och Lomma med ungdomsarbetslösheten i Bjuv och Landskrona ser vi att ungdomsarbetslösheten är större i de två kommuner där tilliten är lägre.

Svagheten i att mäta andelen med positiva värden ligger i att en person som är väldigt stark i sin tillit (+6) ställs på samma nivå som en person som är svag i sin tillit (+1). Ett annat sätt att skatta tilliten blir därför att ta medelvärdet av tillitspoängen per kommun. Formellt kan detta uttryckas som

$$5.1 \quad \text{tillitspoäng}_k = \frac{(\sum_{i=1}^n \text{poäng}_i)_k}{n_k}$$

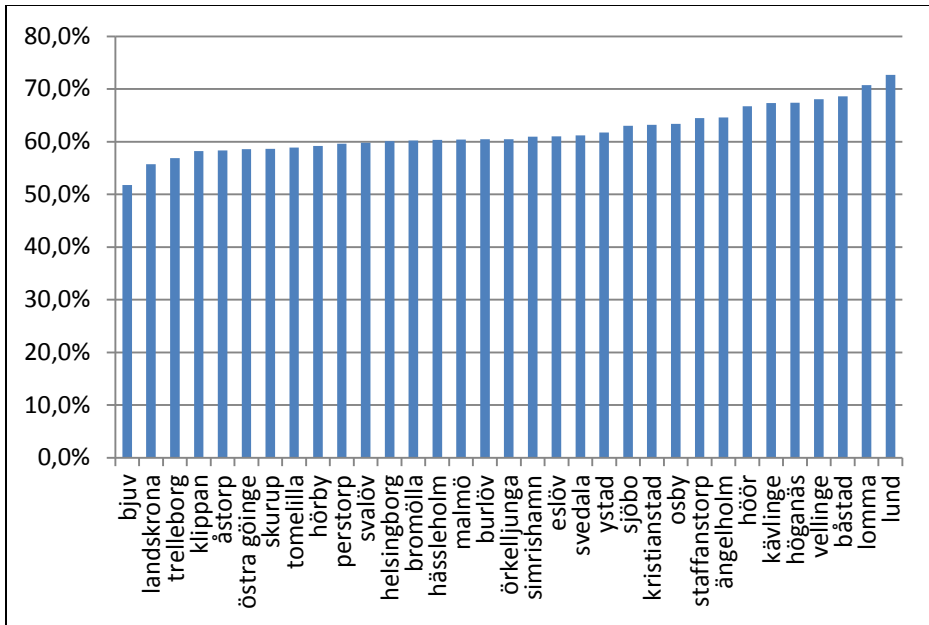
där

poäng_i = individens poäng enligt tillitsindex

n_k = invånare i kommunen enligt urvalet

k = respektive kommun

Figur 5.4 Andelen tillitsfulla i respektive kommun, medelvärde för åren 2000, 2004 och 2008.

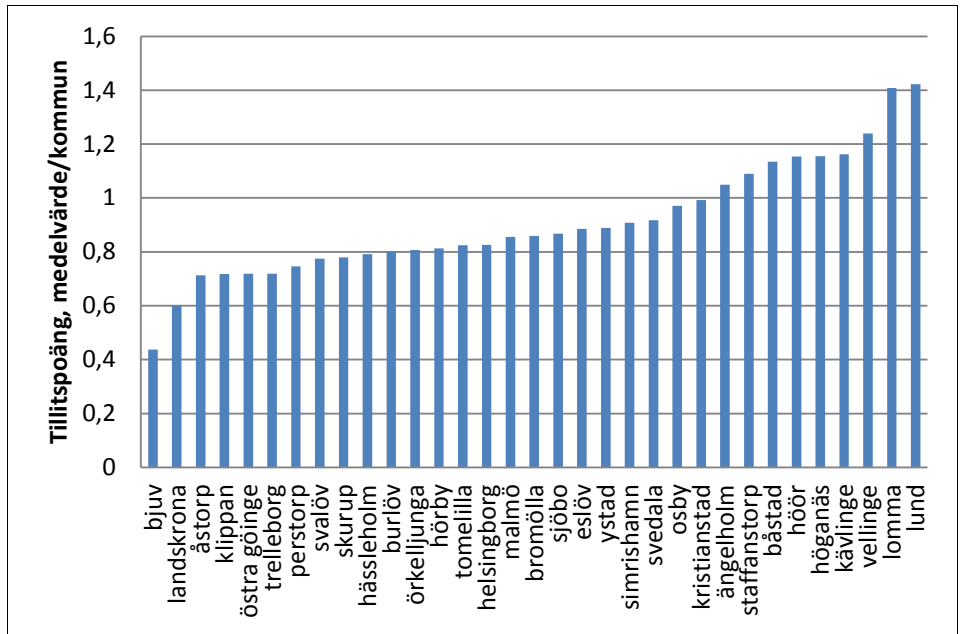

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Fördelen med detta tillvägagångssätt är att kommuner med stark tillit (dvs. många individer med högre värden) kommer att ha ett högre genomsnitt. Vi kan därför förvänta oss en större spridning i denna variabel. Däremot kan det vara svårare att tolka tillitspoängen; vad innebär t.ex. en ökning av en kommuns poäng från låt säga 0,8 till 0,9? Figur 5.5 visar tillitspoängen per kommun.

Som misstänkt visar tillitspoängen större spridning än andelen tillitsfulla i en kommun. Dock tycks ordningen bland kommunerna vara i stort sett densamma; Bjuv (0,44) och Landskrona (0,60) ligger i botten och Lund (1,42) och Lomma (1,40) ligger i toppen när det gäller tillitspoängen. Med tanke på att ungdomsarbetslösheten är högre i de kommuner (Bjuv och Landskrona) som visat ligga lägst i tillit, oavsett hur den mäts, finns det visst

Figur 5.5 Tillitspoäng enligt tillitsindex, medelvärde per kommun 2000, 2004 och 2008.

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

fog att ställa en hypotes att tillit skulle kunna ha betydelse för ungdomsarbetslösheten. Frågan är dock om skillnader i social tillit kan förklara skillnader i ungdomsarbetslöshet då förklaringsvariabler som utbildning och kön tas med.

Modell och resultat

Finns det ett samband mellan tillit och ungdomsarbetslöshet eller är det bara en samvariation med t.ex. utbildning? För att ta reda på det krävs det en multipel kvantitativ analys. Den grundläggande, teoretiska modellen som jag utgår från ser ut enligt följande

$$ARBETSLÖSHET_i = \alpha + \beta_1 \text{tillit}_k + \beta_2 \text{utb}_i + \beta_3 \text{ålder}_i + \beta_4 \text{man}_i + \beta_5 \text{år}$$

Den beroende variabeln, ARBETSLÖSHET, kommer (precis som i föregående kapitel) i modellen endast att anta 1 (arbetslös) eller 0 (förvärvsarbetar). Arbetslöshet mäts per individ i . Arbetslös är den som själv uppgett sig vara arbetslös i folkhälsoenkäten (FH). Det är således upp till respondenten att själv definiera huruvida man är arbetslös eller inte. Variablerna som används för att skatta modellen beskrivs i tabell 5.6.

Arbetslöshet bestäms således i modellen av tillit, utbildning, ålder, geografisk plats, kön och år. Tillit finns med för att det sänker företagets riskpremie. Tillit mäts per kommun k där varje kommun har ett eget unikt tal. Variabeln mäts på de två sätt som specificerats tidigare, dvs. antingen genom andel positiva eller genom tillitspoäng. Argumenten för att utbildning och ålder med finns är de samma som i föregående kapitel, nämligen som proxy för individens kunskaper och erfarenhet. Kunskaper och erfarenhet kan antas öka individens marginalproduktivitet. Som tidigare påpekats är det svårt för en arbetsgivare att observera en arbetssökandes marginalproduktivitet, men utbildning och ålder är betydligt enklare att observera. Dessutom kan man tänka sig att kunskap och erfarenhet sänker företagets utbildningskostnader.

Könsvariabeln *man* finns med som en kontrollvariabel. Vi vet sedan tidigare att arbetsmarknaden till stor del är könsuppdelad och när ett tydligare näringslivsperspektiv tas (med fokus på lokala arbetsmarknader) bör kön finnas med i modellen. Även *år* kommer att vara en kontrollvariabel som ska estimeras om det finns olikheter i konjunkturläget som kan tänkas slå igenom som en förklaringsvariabel som ligger utanför de förklaringsvariabler som är av en mer strukturell karaktär.

Precis som i föregående kapitel används här en logistisk modell med oddskvoter. Tilliten har, som sagts, beräknats dels som andel tillitsfulla för respektive kommun, dels med utgångspunkt från den tillitspoäng per kommun som beskrivits ovan. Det förväntade värdet antas vara negativt eftersom ett högre värde förväntas sänka risken för arbetslöshet. I båda beräkningsmetoderna har samtliga individer i en kommun fått samma tillitsvärde, även om individen i sig själv tillhör de misstänksamma. Syftet med detta är att värdet för den samhälleliga tilliten anger det samhällsklimat som råder i respektive kommun.

Tabell 5.7 visar resultaten från den kvantitativa analysen. Som tabell 5.7 visar har dels en regression skattats som omfattar hela urvalet, så som det definierats ovan, dels har en regression skattats där endast ungdomar 18-24 år finns med. Syftet med att endast inkludera ungdomar är att vi vill veta vad som skiljer ungdomar som är arbetslösa från de ungdomar som har arbete.

Tabell 5.6 Variabler som används för att skatta modell 1. Definition och förväntat värde.

Variabel	Förväntat värde	Definition
Arbetslöshet	Beroende	Arbetslöshet=1; personen har själv uppgett sig vara arbetslös Arbetslöshet=0; personen har uppgett sig arbeta. Personer utanför arbetskraften finns inte med i regressionskattningen
Andel tillitsfulla	<1	Ett tillitsindex har konstruerats enligt metoden som beskrivits ovan. Varje individ kan få ett positivt eller negativt värde. Andelen individer i kommunen som antar positivt värde multipliceras med 100. Alla individer i kommunen får samma värde.
Tillitspoäng	<1	Ett tillitsindex har konstruerats enligt metoden som beskrivits ovan. Tillitspoäng beräknas för varje individ. Kommunens tillitspoäng är ett genomsnitt av kommuninnevärnarnas tillitspoäng. Alla individer i kommunen får samma värde.
Utb	<1	Lågutb (referens), mellanutb, högutb. Lågutb = grundskola/folkskola, realskola eller mindre; mellanutb = gymnasium; högutb = eftergymnasial utb (med eller utan examen)
Ålder	<1	4 grupper – 18-24 år (referens), 25-34 år, 35-44 år, 45-64 år
Man	Inget förväntat värde	man=1; kvinna=0. Eftersom detta är en en dummy-variabel är kvinna referens.
År	Kontrollvariabel	2004 och 2008. Året 2000 är referens

Om vi börjar med att studera resultaten då tillit definierats som andel tillitsfulla i en kommun ser vi att när regressionen görs med ”Alla”¹⁵⁰ påverkar andelen tillitsfulla per kommun risken att vara arbetslös. Det betyder att sannolikheten att vara arbetslös minskar om personen ifråga bor i en kommun med en större andel tillitsfulla. Eftersom andel tillitsfulla är en kontinu-

¹⁵⁰ Notera att ”Alla” här innebär alla i arbetskraften.

erlig variabel (och dessutom multiplicerats med 100, eftersom marginalförändringarna ska hålla sig inom mängden möjliga värden) ska resultatet tolkas som att om andelen tillitsfulla i en kommun ökar med 1 procentenhet (t.ex. från 60 % till 61 % tillitsfulla) minskar sannolikheten för individen (allt annat lika) att vara arbetslös med ca 3 %. Variabeln är signifikant på enprocentsnivån, vilket betyder att det finns en signifikant skillnad i sannolikhet att vara arbetslös om man bor i en kommun med 60 % tillitsfulla, jämfört med att bo i en kommun med 61 % tillitsfulla.

När samma regression görs med enbart ungdomarna finns det däremot ingen signifikant skillnad i sannolikhet att vara arbetslös som beror på andel tillitsfulla i kommunen. Detta är ett intressant resultat och kan möjligen tolkas som att ökad tillit i en kommun visserligen ökar ekonomisk aktivitet och minskar arbetslösheten generellt.¹⁵¹ Däremot påverkar den inte den riskpremie som specifikt är kopplad till att anställa en ungdom. I valet mellan att anställa en ungdom och en äldre person med referenser kommer ungdomen fortfarande att medföra en högre risk. Detta ändras inte av att tilliten i kommunen generellt är högre än i någon annan kommun.

Motsvarande tendenser finns när det gäller variablerna *År* och *Man*. Årsvariabeln visar att för "Alla" påverkar undersökningsåret sannolikheten att vara arbetslös. Det betyder att år 2008 är sannolikheten nästa 20 % lägre att vara arbetslös än att vara arbetslös år 2000. Denna signifikanta skillnad mellan åren finns dock inte för ungdomar. Könsvariabeln *Man* visar att när "Alla" används är sannolikheten över 20 % lägre för män att vara arbetslösa än för kvinnor. Motsvarande könsskillnader finns inte för ungdomar.

Om vi istället för andelen tillitsfulla använder variabeln *Tillitspoäng* för att skatta tilliten i en kommun, ser vi att resultaten är relativt stabila. Resultaten visar (precis som tidigare) en signifikant skillnad i sannolikheten att vara arbetslös för personer som bor i kommuner med hög tillit jämfört med personer som bor i kommuner låg tillit när gruppen "Alla" används. Däremot finns det inga signifikanta skillnader mellan att bo i en kommun med låga och höga tillitspoäng när regressionen endast görs med gruppen ungdomar. Det är dock viktigt att poängtera att oddskvoterna för "tillitspoäng" inte kan jämföras med "andelen tillitsfulla" när det gäller marginaleffekter. Det är helt olika mått och helt andra storheter. Oddskvoten för tillitspoäng ska tolkas som en ökning med en genomsnittspoäng, dvs. från t.ex. 0,40 till 1,40. I praktiken betyder det att en kommun (allt annat lika) tar sig från lägsta till

¹⁵¹ Det finns massor av forskning på detta, bl.a. Knack & Keefer (1997).

Tabell 5.7 Resultat med logistisk regression då risk påverkas av tilliten i en kommun. Andelen tillitsfulla per kommun resp. tillitspoäng

	”Alla” 18-64 år	”Alla” 18-64 år	Ungdomar 18-24 år	Ungdomar 18-24 år
	<i>i</i>	<i>ii</i>	<i>i</i>	<i>ii</i>
Andel tillitsfulla	0,9736 (0,0041)***		0,9924 (0,0097)	
Tillitspoäng		0,5719 (0,0505)***		0,8511 (0,1745)
Ålder 25-34	0,3504 (0,0233)***	0,3502 (0,0233)***		
Ålder 35-44	0,2521 (0,0167)***	0,2521 (0,0167)***		
Ålder 45-64	0,2418 (0,0139)***	0,2418 (0,0139)***		
Man	0,7794 (0,0320)***	0,7791 (0,0320)***	0,8781 (0,0845)	0,8778 (0,0845)
Mellanutb	0,5374 (0,0274)***	0,5377 (0,0274)***	0,3098 (0,0331)***	0,3098 (0,0331)***
Högutb	0,3522 (0,0208)***	0,3528 (0,0208)***	0,1509 (0,0287)***	0,1509 (0,0288)***
År: 2004	0,8635 (0,0455)***	0,8636 (0,0455)***	0,8995 (0,1279)	0,8992 (0,1278)
År: 2008	0,8220 (0,0459)***	0,8222 (0,0459)***	0,8104 (0,1181)	0,8102 (0,1181)
Antal obs	38 737	38 737	2 797	2 797
Pseudo R2	0,0564	0,0564	0,0601	0,0601
Prob > chi2	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
Standardfel inom parantes. * signifikant på 10%-nivå, ** signifikant på 5%-nivå, *** signifikant på 1%-nivå				

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

det högsta värdet. Det skulle betyda att sannolikheten att vara arbetslös skulle minska med ca 43 % för individen i en regression där ”Alla” har använts.

Precis som när andel tillitsfulla användes är variabeln tillitspoäng inte signifikant när regressionen endast använt ungdomar. Även de andra variablerna behåller sina signifikansnivåer och även nivåer på oddskvoter. Detta

visar att resultaten kan anses vara robusta. Oavsett om vi använder andel tillitsfulla i en kommun eller tillitspoäng per kommun för att skatta tillit får vi ungefär liknande resultat.

En viktig slutsats som resultaten ger är att generell tillit i en kommun inte sänker ungdomars riskpremie. Visserligen påverkar generell tillit ekonomisk aktivitet och därigenom den generella arbetslösheten i kommunen, men generell tillit påverkar inte särskilt ungdomsgruppen så att denna grupp skulle bli mer attraktiv på arbetsmarknaden. Av detta kan man misstänka att riskpremien bestäms utifrån individuella faktorer. Det krävs således en mikromodell motsvarande den som användes i föregående kapitel för att kunna estimeras riskpremien.

Modell 2: Åter till mikromodellen

Tilliten i en kommun kan således inte förklara varför vissa kommuner har en hög ungdomsarbetslöshet och andra har en låg ungdomsarbetslöshet. Tilliten i en kommun kan inte heller sänka individuella riskpremier. Det betyder att även om tilliten generellt är hög i en kommun kommer ungdomsgruppen även fortsättningsvis att missgynnas eftersom de även fortsättningsvis kommer att ha en större risk *relativt* andra grupper.

Vi måste således återgå till den mikromodell som utgår från Bourdieu, som skissades i kapitel 3. Jag tänker mig då att utifrån Bourdieus perspektiv skapas och reproduceras socialt kapital på en individuell nivå. Individer tar rationella beslut att investera (eller inte investera) i relationer. Som Bourdieu har visat kan olika former av kapital transformeras till andra former av kapital, vilket får till följd att en individ med mycket ekonomiskt och kulturellt kapital har en högre sannolikhet att investera i socialt kapital.¹⁵²

Den mikromodell som skattas här utgår, liksom den gjorde i det föregående kapitlet, från föreningsaktivitet. Dock kommer föreningsaktivitet att definieras på ett något annorlunda sätt än vad som gjordes i det föregående kapitlet. I folkhälsoenkäten har ett antal frågor om sociala relationer ställts, bl.a. om respondenten under de senast 12 månaderna deltagit i studiecir-

¹⁵² Se bl.a. kapitel 3.

kel/kurs på sin fritid eller deltagit i annat föreningsmöte¹⁵³. Det är denna definition av föreningsaktivitet som används. Modellen som kommer att estimeras får följande utseende:

$$\text{ARBETSLÖSHET}_i = \alpha + \beta_1 \text{föreningsaktiv}_i + \beta_2 \text{utb}_i + \beta_3 \text{ålder}_i + \beta_4 \text{kommun}_k + \beta_5 \text{man}_i + \beta_6 \text{år}$$

Den beroende variabeln, ARBETSLÖSHET_{*i*}, kommer, som tidigare, att anta 1 (arbetslös) eller 0 (förvärvsarbetar) för individ *i*. Variablerna som används för att skatta modellen beskrivs i tabell 5.8. Arbetslöshet bestäms således i modellen av individens föreningsaktivitet, utbildning, ålder, geografisk plats, kön och år. Argumenten för att *föreningsaktivitet*, *utbildning* och *ålder* ska finnas med finns i föregående kapitel. Geografisk plats kommer att estimeras med variabeln *kommun*. Dessa geografiskt avgränsade platser är estimerat för den lokala arbetsmarknadens näringslivsstruktur. Tanken är att den lokala näringslivsstrukturen kan gynna eller missgynna ungdomars möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden. Om det finns skillnader i näringslivsstruktur på den lokala arbetsmarknaden som påverkar arbetslösheten (när hänsyn tagits till föreningsaktivitet, utbildning, ålder och kön) kommer detta att visa sig i signifikanta skillnader mellan kommunerna.

Könsvariabeln *man* finns med som en kontrollvariabel. Vi vet sedan tidigare att arbetsmarknaden till stor del är könsuppdelad och när ett tydligare näringslivsperspektiv tas (med fokus på lokala arbetsmarknader) bör kön finnas med i modellen. Även *år* kommer att vara en kontrollvariabel som ska estimeras om det finns olikheter i konjunkturläget som kan tänkas slå igenom som en förklaringsvariabel som ligger utanför de förklaringsvariabler som är av en mer strukturell karaktär.

Den ekonometriska modell som används är, precis som i föregående kapitel, en logistisk modell med oddskvoter. Det betyder att om parametervärdet är mindre än 1 (<1) kommer sannolikheten att vara arbetslös för denna kategori att vara lägre än för referenskategori. När det gäller utbildning förväntas mellanutbildade och högutbildade ha en lägre sannolikhet att vara arbetslösa än en lågutbildad. Vidare förväntas personer som ligger i

¹⁵³ ... dvs. ej fackföreningsmöte. För fackföreningsmöten finns en särskilt kategori. Denna kategori har dock inte tagits med eftersom det antas vara relativt ovanligt att arbetslösa deltar i fackföreningsarbete.

Tabell 5.8 Variabler som används för att skatta mikromodellen. Definition och förväntat värde.

Variabel	Förväntat värde	Definition
Arbetslöshet	Beroende	Arbetslöshet=1; personen har själv uppgett sig vara arbetslös Arbetslöshet=0; personen har uppgett sig arbeta. Personer utanför arbetskraften finns inte med i regressionskattningen
Föreningsaktiv	<1	Respondenten har svarat ja på frågan "Har Du under de senaste 12 månaderna deltagit i studiecirkel/kurs på Din fritid" OCH/ELLER "... deltagit i annat föreningsmöte" om "ja" på någon av dessa frågor (eller båda) = 1, om "nej"=0
Utb	<1	Lågutb (referens), mellanutb, högutb. Lågutb = grundskola/folkskola, realskola eller mindre; mellanutb = gymnasium; högutb = eftergymnasial utb (med eller utan examen)
Ålder	<1	4 grupper – 18-24 år (referens), 25-34 år, 35-44 år, 45-64 år
Kommun	Inget förväntat värde	I modell 1 används primärkommunindelningen (Svalöv är referens). De skånska primärkommunerna är 33 stycken.
Man	Inget förväntat värde	man=1; kvinna=0. Eftersom detta är en en dummy-variabel är kvinna referens.
År	Kontrollvariabel	2004 och 2008. Året 2000 är referens

åldersgrupperna *över* 18-24 år att ha en lägre sannolikhet att vara arbetslös än de som befinner sig i åldersgruppen 18-24 år.

När det gäller *kommun* finns inget förväntat värde. Vi har således inget som teoretiskt stödjer huruvida Svalöv är en bättre eller sämre kommun för ungdomars arbetsmarknad än någon annan kommun. Detsamma kan sägas om könsvariabeln "Man". I den teoretiska modell som används här finns det inget som visar att diskriminering pga. kön skulle finnas. Därför specificeras inte heller något förväntat värde vad gäller kön. Värdena när det gäller samtliga variabler är antingen kategoriska eller dummy-variabler. Inga variabler är således kontinuerliga.

Resultat

Resultaten för den skattade modellen specificeras i tabell 5.9. Tre varianter av modellen har estimerats. I den första (Alla (18-64 år)) skattas sannolikhet för arbetslöshet för alla 18-64 år. Det innebär att denna modell inte specifikt studerar ungdomsarbetslösheten, även om en förklaringsvariabel *ålder* finns med i modellen. Modellen svarar således på frågan "Vad förklarar arbetslöshet?", där ålder antas vara en av flera förklaringsvariabler.

I den andra har endast ungdomar (18-24 år) tagits med vilket innebär att den specifikt estimerar ungdomsarbetslösheten. Den andra modellen svarar således på frågan "Vad förklarar *ungdomsarbetslöshet*?". I denna modell finns självklart inte ålder med som en förklaringsvariabel. I den tredje varianten skattas "vuxna" (25-64 år). Syftet med denna skattning är att vara en referens som kan jämföras med resultaten för ungdomarna.

Resultaten i tabell 5.9 visar inte alla variabler. Samtliga variabler visas dock i appendix i slutet av kapitlet. De resultat som visas i tabell 5.9 är dock de mest centrala; föreningsaktivitet, ålder, kön, utbildning och undersökningsår.

Resultaten i tabell 5.9 stödjer de tidigare resultat som presenterades i föregående kapitel, nämligen att föreningsaktivitet minskar sannolikheten för arbetslöshet. Vidare har både ålder och utbildning en signifikant betydelse för sannolikheten att vara arbetslös, vilket även är fallet vad gäller alla tidigare resultat i den här avhandlingen. De största skillnaderna mellan modellen i föregående kapitel och denna modell är kommunvariabeln och könvariabeln. Mindre skillnader är att definitionen av föreningsaktivitet är anorlunda och att det är ett annat urval. När det gäller kommunvariabeln kan det noteras att då "Alla" använts (dvs. ålderskategorin 18-64 år) är det fem kommuner som sticker ut (se appendix). Sannolikheten att vara arbetslös är lägre i Vellinge, Lomma och Svedala, men högre i Malmö och Helsingborg än i referenskommunen Svalöv. Inga andra kommuner uppvisar några signifikanta skillnader jämfört med referenskommunen Svalöv. I regressionen som enbart använder 18-24 åringar finns även där fem kommuner som sticker ut. Dock är det delvis andra kommuner. De kommuner som är desamma som i den föregående skattningen är Lomma och Svedala som lyckats bättre än referenskommunen. Men även Östra Göinge, Örkelljunga och Höganäs har lyckats bättre med ungdomsarbetslösheten än referenskommunen när hänsyn till utbildning, föreningsaktivitet och undersökningsår tagits. Detta kan tolkas som att det finns signifikanta skillnader i kommunernas näringslivsstruktur som på ett strukturellt sätt gynnar ungdomar.

Tabell 5.9 Mikromodellen: Resultat med logistisk regression, sannolikhet för arbetslöshet skattad med föreningsaktivitet, ålder, kön, utbildning, år och kommun (resultat för primärkommunerna redovisas i appendix)

Variabel med resp. kategori	Alla (18-64 år)	Ungdomar (18-24 år)	Vuxna (25-64 år)
Föreningsaktiv	0,7308 (0,0336)***	0,7859 (0,0903)**	0,7066 (0,0356)***
Ålder: 25-34	0,3479 (0,0232)***		
Ålder: 35-44	0,2568 (0,0172)***		0,7496 (0,0484)***
Ålder: 45-64	0,2487 (0,0144)***		0,7562 (0,0432)***
Man	0,7847 (0,0325)***	0,8769 (0,0855)	0,7658 (0,0352)***
Utb: Mellanutb	0,555 (0,0286)***	0,3145 (0,0342)***	0,6845 (0,0419)***
Utb: Högutb	0,3661 (0,0222)***	0,1554 (0,0301)***	0,4473 (0,0302)***
År: 2004	0,8402 (0,0445)***	0,8804 (0,1270)	0,7788 (0,0451)***
År: 2008	0,7706 (0,0436)***	0,7776 (0,1148)*	0,708 (0,0443)***
Antal obs	38 642	2 792	35 850
Pseudo R2	0,0645	0,0695	0,0313
Prob > chi2	0,0000	0,0000	0,0000
Standardfel inom parantes. * signifikant på 10%-nivå, ** signifikant på 5%-nivå, *** signifikant på 1%-nivå			

Varför har de fem kommunerna Östra Göinge, Örkelljunga, Höganäs, Lomma och Svedala lyckats bättre än Svalöv? De sex kommunerna är alla mindre kommuner med mellan ca 10 000 invånare (Örkelljunga) och ca 24 000 invånare (Höganäs) år 2008. Man skulle kunna tänka sig att den sociala kontrollen är större i mindre kommuner. Dock motsägs det av att även Svalöv (som är referenskommunen) är en mindre kommun. En variabel som inte tagits upp i modellen är migration. En kommun som ungdomarna flyttar från kommer troligen att ha lägre arbetslöshetsnivåer. I alla de sex kommunerna som visat sig framgångsrika flyttar 18-24 åringarna ut från kommunen.

Netto (inflyttade minus utflyttade) flyttade mellan 5 % och 10 % av 18-24 åringarna från dessa kommuner.¹⁵⁴

Att de alla är utflyttningskommuner är således något de framgångsrika kommunerna har gemensamt. Å andra sidan finns det även stora skillnader mellan dessa kommuner; Östra Göinge har en tydlig lantlig prägel medan Lomma och Svedala är tydliga förorter till Malmö/Lund. Lommas och Svedalas förortsprägel påverkar troligen kommunernas arbetsmarknad och näringslivsstruktur.

När det gäller könsvariabeln "Man" är det en signifikant lägre sannolikhet att vara arbetslös för en man (ca 22 %) än för en kvinna när åldersgruppen 18-64 år används. Dock är det viktigt att komma ihåg här att detta gäller i *detta* datasetet, med den definition av arbetslöshet som gäller här. Som påpekades tidigare överskattar FH den kvinnliga arbetslöshetsnivån då denna jämförs med AKU, eftersom AKU:s definition av arbetslöshet är betydligt snävare än FH:s. Hade det varit möjligt att göra samma beräkningar på AKU hade detta kunnat ge att det inte finns några skillnader mellan män och kvinnor vad gäller sannolikheten att vara arbetslös.¹⁵⁵ I regressionen som enbart skattat ungdomsarbetslöshet (dvs. 18-24 år) finns det inte någon skillnad i sannolikheten att vara ungdomsarbetslös för en man eller en kvinna. Om vi tolkar detta med utgångspunkt från diskussionen om risk kan vi således sluta oss till att det inte finns signifikant skillnad mellan unga mäns och unga kvinnors risk.

Sannolikheten att vara arbetslös minskar med åldern. En person 45-64 år har (ca) 75 % lägre sannolikhet att vara arbetslös än en 18-24 åring. Inte särskilt överraskande gäller även detta för utbildning. Både när det gäller "Alla" och "Ungdomar" minskar sannolikheten att vara arbetslös med utbildning; ju högre utbildning, desto lägre sannolikhet att vara arbetslös jämfört med att ha en låg utbildning.

När det gäller variabeln "Föreningsaktivitet" minskar detta sannolikheten att vara arbetslös med ca 21 - 30 %. Skillnaden i sannolikhet mellan de som är föreningsaktiva och de som inte är föreningsaktiva är dock lägre än vad resultaten i kapitel 4 visar. Det finns dock flera viktiga skillnader mellan de olika undersökningarna, vilket poängterades tidigare; en är bl.a. definitionen av föreningsaktivitet. Här handlar det om man deltagit på förenings-

¹⁵⁴ SCB befolkningsstatistik, Sveriges statistiska databas, www.scb.se 2010-10-14.

¹⁵⁵ ...dock är detta inte möjligt eftersom AKU inte har uppgifter om socialt kapital och föreningsaktivitet.

möte eller studiecirkel; i kapitel 4 var frågan om man är aktiv i en specificerad förening. Vilken av de två definitionerna som har det starkaste kriteriet kan naturligtvis diskuteras. Möjligen kan man argumentera för att endast delta på ett föreningsmöte en gång per år är ett svagare kriterium än att ange att man är aktiv i en specificerad förening. Det skulle tala för att definitionen här har ett svagare kriterium och av det följer att precisionen i skattningarna blir sämre, dvs. skillnaden mellan de som är föreningsaktiva och de som inte är det blir lägre. Av detta följer att skillnaderna (oddskvoterna) i sannolikhet att vara arbetslös blir lägre.

En annan skillnad jämfört med kapitel 4 är att det inte är någon större skillnad i oddskvoter vad gäller föreningsaktivitet mellan ungdomsgruppen och gruppen "Alla". Resultaten i kapitel 4 visade att föreningsaktivitet var mycket mer effektivt för ungdomar (än för "Alla") att ägna sig åt, eftersom skillnaden mot "icke-föreningsaktiva" var avsevärt mycket större. Är det något som framkommer i dessa resultat är det snarare det omvända; nämligen att effekten är mindre för ungdomar än för "Alla". Jämför man dessutom ungdomsgruppen med gruppen "vuxna" (25-64 år) är detta omvända resultat än tydligare. En orsak till detta resultat kan vara definitionen av föreningsaktivitet. Som tidigare sagts är detta kriterium svagare än det som användes i föregående kapitel. Dessutom kan ungdomar troligen vara intresserade av andra saker i sitt föreningsengagemang än föreningsmöten och studiecirkel. Det är troligt att anta att en ungdomsaktivitet är mer inriktad på mer direkt aktivitet och kreativitet än det som föreningsaktivitet definieras som här.

Sammanfattningsvis kan konstateras att föreningsaktivitet ger resultat i form av att föreningsaktiva har en lägre sannolikhet att vara arbetslösa. Frågan är dock om detta kan förklara varför ungdomar missgynnas på arbetsmarknaden och varför denna missgynnade situation har tenderat att öka under 2000-talet? När vi nu vet att föreningsaktivitet har betydelse för sannolikheten att vara arbetslös, finns det någon skillnad mellan ungdomars och andra åldersgruppers föreningsaktivitet?

Tabell 5.10 visar olika åldersgruppers föreningsaktivitet. Urvalet är det samma som tidigare, dvs. visar endast personer 18-64 år i Skåne, åren 2000, 2004 och 2008. Trots de svagheter med den definition av föreningsaktivitet som tidigare diskuterats använder vi här denna, dvs. "har du de senaste 12 månaderna deltagit i studiecirkel/kurs eller föreningsmöte?".

Tabell 5.10 Finns det skillnader mellan ungdomars och vuxnas föreningsaktivitet?

	18-24 år	25-34 år	35-44 år	45-64 år	Total
Ej föreningsaktiv	70,1%	65,7%	61,2%	63,3%	64,1%
Föreningsaktiv	29,9%	34,3%	38,8%	36,7%	35,9%

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Som tabell 5.10 visar är 18-24 åringar mindre aktiva i föreningar än andra åldersgrupper. Mest föreningsaktiv enligt den definition som används här är 35-44 åringar. Frågan är dock om det finns en minskande aktivitet bland ungdomar över den tid som det i detta material finns data över, nämligen 2000 – 2008? Tabell 5.11 visar denna tidsserie för ungdomar (18-24 år) och vuxna (25-64 år). Dessutom visas ett relationstal för en relativ föreningsaktivitet, dvs. ungdomars föreningsaktivitet i förhållande till vuxnas aktivitet. Om denna relation ger talet 1 är aktiviteten lika stor. Om den däremot är <1 är ungdomarnas föreningsaktivitet relativt sett mindre än vuxnas aktivitet.

Tabell 5.11 visar att ungdomars föreningsaktivitet utvecklats på samma sätt som en mer allmän trend, dvs. att föreningsaktiviteten har minskat både för 18-24 åringar och för 25-64 åringar över 2000-talet. Det intressanta är dock att ungdomars *relativa* föreningsaktivitet minskat över 2000-talet. Det betyder att ungdomar tar allt mindre plats på föreningsmöten och i studie-cirklar.

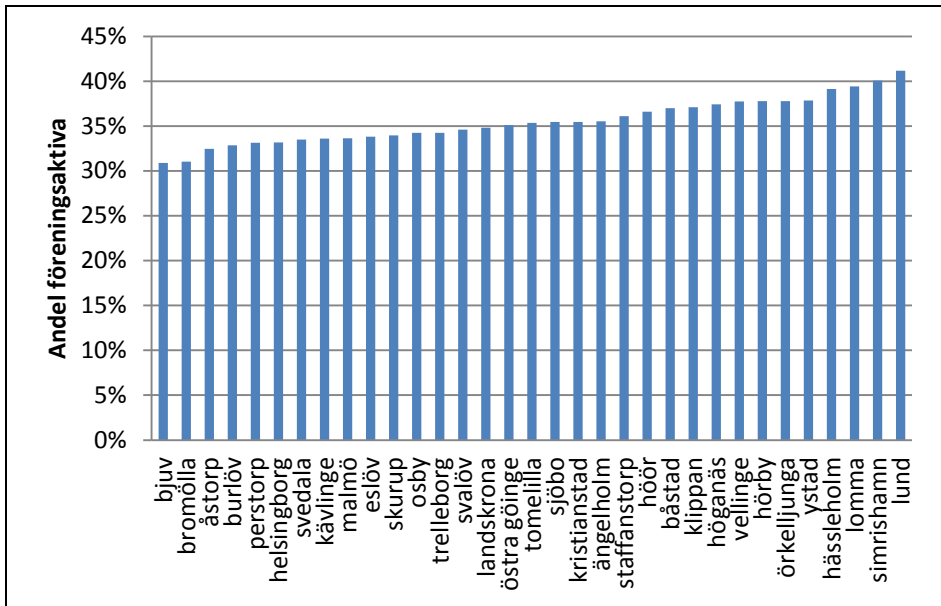
Ytterligare en intressant fråga är huruvida det finns skillnader mellan kommunerna när det gäller föreningsaktivitet? Figur 5.6a visar andel föreningsaktiva per kommun för Alla 18-64 år och figur 5.6b visar föreningsaktiva per kommun för Ungdomar 18-24 år. Beräkningen är ett medelvärde över tidsperioden 2000-2008 utifrån Folkhälsodatasetet.

Tabell 5.11 Finns det skillnader i ungdomars föreningsaktivitet över tid.

Ungdomar 18-24 år	2000	2004	2008
ej föreningsaktiv	65,25%	70,52%	72,13%
Föreningsaktiv	34,75%	29,48%	27,87%
Vuxna 25-64 år			
ej föreningsaktiv	58,57%	64,17%	64,72%
Föreningsaktiv	41,43%	35,83%	35,28%
Relativ föreningsaktivitet	0,839	0,823	0,790

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

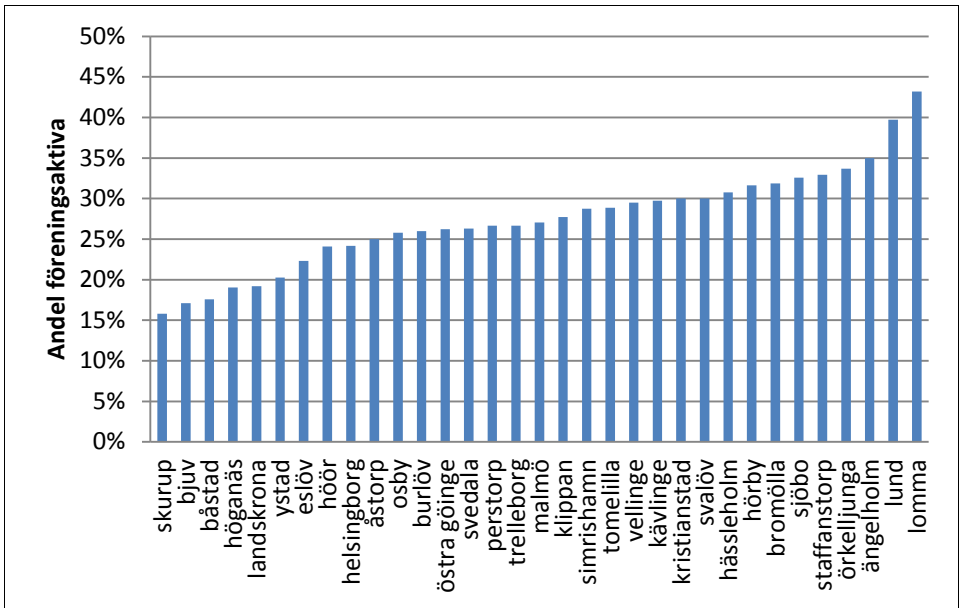
Figur 5.6a Andel föreningsaktiva per kommun, medelvärde för åren 2000, 2004 och 2008. Alla 18 – 64 år

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

En jämförelse av de två figurerna visar att det finns en större spridning mellan kommunerna vad gäller föreningsaktivitet när det gäller populationen ungdomar. Figur 5.6a visar att föreningsaktivitet varierar med 31 % till 41 % mellan kommunerna när det gäller 18-64 åringar. Lunds kommun ligger högst där föreningsaktiviteten ligger på ca 41 %. Lägst ligger Bjuv med 31 % föreningsaktiva. För ungdomar, däremot, är skillnaderna större. I Lomma är 43 % av ungdomarna föreningsaktiva. Däremot är endast 16 % av ungdomarna föreningsaktiva i Skurups kommun. Resultaten i detta kapitel visar att föreningsaktivitet har betydelse för individens sannolikhet att vara arbetslös. Som tabell 5.9 visar sänker föreningsaktivitet sannolikheten att vara arbetslös med mellan 21-30 %. Resultaten visar på signifikanta skillnader mellan föreningsaktiva och ej föreningsaktiva både för Alla, Ungdomar och Vuxna. Detta är även resultat som framkommit i föregående kapitel.

Figur 5.6b Andel föreningsaktiva per kommun, medelvärde för åren 2000, 2004 och 2008. Ungdomar 18 – 24 år

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

Det är således rimligt att tänka sig att skillnaderna ungdomsarbetslöshet mellan kommunerna kan bero på de stora skillnaderna mellan kommunerna i ungdomars föreningsaktivitet. Varför det finns så stora skillnader mellan kommunerna ligger dock inte inom denna avhandlings område att utreda. Dock kan man påpeka att denna del av politiken ligger inom kommunalpolitiken, men det är troligt att kommunerna inte tidigare har sett dess möjligheter på arbetsmarknaden.

Sammanfattande diskussion

Den deskriptiva statistiken i figur 5.1 uppvisar att det finns skillnader mellan kommunerna när det gäller ungdomsarbetslösheten. Ungdomsarbetslösheten i Bromölla, Bjuv och Trelleborg är mer än dubbelt så stor mot Svedala, Höganäs och Lomma.

Samtidigt visar resultaten figur 5.6b att spridningen i ungdomars föreningsaktivitet är mycket stor mellan kommunerna. I Bjuv, som ligger näst högst när det gäller ungdomsarbetslöshet i Skåne i denna undersökning, är endast 17 % av ungdomarna föreningsaktiva. Däremot är 43 % av ungdomarna i Lomma kommun föreningsaktiva och Lomma har också mycket låg ungdomsarbetslöshet.

Resultaten i detta kapitel följer de resultat som visades i kapitel 4, nämligen att föreningsaktivitet har betydelse för en individs sannolikhet att vara arbetslös. Resultaten från modell 2 visar att när hänsyn till ålder, utbildning, kön, föreningsaktivitet och år skattas simultant minskar sannolikheten att vara arbetslös mellan 21 % - 30 % för en individ som är föreningsaktiv (allt annat lika).

Till skillnad från kapitel 4 kan vi inte i det data som används i detta kapitel se att det finns några skillnader i effekt när det gäller föreningsaktivitet mellan vuxna och ungdomar. Däremot ser vi att ungdomar är betydligt mindre föreningsaktiva än andra åldersgrupper. Detta skulle möjligen kunna förklara varför ungdomar är mer arbetslösa än andra åldersgrupper. Dock visar resultaten från regressionskattningarna att även när hänsyn tas till detta kommer ungdomarna att ha en högre sannolikhet att vara arbetslösa.

Kan resultaten i detta kapitel förklara den ökande relativa ungdomsarbetslösheten? Tabell 5.11 visar att ungdomar minskar sitt relativa föreningsdeltagande över tid (från år 2000 till år 2008). Det betyder att ungdomar över tid har hamnat i ett relativt sämre arbetsmarknadsläge. Som tidigare påpekats behöver ungdomar troligen dessa nätverk, eftersom de saknar tidigare referenser.

I modell 1 skattades en modell där risk bestämdes utifrån den tillit som fanns i kommunen. Detta var ett angreppssätt använde sig av risk och dess bestämningsfaktorer utifrån ett makroperspektiv som kan kallas "Putnamskt". Det kunde dock konstateras att för ungdomar har inte den generella tilliten i kommunen någon effekt på sannolikheten att vara arbetslös. Detta resultat kan anses fullt rimligt. Ungdomen hamnar inte i ett relativt bättre läge jämfört med andra åldersgrupper på grund av den generella tilliten i kommunen. Det ungdomar behöver är en variabel som sänker arbetsgivarens riskpremie. Denna riskpremie sänks inte (relativt andra åldersgrupper) genom en högre generell tillit. Däremot påverkar generell tillit ekonomin på andra positiva sätt och ökar den ekonomiska aktiviteten.

Det är intressant att notera att de kommuner som ligger högst i andel föreningsaktiva (Lund och Lomma) även ligger högt när det gäller social tillit (t.ex. andelen tillitsfulla). Det omvända gäller även delvis. Frågan huruvida föreningsaktivitet leder till tillit har ju, som sagts, diskuterats. Data

här visar en positiv korrelation mellan kommunerna när det gäller andelen föreningsaktiva per kommun och andelen tillitsfulla per kommun (korrelationskoefficienten $r = 0,564$). Däremot finns det en negativ korrelation när det gäller förändringar över tid. Andelen föreningsaktiva har gått ner över tid, både för ungdomar och för gruppen alla, men tilliten har ökat för gruppen "Alla" och ligger på en konstant nivå för gruppen ungdomar.

Så, vad ska då de mer övergripande slutsatserna om socialt kapital vara utifrån de resultat som presenteras i detta kapitel? Vi kan gå tillbaka och fundera på de ursprungliga definitionerna av socialt kapital. Om vi definierar socialt kapital som värdet av relationer, har dessa relationer en avkastning för individen i form av nya och utvidgade ekonomiska och sociala marknader. Vid en anställningssituation är storleken på den riskpremie arbetsgivaren anser sig behöva en uppenbar och högst påtaglig faktor för om individen ifråga ska få en anställning eller inte. Om individen är känd sedan tidigare sjunker riskpremien.

Men avkastningen på socialt kapital kan även innehålla stora externaliteter i form av ökad generell tillit. Definitionen av en externalitet är att konsumtionen av en vara eller tjänst påverkar någon annans nytta. Om deltagande i nätverk leder till ökad generell tillit på en lokal marknad (i det här fallet; en kommun) kommer alla kommuninvånare att ha nytta av detta. Det ökar den ekonomiska aktiviteten och därigenom kan arbetslösheten generellt sänkas. Däremot visar resultaten i detta kapitel att generell tillit inte förbättrar en missgynnad grups relativa ställning på arbetsmarknaden. Dock kan en missgynnad grups ställning på arbetsmarknaden förbättras genom ett ökat föreningsdeltagande för denna grupp, vilket i sin tur sänker arbetsgivarens riskpremie för att anställa någon ur denna grupp.

Appendix

Tabell 5.12 Modell 2: Resultat med logistisk regression, samtliga primärkommuner i Skåne

Variabel med resp. kategori	Alla (18-64 år)	Ungdomar (18-24 år)	Vuxna (25-64 år)
Kommun: Staffanstorps	0,7923 (0,1835)	0,4795 (0,2553)	0,8637 (0,2260)
Kommun: Burlöv	1,1171 (0,2501)	0,4306 (0,2305)	1,3345 (0,3331)
Kommun: Vellinge	0,6189 (0,1555)*	0,5414 (0,3126)	0,6251 (0,1786)*
Kommun: Östra Göinge	0,6952 (0,1693)	0,2934 (0,1702)**	0,8457 (0,2295)
Kommun: Örkelljunga	0,7791 (0,1888)	0,3885 (0,2103)*	0,9122 (0,2503)
Kommun: Bjuv	1,1288 (0,2510)	0,9870 (0,5115)	1,1774 (0,2972)
Kommun: Kävlinge	0,8525 (0,1949)	0,9482 (0,4834)	0,8198 (0,2162)
Kommun: Lomma	0,4084 (0,1165)***	0,3016 (0,1848)**	0,4166 (0,1368)***
Kommun: Svedala	0,5579 (0,1388)**	0,3485 (0,1939)*	0,6180 (0,1744)*
Kommun: Skurup	1,2879 (0,2805)	0,6468 (0,3613)	1,4844 (0,3585)
Kommun: Sjöbo	1,0232 (0,2295)	0,6317 (0,3180)	1,1345 (0,2897)
Kommun: Hörby	0,9146 (0,2089)	0,4361 (0,2365)	1,0954 (0,2795)
Kommun: Höör	1,1082 (0,2448)	0,6552 (0,3166)	1,2149 (0,3081)
Kommun: Tomelilla	0,9364 (0,2153)	0,4288 (0,2309)	1,1437 (0,2942)
Kommun: Bromölla	0,8637 (0,1985)	1,0052 (0,4848)	0,7517 (0,2079)
Kommun: Osby	0,9319 (0,2168)	0,4798 (0,2659)	1,0562 (0,2753)
Kommun: Perstorp	0,9665 (0,2224)	0,5533 (0,2935)	1,1095 (0,2874)
Kommun: Klippan	1,0214 (0,2318)	0,5537 (0,2815)	1,1770 (0,3029)

Kommun: Åstorp	0,9485	0,6718	1,0192
	(0,2144)	(0,3479)	(0,2616)
Kommun: Båstad	0,8477	0,6577	0,8766
	(0,1993)	(0,3365)	(0,2378)
Kommun: Malmö	1,3530	0,6091	1,6058
	(0,2291)*	(0,2374)	(0,3095)**
Kommun: Lund	0,8189	0,5750	0,8675
	(0,1411)	(0,2245)	(0,1707)
Kommun: Landskrona	1,1069	0,4804	1,3409
	(0,2452)	(0,2549)	(0,3313)
Kommun: Helsingborg	1,3381	0,6248	1,5745
	(0,2290)*	(0,2457)	(0,3066)**
Kommun: Höganäs	0,7398	0,2865	0,8768
	(0,1863)	(0,2084)*	(0,2401)
Kommun: Eslöv	0,9478	0,5600	1,0659
	(0,2123)	(0,2797)	(0,2718)
Kommun: Ystad	0,8092	0,4431	0,9287
	(0,1911)	(0,2477)	(0,2452)
Kommun: Trelleborg	0,8988	0,7864	0,8829
	(0,2079)	(0,3988)	(0,2373)
Kommun: Kristianstad	1,0608	0,6450	1,1689
	(0,1843)	(0,2546)	(0,2318)
Kommun: Simrishamn	1,0819	0,6134	1,2375
	(0,2495)	(0,3296)	(0,3208)
Kommun: Ängelholm	0,6868	0,4881	0,7300
	(0,1699)	(0,2811)	(0,2040)
Kommun: Hässleholm	0,9252	0,4198	1,1184
	(0,2107)	(0,2426)	(0,2817)
Föreningsaktiv	0,7308	0,7859	0,7066
	(0,0336)***	(0,0903)**	(0,0356)***
Ålder: 25-34	0,3479		
	(0,0232)***		
Ålder: 35-44	0,2568		0,7496
	(0,0172)***		(0,0484)***
Ålder: 45-64	0,2487		0,7562
	(0,0144)***		(0,0432)***
Man	0,7847	0,8769	0,7658
	(0,0325)***	(0,0855)	(0,0352)***
Utb: Mellanutb	0,5550	0,3145	0,6845
	(0,0286)***	(0,0342)***	(0,0419)***
Utb: Högutb	0,3661	0,1554	0,4473
	(0,0222)***	(0,0301)***	(0,0302)***
År: 2004	0,8402	0,8804	0,7788

	(0,0445)***	(0,1270)	(0,0451)***
År: 2008	0,7706	0,7776	0,7080
	(0,0436)***	(0,1148)*	(0,0443)***
Antal obs	38 642	2 792	35850
Pseudo R2	0,0645	0,0695	0,0313
Prob > chi2	0,0000	0,0000	0,0000
Standardfel inom parantes. * signifikant på 10%-nivå, ** signifikant på 5%-nivå, *** signifikant på 1%-nivå			

Källa: Egna beräkningar på Folkhälsoenkäten 2000, 2004, 2008, Region Skåne

6. Från barnarbete till yrkeshögskola – övergångsregimer 1880-2010

Inledningsvis diskuterades de relativt omfattande belägg som finns vad gäller kontakter och nätverk och dess betydelse för anställning. Därefter har en modell föreslagits som kan förklara varför kontakter och nätverk påverkar sannolikheten att vara arbetslös. I kapitel 4 och 5 har effekterna av socialt kapital skattats. Dessutom visar data både i kapitel 4 och kapitel 5 att ungdomars föreningsaktivitet minskar. Fram växer en bild av en suboptimal övergångsregim där ungdomars sociala kapital minskar och, med utgångspunkt från figur 1.1, en trendmässigt ökande relativ ungdomsarbetslöshet.

Hur har det blivit så här? Hur har vi hamnat i denna, tillsynes, suboptimala övergångsregim som vi befinner oss i idag? Teorin om spårbundenhet förklarar delvis hur vi kan befinna oss i ett tillstånd av suboptimalitet. Samtidigt ger inte teorin en fullständig förklaring. Teorin ger i sig ingen förklaring *vad* det var som gjorde att vi hamnade i just *denna* övergångsregim och inte i någon annan. Vilka beslut och vilka processer är det som gjort att vi hamnat där vi gjorde?

Som beskrevs i kapitel 3 kommer jag att använda mig av en förklaringsmodell som utgår från *punkterad jämvikt* (punctuated equilibrium). Teorin utgår från att det finns avgörande skeden i historien som innebär att utvecklingen slår in på ett visst spår. När väl detta spår ”valts” leder olika former av kostnader, intressen, vana och begränsad rationalitet till en stabilitet hos institutionen eller, som i detta fall; en stabilitet i övergångsregimen. Dock ska man inte tro dessa perioder innebär att institutionen fullständigt stagnerar. Alla institutioner måste utvecklas. Däremot är det svårt att fullständigt bryta det spår som valet vid det avgörande skedet innebar. Det innebär således att teorin om punkterad jämvikt utgår från att förändring sker i forma av ”hopp” som varvas med mer stabila perioder. Teorin om punkterad

jämvikt kan således kombinera spårbundenhet med idén om avgörande skeden.

För min del väljer jag att se de avgörande skedena i form av diskretionära beslut. Jag har i kapitel 3 diskuterat problemen med att försöka identifiera exogena och endogena faktorer i en historisk utveckling. Diskretionära beslut eller avgörande skeden kan på ett sätt ses som exogena processer, eller rättare sagt, de *kan* vara exogena. Å andra sidan behöver de inte vara det. Problemet med en modell som identifierar exogena och endogena faktorer är att den även måste särskilja mellan dessa och i praktiken är det omöjligt. Diskretionära beslut, t.ex., kommer troligen aldrig att vara fullkomligt exogena. De kommer alltid att växa fram ur tidigare beslut, diskussioner, teknisk utveckling och inte minst maktrelationer. Det viktiga är att studera historien och identifiera dessa avgörande beslut som innebar ett ”språng” och som i sin tur ledde till ett nytt spår.

Med denna utgångspunkt är det nödvändigt att studera historien för att förstå samtiden. Det blir omöjligt att förstå varför dagens övergångsregimer ser ut som den gör om inte avgöranden skeden i historien studeras. Jag har valt att deskriptivt jämföra olika tidsperioder. Perioderna ska ses som typologier över olika övergångsregimer som dominerade respektive period och inte som en heltäckande kronologi. De olika regimer som jag identifierar är: heltidsarbetsregimen – under 1800-talet och början av 1900-talet, deltidsarbetsregimen – under mellankrigstiden, utbildningslinjen etableras – från början av 1950-talet och utbildningslinjen förstärks – från slutet av 1900-talet.

Slutet av 1800-talet kan karaktäriseras som en period där samhället var på väg att moderniseras. Under 1840-talet hade skråväsendet upphävts i Sverige och folkskolan införts. Den första fasen av industrialiseringen under första delen av 1800-talet och som kan anses avslutas med oroligheterna i Europa 1848, hade permanentats.¹⁵⁶ Dock hade inte synen på barnarbete i någon större utsträckning förändrats, utan barnens väg in i arbetslivet gick fortfarande via föräldrarna.

En viktig faktor bakom moderniseringen är även att urbaniseringen ökar under slutet av 1800-talet, bland annat till följd av jordbrukets andra transformationsfas. Urbaniseringen och de nya industrierna skapar ett nytt socialt landskap. Under 1880-talet utvecklas organiseringen av arbetsmarknadens parter; fackföreningar bildas och utvecklas samt industriägarna bildar

¹⁵⁶ Schön (2000), s. 49.

branschorganisationer. Politiskt kommer statens och kommunernas roll och ansvar att diskuteras och 1889 bildas Socialdemokratiska Arbetarepartiet.¹⁵⁷ Den tilltagande urbaniseringen och industrialiseringen leder till att barnen, som tidigare hjälpt till i arbetet i jordbruket, nu kommer in till städernas fabriker. Dock börjar barnens roll i fabrikena att ifrågasättas under 1880-talet.

Under mellankrigstiden förändras dock en hel del av detta. Barnens plats ses i ökad utsträckning vara i skolbänken under dagarna. Barn och ungdomar slutar dock inte att arbeta, men nu blir det i så kallade "blind alley-jobs", t.ex. som springpojke, istället för på fabrikena (som under 1880-talet). Det är även under mellankrigsperioden som begreppet tonåringar gör sitt intåg. Tonåringarna kommer att ses som en egen grupp med speciell kultur och ett speciellt förhållningssätt.¹⁵⁸

1950-talet kommer att bli en period som lägger fast den övergångsregim som varit förhärskande under 1900-talets andra hälft. Yrkesutbildningen kommer att ske i skolan, vilket leder till principen att ungdomarna inte kommer i kontakt med arbetsmarknaden förrän efter en relativt lång skolutbildning. Det innebär för en yrkesutbildning att ungdomarna efter avslutad folkskola (8 år, och senare försöksverksamhet med 9 år) ska gå två år i yrkesskola. Denna utveckling, i kombination med att ungdomarnas deltidsarbete minskar och senare att föreningsengagemanget minskar, kommer att minska ungdomarnas sociala kapital. Ett avgörande skede kan således antas vara 1955 års yrkesskolereform.

Kapitlet är upplagt på så sätt att i det följande presenteras övergångsregimerna i de olika tidsperioderna. Beskrivningarna bygger i huvudsak på sekundärkällor. I det avslutande avsnittet försöker jag med utgångspunkt från den teori som presenterades i föregående kapitel om institutionell förändring definiera avgörande skeden och endogena förändringsprocesser som påverkar övergångsregimerna.

¹⁵⁷ Schön (2000), s. 193-196.

¹⁵⁸ Fowler (1995).

1800-talet och början av 1900-talet: Heltidsarbetsregimen

År 1881 förbjuder riksdagen fabriksarbete för barn under 12 år och begränsar fabriksarbete för barn 12-14 år till sex timmar om dagen. För barn anställda i industrin, hantverk eller handel var det obligatoriskt att delta i skolundervisning på tider som fastställdes av den lokala skolstyrelsen. De mekanismer som bidrog till lagstiftningen har diskuterats.¹⁵⁹ Ett argument, både bland konservativa och liberala representanter, har varit att de humanistiska värderingarna hade slagit igenom 1881 och visar sig genom den nya lagstiftningen. Lars Olsson däremot menar att vid tiden för lagens genomförande hade barnarbetarna blivit bortrationaliserade genom en ökad mekanisering. Under industrialiseringens första fas, första halvan av 1800-talet (i Sverige), användes barn för arbetsuppgifter som var starkt repetitiva, enkla och monotona arbetsuppgifter. Dessa arbetsuppgifter kom dock att ersättas av maskiner under andra halvan av 1800-talet. Olsson visar att andelen barnarbetare sjunker från 1860-talet.¹⁶⁰

Olssons argument skulle således betyda att relativpriserna förändras till följd av innovation, dvs. mekaniseringen av industrin. När priset på kapital sjunker innebär det att relativpriset på arbete stiger och i och med detta kommer barnen inte att vara lönsamma längre. Det innebär även att investeringar i humankapital kommer att ha en högre avkastning och att alternativkostnaden att gå i skolan minskar, vilket i sig kan observeras i ett ökat intresse i utbildning.

Det ökade intresset för utbildning hade i och för sig påbörjats redan 1842 när folkskolan infördes. Folkskolans införande påbörjade en långsam förändring av inställningen till vad barn skulle syssla med på dagarna. Bengt Sandin visar i "In the Large Factory Towns" Child Labour and School Compulsion" att det fanns en diskussion i den svenska riksdagen från slutet av 1850-talet fram till 1881 om hur arbetsmarknadslagarna skulle anpassas till Folkskoleförordningen. Utgångspunkten i debatten var ofta att barnen i fabriker inte hade tillräcklig utbildning. Ett förslag som fanns var att för att bli anställd skulle den presumtive anställde kunna visa upp ett utbild-

¹⁵⁹ För en genomgång av diskussionen se bl.a. Sandin (1997).

¹⁶⁰ Olsson (1980), s. 108-109, samt kap. 9-10.

ningscertifikat, vilket skulle visa att personen i fråga hade tillräckliga kunskaper.¹⁶¹

Ett annat problem som Sandin pekar på är tiden mellan 12 och 14 år, dvs. tiden mellan folkskolan och konfirmationen. Han menar att detta glapp sågs som ett problem som även kunde innebära sociala problem i städerna då barn i åldersgruppen hängde på gatorna. Sandin menar att lagstiftningen 1881 ska ses i detta ljus – som en del i en utbildningsreformer och som banade väg för en förnyelse av skollagen 1882. Den nya skollagen 1882 innebar att folkskolan var obligatorisk för barn 7-12 år och att barn upp till 14 år skulle erbjudas undervisning. Dock var lagen ihålig och det skulle dröja länge innan utbildning i åldersgruppen 12-14 år skulle slå igenom på allvar. Ett exempel på det är att år 1910 endast fanns 2 klasser i årskurs 8 (båda i Malmö), 5 klasser i årskurs 7 och 46 klasser i årskurs 6 i Sverige.¹⁶²

Debatten under 1800-talets andra hälft skapade förutsättningar för en förändring av värderingar. Från början av 1900-talet ansågs ett barns främsta uppgift under dagarna vara att gå i skolan. Det moderna barnet var skolbarn, till skillnad från tidigare då barnets främsta uppgift var att arbeta och stödja familjen med försörjningen.

Ellen Schruppf visar i en komparativ studie, där data från 1875 och 1912 jämförs, att stora förändringar sker under denna period. Undersökningarna gäller visserligen norska data, men det finns ingen anledning anta att slutsatserna i stora drag inte även gäller för Sverige. Schruppf visar att barnarbete var relativt omfattande 1875. Det gällde både betalt och obetalt arbete, där det obetalda arbetet dominerade, särskilt bland flickor. Schruppf visar även på löneskillnader mellan pojkar och flickor, där flickor hade sämre betalt än pojkarna.¹⁶³ År 1912 har däremot barnens arbetsdag kortats avsevärt. Barnen arbetar fortfarande, men det som tidigare varit heltidsarbete har nu blivit deltidarbete. Barnen arbetar före eller efter skoldagen. Även typen av arbeten har förändrats. År 1912 har (i princip) fabriksarbetet försvunnit, vilket var relativt omfattande 1875. Istället var det speciella arbeten, direkt anpassade för barn, som dominerade. Framförallt var det arbeten inom servicesektorn som vuxit fram, t.ex. springpojke. Dessa arbeten hade liten koppling till de vuxnas arbetsmarknad och gav inte heller barnen någon utgångspunkt för en framtida karriär och har därför karaktäriserats som ”dead-

¹⁶¹ Sandin (1997).

¹⁶² Sveriges officiella statistik (1912), s. 3.

¹⁶³ Schruppf (1997).

end jobs” eller ”blind-alley jobs”. Uppfattningen huruvida detta verkligen skulle vara ”dead-end jobs” har dock ifrågasatts av bl.a. David Fowler,¹⁶⁴ vilket kommer att behandlas senare i detta kapitel.

På detta sätt förändras övergångsregimen till följd av teknologiska förändringar, förändrad arbetslagstiftning och utbildningsförändringar vilket leder till förändringar i relativpriser och värderingar vad gäller barnarbete. Före 1900-talet var arbetet var en viktig del av barndomen. Det var genom arbetet som barnet anträdde vuxenvärlden och det var med föräldrarnas hjälp som den anträdades. Schrumpf visar att år 1875 är det tydligt att barnen följer i sina föräldrars fotspår. Barnen kom att arbeta sida vid sida med sina föräldrar. Ofta kunde speciella arbeten eller arbetsuppgifter gå i arv från föräldrar till barn.

Förändringen i barnens roll och uppgifter innebar också stora sociala förändringar och förändringar i familjelivet. Tidigare hade socialiseringsprocessen skett på arbetsplatsen. Nu var det skolan som tog över den rollen. Som Humphries visat kunde detta innebära konflikter för arbetarklassbarnen som i skolan konfronterades med medelklassvärderingar¹⁶⁵. I familjelivet innebar barnens förändrade roll att de bidrog i mindre omfattning till familjens försörjning. Schrumpf visar att barnens inkomster var betydligt lägre 1912 än vad de hade varit 1875, vilket naturligtvis beror på att antalet arbetade timmar var betydligt färre.

Familjeliv och yrkesliv

Industrialiseringen stod för en central påverkan i människors liv i och med att arbete som tidigare skett inom familjens ram nu kommer att ske på en marknad som är skilt från familjen. Därigenom kommer industrialiseringen att leda till att familjeliv och yrkesliv delas upp. I det gamla bondesamhället deltog barn och ungdomar på ett naturligt sätt i de sysslor som förekom. I det tidiga industrisamhället följde barnen med föräldrarna till fabriker av samma naturliga anledning som de hjälpt till med sysslorna på gården.

Tamara Harevens forskning om familjeliv och hushållets ekonomi baserat på en fallstudie av Amoskeag Manufacturing Company i New Hampshire från slutet av 1800-talet fram till 1930 stödjer denna hypotes.

¹⁶⁴ Fowler (1995), s. 20-24.

¹⁶⁵ Humphries (1995), kap. 3.

Hareven visar att familjen kommer att vara en bas för rekrytering till industrierna. Genom att rekrytering sker inom familjerna, dvs. barnen följer i föräldrarnas fotspår, minskas transaktionskostnaderna. Familjerna påverkar och fostrar den kommande arbetskraften och minskar kostnaderna för att lära yrket. Vidare kommer familjernas påverkan innebära ökad lojalitet och arbetsmoral samt ökade möjligheter för industrierna att nå produktionsmål.¹⁶⁶

Hareven kritiserar därigenom inställningen att släktskapets betydelse skulle minska i och med industrialiseringen, t.ex. tron att urbaniseringen ledde till att släktbandens betydelse minskade och en upplösning av familjenheten.¹⁶⁷ Hareven menar att det är en myt att industrialiseringen upplöste "tregenerationersfamiljen", eftersom denna var relativt ovanlig redan i det preindustriella samhället.

Det faktum att familjen "överlever" industrialiseringen och att släktskapets betydelse kommer att fortsätta att vara dominerande in i fabriker skulle kunna tala för en form av spårbundenhet. Det var naturligt, praktiskt och rationellt att använda sig av familjen i det förindustriella samhället. Denna rationalitet försvinner inte, utan som Hareven visat, finns det många fördelar att använda sig av familjens nätverk.

Laband och Lentz utvecklar en generell modell för yrkes efterföljande ("occupational following")¹⁶⁸. De menar att när familjen och arbetslivet interagerar kan transaktionskostnaderna sänkas. Detta sker dels genom att familjen skolar in barnen i yrket och tillhandahåller yrkeskunskap, dels genom ökad lojalitet och förtroende. Laband och Lentz förkastar idén att det är "kulturella hinder"¹⁶⁹ som leder till yrkes efterföljande, och utgår från att sonen kan välja fritt om han ska följa i faderns fotspår eller inte.¹⁷⁰ De menar istället att det kan finnas rationella förklaringar till att följa i faderns fotspår, t.ex. att humankapital kan tillhandahållas som en biprodukt av uppfostran, dvs. att kostnaden att investera i humankapital inom faderns yrke sänks. En annan förklaring ligger i att sonen ärver ett förtroendekapital från fadern. Laband och Lentz visar att yrkes efterföljande inträffar till följd av rationella beslut och att de som följer i faderns fotspår materiellt sätt tjänar på detta.

¹⁶⁶ Hareven (1982), kap. 1.

¹⁶⁷ Hareven (1982), s. 1.

¹⁶⁸ ... dvs. att barnen följer i föräldrarnas fotspår.

¹⁶⁹ ... med "kulturella hinder" menas här att sonen med hänsyn till den "kultur" som fanns i familjen inte kunde välja fritt vilket yrke han skulle ha.

¹⁷⁰ Laband och Lentz har ett endimensionellt genusperspektiv och nämner i princip endast söner och fäder.

Däremot gör Laband och Lentz ingen analys över tid. Visserligen påpekar de att det var vanligare förr att sönerna följde i faderns fotspår, men de gör inget försök att förklara varför detta förändrats.¹⁷¹

Laband och Lentz utgår från att sonen kan välja yrkeskarriär fritt, men det går inte att komma ifrån att social mobilitet rimligen bör påverka yrkes efterföljande. Vidare bör den formella och informella övergångsregimen ha betydelse för yrkes efterföljande. Om övergångsregimen innebär att barnet följer med föräldern till arbetsplatsen och arbetar bredvid föräldern är möjligheten till yrkes efterföljande större än i en övergångsregim, som till större utsträckning bygger på formell utbildning. Därigenom kommer vi in på ett område som även Laband och Lentz tar upp, nämligen humankapitalformeringen. Påverkan på barnen (från föräldrarna) kan ske direkt, t.ex. genom att föräldrarna berättar om sitt arbete, eller indirekt, t.ex. genom att barnen skickas iväg på utbildning som föräldrarna finner lämplig. Det är i huvudsak den direkta humankapitaltransformationen som avgör om yrkes efterföljande är aktuellt eller ej. Det betyder att om yrket har en stor andel direkt humankapitaltransformation kommer vinsten att följa i faderns fotspår att bli större, än om yrket är beroende av en större andel formell utbildning (och därigenom en större andel informell transformation). Den direkta transformationen kan ses som en form av monopolvinst (för sonen), som inte kan säljas på en marknad.

Anderson finner i sin studie av Lancashire för mitten av 1800-talet en omfattande rekrytering av och bland familjemedlemmar, och även att hela familjer, kunde rekryteras. Anderson menar dessutom att rekrytering via släktskap var det vanligaste sättet att rekrytera och att fäderna förväntades inkomma med en ansökan för sina barn när dessa var åtta eller nio år gamla.¹⁷²

Även om Anderson finner omfattande yrkes efterföljande vid 1800-talets mitt finner Karlsson och Stanfors ett mer begränsat yrkes efterföljande vad gäller i svensk tobaksindustri vid slutet av 1800-talet. Karlsson och Stanfors menar att det inte kan anses vara en norm att arbeta i samma industri som sin fader i svensk tobaksindustri; ca 7 % av de anställda hade fäder inom företaget. Däremot finner Karlsson och Stanfors mönster som bekräftar de mönster som diskuterats ovan. Manliga tobaksarbetare som hade börjat i företaget i unga år hade med hög sannolikhet blivit introducerade i yrket och

¹⁷¹ Laband & Lentz (1983).

¹⁷² Anderson (1971), s.118-119.

på arbetsplatsen av sina fäder. Detta mönster gällde däremot inte för kvinnor. Vidare menar Karlsson och Stanfors att familjebanden är viktigare i storstäderna då de minskar risk och kan underlätta urvalsprocessen. Karlsson och Stanfors visar även att yrkesefterföljande leder till högre inkomster för män, men inte för kvinnor.¹⁷³

Peter Stearns, som studerat arbete och arbetare i Storbritannien, Belgien, Tyskland och Frankrike mellan 1890 till 1914, beskriver fabriker som utvecklade system där barn till anställda favoriserades. Stearns menar att i många belgiska metallindustrier var det i princip endast barn till anställda som nyanställdes. Vidare menar han att det även bland spårvägs- och järnvägsarbetare samt inom textilindustrin fanns utbyggda system för att gynna barn till anställda. I likhet med vad som beskrevs ovan menar även Stearns att barnen (sonen) startar sin karriär som assistent åt fadern.¹⁷⁴

Det rationella, från arbetsgivarens sida, i att bygga system som favoriserade barn till anställda ligger i den minskade risken. Genom att föräldern är välkänd på företaget har ett lojalitetsband skapats; individen har starkare lojalitet mot företaget om misskötsel kan leda till dåligt rykte för föräldrarna. Vidare finns det tillgång till mer och bättre information om någon som är välkänd än om någon som är okänd.

Sammanfattande karaktäristik av heltidsarbetsregimen

Slutet av 1800-talet karaktäriseras av förändring. De gamla strukturerna och värderingarna, där barnens roll var att hjälpa till som familjeförsörjare, var fortfarande kvardröjande under 1880-talet. Barnen följde fortfarande med sina föräldrar till arbetsplatsen och arbetade bredvid sina föräldrar och assisterade sina föräldrar i deras arbete. På så sätt kom även barnen in på ett naturligt sätt på arbetsplatsen. Man kan även se att barnen värvas till arbetsplatsen av föräldrar, släktingar eller vänner. Detta talar för att socialt kapital har stor betydelse för övergångsregimens funktionssätt under 1880-talet.

Övergångsregimen under den här tiden bygger således till stor del på socialt kapital. Denna övergångsregim är dock på väg att förändras. Det som händer är att utbildningslinjen börjar göra sitt intåg. Detta sker successivt och beror både på endogena processer och diskretionära beslut. När det gäl-

¹⁷³ Karlsson & Stanfors (2011).

¹⁷⁴ Stearns (1975), s.69.

ler endogena processer kan man peka på den strukturrationalisering och teknologiska förändring som det innebär att maskiner övertar barnens arbetsuppgifter, eller som Lars Olsson uttrycker det: barn är inte lönsamma längre. Detta innebär att relativpriset på arbete ökar, avkastningen på investeringar i humankapital ökar, samtidigt som alternativkostnaden för barnen att gå i skolan minskar då de inte har något arbete att gå till.

Diskretionära beslut är först och främst 1842 års folkskolereform, vilken kommer att ha betydelse för den diskussion som kommer att föras. 1842 års folkskolereform kommer att leda fram till 1881 års förbud mot barnarbete och 1882 års skollag. Dessa två riksdagsbeslut (år 1881 och 1882) kommer att ha betydelse för förändringen av övergångsregimen och den nya utbildningslinjen.

Mellankrigstiden: Deltidsarbetsregimen

Etableringen av en institution som skolan innebar en omvärdering av barnens tid och hur deras dag borde spenderas. Barnens arbete förändras från heltidsjobb till deltidjobb efter första världskriget. I och med detta förändras också karaktären på arbetet.¹⁷⁵

David Fowler, som studerat 14-16 åringars situation i Storbritannien under mellankrigstiden ifrågasätter dock huruvida deras arbeten var ”blind-alley jobs”. Han menar att dessa arbeten trots allt var attraktiva för innehavaren. Visserligen var de lågkvalificerade, men de kunde också vara en språngbräda till arbeten med bättre betalning eller avancemang.¹⁷⁶

Fowler refererar den dåtida diskussionen som menade att övergången från skola till arbetsliv för arbetarklassen skedde vid 14 års ålder. Vidare refererar och kritiserar Fowler en diskussion om att det skulle vara bättre för barnen att påbörja övergången vid 16 års ålder, främst för att de vid yngre ålder skulle vara mer påverkbara av diverse faror och skadligt/omoraliskt beteende. När de befinner sig i skolan har de en stabilare tillvaro och kan ledsagas genom farorna, tycks den dåtida diskussionen ha menat. Detta problem med faror och omoraliskt beteende gällde främst flickor.¹⁷⁷ Fowler menar

¹⁷⁵ Schrumpf (1997).

¹⁷⁶ Fowler (1995), s. 22-24.

¹⁷⁷ Fowler (1995), s. 8, 17-18.

dock att denna skarpa övergång från skola till arbetsliv är en myt, eftersom en stor andel barn började arbeta redan under skolåren och många arbetarklassbarn hade heltidsarbeten vid 12 års ålder så sent som 1921.¹⁷⁸

Vidare visar Fowler att så sent som 1938 fanns 70 % av alla 14-åringar i Storbritannien på arbetsmarknaden. Fowler menar att trots att gruppen 14- och 15-åringar på arbetsmarknaden var omfattande i Storbritannien vid denna tid är kunskapen om ungdomarnas förutsättningar begränsad. Man vet till exempel väldigt litet om vilka yrken som 14-15 åringarna innehade. Ett tecken på att denna grupp i den yngre tonåren inte togs på så stort allvar är att de inte kom att omfattas av arbetslöshetsförsäkringen förrän 1934 i Storbritannien.¹⁷⁹

Fowler menar att det fanns en stor efterfrågan på ungdomsarbetskraft i åldern 14 till 16 år i Storbritannien under 1930-talet. Även under år av djup depression fanns det en stor efterfrågan på ungdomar i denna ålderskategori. Det var till och med så att det under perioder fanns brist på ungdomar, dvs. fler ungdomar efterfrågades än vad som fanns att tillgå. En anledning, men troligen inte hela förklaringen, är att ungdomarna var billigare. Lönen var lägre eftersom de inte ansågs behöva så mycket, då de inte var familjeförsörjare. Dessutom behövde inte arbetsgivaren betala arbetslöshets- och sjukförsäkring förrän ungdomarna fyllt 16 år.¹⁸⁰

Detta innebar att många engelska ungdomar (främst pojkar) gick från en anställning då de fyllde 16 år för att istället bli lärlingar. Fowler menar att en indikator på detta är att det både 1921 och 1931 i Manchester fanns dubbelt så många 16-17 åriga montörlärlingar, som 14-15 åriga lärlingar.¹⁸¹

Dock var lärlingsverksamheten betydligt mindre omfattande i Storbritannien än i Tyskland. Thelen menar att en rad olika faktorer innebar att lärlingsverksamheten var mindre attraktiv för brittiska ungdomar (främst pojkar) än för tyska. En sådan faktor var de okvalificerade jobben hade en viss attraktionskraft, men även att lärlingsutbildningen i Storbritannien saknade en formell examen.¹⁸²

Kunde dessa "blind-alley jobs" vara en övergång från skola till arbetsliv, trots att de i många fall innebar att individen påbörjade ett lärlingsenga-

¹⁷⁸ Fowler (1995), s. 20.

¹⁷⁹ Fowler (1995), s. 8.

¹⁸⁰ Fowler (1995), s. 21.

¹⁸¹ Fowler (1995), s. 22.

¹⁸² Thelen (2004), s. 114-116.

gemang vid 16 års ålder? En tolkning av Fowler är att det faktiskt kan ses som det. Fowlers argumentation att de inte är "blind-alley jobs" går bland annat ut på att ungdomarna via dessa arbeten kan byta upp sig till mer etablerade "white collar work" som är bättre avlönat och kräver någon form av kunskaper. Vidare kunde ungdomarna inte bara byta från "blind-alley jobs" till lärlingsplats, utan även gå från lärlingsplats till "blind-alley jobs", vilket tyder på att det fanns en stor rörlighet på arbetsmarknaden som omfattade ungdomar.¹⁸³

Eichengreen målar en bild av den engelska arbetsmarknaden som starkt påminner om Fowlers. Eichengreen diskuterar huruvida det existerade en stor andel tillfälliga anställningar, men visar att de vanligaste arbetena för 14-16 åringar bestod av varaktiga anställningar. Vidare diskuterar Eichengreen hur vanligt det var att ungdomarna avskedades som 16 åringar till följd av att arbetsgivaren var tvungen att betala arbetslöshets- och sjukförsäkring. Eichengreen visar att detta visserligen förekom, men i relativt blygsam omfattning, 6,3 % av pojkarna och 3,6 % av flickorna avskedades vid 16 års ålder.¹⁸⁴

Eichengreen visar också att arbetskraftsdeltagandet ökade med åldern. Jämfört med 14 åringarna hade 15-17 åringarna en ökande tendens att söka sig ut på arbetsmarknaden istället för att ägna sig åt studier. När det gäller män hade dock endast 16-17 åringarna en högre sannolikhet (än 14 åringarna) att vara arbetslösa. För kvinnor var sannolikheten att vara arbetslös insignifikant, dvs. det fanns ingen skillnad mellan en 14 årig kvinna och kvinnor i åldern 15-18 år att vara arbetslösa.¹⁸⁵

Tamara Hareven som studerat en textilindustri (Amoskeag Company) New Hampshire under 1900-talets tre första årtionden, menar att rekryteringen till fabriken startar som deltidsjobb under skoltiden. Mer än hälften av arbetarna på fabriken hade börjat i 14-årsåldern på skollov och ledig tid från skolan. Vid 16-årsåldern hade de blivit heltidsanställda. Hareven ger dock exempel på ungdomar som slutade skolan i förtid och lyckades övertala förmännen att de skulle få arbeta på fabriken.¹⁸⁶ Hareven pekar på att New Hampshire Child Labor Law från 1911 förbjöd barn under 18 och kvinnor

¹⁸³ Fowler (1995), s. 167-168.

¹⁸⁴ Eichengreen (1987). Även Garside tar upp frågan om brist på ungdomsarbetskraft i Storbritannien i slutet av 1920-talet (Garside, 1977).

¹⁸⁵ Eichengreen (1987).

¹⁸⁶ Hareven (1982), s. 226.

att arbeta mer än 10 timmar om dagen. Vidare skulle den lokala skolan intyga läs- och skrivkunnighet. Tidigare samma år hade det blivit förbjudet för barn under 10 år att arbeta överhuvudtaget.

”Blind alley-jobs” i Sverige

Hittills har beskrivningen av det historiska förloppet till stor del gällt förhållandena i Storbritannien och till viss del USA, men det finns en del belägg även från Sverige (Sandin). Det finns dock anledningar att tro att förändringen från heltidsarbete till deltidarbete, och framförallt skapandet av ”blind alley-jobs” (i form av springpojke eller hembiträde) även skulle gälla Sverige.

Lena Schröder visar i sin avhandling att ”springpojksproblemet” var ett ämne som var vanligt förekommande i diskussionerna om ungdomsarbetslösheten på 1930-talet. Springpojksproblemet sågs som en orsak till ungdomsarbetslöshet och inte som en lösning under 1930-talet. I debatten hävdades att många ungdomar drogs till springpojksjobben och liknande ”återvändsgrändsjobb” eftersom de var bättre betalda än lärlingsplatserna, men att de tvingades sluta vid 17-18 års ålder. Då hade de försummat möjligheten till yrkesutbildning och varaktiga yrkesmöjligheter och var förvisade till en arbetsmarknad med okvalificerade arbeten.¹⁸⁷

Diskussionen på 1930-talet kan ses med utgångspunkt från teorin om duala/segmenterade arbetsmarknader som diskuterades i kapitel 2, där arbetsmarknaden delas upp i en primär- och en sekundärarbetsmarknad. Primärarbetsmarknad kräver yrkesutbildning, ger varaktiga anställningar och en trygghet på arbetsmarknaden. Sekundärarbetsmarknaden, däremot, bygger i större utsträckning på tillfälliga anställningskontrakt, okvalificerad arbetsuppgifter och en osäker ställning på arbetsmarknaden. Till följd av sin konstruktion med tillfälliga anställningskontrakt och okvalificerade arbetsuppgifter (och utbildad arbetskraft) är arbetslösheten större på sekundärarbetsmarknaden. Per definition kommer ”blind-alley jobs” att finnas på sekundärarbetsmarknaden. Om ungdomarna i större utsträckning finns på sekundärarbetsmarknaden på grund av att de lockas in via springpojksjobb, kommer de även att vara mer arbetslösa

¹⁸⁷ Schröder (1991), del II, s. 23-27 samt SOU 1935:6, s. 206-208.

Schröder visar således att det fanns ”blind-alley jobs” även i Sverige under mellankrigsperioden och att denna kategori troligen är ganska omfattande. Dock ansågs dessa arbeten i huvudsak vara ett problem snarare än en fördel. Huruvida dessa arbeten var en väg in på arbetsmarknaden eller om de förhindrade en etablering på arbetsmarknaden är dock en fråga att fundera vidare på. Dock tycks det som, särskilt med tanke på Thelens framställning av det brittiska systemet vad gäller lärlingsutbildning och de problem som detta system hade i att vara ett attraktivt alternativ för ungdomarna, att det finns ganska stora likheter mellan de svenska och de engelska systemen. Skillnaderna tycks dock ligga i att det fanns en större efterfrågan på yngre arbetskraft i Storbritannien.

Övergångsregimen i Sverige – Yrkesutbildningen grundas

Det fanns även andra likheter mellan det svenska och det engelska systemet, nämligen att yrkesutbildningen byggde på ett relativt oreglerat lärlingssystem och frivillighet. I Sverige har 1918 års beslut om praktiska ungdomsskolor stor betydelse för det frivilliga system som växer fram. I reformen blir *inte* lärlingsutbildning obligatorisk, som i Tyskland, utan i stället får vi ett system som kombinerar frivillig lärlingsutbildning i företagen med skolundervisning i så kallade aftonskolor. Beslutet innebar även att en 2-årig obligatorisk fortsättningsskola infördes som en påbyggnad på folkskolan. Folkskolan som hade varit sexårig med en frivillig fortsättningsskola (årskurs 7 och 8) blev nu åtminstone i teorin 8-årig från och med 1918.

Den yrkesutbildning som blev resultatet av 1918 års reform och som var tänkt att följa på fortsättningsskolan var dock frivillig och skulle bedrivas på deltid så att ungdomarna hade tid att arbeta eller vara verksamma som lärlingar parallellt med studierna.¹⁸⁸ Ungdomarna som hade börjat folkskolan som sjuåringar kom då att lämna fortsättningsskolan som 14-15 åringar efter årskurs 8 och eftersom den frivilliga lärlingskolan gick på deltid fanns det möjligheter för ungdomarna att börja arbeta, i varje fall på deltid. Detta följer således mönstret från andra länder att barn och ungdomar inte slutade arbeta, men kom att arbeta mindre och parallellt med skolutbildningen.

Även om systemet till stora delar liknar det engelska genom sin frivillighet, påbörjar Sverige 1918 en väg som senare kommer att leda till ett sär-

¹⁸⁸ Olofsson (2005), s. 54-55.

skiljande från många andra länder när det gäller övergångsregim. Det gäller skapandet av yrkesskolan som år 1918 innebär att det skapas kommunala lärlings- och yrkesskolor. Lärlingsskolan skulle vara grunden och bygga på fortsättningskolan. Vidare skulle lärlingsskolan komplettera företagets lärlingsutbildningar. Yrkesskolan skulle följa på lärlingsskolan och låg således på en nivå ovanför lärlingsskolan. Inom lärlingsskolan skulle olika inriktningar finnas. Förutom den mer tekniska inriktningen mot industri och hantverk, fanns det även inriktning mot handel och kontor samt hushåll. Lärlingsskolan skulle dock inte ha en specialiserad inriktning mot specifika yrken (eftersom detta skulle ges av företagets lärlingsutbildningar), utan ge mer generella kunskaper.¹⁸⁹

1918 års yrkesutbildningsreform kom dock ganska snart att reformeras och fick en allt mer heterogen struktur. År 1921 inrättades kommunala verkstadsskolor, vilka i mitten av 1930-talet blev förebild för de statliga verkstadsskolorna för arbetslös ungdom som kom att startas mellan 1935 – 1938. Dessutom förekom enskilda, privata yrkesskolor som kunde beviljas statsbidrag. Även kurser för äldre arbetare kom att inrättas i lärlingsskolans regi. Utbildningen i verkstadsskolorna gavs på heltid i verkstadsutrustade skolkaler.¹⁹⁰

Yrkesutbildningsreformen skulle alltså komplettera den lärlingsutbildning i företagen som hade funnits sedan skråväsendets dagar, men som hade fört en relativt tynande tillvaro sedan skråväsendets avskaffande på 1840-talet. Lärlingsutbildningen i företagen skulle stå för den mer specialiserade och företagsspecifika utbildningen, medan lärlingsskolan skulle vara mer allmän och teoretisk. Det faktum att lärlingsskolan var just *skola* och gick deltid (kvällstid och lediga dagar) visar även att den skulle komplettera den företagsförlagda lärlingsutbildningen. Intresset för den nya yrkesutbildningen var dock ringa, vilket ledde till ett lågt elevantal. Olofsson menar att detta berodde på att den statliga finansieringen var otillräcklig och att kommunerna inte hade möjlighet att skjuta till resurser. Vidare var statusen ifrågasatt och systemet med elevavgifter bidrog naturligtvis till att minska efterfrågan.¹⁹¹

Under 1930-talet ökar dock intresset för yrkesutbildningen då arbetslösa erbjuds särskilda kurser i den kommunala yrkesskolan och det skapas

¹⁸⁹ Se bl.a. Olofsson (2005), kap. 3 och Nilsson & Svärd (1991), s. 5-6, Hedman (2001).

¹⁹⁰ Hedman (2001), s. 87-91 och 119.

¹⁹¹ Olofsson (2005), s. 59.

verkstadsskolor för arbetslös ungdom. Olofsson menar att en tredjedel av platserna i den offentliga yrkesutbildningen besattes av arbetslösa ungdomar vid 1930-talets mitt.¹⁹²

Även i riksdagen ökar intresset för yrkesutbildning.¹⁹³ Man ansåg att antalet deltagare var för lågt (endast 7 % av 14-20 åringar hade en yrkesutbildning) och att flertalet kurser gavs på deltid med ett fåtal undervisningstimmar. Utbildningen kunde helt enkelt inte motsvara de krav som man borde kunna ställa på en grundläggande yrkesutbildning, ansåg kritikerna.¹⁹⁴

Under slutet av 1930-talet ökar kritiken mot 1918 års yrkesutbildningssystem. De två statliga utredningarna Rationaliseringsutredningen¹⁹⁵ och Verkstadsskoleutredningen¹⁹⁶ kritiserar den befintliga utbildningen för att vara otillräcklig och ifrågasätter dess möjligheter att tillgodose industrins behov av kvalificerad arbetskraft. Utgångspunkten är uppfattningen att företagen inte efterfrågade lika mycket manuell kunskap utan var i större behov av bredare yrkesteknisk utbildning, yrketeoretisk överblick och allmänbildning. Detta behov kunde inte tillgodoses genom de enskilda företagens företagsutbildning. Båda utredningarna pekar på att yrkesutbildningen måste ses i ett dynamiskt perspektiv där näringslivet utvecklas och kvalifikationskraven på arbetskraften ökar.¹⁹⁷

Verkstadsskoleutredningen föreslog i sitt betänkande 1939 att centrala verkstadsskolor skulle inrättas, vilket även riksdagen beslutade år 1941. Förebilden var den heltidsutbildning som hade bedrivits i de kommunala verkstadsskolorna och i de mer provisoriska verkstadsskolorna för arbetslös ungdom. Omfattningen av verksamheten i de centrala verkstadsskolorna kom dock att bli begränsad.¹⁹⁸

¹⁹² Olofsson (2005), s. 43.

¹⁹³ Olofsson (2005), s. 60-61 nämner bl.a. en folkpartistisk motion från 1938.

¹⁹⁴ Olofsson (2005), s. 61.

¹⁹⁵ SOU 1939:13 och SOU 1939:14.

¹⁹⁶ SOU 1938:26 och SOU 1938:54.

¹⁹⁷ Olofsson (2005), s. 73. Se även SOU 1939:13.

¹⁹⁸ Hedman (2001), s. 185-187.

1930-talets diskussioner om utbildning och beredskapsarbeten

Rationaliseringsutredningen och Verkstadsskoleutredningen var inte ensamma om att diskutera yrkesutbildningen under 1930-talet. I början av 1930-talet förekom en hel del artiklar och debattinlägg som handlade om behovet av en förbättrad yrkesutbildning, kurser för arbetslösa och folkhögskolans roll. Denna diskussion fördes inte sällan i ljuset av ungdomsarbetslösheten. Ett exempel är Adolf Wallentheim som 1934 skriver en stridsskrift på 39 sidor som kort och gott bär namnet *Ungdomsarbetslösheten*. Wallentheim är vid tillfället ordförande i Socialdemokratiska ungdomsförbundet (SSU) och skriften hade också en utformning som ett officiellt SSU-dokument.¹⁹⁹

Wallentheim börjar med att påpeka att ungdomsarbetslöshet inte är något nytt utan redan under 1920-talets andra hälft, dvs. under då pågående högkonjunktur, var ungdomsarbetslöshet ett problem. Dock accentueras problemet under 1930-talskrisen.²⁰⁰ Enligt Wallentheim beror ungdomsarbetslösheten på teknisk utveckling som leder till rationaliseringar, på demografiska förändringar (avtagande utvandring i kombination med minskad dödlighet) samt på ”dagens ekonomiska kris” (dvs. 30-talskrisen). I ekonomiska termer kan detta formuleras som minskad efterfrågan på arbetskraft (rationaliseringar) och ökat utbud av arbetskraft (demografiska förändringar).

Wallentheim gör en stundtals underhållande genomgång av den debatt som fördes i början på 1930-talet. Arbetslöshetsstatistiken saknade i början på 1930-talet uppgifter om ungdomsarbetslöshet, vilket ledde till att SSU i februari 1930 genomförde en undersökning. Denna framlades för 1931 års riksdag, som fattade beslut om att tillsätta en utredning. De förslag till åtgärder SSU och Wallentheim framförde till 1931 års riksdag var

1. Förbättrad och utvidgad yrkesutbildning
2. Effektivare arbetsförmedling
3. Ökade stipendiemöjligheter för folkhögskolestudier
4. Särskilda arbeten för unga

¹⁹⁹ Wallentheim (1934).

²⁰⁰ Det bör dock poängteras att både under 1920-talets högkonjunktur och 1930-talets lågkonjunktur var männens arbetslöshet relativt hög; högre än kvinnornas arbetslöshet. Detta har bland annat beskrivits av bl.a. Greiff (1996).

Den utredning som riksdagen tillsätter ska utreda förbättrad yrkesutbildning och arbetsförmedling för ungdomar. Utredningen tar namnet *1931 års ungdomsarbetslöshets-sakkunniga*. De sakkunniga avlämnade samma år en PM med förslag om reservarbete blandat med utbildning för arbetslösa ungdomar. Detta avvisas dock av riksdagen.²⁰¹ I februari 1933 gör SSU en ny framställning, nu till en socialdemokratisk regering, där man särskilt påtalar ungdomsarbetslöshetens särdrag och behovet av särskilda arbeten för unga eftersom "...ungdom under 20 år ännu icke nått vare sig psykisk eller fysisk mognad."²⁰²

Regeringen beslutar då att tillsätta ytterligare en utredning, 1934 års ungdomsarbetslöshets-sakkunniga, som ska utreda ungdomsarbetslösheten "skyndsamt", vilket resulterar i ett betänkande som presenteras i mars 1934.²⁰³ Wallentheim blir både sakkunnig och sekreterare i utredningen. I betänkandet presenteras förutom en relativt omfattande beskrivning av ungdomsarbetslöshetens omfattning och karaktär ett antal förslag till åtgärder. Dessa åtgärder kan delas in i två olika kategorier: 1. olika former av utbildning, 2. offentligt finansierade stödarbeten.

En fråga som diskuteras i 1934 års utredning är "Kursverksamhet utom eller inom ramen för den ordinarie skolorganisationen"²⁰⁴ där frågan om utbildning för arbetslös ungdom inom den ordinarie skolorganisationen diskuteras. Utredningen föreslår att den kursverksamhet som bedrivs i arbetslöshetskommisionens regi utvidgas och ett utökat stöd till folkhögskolor och andra undervisningsanstalter föreslås. En annan fråga som diskuteras och föreslås är speciella reservarbeten för ungdomar (16-21 år).

Wallentheim diskuterar vidare i sin stridsskrift från 1934 åtgärder på lite längre sikt. En sak som Wallentheim pekar på är en förbättrad arbetsförmedling och diskuterar möjligheten till en särskild ungdomsförmedling knuten till lokala och centrala arbetslöshetsorganisationer och skolmyndigheten. Wallentheim anser att man därigenom kan "komma tillrätta med det rekommendationssystem genom släktingar och 'bekanta' som nu i så hög grad florerar."²⁰⁵ Wallentheim identifierar således nätverk som en faktor för

²⁰¹ Schröder (1991), del II, s. 10.

²⁰² Wallentheim (1934), s. 16.

²⁰³ Statens offentliga utredningar (1934:11)

²⁰⁴ Ibid, s. 56.

²⁰⁵ Wallentheim (1934), s. 35.

anställning, men anser att detta måste undvikas och kan administreras bort genom en god planering och förbättrad arbetsförmedling.

Vidare påtalar Wallentheim vikten av en förbättrad yrkesutbildning. Detta är inte bara bra för de arbetslösa ungdomarna utan även bra för nationens konkurrenskraft, enligt Wallentheim. Andra förslag som Wallentheim diskuterar är arbetstidsförkortning (till 40-timmar eller kortare), pensionering av äldre arbetare, samhälllig kontroll över rationaliseringsarbetet och förlängning av den ordinarie skoltiden. Ett förslag som diskuteras, men förkastas, av Wallentheim är ”förhindrande av dubbelanställning och gift kvinnas förvärvsarbete”.²⁰⁶

Kvinnors deltagande på arbetsmarknaden var en fråga som diskuterades på 1930-talet, enligt Schröder. Kvinnors yrkesarbete kunde i vissa sammanhang anges som orsak till ungdomars (dvs. ynglingars) arbetslöshet. Schröder påpekar även i sin avhandling att ungdomsarbetslöshet definierades på 1930-talet drabba *män* mellan 15 och 26 år. Vid denna ålder kunde reducerat kontantunderstöd utgå och den arbetslöse hänvisades till reservarbete. Som Schröder påpekar sägs det inte tydligt i texterna att det endast handlar om män. Arbetsuppgifterna som nämns kan betraktas som typiskt ”manliga”, enligt Schröder. Dessa uppgifter är t.ex. skogshuggning eller vägarbete. Vidare sägs att alla ungdomar ska ha fullgjort värnplikt (vilket endast gällde män på 1930-talet) och de statistiska uppgifterna avser endast män. Dock behandlar den undersökning som SSU gjorde i februari 1930 både män och kvinnor.²⁰⁷

Avsaknaden av reformer och arbetsmarknadens parter inställning

Utbildningsfrågan diskuterades alltså mycket under 1930-talet. Trots denna ganska omfattande diskussion var de reformer som genomfördes av ganska marginell art. Visserligen genomfördes verkstadsskolan för arbetslös ungdom och senare den centrala verkstadsskolan, men dessa fick ganska begränsad betydelse vid tiden.²⁰⁸ Systemet byggde fortfarande på frivillighet efter 1918 års principer.

²⁰⁶ Wallentheim (1934), s. 37-38.

²⁰⁷ Schröder (1991), del II, s. 11.

²⁰⁸ ... den heltidsundervisning som bedrivs av både teoretiska och praktiska ämnen kommer dock att bli en förebild för 1955års yrkesskolereform.

Man kan tolka denna avsaknad av reformer som att tiden inte riktigt var mogen för mer omfattande systemreformer. Olofsson menar att den socialdemokratiska regeringen hade "ett statistiskt perspektiv på utbildningen".²⁰⁹ Enligt regeringen och Arthur Engberg, statsråd med ansvar för utbildningsfrågor, var det företagen som hade ansvar för att utbilda sina nyanställda. Yrkesutbildningen skulle, enligt Engberg, inte innehålla allmänbildande undervisning utan vara inriktad på praktiska färdigheter, och sådana förvärvades genom den dagliga verksamheten.²¹⁰

Det fanns således inte någon vilja hos ledande politiker att reformera systemet. Alternativet skulle möjligen kunna ha varit ett system som grundades i en lärlingslag som i Tyskland, men här var främst arbetsgivarnas organisationer negativa. De menade att sådana utbildningskrav skulle bli för ekonomiskt betungande för företagen. LO var inte entydigt negativt, men menade att lärlingarnas löner inte fick skilja sig från kollektivavtalets löner för yngre arbetskraft i allt för stor utsträckning. I grunden var dock arbetsmarknadens parter oeniga vad gäller den frivilliga lärlingsmodellen. Arbetsgivarsidan var missnöjd med lärlingsskolornas utbildning, som ansågs för allmänt inriktad och man ville därför öka antalet lärlingar i företagen. LO däremot ville ha färre lärlingar eftersom de ansågs missbrukas som billig arbetskraft. Man kan även misstänka att fackföreningarna förlorade en viss del av sin kontroll över arbetskraftsutbudet till följd av den oreglerade lärlingsmodellen.

Utifrån Thelens perspektiv om spårbundenhet och avgörande skeden är det tydligt att det fanns en form av jämvikt under 1930-talet. Eftersom Thelen ser de avgörande skedena i form av en maktkamp, skulle man kunna tänka sig 1930-talets "jämvikt" som en maktbalans där arbetsmarknadens parter balanserade ut varandra. Olofsson menar att motsättningarna mellan parterna hade en paralyserande verkan, vilket ledde till att reformer inom ramen för det frivilliga systemet inte kunde komma till stånd.

Sammanfattande karaktäristik av deltidsarbetsregimen

Harevens, Fowlers och Schruppfs resultat visar på en sammansatt bild av den övergångsregim som växer fram under mellankrigstiden. Tonåringarna

²⁰⁹ Olofsson (2005), s. 63.

²¹⁰ Olofsson (2005), s. 63.

var inte längre heltidsanställda i fabriksarbetet utan kom istället att ha deltidsarbeten; antingen i vad som kallats för "blind alley-jobs" eller i fabriker där de arbetade på lov eller annan ledig tid. En hypotes är att under dessa första arbetsmarknadskontakter kom ungdomarna att etablera kontakter och nätverk som de kunde använda senare i sitt arbetsliv. Fowlers resultat kan användas som belägg för denna hypotes. Fowler visar att rörligheten är stor och att ungdomar gick från "blind alley-jobs" till bättre arbeten eller lärlingsplatser eller från lärlingsplatser till "blind alley-jobs". Genom att relationer skapades till följd av dessa deltidsarbeten och "blind alley-jobs" hade på så sätt socialt kapital betydelse för övergångsregimen under mellankrigstiden, dock på ett annat sätt än under slutet av 1800-talet.

Trots att de ovan refererade studierna gäller andra länder än Sverige finns det ingen anledning att tro detta generella mönster från heltids till deltidsarbete inte även skulle gälla Sverige. Särskilda ungdomsjobb på mer eller mindre deltid, som t.ex. springpojke, utvecklades även i Sverige. Vad som däremot kom att få betydelse för hur övergångsregimen kom att utvecklas i Sverige var att utbildningslinjen började utvecklas genom utbildningsreformerna från 1918 och 1921 samtidigt som den andra industriella revolutionens ökade mekanisering ställde större krav på utbildning. De ökade utbildningskraven slog igenom i debatten om yrkesutbildning och kom att få särskild betydelse under 1930-talet och den diskussion som då fördes om yrkesutbildningen. Inte minst arbetsmarknadens parter var aktiva i diskussionen och från arbetsgivarnas sida var hållningen tydlig att man inte ville ha en obligatorisk lärlingslag som ställde krav på företagen med ökade kostnader som följd, enligt arbetsgivarsidan.

Sammantaget kan vi alltså även under mellankrigstiden se en betydelse av socialt kapital i övergångsregimen. Den stora skillnaden mot tidigare var dock den minskade betydelsen av "direktivärkning" via föräldrar. Istället får vi ett slags mellansteg via så kallade "blind alley-jobs"; speciella deltidsarbeten för ungdomar. Det är även under mellankrigstiden som grunden till dagens tydliga inriktning på utbildningslinjen läggs. Det är dock under 1950-talet som utbildningslinjen blir irreversibel.

1950-talet: Utbildningslinjen etableras

1950-talet är början på den period mellan 1950 och 1975 som brukar kallas för ”The Golden Age”. Under denna period upplever västvärlden och Sverige en exempellös ekonomisk tillväxt.²¹¹ Det är också under 1950-talet som den svenska statligt styrda yrkesutbildningen ska komma att slå igenom.

En stor bidragande faktor till den yrkesskola som växte fram under 1950-talet var enhetsskolereformen, vilken beslutades av riksdagen 1950. Diskussionerna om yrkesutbildningen hade varit omfattande redan i mitten av 1930-talet. Diskussionerna kan kortfattat sägas handla om huruvida utbildningen skulle vara förlagd till företagen i form av en lärlingsutbildning eller kopplad till den offentliga och obligatoriska skolutbildningen. Diskussionen hade förts av både politiker och andra intressenter, men framförallt hade arbetsmarknadens parter varit mycket engagerade i diskussionen.²¹²

Enhetsskolereformen tillsammans med kritiken och diskussionerna om yrkesutbildningen ledde fram till en bredare översyn av yrkesutbildningen i form av en statlig utredning. Utredningen tillsattes 1952 och lade fram sitt betänkande två år senare.²¹³ Propositionen, som presenterades året efter, byggde till stora delar på betänkandet och innebar ett brott med 1918 års principer. Den övergripande idén i förslaget var att yrkesutbildningen skulle harmoniseras med övrig utbildning och löpa parallellt med annan utbildning på sekundär nivå. Utbildningen skulle genomföras på heltid, och inte på deltid som tidigare.

Argumenten bakom förslagen var flera. Den teknologiska förändringen var ett argument som hade använts tidigare. En lärlingsutbildning gav inte den kunskapsbredd och omställningsförmåga som krävdes i ett dynamiskt näringsliv med hög teknologiomställning. Ett annat argument var arbetsorganisationen med ökad arbetsdelning och ökat arbetstempo, vilket begränsade handledning av lärlingar ute i företagen. Vidare ansågs det viktigt att yrkesutbildningen samordnades med övrig ungdomsutbildning. Idén var att yrkesutbildningen skulle ge eleven både yrkesfärdigheter och allmänbildning. Precis som de teoretiska utbildningarna skulle yrkesutbildningen bidra

²¹¹ Se bl.a. Schön (2000), s. 366-432.

²¹² Se Olofsson (2005) främst kapitel 4, men även kapitel 3 och 5 beskriver diskussionen och parternas involvering.

²¹³ SOU 1954:11 Yrkesutbildningen.

till ”elevernas allsidiga personlighets- och medborgarfostran”²¹⁴. Yrkesutbildningen skulle därigenom kunna meritera för fortsatt utbildning efter yrkesutbildningen. På så sätt ökade likheterna med den teoretiska utbildningen.

Reformen 1955 innebar att utbildningen i yrkesskolan blev 2-3 år (inklusive årskurs 9 inom enhetsskolan) på heltid. Senare kom yrkesskolan att centraliseras då en ny statlig myndighet skapades, men kommunerna hade på 1950-talet fortfarande stor makt över yrkesutbildningen. Vidare innebar reformen att kapaciteten i yrkesskolan ökade avsevärt. Det gäller både när det gäller antalet deltagare i de ”gamla” deltidskvällskurserna och de heltidsutbildningar som var syftet med reformen.²¹⁵

Figur 6.1 visar utvecklingen vad gäller deltagande mellan 1950 och 1960 i dagtid/heltidsutbildning för de deltagare som avslutat en yrkesutbildning. Som figuren visar dominerar inriktningen ”industri och hantverk” under hela 1950-talet och ökar även kraftig under slutet av decenniet. På grund av att även de andra stora inriktningarna ökar, kommer dock *andelen* som studerar ”industri och hantverk” att vara konstant.

Reformen 1955 kom visserligen att innebära att teoretisk och yrkesinriktad utbildning närmade sig varandra, men det var egentligen först när det integrerade linjegymnasiet formellt etablerades 1971 som den teoretiska och yrkesinriktade utbildningen intog en jämställd relation, i varje fall formellt sett. Dock kom expansionen av yrkesutbildningen under 1950-talet och den tydliga inriktningen på yrkesutbildningen att ske inom den offentliga skolan (även om det fanns privata utbildningsanordnare²¹⁶) och med styrning från statliga myndigheter. Denna inriktning leder till att ungdomarnas relationer, nätverk och kontakter med arbetsmarknaden minskar i omfattning jämfört med tidigare övergångsregimer.

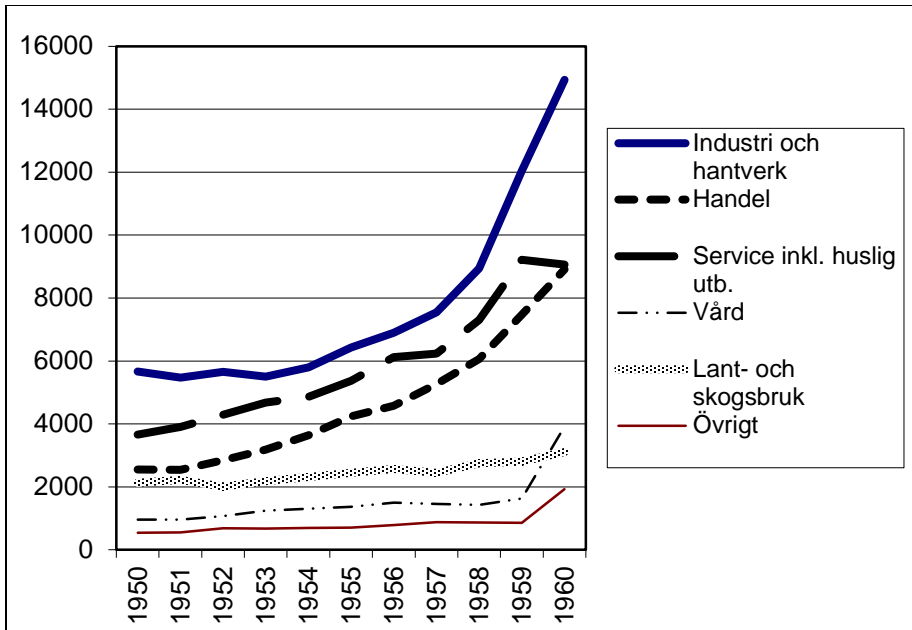
Ungdomarnas kontakt med arbetsmarknaden kom också allt senare, beroende på att skolgången blev längre. Enhetsskolan, som successivt infördes under 1950-talet, innebar en nioårig obligatorisk skola. Det innebar att ungdomarna kunde lämna skolan först det året de fyllde 16 år. Införandet av en yrkesutbildning som gavs i skolan under ca två år (alternativt en teoretisk utbildning) och senare den integrerade gymnasieskolan kom att senarelägga ungdomarnas första kontakt med arbetsmarknaden ytterligare.

²¹⁴ Prop. 1955:139, s.10.

²¹⁵ Nilsson & Svärd (1991), s. 7.

²¹⁶ Nilsson & Svärd (1991).

Figur 6.1 Antalet deltagare som avslutat en yrkesutbildning 1950-1960. Dag-tidsutbildningar

Källa: Nilsson & Svärd (1991), s. 46-48

Generellt kan sägas att Sverige anträdde en väg som under 1950-talet ledde till att den svenska övergångsregimen kom att särskilja sig från t.ex. den tyska eller den amerikanska. Den tyska övergångsregimen med en lärlingsbaserad yrkesutbildning, tas i dag ofta upp som ett föregångsland när det gäller låg ungdomsarbetslöshet. Det tyska systemet bygger på att det skapades hantverksföreningar i slutet av 1800-talet som fick befogenheter även när det gäller yrkesutbildningen²¹⁷. Till skillnad från det tyska systemet är dagens amerikanska och engelska skolsystem präglade av en mer generell utbildning och yrkesutbildningen har inte haft någon stark ställning. Vidare är dessa övergångsregimer mer marknadsorienterade med ett begränsat statligt inflytande.

²¹⁷ Nilsson (2008), s. 32-34.

Arbetsmarknadens parter och utbildningsdiskussionerna

Fram till slutet av 1940-talet hade parterna haft en ganska konservativ syn på yrkesutbildningen i meningen att det först och främst var företagen som skulle ansvara för yrkesutbildningen²¹⁸, men från början av 1950-talet började detta svänga. Detta tog sig bl.a. uttryck i det åttapunktsprogram som arbetsmarknadens yrkesråd presenterade år 1950. De två första punkterna beskrev betydelsen av yrkestekniska kunskaper och yrkesträning. Enligt yrkesrådet skulle dessa utbildningsmoment bedrivas i skolmiljö. Samma år föreslog kanslichefen på yrkesrådet, Börje Beskow, en reformering av yrkesutbildningen där skolorna skulle stå för merparten av utbildningen.²¹⁹

Hur ska man då förstå arbetsmarknadens parters omsvängning? Ett sätt är att koppla tillbaka till den låsning som fanns under 1930-talet. Införandet av en eventuell lärlingslag omöjliggjordes genom dessa låsningar. Till följd av det oförändrade utbildningsparadigm som byggde på 1918 års principer om frivillighet kommer yrkesutbildningen att bli alltmer otillräcklig i förhållande till näringslivets behov. Detta var även uppenbart för arbetsmarknadens parter. Företagen, och då särskilt de mindre företagen, hade ingen möjlighet att på frivillig väg förse arbetsmarknaden med välutbildad arbetskraft som kunde svara upp mot näringslivets krav. I och med att en lagstiftning om lärlingsutbildning inte var möjlig, var yrkesutbildning i skolmiljö i praktiken den enda vägen att ta.

Ett annat sätt är att se parternas förändrade inställning är att se det "fönster av möjligheter" (window of opportunities) som öppnas i samband med enhetsskolereformen börjar diskuteras. Enhetsskolereformen innebar en förlängd skolplikt, men även en möjlighet att använda det nionde året för yrkesutbildning. Arbetet med ett genomförande av enhetsskolan började vid 1940 års skolutredning och 1946 års skolkommision. Syftet var att slå samman folkskolan och realskolan till en 9 årig grundskola. Redan under sjunde och det åttonde året skulle eleverna erbjudas en teoretisk respektive en praktisk inriktning och det nionde året skulle eleverna kunna välja en förberedande yrkesutbildning kallat 9y. Man kan tänka sig att dessa diskussioner under 1940-talet och principbeslutet i riksdagen 1950 förändrar det utbildningspolitiska paradigmet. Enligt Olofsson innebar riksdagsbeslutet

²¹⁸ ...vilket bl.a. tar sig uttryck i yrkesutbildningskommitténs betänkande från 1944. Se bl.a. Olofsson (2005), s. 74-82.

²¹⁹ Olofsson (2005), s. 82.

1950 en ökad press på yrkesutbildningen att bredda och fördjupa utbildningsinnehållet.²²⁰

Andra händelser som troligen hade betydelse för parternas förändrade inställning är bildandet av arbetsmarknadens yrkesråd och inrättandet av Kungliga överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY) år 1944. Yrkesrådets uppgift var att samordna parternas insatser. KÖY skulle vara en central myndighet för yrkesutbildning och på så sätt skiljdes dessa frågor från skolöverstyrelsen, där de tidigare funnits. KÖY kom att få en korporativ förvaltningsform och skulle styras av en ledningsgrupp där olika intresseorganisationer var representerade, bl.a. LO och SAF. Bildandet av dessa två organisationer leder till en förändring av parternas arbetssätt. Parternas och företagens direkta inflytande över yrkesutbildningen kom visserligen att minska, men istället kom makten att utövas av partssammansatta besluts- och samrådsorgan. En förutsättning för denna förvaltningsform av en statlig myndighet var att partsorganisationerna var välorganiserade och centraliserade.

En annan, troligen inte helt obetydlig faktor, var LO:s ekonomiska politik och Rehn-Meidner modellen som börjar växa fram i slutet på 1940-talet och som presenteras på LO:s kongress 1951. Modellen utgick från att målen *låg inflation* och *full sysselsättning* stod i konflikt till varandra. För att denna ekvation skulle lösas föreslog Rehn-Meidner en modell som bestod av solidarisk lönepolitik, en återhållsam generell ekonomisk politik och en aktiv arbetsmarknadspolitik.²²¹ Med Rehn-Meidnermodellen kom LO:s ekonomiska politik att i större utsträckning fokuseras på hög produktivitet och ökad rörlighet, vilka kom att ställa ökade krav på utbildningspolitiken.

1950- och 1960-talen – Decennium utan problem?

1950-talet framstår som ett avgörande skede för den svenska övergångsregimen. Dock har detta avgörande skede (som skulle kunna dateras till yrkes-skolereformen 1955) vuxit fram under många år tidigare och till följd av beslut som togs och inte togs. Det som dock är intressant är att under 1950-talet är ungdomsarbetslösheten (och arbetslösheten i allmänhet) ett väldigt litet problem. Enligt Schröder diskuterades ungdomsarbetslösheten under

²²⁰ Olofsson (2005), s. 91-92.

²²¹ Olofsson & Wadensjö (2009), s. 42-43.

1930-talet, men efter 1930-talet ”... ägnades ungdomsarbetslösheten inte något större intresse förrän mot slutet av 1970-talet...”²²²

Yrkesutbildningsutredningens betänkande från 1954 visar inga tecken på att ungdomsarbetslösheten var något stort problem under 1950-talet. I betänkandet nämns inte ungdomsarbetslöshet alls, vilket kan jämföras med diskussionerna på 1930-talet då yrkesutbildning sågs som ett sätt för ungdomar att komma in på arbetsmarknaden (från sekundärarbetsmarknad till primärarbetsmarknad, enligt Schröders terminologi) och ansågs således vara en åtgärd mot ungdomsarbetslöshet. Utredningsbetänkandet påtalar istället att ”teknikens utveckling, omläggningar i arbetets organisation och människans förändrade ställning i produktionsprocessen medför krav på en förändring också av yrkesutbildningen.”²²³

Utredningsbetänkandet fokuseras istället på den tekniska omställningen i näringslivet och ekonomisk effektivitet. Enligt betänkandet hade arbetslivet blivit mer tekniskt komplicerat och ställde högre krav på utbildning. Vidare påtalades även att husmoderns yrkesskicklighet är ”... av stor ekonomisk betydelse för hemmet. Husmödrarna svarar som konsumentgrupp för de sammanlagt största inköpen”.²²⁴ Man menar dessutom att yrkesutbildningen inte endast ska rikta sig mot de kvalificerade yrkesarbetarna utan måste vända sig mot grupper som behöver utbildning av skiftande art och grad.

Enligt utredningen ska yrkesutbildningen ha två uppgifter. Den första är att den ska förse näringslivet med utbildad arbetskraft. Här ligger frågan om den tekniska omställningen och ekonomisk effektivitet. Den andra uppgiften handlar om att

... hjälpa ungdomen att anpassa sig och finna tillfredsställelse i arbetet, att förstå arbetets betydelse för individen och för samhället, att genom en planmässig lärogång ge den rent tekniska yrkesskickligheten samtidigt som den utvecklar omdömet, ansvarskänslan och förmågan att arbeta självständigt tillsammans med andra, d.v.s. bidrar till personlighetens framväxande.²²⁵

²²² Schröder (1991), s. 1.

²²³ SOU 1954:11, s. 12.

²²⁴ SOU 1954:11, s.12. En kommentar till detta är att det är intressant att se att det är ekonomisk effektivitet som prioriteras och inte möjligheten att lösa sociala problem (som t.ex. arbetslöshet) eller jämställdhet som hade kunnat vara möjliga mål ange.

²²⁵ SOU 1954:11, s. 12.

Lägg märke till att arbetslöshet eller möjligheten att komma in på arbetsmarknaden inte nämns. Det handlar istället om att yrkesutbildningen ska ge en personlighetsutveckling och vara karaktärsdanande.

Ett annat sätt att försöka belägga avsaknaden av problemet och diskussionen om ungdomsarbetslöshet under 1950- och 1960-talen är genom de Sociala meddelanden som Socialstyrelsen gav ut mellan 1912 och 1967 i form av årsböcker. I denna skriftserie beskriver Socialstyrelsen olika sociala problem, bland annat arbetslösheten. I mars 1946 påtalas att arbetsmarknaden "kännetecknades av en stigande efterfrågan och en betydande knapphet på såväl manlig som kvinnlig arbetskraft."²²⁶ Samma tendens gäller för hela 1946 och i oktober månad konstateras att arbetsmarknaden inte visade någon säsongsavmattning.²²⁷ Detta är ett av de få inlägg som görs om arbetsmarknaden i det urval av volymer jag studerat.²²⁸ I 1954 års volym av Sociala meddelande finns endast en liten notis om arbetsmarknaden och den gäller arbetsmarknadsorganisationernas medlemsantal.²²⁹ Även i volymerna 1956, 1959 och 1964 saknas ungdomsarbetslösheten i diskussionen om olika sociala problem.²³⁰ I Sociala meddelanden 1959 och 1964 finns även en tidskriftsöversikt över vid tidpunkten aktuella publiceringar. Inte heller denna tar upp publiceringar som diskuterar ungdomsarbetslösheten. Av denna "icke-existerande data" måste vi dra slutsatsen att ungdomsarbetslösheten åtminstone inte var ett problem som diskuterades i den allmänna debatten under 1950- och 1960-talen.

Även figurerna 1.1 och 1.2 i denna avhandling visar att ungdomsarbetslösheten var mycket låg under 1960-talet. Fram till 1971 var arbetslösheten för 20-24 åringar under 3 % (bortsett från 1967 då ungdomsarbetslösheten låg på ca 3 %). Även den relativa ungdomsarbetslösheten var låg; generellt under 2.

²²⁶ Sociala meddelanden (1946), s. 347.

²²⁷ Sociala meddelanden (1946).

²²⁸ Jag har studerat volymerna 1946, 1954, 1956, 1959 och 1964.

²²⁹ Sociala meddelanden (1954), s. 501.

²³⁰ Sociala meddelanden (1956, 1959, 1964).

Sammanfattande karaktäristik av övergångsregimen då utbildningslinjen etableras

Man kan spekulera i vad som hade hänt om Sverige hade fått en lärlingslag på 1930-talet då yrkesutbildningen diskuterades. Troligen hade inte utbildningslinjen anträtts som gjordes i och med yrkesskolereformen i mitten på 1950-talet. Införande av yrkesskolan innebar en hel del förändringar för övergångsregimen. Det mest uppenbara, kan man anta, är att formell utbildning blev viktigare när fler hade det. Vidare kom ungdomarnas första kontakt med arbetsmarknaden att senareläggas. För perspektivet i denna avhandling är det dock det sociala kapitalets roll som är intressant. När fokus läggs på utbildning kommer det sociala kapitalets roll i övergångsregimen att negligeras. Denna tendens kommer att bli allt tydligare i den övergångsregim som präglar samtiden.

1990-talets övergångsregim: Utbildningslinjen förstärks

Under 1990-talet genomförs två reformer som kommer att ha stor betydelse för hur övergångsregimen utvecklas under 2000-talet. Den största och mest omfattande reformen inom området på 1990-talet är gymnasireformen 1991. En annan reform som inte fått lika mycket uppmärksamhet, men trots detta var betydelsefull, inte minst för hur yrkesutbildningen skulle komma att utvecklas, är den som handlar om kvalificerad yrkesutbildning och skapandet av en yrkeshögskola.

Resan mot 1990-talets övergångsregim påbörjades dock redan på 1970-talet då yrkesskolan övergick i det integrerade linjegymnasiet år 1971. Det nya linjegymnasiet integrerade de tre skolformerna yrkesskola, fackskola och gymnasieskola. Det fanns bl.a. effektivitetsskäl bakom förslaget om en integrerad gymnasieskola. Lärarna kunde anställas vid en bestämd skolenhet och inte vid en viss skolform. Möjligheter fanns även att använda skollokalerna mer ändamålsenligt. Dock var troligen ett av de viktigaste skälen "... en större ömsesidig förståelse och respekt och därmed överbrygga såväl fackliga som sociala motsättningar."²³¹

²³¹ Larsson (2001), s. 147.

Linjegymnasiet kom att bestå av 22 linjer; en fyraårig teknisk, fyra treåriga teoretiska, tre tvååriga teoretiska samt 13 tvååriga praktiska. Vidare kunde gymnasieskolans olika linjer delas upp i ett antal grenar.²³² Även om övergången till en integrerad gymnasieskola inte innebar några förändringar i antalet elever på de respektive utbildningarna, kom det att ha stor betydelse organisatoriskt, och kom att ha stor betydelse för det som skulle komma efter.

Gymnasieutbildningen 1991

Gymnasiereformen år 1991 förstärkte den sedan länge inslagna utbildningslinjen. Utifrån det perspektiv som finns i detta kapitel, nämligen övergångsregimer, fanns det två stora och centrala reformer i gymnasiereformen. Dessa var 1) förändringen av de 2-åriga yrkeslinjerna till treåriga program med flera allmänna teoretiska ämnen och allmän behörighet till högskolan, 2) skapandet av individuella programmet. Förändringen av yrkesutbildningen innebar en fördjupning av den väg yrkesutbildningen hade beträtt långt tidigare. Skapandet av individuella programmet (och senare i kombination med nya åldersregler och praxis för arbetsförmedlingen) innebar att en ny väg där gymnasieskolan i praktiken kom att bli obligatorisk påbörjades. Gymnasiereformen innehöll dock mycket mer än så. Den ändrade strukturen och ansvaret och skapade en gymnasieskola som organiserades i program, där varje program bestod av ett antal kurser.²³³

Gymnasiereformen, och särskilt delen med reformeringen av yrkesprogrammen, hade föregåtts av ett omfattande utredande (SOU 1986:2 och SOU 1986:3). Redan år 1984 tillsatte regeringen en arbetsgrupp, Arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY), som fick i uppdrag att se över den gymnasiala yrkesutbildningen. Förslagen leder fram till en försöksverksamhet för yrkesprogrammen under åren 1988-1993, det så kallade ÖGY-försöket.²³⁴

Ett tydligt argument som framkommer i propositionen inför försöksverksamheten är utbildningspolitikens mål att främja samhällets utveckling mot demokrati, jämlikhet och välfärd. Målet med reformen blir därigenom

²³² Larsson (2001), s. 154.

²³³ Se bl.a. Hall (2009), prop. 1990/91:85, Skolverket (2000).

²³⁴ Hall (2009), s. 3 – 6 och prop. 1987/88:102.

att höja kunskapsnivån generellt i samhället. Det framgår av propositionen att ”Skolans uppgift får aldrig begränsas till att enbart göra eleverna skickade för en yrkesroll”.²³⁵ Vidare tas utbildning för medborgarrollen upp som viktig, liksom studier och kunskap om miljö och kultur.

Andra argument som tas upp, men förvånande undanskymt, är risken att hamna i återvändsgränder eller att bli inlåsta i sina yrkesval. Frågan om inlåsning tas upp som ett jämställdhetsargument, då man menar att det är enklare att prova icke-konstraditionella utbildningar om man inte riskerar att hamna i en återvändsgränd.

Argumentet att det skulle finnas växande skillnader vad gäller framtidsutsikter mellan dem som gått en tvåårig yrkeslinje och dem som gått en treårig allmän utbildning hamnar ganska långt bak. Frågan om en ökande diskrepans mellan personer med två och treåriga utbildningar leder till en slutsats att yrkesutbildningarna ska vara treåriga. Däremot finns även frågan om att personer med endast grundskola befinner sig i en sämre situation än personer med gymnasieutbildning, men detta resultat leder inte självklart fram till att yrkesutbildningarna ska vara treåriga.

Försöksverksamheten pågick under åren 1988-1993 och infördes vid olika tidpunkter i olika kommuner. Antalet platser som omfattades av försöksverksamheten motsvarade 11-20 % av platserna på yrkesprogrammen.²³⁶ Det relativt omfattande utredandet och försöksverksamheten kan sägas ligga i linje med den noggrannhet som dittills hade föregått reformer på utbildningsområdet. Exempelvis hade diskussioner om att reformera yrkesutbildningen förts under hela 1930-talet för att först sättas i verket i en yrkesskole-reform år 1955. Enhetsskolan tog över 10 år att införas efter en omfattande försöksverksamhet och ett succesivt införande.

Den reform som sattes i sjön år 1991 beskriver Skolverket som ”två förändringar samtidigt”.²³⁷ Dels syftade Ansvarspropositionen²³⁸ till att decentralisera skolan och öppna för lokala initiativ, dels syftade Gymnasiepropositionen²³⁹ till högre kvalitet i utbildningen och ökad flexibilitet. Flexibiliteten bestod i att gymnasieskolan skulle delas in i 16 nationella program med ämnena indelade i kurser. Eleverna erbjöds därigenom en stor

²³⁵ Prop. 1987/88:102, s. 6.

²³⁶ Hall (2009), s. 5.

²³⁷ Skolverket (2000), s. 13.

²³⁸ Prop. 1990/91:18.

²³⁹ Prop. 1990/91:85.

mängd valmöjligheter. Den högre kvaliteten skulle nås genom ökad fokus på kunskap och individens eget lärande.

En ganska omfattande del av gymnasiereformen var den förändrade styrningen av skolan i form av målstyrning. Skolan skulle styras av staten genom nationella mål och program mål. Dessa skulle därefter formuleras om av pedagogerna till undervisningsmål. Därigenom skulle de som arbetade med de nationella målen "... också vara de som omformade dem till undervisningsmål".²⁴⁰ Även kommunerna gavs ökad frihet inom ramen för målstyrningen. Kommunerna blev fria att organisera sitt skolväsende efter lokala behov, vilket innebar att kommunernas intresse för gymnasieskolan ökade under denna period. Ett sätt som detta tar sig uttryck i är att 38 kommuner startade egen gymnasieskola under 1990-talet. Kommunerna startade även specialutformade program och lokalt utformade grenar, vilket gymnasiereformen gav utrymme till. Läsåret 1999/2000 studerade ca 8000 elever på specialutformade program.²⁴¹

För yrkesprogrammen var naturligtvis förlängningen till tre år den största förändringen, men även den förändrade arbetsplatsförlagda utbildningen kom att förändras. Det som tidigare hade kallats för "praktik" kom nu att bli "arbetsplatsförlagd utbildning" (APU) som skulle inordnas i kurssystemet. Utbildningen på arbetsplatsen skulle inte bara betygsättas utan även länkas till en eller flera kurser på programmet, vilket naturligtvis krävde samplanering mellan skola och arbetsplats.

Centralt i propositionen *Växa med kunskaper* är att "gymnasieskolan och vuxenutbildningen skall läggas upp i ett perspektiv av livslångt lärande."²⁴² Detta är den första meningen i propositionen och ska förstås utifrån en sammanhållen syn på utbildningen i ett välfärdssamhälle. I retoriken i propositionen framförs bl.a. att "Från en snäv urvalsskola har vi i Sverige skapat en allt bredare tillvalsskola, som ger ungdomen en god grundutbildning."²⁴³ Vidare talas det om att genom denna utbildningspolitik är Sverige på väg mot ett "lärande samhälle". Fokus kan således, precis som i propositionen för försöksverksamheten, ligga på det samhälleliga och det medborgerliga perspektivet.

²⁴⁰ Skolverket (2000), s. 14.

²⁴¹ Skolverket (2000), s. 13-15.

²⁴² Prop. 1990/91:85, s. 3.

²⁴³ Prop. 1990/91:85, s. 42.

Ett sätt som det livslånga lärandet kombineras med förlängningen av yrkesprogrammen från två till tre år är genom argumentet att undvika återvändsgränder i utbildningssystemet. Andra argument är att systemet måste göras flexibelt så ”... att en enskild studerandes behov av en särskild utbildningsgång tillgodoses.”²⁴⁴ Bortsett från den mest naturliga kopplingen, nämligen den till kommunal vuxenutbildning (vilken också finns med i propositionen), finns här även en koppling till en förlängning och breddning av yrkesprogrammen. Genom att återvändsgränder undviks, till följd av att alla program ger högskolebehörighet, kommer flexibiliteten att öka för den enskilde. Den enskilde kan senare i livet hoppa på en utbildning som han eller hon inte hade planerat för som 15-åring.

Individuella programmet, vilket föreslås i propositionen, ska omfatta de som inte kommit in på ett nationellt program, eller som av någon anledning hoppat av en sådan utbildning. Utgångspunkten är att gymnasieskolan ska kunna erbjuda utbildning för alla ungdomar från det de lämnat grundskolan till och med första halvåret det år de fyller 20 år. Vad individuella programmet ska innehålla är inte tydligt, utan det görs istället en poäng av att ”... det fordras en stor variation i sådana utbildningar.”²⁴⁵ däremot är det tydligt att det ska krävas någon form av plan.

Införandet av individuella programmet och det faktum att personer under 20 år från och med 1 oktober 1995 inte längre hade rätt till arbetsmarknadspolitiska program²⁴⁶, innebar att gymnasieskolan i princip blev obligatorisk. Visserligen kom kommunala ungdomsprogrammet (KUP) att införas samtidigt med förändringen av arbetsmarknadspolitiken, men i många kommuner kom individuella programmet och KUP att köras parallellt. Dessutom fanns det en inriktning inom KUP att de ungdomar som inte hade en fullständig gymnasieutbildning i någon mån skulle utbildas. Syftet med KUP var tydligt och det var att ge utbildnings- eller yrkeserfarenhet (genom praktik) som, i bästa fall, kunde motivera den enskilde till fortsatta studier.²⁴⁷ Sammantaget visar detta att utbildningslinjen stärks även vid sidan om förlängningen av yrkesutbildningen.

²⁴⁴ Prop. 1990/91:85, s. 44.

²⁴⁵ Prop. 1990/91:85, s. 65.

²⁴⁶ Statskontoret (2001), s. 14.

²⁴⁷ Statskontoret (2001), s. 52.

Yrkeshögskolan

I april 1994 tillkallade skolministern Ylva Johansson en särskild utredare som fick i uppdrag att utreda den kvalificerade eftergymnasiala yrkesutbildningen. Utredaren Rolf Nordanskog överlämnade sitt betänkande ett år senare, i april 1995. Förslaget i betänkandet gick ut på att en ny eftergymnasial yrkesutbildning skulle skapas. Utredaren kunde konstatera att högskolans utbildningar endast delvis tillgodosåg behovet av kvalificerade eftergymnasiala utbildningar och att det var angeläget att åstadkomma en eftergymnasial utbildning som var närmare knuten till arbetsmarknaden. Den utbildning som föreslogs i betänkandet skulle förmedla både kunskap som vunnits i produktionen och sådan som hade vetenskaplig grund. Därför skulle utbildningen vara förankrad både i beprövad vetenskap och i arbetslivet. Vidare förutsatte utbildningen att den studerande fullföljt en utbildning på ett treårigt gymnasieprogram.²⁴⁸

Utredningen förespråkade att en ny struktur, en så kallad yrkeshögskola, skulle skapas. Förslaget gick ut på att yrkeshögskolan skulle vara en parallell till universitet och högskolor och skulle genom att vara en "parallell" markera att den var 1) en eftergymnasial utbildning, 2) ett alternativ till högskolan, 3) inte ett stadium mellan gymnasium och högskolan, 4) lika mycket värd som högskolan, men på avgörande punkter väsensskild.

I propositionen 1995/96:145 föreslogs att en försöksverksamhet skulle inledas under 1996 "... i syfte att vinna erfarenheter när det gäller att pröva nya utbildningar, nya pedagogiska former och nya anordnare."²⁴⁹ Försöksverksamheten skulle omfatta 1 700 nybörjarplatser år 1996. I propositionen framhävs att behovet är stort, inte minst inom turistnäringen och kontorsadministrationen, och därför finns det "starka skäl" som talar för "... att en försöksverksamhet med denna nya typ av kvalificerad yrkesutbildning inleds snarast."²⁵⁰

Yrkeshögskolan administreras i dag av Myndigheten för yrkeshögskolan. Myndigheten upphandlar utbildning av fristående utbildningsanordnare och därigenom beslutar man vilka utbildningar som ska ingå i yrkeshögskolan. Vidare analyserar myndigheten arbetsmarknadens behov samt utövar kontroll och granskning av utbildningarnas kvalitet och resultat. Under år

²⁴⁸ Prop. 1995/96:145.

²⁴⁹ Prop. 1995/96:145, s. 12.

²⁵⁰ Prop. 1995/96:145, s. 13.

2010 deltog drygt 43 000 studerande i ca 1 100 utbildningar. Ett mål med utbildningarna är att de ska leda till arbete eller eget företagande. Under 2010 var ca 70 % i arbete en månad efter examen och 80 % befann sig i arbete sex månader efter examen.²⁵¹

Sammanfattande karaktäristik av övergångsregimen under 1990- och 2000-talen

Gymnasiereformen 2011 är i mycket en kritik mot gymnasiereformen 1991 och delvis också en återgång till situationen före 1991. Nu handlar det inte längre om medborgarperspektivet och allmän bildning i samhället som ett allmänintresse utan "... att ungdomar ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden respektive kvalificera sig för fortsatta studier."²⁵²

För yrkesprogrammen innebär gymnasiereformen 2011 en återgång till en situation där yrkesutbildning *inte* ledde till allmän behörighet till högskolan. Däremot ges eleverna på yrkesprogrammen en möjlighet att komplettera sina utbildningar för att uppnå allmän behörighet. Vidare innebär gymnasiereformen 2011 att en gymnasial lärlingsutbildning sätts i sjön på nationell nivå, efter olika försöksverksamheter och lokala varianter.

På många sätt kan man se gymnasiereformen 2011 som ett trendbrott mot den utbildningslinje som varit det förhärskande paradigmet under (åtminstone) andra halvan av 1900-talet. Under hela 1900-talet har utbildningslinjen succesivt stärkt sitt grepp. Ett sätt att se detta är uppbyggnaden av den enhetliga gymnasieskolan med början i linjegymnasiet 1971. I gymnasiereformen 1991 tar man sista steget och yrkesutbildningarna och de studieförberedande utbildningarna blir likvärdiga; både i längd (tre år) och när det gäller behörighet till högskolan. I gymnasiereformen 2011 särskiljs utbildningarna dels genom att yrkesutbildningarna inte längre automatiskt ger högskolebehörighet, dels genom ett särskiljande när det gäller terminologi; examen från ett yrkesförberedande program ska kallas "yrkesexamen" och examen från ett högskoleförberedande program ska kallas "högskoleförberedande examen".

Ytterligare en sak som talar för ett trendbrott är den allt mer positiva attityden när det gäller lärlingsutbildning. Gymnasiereformen 2011 försöker

²⁵¹ Myndigheten för yrkeshögskolan (2010).

²⁵² Prop. 2008/09:199.

formalisera en gymnasial lärlingsutbildning med avsikten att den ska passa in i den svenska modellen med en yrkesutbildning som förlagts till skolan. Lärlingsutbildningen ska bland annat ha en kursplan för den arbetsplatsförlagda utbildningen och att det ska finnas en tydlig koppling till de gymnasiala yrkesprogrammen.²⁵³

Om gymnasiereformen 2011 kan ses som ett brott när det gäller utbildningslinjen, framstår 1990-talet som utbildningsparadigmets absoluta topp. Frågan är dock vad som händer med det sociala kapitalet. Det framstår som om fokus på det sociala kapitalet minskat då utbildningens betydelse ökat. Det sociala kapital ungdomarna skaffat sig har varit utanför övergångsregimens paradigm, då övergångsregimen i stort sett endast fokuserat på utbildning. Det har betytt att ungdomarnas investeringar i socialt kapital har nedvärderats. Det har begränsats till situationer som betraktats som rekreation och utifrån en form av ”nyttighetsperspektiv” har därför investeringar i socialt kapital betraktats som ointressanta.

Frågan är dock om synen på investeringar i socialt kapital kommer att ändras om utbildningsparadigmet brutits. Det är inte självklart. Fokus är fortfarande instrumentellt när det gäller övergångsregimens sätt att fungera; individen ska, enligt paradigmet, ha en utbildning som är efterfrågad av en arbetsgivare och ökar individens marginalproduktivitet. Man kan se gymnasiereformen 2011 som ett sätt att effektivisera utbildningslinjen genom att göra den mer individanpassad, men den grundläggande tanken i paradigmet, nämligen den att fokus ska ligga på individens utbildning och därigenom en ökad marginalproduktivitet, består.

Övergångsregimernas förändring 1880-2010

Syftet med det här kapitlet är att studera hur övergångsregimerna har förändrats över tid och identifiera de övergångsregimer som varit dominerande sedan slutet av 1800-talet. Som påpekas i föregående kapitel har övergången från skola till arbetsmarknad, eller från barndom till vuxenvärld om man så vill, inte alltid sett ut som den gör i dag. Det jag främst intresserar mig för är varför denna övergångsregim förändras; varför har vi en utveckling från ”on the job training” till formell utbildning?

²⁵³ Prop. 2008/09:199, s. 64-69.

För att svara på denna fråga avser jag att koppla den empiriska studien i detta kapitel till de teoretiska modeller som presenterades i kapitel 3. Detta ger då en användbar taxonomi som presenteras i figur 6.2. Taxonomin delas upp i dels vilken den gällande övergångsregimen var för tillfället, dels vilken förändringsprocess som tog sin början vid denna tidpunkt. Orsakerna till förändring söks bland endogena processer och diskretionära händelser/beslut. Taxonomin utgår från den modell som kallas ”punkterad jämvikt” (punctuated equilibrium) som presenterades i kapitel 3. Några olika begrepp är centrala i denna modell, bl.a. idén om spårbundenhet och avgörande skeden (critical junctures). Dessa avgörande skeden kan definieras genom de diskretionära beslut som är avgörande för en viktig förändring av avgörande karaktär. Dock räcker det inte med ett beslut för att nå förändring. Det krävs en endogen process bakom som leder till att detta beslut får någon betydelse.

Jag har valt att definiera *processer* av karaktären strukturrationaliseringar, teknologisk förändring etc. som leder till (till exempel) relativprisförändringar som endogena processer, medan riksdagsbeslut eller andra typer av beslut som kräver en aktiv handling karaktäriseras som diskretionära beslut. Poängen med att använda den här typen av taxonomi är att dela in en förändring i ekonomiska strukturförändringar som är mer ”långsamma” till sin karaktär och beslut är ett resultat av en aktiv handling och ett ställningstagande.

En central fråga är hur det sociala kapitalets roll förändrats när övergångsregimen förändrats. Den övergångsregim som har definierats som den dominerande på 1880-talet var att barnen skolades in via sina föräldrar. Ofta skedde detta i direktkontakt med föräldrarna, dvs. att barnen arbetade tillsammans med sina föräldrar. Föräldrarna hade således en viktig roll som ”mäklare” för barnen, vilket innebar att det var föräldrarna som ansökte om arbete för sina barn. Socialt kapital kom då att vara en viktig tillgång för den enskilde då den enskilde (ungdomen) använde sina kontakter för att komma in på arbetsmarknaden. Det kunde vara kontakter som skaffats via familjen eller kontakter som skaffats på arbetsplatsen under barndomen.

Övergångsregimen förändras dock och under mellankrigstiden kommer antalet skolår att utökas när fortsättningsskolan blir (i teorin) obligatorisk 1918. Ungdomarna kommer trots detta fortfarande att arbeta, men nu blir det mer deltidsarbete och i andra typer av arbeten. Det uppstår speciella arbeten, som t.ex. springpojke, som i större utsträckning vänder sig till ungdomar. Lärlings- och yrkesskolor gör visserligen sitt intåg, men omfattningen är relativt blygsam. Vidare är tanken att dessa skall gå på deltid (kvällstid och

Figur 6.2 Övergångsregimernas förändringsprocesser – En taxonomi

Tidsperiod	Övergångsregim	Förändringsprocess	Drivkrafter	
			Endogena processer	Diskretionära händelser/beslut
Fram till början av 1900-talet	<i>Heltidsarbetsregimen</i> Inskolning på arbetsmarknaden via föräldrarna,	Från heltids- till deltidarbete Skolarbete	Relativpriserna missgynnar barnarbete	Folkskolereformen 1842 Barnarbetsförbud 1881
Mellankrigstiden	<i>Deltidsarbetsregimen</i> Deltidsarbete leder till introduktion på arbetsmarknaden	Från "on the job-training" till utbildning	Ökat utbildningsbehov i samband med 2:a IR	Yrkesutbildningsref. 1918 30-talskrisen - införande av verkstadsskolor
Från 1950-talet	<i>Utbildningslinjen etableras</i> Yrkesutbildningen förläggs till skolbanken	Från specificerad till generell utbildning	Utbildningslinjen Arbetsmarknadens partners förändrade syn	Beslutet om enhetsskolan 1950 1955års yrkesskolereform
Slutet av 1900-talet	<i>Utbildningslinjen förstärks</i> Utbildningen integreras och förlängs	Utbildningslinjen når sitt slut i Gy 2011?	Den integrerade gymnasieskolan utvecklas Strukturomvandling ställer högre krav	Integrerade linjegymnasiet 1971 Gymnasiereformen 1991 Yrkehögskolan 1996 Gymnasiereformen 2011

söndagar) så att utbildningen kan kombineras med företagsförlagd lärlingsutbildning och förvärsarbete.

Den förändringsprocess som påbörjas under mellankrigstiden i form av verkstadsskolor där yrkesutbildningen blir skolförlagd och på heltid, slår igenom under 1950-talet med en nioårig enhetsskola och en ny yrkesutbildning. Den övergångsregim som gäller då, och som har gällt sedan dess, är utbildningslinjen, dvs. ungdomars övergång till arbetsmarknaden går via formell utbildning. Från 1950-talet är denna utbildning förlagd till skolbänken.

I den övergångsregim som formas under 1950-talet kommer socialt kapital att få en mer undanskymd roll. Övergången ska, enligt normerna i paradigmet, gå via formella vägar och inte via privata nätverk och relationer. Vad denna utveckling kan tänkas bero på kan naturligtvis diskuteras. Om man följer Bo Rothsteins argumentation beror det på att Sverige tidigt skapar myndigheter som går att lita på. Folkhemstanken kan sägas innebära en idé om ett välorganiserat samhälle med en stark och rättvis offentlig sektor.²⁵⁴

Ett annat sätt att se på utvecklingen är via utvecklingen av utbildningsväsendet. Införanden av mer tekniskt avancerad maskinutrustning under 1880-talet innebär att reallönerna höjs och att barn blir olönsamma.²⁵⁵ Detta minskar behovet av utbildade barn i industrin samtidigt som efterfrågan ökar på utbildad personal. Detta leder fram till först 1881 års skärpta bestämmelser när det gäller barnarbete, en reformering av skollagen året efter, 1918 års förändring av fortsättningskolan samt 1918/21 års reformer inom yrkesutbildningen.

Det kan dock vara svårt att se vad som leder fram till den tydliga satsning på en yrkesutbildning i skolmiljö som blir fallet av 1955 års beslut. Andra alternativ hade funnits. Olofsson visar att arbetsmarknadens parter LO och SAF i en utredning från 1944 hävdar att yrkesutbildningen bör ske i företagen. Samtidigt var framförallt SAF negativt inställda till en lärlingslagstiftning. Istället skulle lärlingsutbildningen styras upp via kollektivavtal och arbetsmarknadens parter skulle ta ett tydligare ansvar via ett nytt råd som skapades; arbetsmarknadens yrkesråd.²⁵⁶ Dock kommer arbetsmarknadens parter inställning att successivt att förändras till en mer positiv inställning till skolförlagd yrkesutbildning. År 1950 presenteras via arbetsmarknadens

²⁵⁴ Rothstein (2003), s. 272-281.

²⁵⁵ Se bl.a. Olsson (1980).

²⁵⁶ Olofsson (2005), s. 74-76.

yrkesråd att yrkesutbildningen skulle planeras i tre steg – grundutbildning, yrketeori och yrkespraktik – där skolorna skulle stå för merparten av den grundläggande yrkesutbildningen.²⁵⁷

Arbetsmarknadens parter förändrade inställning till skolförlagd utbildning hänger troligen samman med beredningen av enhetsskolan mot slutet av 1940-talet, som resulterar i ett riksdagsbeslut 1950. Det nionde året inom enhetsskolan gavs möjlighet att välja en yrkesinriktning. Parternas förändrade inställning stärktes även av att företagen var relativt ovilliga att satsa på yrkesutbildningen. Den frivilliga modellen med en reglering inom ramen för kollektivavtalet fungerade således dåligt. Betydelsefullt för arbetsmarknadens parter förändrade inställning var troligen även den brist på arbetskraft som industrin ansåg sig ha.

Lundahl, som har studerat LO:s och SAF:s utbildningspolitik under andra halvan av 1900-talet, menar att anledningen till att det svenska utbildningssystemet kom att utvecklas som det gjorde beror dels på att svenskt näringsliv dominerats av ett fåtal stora, privata exportföretag inom verkstadsindustrin,²⁵⁸ dels på att Sverige haft en stark central statsmakt och ett långvarigt socialdemokratiskt regeringsinnehav. Utgångspunkten för utbildningsfrågorna har i mångt och mycket, enligt Lundahl, handlat om att förse storföretagen med kvalificerad arbetskraft. Det satte bland annat spår i SAF:s vägval beträffande 60- och 70-talets yrkesutbildningsreform. De större företagen har ofta möjlighet att ge nyrekryterad arbetskraft specialiserad yrkesutbildning, men behöver skolutbildningen för den teoretiska utbildningen. Detta passade LO:s uppfattning ganska väl, eftersom LO menade att yrkesutbildningen skulle vara bred. Enligt Olofsson kom denna uppfattning att revideras något under 1960-talet och kom då att innebära att alla skulle omfattas av en gymnasieutbildning med branschorientering, istället för de traditionella yrkesutbildningarna. Detta ledde till att även LO ifrågasatte lärlingsutbildningarna.²⁵⁹

Lundahl menar att verkstadsindustrins ställning har bidragit till näringsgrenens starka ställning i det yrkespedagogiska tänkandet. Denna pedagogiska metodik utvecklades inom de stora industriskolorna och blev sedan modell för andra branscher och för yrkesundervisningen i yrkesskolorna. Vidare menar Lundahl att den starka svenska staten har bidragit till att skapa

²⁵⁷ Olofsson (2005), s. 82.

²⁵⁸ Se även Pettersson (2008), som refereras i början av kapitel 3.

²⁵⁹ Olofsson (2005), s. 136.

ett korporativt förhållningssätt mellan staten och arbetsmarknadens parter. Parterna ville komma överens själva och undvika statlig inblandning, vilket bland annat resulterade i samarbetet om yrkesutbildningen i slutet av 1930-talet. Det korporativa förhållningssättet innebar att LO och SAF fick makt över statsutövningen, t.ex. utbildningspolitiken, och då särskilt yrkesutbildningen.²⁶⁰ Det faktum att lärlingsutbildningen inte slog igenom i Sverige bör ses mot denna bakgrund. Däremot fick lärlingsutbildningen ett annat genomslag i länder som dominerades av småföretag, t.ex. Österrike, Nederländerna och Danmark.²⁶¹

Olofsson menar att den utbildningsmodell som parterna presenterade 1944 inte motsvarade de krav som fanns i ekonomin efter 1945. Det grundläggande var dock att den lagreglering som fanns i Tyskland och Danmark saknades i Sverige. Parternas motstånd mot en lärlingslagstiftning öppnade således upp för en yrkesutbildning i skolmiljö.

Samtidigt är det intressant att peka på att en satsning på verkstadsskolor (som byggdes ut 1938), och senare enhetsskolan, hade skapat intressegrupper och förespråkare för skolutbildning. Slopandet av yrkesinriktningen i årskurs 9 i grundskolan och den integrerade gymnasieskolan blev en naturlig fortsättning på denna väg. Utbildningen blev mer generell och teoretisk och yrkesinriktad utbildning hamnade formellt sett på en mer jämställd nivå. Utbildningslinjen blev således den endogena förändringsprocess som drev fram en ökad tyngd för den formella utbildningen som övergångsregim. Denna endogena process blir svår att ta sig ur när den väl påbörjats. Det betyder att utbildningslinjen får en återkoppling, en positiv feedback, som i sig genererar en förstärkning av den formella utbildningen.

Under 1990-talet når det formella utbildningsparadigmet sin topp. Det gäller inte endast 1991 års gymnasiereform som förlänger den gymnasiala yrkesutbildningen och skapar ett Individuellt program för de som inte kommer in på gymnasiet, utan även vad gäller de ansträngningar som går ut på att skapa en kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. Denna tillkommer delvis efter att ökade krav ställs inom näringslivet på en annorlunda eftergymnasial utbildning; en utbildning som den traditionella högskolan inte kan tillgodose. Gymnasiereformen 2011 kan ses som ett brott av en lång utbildningsväg som lett till längre och längre utbildningar, men även till en allt bättre utbildad befolkning.

²⁶⁰ Lundahl (1997), s. 254-255.

²⁶¹ Lundahl (1997), s. 252-253.

Sammanfattningsvis kan poängteras att en effektiv övergångsregim bör kunna hantera risk. På vilket sätt har övergångsregimerna som gåtts igenom här hanterat risk? I slutet av 1800-talet, då föräldrarna kan sägas fungerat som mäklare för sina barn var det i huvudsak det anknyttande sociala kapitalet (se kapitel 3) som hanterade risk. Familjen hade stor betydelse i övergångsregimen och föräldrarna satte sitt eget anseende på spel och skolade in barnen på arbetsplatsen. Man kan tänka sig att det blev ett informellt kontrakt mellan arbetsgivaren och föräldern, där föräldern gick in som garant för att sonen eller dottern skulle sköta sig (det handlade oftast om söner).

När den formella utbildningen blivit allt viktigare kommer familjens roll som mäklare att minskas. Det innebär *inte* att nätverk och sociala relationer på något sätt är oviktigt för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Som kapitel 4 och 5 har visat påverkar nätverk sannolikheten att vara arbetslös. Att ha kontakter minskar riskpremien (se kapitel 2) och ökar således sannolikheten att ha ett arbete. Men om man ska betrakta en övergångsregim som ett paradigm; som ett allmänt vedertaget sätt att se på hur saker och ting fungerar, har fokus gått från relationer (familjen) till att matchningen ska skötas av det offentliga. När det gäller ungdomars etablering på arbetsmarknaden har detta kommit att ligga på skolan och, när ungdomarna lämnat skolan, arbetsförmedlingen.

7. Ungdomsarbetslösheten och det sociala kapitalet – argument och motargument

Har kontakter och nätverk betydelse för ungdomsarbetslösheten? Kan ungdomar missgynnas på arbetsmarknaden eftersom de inte har lika mycket kontakter och nätverk som vuxna? Ja, jag menar att det är så och det är den tes som jag driver i denna avhandling. Jag menar att det finns belägg för detta teoretiskt, empiriskt, i tidigare forskning och i andra erfarenheter.

I detta avslutande kapitel sammanfattar jag kort den centrala tesen och de belägg som jag menar finns. Därefter vänder jag på perspektivet och ställer mig frågan vilka motargument som skulle kunna finnas. Jag listar ett antal rimliga motargument och diskuterar dessa. Är ungdomsarbetslösheten verkligen ett problem? Minskar verkligen ungdomarnas sociala kapital? Skulle verkligen ökat socialt kapital lösa problemet – är det inte socialt kapital som är problemet? Det är några av de motargument som diskuteras. Listan på motargument har dock inte ambitionen att vara heltäckande. Det är rimligt att tänka sig att det finns fler motargument som jag inte lyckats tänka på eller stött på, vilket kan leda till att området kan diskuteras och debatteras vidare.

Den centrala tesen

Den centrala tesen som drivs i denna avhandling är att kontakter i form av överbyggande socialt kapital har betydelse för ungdomars möjlighet att få jobb. Anledningen är att den transaktionskostnad som finns i form av risk och som finns i alla former av kontrakt kan sänkas av socialt kapital. Genom att ungdomar generellt har mindre socialt kapital än vuxna kommer ungdomar att ha en högre transaktionskostnad (risk) och därigenom kräver företa-

gen en högre riskpremie. Om vi antar att ingångslönen är fix (dvs. möjligheten att sänka lönen för dem med högre risk är begränsad) kommer personer med högre risk att ha svårare att få en anställning.

Den övergångsregim som finns i dag tar inte hänsyn till transaktionskostnaden och därigenom blir övergångsregimen suboptimal. Den kan vara suboptimal eftersom förändring begränsas av spårbundenhet. Över tid har övergångsregimen förändrats från att ha innehållit mer socialt kapital i form av inskolning på arbetsplatsen via föräldrar och släktingar eller särskilda ungdomsjobb, ofta på deltid, så kallade "blind alley-jobs" (t.ex. springpojke), till en inriktning på formell utbildning i skolmiljö. Denna utveckling kan karaktäriseras av punkterad jämvikt där endogena processer och diskretionära beslut har samverkat.

Vilka belägg finns?

Det finns en hel del belägg för att kontakter och nätverk ökar sannolikheten att få jobb. En klassisk studie i sammanhanget är Granovetters studie från 1974, men det finns även annan forskning, deskriptiv statistik och verksamhetsuppföljning som t.ex. AMS arbetsmarknadsrapport från 2007. I den här avhandlingen genomförs två kvantitativa studier som båda visar att sannolikheten ökar att ha ett jobb om individen är aktiv i föreningslivet.

Enligt data i World Values Survey (WVS) och Folkhälsoenkäten minskar ungdomars engagemang i föreningslivet. Visserligen minskar även de vuxnas engagemang, men de ungas engagemang minskar relativt sett mer. Om föreningsaktivitet påverkar sannolikheten att få jobb och denna föreningsaktivitet minskar i omfattning torde det vara rimligt att tänka sig att den ökande arbetslösheten har med detta att göra.

Vilka belägg talar för att övergångsregimen i allt mindre omfattning innefattar socialt kapital? Jag har presenterat forskning (sekundärdata) som visar att ett vanligt och vedertaget sätt att komma in på arbetsmarknaden i slutet på 1800-talet och en bit in på 1900-talet gick via familj och släktingar. Under mellankrigstiden förändras arbetsmarknaden för ungdomar till att innehålla mer deltidsarbete och så kallade "blind alley-jobs". Det som kommer att särskilja den svenska övergångsregimen inträffar i mitten på 1950-talet, men fröet till den svenska övergångsregimen kan spåras tillbaka till 1930-talet och kanske även till 1918 års utbildningsreform. Det som händer från mitten på 1950-talet är att övergången till arbetsmarknaden i allt större utsträckning går via skolbänsutbildning; fler kommer att gå allt längre i

skolan. Den övergångsregim som finns i Tyskland och Österrike som bygger på ett lärlingssystem och en lärlingslag övergavs i Sverige redan på 1930-talet då arbetsmarknadens parter inte kunde komma överens om ett reformerat lärlingssystem. På 1950-talet kommer arbetsmarknadens parter att sluta upp bakom skolförlagd yrkesutbildning utifrån en ny syn på yrkesutbildningen som har påverkats av arbetet med den nya enhetsskolan.

Vilka är motargumenten?

Om detta då är beläggen och argumenten, vilka är då motargumenten? De motargument som jag listar här är argument som på olika sätt har dykt upp under arbetets gång. Det kan handla om diskussioner som förs i litteraturen eller argument som framförts vid seminarier. En del motargument eller delar av motargument har tidigare diskuterats i avhandlingen. Här samlar jag de motargument som är relevanta att diskutera i ett större sammanhang. Jag diskuterar åtta motargument:

1. Ungdomsarbetslösheten är inget problem
2. Ungdomarnas sociala kapital minskar inte
3. Sänkta ungdomslöner löser problemet
4. Socialt kapital löser inte problemet – det är socialt kapital som *är* problemet
5. Socialt kapital sänker inte riskpremien
6. Det är inte socialt kapital som leder jobb, det är jobb som leder till socialt kapital – problemet med kausalitet
7. Det behövs ingen ny modell. Det finns tillräckligt med bra modeller som kan förklara ungdomsarbetslöshet
8. Övergångsregimen har inte förändrats

Motargument 1: Ungdomsarbetslösheten är inget problem

Detta motargument kan delas in i (minst) två delar. Dels kan ett motargument vara att statistiken som visar att ungdomsarbetslösheten ökar egentligen ger uttryck för ett selekteringsproblem, dels kan ett motargument vara att arbetslöshet bland ungdomar är självvald (alternativt att den inte är ett problem eftersom det handlar om relativt korta arbetslöshetstider).

När det gäller selekteringsproblematiken diskuterades detta motargument i kapitel 1. Jag visar i kapitel 1 att den ökande ungdomsarbetslösheten är en realitet. Antalet arbetslösa ungdomar har ökat, så det handlar inte om att arbetskraften (nämnaren) minskar. Ett annat argument för att ungdomsarbetslösheten är ett reellt problem och inte endast ett selekteringsproblem är att Sverige till skillnad från andra länder har en ökande relativ ungdomsarbetslöshet. Om ungdomsarbetslösheten var ett selekteringsproblem, så borde väl detta gälla för andra EU-länder också?

Är ungdomar arbetslösa för att de *inte vill* etablera sig på arbetsmarknaden utan vill ha ett mer tillfälligt förhållningssätt och kunna blanda (tillfälligt) arbete med perioder av inaktivitet? Som Lena Schröder visar i sin avhandling har detta argument framkommit under historien. Ett exempel på detta är ”job shopping-teorin” som menar att ungdomar hoppar mellan olika tillfälliga anställningar och på det sättet skaffar sig erfarenheter och information om arbetsmarknaden.²⁶²

Oavsett om ungdomarnas situation på arbetsmarknaden är frivillig eller inte är det dock tydligt att ungdomarnas situation har förändrats. Arbetslösheten bland ungdomar 20-24 år har under de senaste 30 åren varit mellan dubbelt till tre gånger så hög som vuxnas arbetslöshet (25-54 år). Dessutom har ungdomarnas relativa arbetslöshet ökat trendmässigt under hela 2000-talet och ungdomars etableringsålder har från slutet av 1980-talet till början av 2000-talet ökat med 5 år för män och 7 år för kvinnor.

Som tidigare påpekats är ungdomsarbetslösheten särskilt hög i Sverige jämfört med resten av EU. Bortsett från att *nivån* är högre i Sverige, ökar den relativa ungdomsarbetslösheten i Sverige, vilket den inte gör i resten av EU. Om det vore så att ungdomsarbetslösheten ökar för att ungdomarna vill vara arbetslösa skulle de svenska ungdomarna vara annorlunda än ungdomarna i resten av EU och dessutom skulle viljan att vara arbetslös ökat under de senaste 10 åren.

När det gäller arbetslöshetsperioderna stämmer det att ungdomarna är arbetslösa kortare perioder än äldre. Generellt kan sägas att arbetslöshetsperioden ökar med åldern.²⁶³ För individen är det naturligtvis ett större problem att vara arbetslös i längre perioder. Långa arbetslöshetsperioder kan leda till passivering och ekonomisk stress. Samhällsekonomiskt är det dock fortfarande ett problem att 20 % av ungdomarna (20-24 år) är arbetslösa *samtidigt*.

²⁶² Schröder (1991), s. 3-6.

²⁶³ SCB, Arbetskraftsundersökningen (AKU), Sveriges statistiska databas 2011-08-31.

När en så pass stor andel är arbetslösa samtidigt betyder det att ekonomin inte befinner sig i fullt kapacitetsutnyttjande. Det betyder också att de länder med lägre ungdomsarbetslöshet har ett högre kapacitetsutnyttjande (allt annat lika) och att övergången mellan skolan och arbetsmarknaden har fungerat mer friktionsfritt än vad som är fallet i Sverige. Ungdomsarbetslösheten och ineffektiva övergångsregimer är således ett samhällsekonomiskt problem.

Motargument 2: Ungdomarnas sociala kapital minskar inte

En tes som drivs i denna avhandling är att ungdomarnas sociala kapital minskar och detta förklarar den ökande relativa ungdomsarbetslösheten. Men är det verkligen så att ungdomarnas sociala kapital minskar? I dagens samhälle (2011) tycks varje ung människa ha hundratals vänner på Facebook och det bloggats och twittrats jämt och ständigt. Dessutom förekommer det ett antal olika webbaserade nätverk för olika intresseinriktningar och med olika syften. Är det inte i själva verket så att deltagande i föreningslivet visserligen minskar, men å andra sidan har det moderna, webbaserade nätverkandet ökat?

Redan Putnam tar upp frågan med nätverkande över Internet i "Bowling Alone".²⁶⁴ Hans slutsats är att Internetgrupper och olika "web-communities" i huvudsak handlar om *anknytande* socialt kapital, där personer har samma intresse, ålder, utbildning etc. Den som går in och tittar på en ungdoms "facebookande" kan antagligen hålla med. Vännerna är ofta i samma ålder och kommer relativt ofta från skolklassen eller andra intresseområden och hobbyer. Det är svårt att utöka sina sociala och ekonomiska marknader på t.ex. Facebook. Däremot är det troligen ett bra verktyg att upprätthålla kontakter som har skapats genom personliga kontakter. Som Putnam påpekar: "The Internet is a powerful tool for the transmission of information among physically distant people."²⁶⁵

Poängen med Putnams taxonomi i anknytande och överbryggande socialt kapital är att överbryggande socialt kapital inte endast skapar en personlig vinning genom ökade kontakter, utan även positiva externa effekter. När vi träffar och lär känna personer som vi inte nödvändigtvis hade träffat i mer homogena miljöer där personer har samma ålder, klass, religion, etnicitet

²⁶⁴ Putnam (2000), s. 170-180.

²⁶⁵ Putnam (2000), s. 172.

eller intresse kan vi lära oss att lita på människor som inte nödvändigtvis är som vi själva; vi kan lära oss att lita på människor i allmänhet. Enligt Putnam kan detta ske i ett föreningsliv som inte är polariserat.

Ett annat problem som Putnam tar upp är att Internet är betydligt sämre på att kommunicera ”icke-verbaliserad” information. Människor är duktiga på att kommunicera känslor, trovärdighet och samarbete genom kroppsspråket och det är särskilt dessa egenskaper som är viktiga när det gäller att bedöma risk. Av den anledningen kan aldrig Internet bli lika effektivt som ett personligt möte då tillit ska skapas.²⁶⁶

Hur har då ungdomars engagemang i föreningslivet utvecklats? Data från de två studierna WVS och Folkhälsoenkäten visar att ungdomars föreningsaktivitet har minskat de senaste 10-15 åren. Denna minskning gäller dock både gruppen ”vuxna” och gruppen ungdomar. Vad som dock är tydligt i Folkhälsoenkätens data är att ungdomar är betydligt mindre aktiva än vuxna. Dessutom har ungdomars föreningsaktivitet minskat, relativt sett, mer än vuxnas. Dessa resultat får stöd av Ungdomsstyrelsens undersökningar. Enligt Ungdomsstyrelsen har ungdomar (16-25 år) en lägre aktivitetsnivå än äldre (35-74 år). Dessutom är andelen ungdomar som är medlemmar i föreningar minskande.²⁶⁷

Eftersom ungdomar är nya på arbetsmarknaden kan man tänka sig att nätverksbyggande via föreningslivet är viktigare för ungdomar än för ”vuxna”. Vuxna kan tänkas ha ett kontaktnät som man tillförsäkrat sig via tidigare arbetsplatser eller andra erfarenheter, men ungdomarna har relativt ofta endast vistats i åldershomogena miljöer (som t.ex. skolan) där individerna även är relativt homogena vad gäller erfarenheter och intressen. För att vidga sina ekonomiska och sociala marknader är det troligen viktigare för ungdomar än för vuxna att vara aktiva i föreningsverksamhet. Resultaten tyder dock på att utvecklingen går åt motsatt håll.

Motargument 3: Sänkta ungdomslöner löser problemet

Den arbetslöshetsmodell som används i avhandlingen bygger på en utökad neoklassisk modell. Den utgår från hypotesen att ingångslönen är fix och exogent given och att individens marginalproduktivitet inte är observerbar.

²⁶⁶ Putnam (2000), s. 175.

²⁶⁷ Ungdomsstyrelsen (2010).

Om detta gäller så är det endast företagets uppskattade utbildningsinsatser samt den riskpremie företaget kräver som bestämmer om individen ska bli anställd eller inte. Men låt oss ponera att lönen *kan* lösas ut ur ekvationen. Det skulle innebära att lönen för individer med högre risk (och högre riskpremie) är lägre än för individer med låg risk. Eftersom riskpremien är en funktion av socialt kapital kommer det att innebära att ju högre socialt kapital en individ har, ju högre lön (allt annat lika).

Om vi utgår från att på kort sikt är utbildningskostnaden och riskpremien fix så innebär det att teoretiskt är två alternativ möjliga; antingen sänks lönen till "rätt" nivå (dvs. en nivå där lönen är mindre eller lika stor som marginalproduktiviteten minskad med utbildningskostnader och riskpremien) eller så kommer individen att vara arbetslös.

Är det rimligt att tänka sig en modell där lönen sätts endogen? Svaret på denna fråga blir lite olika beroende på vilket perspektiv som väljs. Utifrån ett teoretiskt perspektiv finns en mängd teorier varför lönen inte sätts i jämvikt. Jag har i kapitel 2 diskuterat olika teoretiska utgångspunkter, t.ex. insider-outsider teorin, effektivitetslöneteorin, fackföreningarna som monopolister, det institutionella perspektivet där lönen sätts efter tradition och Keynes idéer om lönestelhet som beror på lönekontrakt. Utifrån ett teoretiskt perspektiv finns det rimliga, relevanta och konsistenta förklaringar till varför lönen inte befinner sig i jämvikt.

Utifrån ett svenskt empiriskt och historiskt perspektiv skulle man kunna fråga sig varför inte Sverige har ett system som USA med låga ingångslöner och större flexibilitet? Svaret på detta perspektiv ligger troligen i kollektivavtalen och i hur den svenska arbetsmarknaden kom att fungera efter Saltsjöbadsavtalet 1938, men möjligen även i den solidariska lönepolitiken från Rehn-Meidner modellen, vilken skulle bli officiell regeringspolitik 1957-58.²⁶⁸ Sammantaget har detta inneburit att lönestelheten varit stor i Sverige och även om ambitionen nuförtiden ligger i individuell lönesättning finns en betydande lönestelhet kvar.

Arbetsmarknadens parter fick en stor betydelse i Sverige med Saltsjöbadsavtalet 1938. Anledningen till att arbetsmarknadens parter fick så stor betydelse i Sverige (och inte i USA) har diskuterats, bl.a. av Svante Nycander²⁶⁹ och faller delvis utanför denna avhandlings ramar. Generellt kan dock sägas att bortsett från den spårbundenhet Nycander pekar på, är även en or-

²⁶⁸ Olofsson & Wadensjö (2009), s. 43-44.

²⁶⁹ Se bl.a. Nycander (2007).

sak troligen den näringslivsstruktur med stora industriföretag som dominerat i Sverige.

Så, summa summarum, ja, sänkta ingångslöner, eller åtminstone löner som är mer flexibla skulle lösa problemet i enlighet med den teoretiska modell som används i avhandlingen. Dock är det inte särskilt troligt att en sådan förändring är genomförbar. Det är ju på grund av trögrörliga och exogent givna löner som ungdomsarbetslösheten är så hög som den är, redan från början. Hade flexibla löner varit möjliga hade ungdomslönerna redan varit sänkta.

Motargument 4: Socialt kapital löser inte problemet – det är socialt kapital som *är* problemet

Detta är en generell kritik mot en idealisering av begreppet socialt kapital. Denna kritik har framförts av bland annat Quibria som menar att socialt kapital är lika mycket en orsak som en lösning när det gäller ekonomisk utveckling. Quibria menar att om vi definierar socialt kapital som medlemskap i en organisation kan förekomsten av socialt kapital få negativa och direkt skadliga effekter, eftersom de som inte är medlemmar exkluderas. Exkludering och polarisering leder till marknadsdistorsioner och ineffektivitet. Investeringar i humankapital (dvs. utbildning) får inte den avkastning som annars hade varit fallet då medlemskap i en organisation favoriseras.²⁷⁰

Även Bentolila et al. menar att användandet av sociala kontakter på arbetsmarknaden kan leda till en missmatchning och således en ineffektivitet på arbetsmarknaden. Det innebär, enligt Bentolila et al., att täta sociala nätverk kan leda till att individerna inte använder sin fulla potential.²⁷¹

Kritiken är i högsta grad giltig när vi talat om anknytande socialt kapital. När det gäller anknytande socialt kapital finns en kompaktare relation än i överbyggande socialt kapital. Det leder till större lojalitet, identitet och polarisering; det ligger i definitionen av anknytande socialt kapital. Dock leder inte anknytande socialt kapital till att individen kan utvidga sina sociala och ekonomiska marknader, vilket kan åstadkommas via överbyggande socialt kapital.

²⁷⁰ Quibria (2003).

²⁷¹ Bentolila et al. (2010).

När det gäller möjligheten att minska risk är det troligt att tillit kan byggas *inom* ett anknytande nätverk, men mindre troligt att tillit kan byggas mellan olika anknytande nätverk. Om det anknytande nätverket är starkt polariserat och identitetsskapande är det troligt att det kan finnas en fientlighet mot personer utanför nätverket.

Även Putnam diskuterar avigsidorna av socialt kapital i det han kallar för "The Dark Side of Social Capital". Putnam poängterar att anknytande och överbryggande nätverk är bra för olika saker, men för de största utmaningarna när det gäller kollektiv handling så är det överbryggande socialt kapital som gäller. Samtidigt är det denna typ av överbryggande socialt kapital som är svårast att bygga.²⁷²

Utifrån ett "Bourdieuiskt" perspektiv är socialt kapital långtifrån rättvist eller demokratiskt utifrån en mer filantropisk mening. Storleken på ditt eget sociala kapital är en funktion av dina nätverkskamraters kulturella, sociala och ekonomiska kapital. Det betyder att om medlemmarna i ditt nätverk har ett stort kapital (kulturellt, socialt och ekonomiskt) kommer värdet på ditt eget sociala kapital att öka. På detta sätt kommer ungdomar som "föds in" i sina föräldrars sociala kapital med högt värde både på kulturellt, socialt och ekonomiskt kapital befinna sig i ett gynnsammare läge än sina kamrater med föräldrar med lägre kapitaltillgångar.²⁷³ Håkansson visar att ungdomar som är aktiva i kulturföreningar tenderar att komma från hem med högre kulturellt och ekonomiskt kapital än ungdomar som inte är medlemmar.²⁷⁴

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns en tendens att idealisera socialt kapital, inte minst i Putnams forskning, men att man bör förhålla sig kritisk och ifrågasättande. Det kan finnas en risk att socialt kapital (särskilt anknytande socialt kapital) blir exkluderande, polariserande och leder till ineffektiv allokering av resurser. Denna typ av socialt kapital är givetvis negativ för ekonomisk aktivitet. Om socialt kapital däremot är överbryggande och icke-polariserande kommer socialt kapital att leda till minskade transaktionskostnader och social tillit och därigenom ökad ekonomisk aktivitet.

²⁷² Putnam (2000), s. 350-363.

²⁷³ Bourdieu (2007).

²⁷⁴ Håkansson (2010). Se även kapitel 3 i denna avhandling.

Motargument 5: Socialt kapital sänker inte riskpremien

En central tes i avhandlingen är att socialt kapital sänker riskpremien. Min utgångspunkt är att risk existerar och som kompensation för risken vill arbetsgivaren erhålla en riskpremie. Denna riskpremie kan sänkas med socialt kapital. En övergångsregim som t.ex. det tyska systemet, har byggt in formering av socialt kapital i övergångsregimen. I det svenska systemet sker formeringen av socialt kapital till stor del utanför övergångsregimen och ofta har det skett i föreningslivet. Men varför skulle socialt kapital minska företagets riskpremie? Socialt kapital skulle väl likaväl kunna höja riskpremien om individer som är ”strulpellar” ger intryck av att vara rekorderliga så kommer dessa personer snarare att förlora på att ha många kontakter och ett stort nätverk.

Först och främst ska vi komma ihåg risk beror på begränsad information. Om vi hade haft perfekt information hade vi, per definition, inte haft någon risk. Om mer information är negativt för en individ som lyckats ”lura” sin omgivning att han eller hon har en högre marginalproduktivitet än vad som är fallet, så är detta snarare positivt för omgivningen. Beslut kan då fattas med säkrare information. Eftersom vi kan anta riskaversion är en situation där individens marginalproduktivitet är känd bättre än en situation med risk.

Men vad skulle tala för att socialt kapital sänker denna risk? Denna risk kan minskas av två anledningar. Dels minskar risken genom att individens karaktäristik blir känd genom kontakterna. Dels genom att en individ som har investerat tid och pengar i sina relationer inte vill riskera dessa relationer genom att få dåligt rykte. Detta skulle kunna garantera att individen anstränger sig lite mer på sin nya arbetsplats. Om vi använder oss av Bourdieus definition av socialt kapital är socialt kapital en individuell tillgång som en individ har i sina relationer. Relationen i sig har ett värde som kan ge en avkastning. Fördelen med Bourdieus modell är att socialt kapital kan användas i en mikromodell och kan bestämma storleken på en riskpremie och förklara varför en riskpremie varierar mellan olika individer.

Relationer och nätverk sprider således information genom att öka individens kontaktytor. På så sätt kan socialt kapital ge individen en privat avkastning. Men socialt kapital kan även leda till externaliteter i form av kunskap om sociala normer och trovärdighet. Man skulle kunna tänka sig att ett samhälle med större generell tillit skulle vara ett samhälle med mindre risk

generellt, vilket ökar ekonomisk aktivitet generellt i ett samhälle.²⁷⁵ Däremot kommer en specifik grupps risk inte att minska relativt någon annans grupp, vilket innebär att en missgynnad grupp kommer att fortsätta att vara missgynnad även med hög generell tillit i ett samhälle.

Detta är även de resultat som redovisas i kapitel 5, nämligen att generell tillit i en kommun inte sänker ungdomsarbetslösheten. Däremot innebär hög generell tillit i en kommun lägre arbetslöshet i kommunen generellt, dvs. då hela urvalet (18-64 år) användes. När däremot endast ungdomsgruppen användes i regressionen fanns det inga signifikanta skillnader mellan att bo i en kommun med hög tillit och att bo i en kommun med låg tillit. Jag tolkar det så att generell tillit gynnar alla i kommunen och om ungdomar missgynnas på arbetsmarknaden kommer generell tillit i kommunen inte att ändra på dessa styrkeförhållanden.

Främst är det överbryggande socialt kapital som har betydelse för individens ökade möjligheter att expandera sina sociala och ekonomiska marknader, eftersom överbryggande socialt kapital innebär relationer med personer som inte nödvändigtvis är som oss själva i fråga om klass, kön, intresse, ålder etc. Putnam menar att det finns stor möjlighet att bygga överbryggande socialt kapital i föreningslivet. I föreningslivet har du möjlighet att träffa människor som inte exakt är som du och, framförallt, som du inte känt nära och under en längre period.

Sammanfattningsvis; deltagande i nätverk, t.ex. via föreningsaktivitet, bygger upp ett kontaktnät som kan användas vid arbetssökande. Eftersom nätverket och dess relationer är viktiga för individen – dels har individen investerat i nätverket, dels kan det sociala kapitalet transformeras till annat kapital – kommer individen att vårda sitt anseende och sin trovärdighet i nätverket. På så sätt lär sig individen viktiga normer och reciprocitet. Detta skulle således innebära att socialt kapital, mätt som föreningsaktivitet skulle sänka företagets riskpremie. Om ingångslönen är exogen given och fix skulle detta innebära att, allt annat lika, föreningsaktivitet skulle sänka sannolikheten att vara arbetslös. Resultaten i kapitel 4 och 5 stödjer dessa hypoteser.

²⁷⁵ ... se bl.a. Knack & Keefer (1997).

Motargument 6: Det är inte socialt kapital som leder jobb, det är jobb som leder till socialt kapital – problemet med kausalitet

Ett centralt argument i den här avhandlingen är att kontakter och nätverk – socialt kapital – ökar sannolikheten för en individ att få jobb. Men kan det inte vara så att det är arbetslöshet som leder till minskade sociala kontakter? Är det nätverken som leder till jobb eller jobben som leder till nätverk? Enligt Nordenmark (1999) leder sysselsättning bl.a. till sociala kontakter, men även till ett deltagande i ett kollektivt handlande.²⁷⁶ Med den terminologi som använts i denna avhandling kan vi säga att en anställning i sig leder till socialt kapital. Om vi följer Bourdieus modell innebär detta ett incitament att göra ytterligare investeringar i socialt kapital. Den arbetslöse befinner sig därför i en social fälla; det är svårt att hitta jobb till följd av avsaknaden av kontakter och den arbetslöse är inte attraktiv på ”marknaden för socialt kapital” pga. avsaknaden av kontakter. Dessutom leder arbetslöshet i sig till passivisering, vilket bl.a. Mariental-studien visat.²⁷⁷

Jag vill dock hävda att trots att arbetslöshet mycket väl kan leda till negativa spiraler, finns det massor av belägg för att kontakter och nätverk leder till en ökad sannolikhet att få jobb. Ett klassiskt exempel är Granovetters studie från 1974, men det finns även mycket annat, t.ex. arbetsmarknadsundersökningar där de som fått arbete har tillfrågats om hur de ha fått information om sitt nya jobb.²⁷⁸

Många av de studier som visar att arbetslöshet leder till passivisering studerar *långtidsarbetslöshet*. Långtidsarbetslöshet ökar med ålder, dvs. sannolikheten att vara långtidsarbetslös ökar desto äldre individen är. Bland ungdomar är långtidsarbetslöshet mindre vanligt förekommande. Av de ungdomar (15-24 år) som var arbetslösa 2007 hade 11 % varit arbetslösa 27 veckor eller mer. Motsvarande siffra bland de arbetslösa över 55 år var 46 % år 2007. Denna siffra hade dock ökat år 2010 till 17 % för 15-24 åringarna och 48 % för de arbetslösa över 55 år. Dock är de generella slutsatserna desamma, nämligen att ungdomar inte har lika långa arbetslöshetsperioder som äldre och att mindre än 20 % av de arbetslösa ungdomarna är arbetslösa 27 veckor eller mer.²⁷⁹

²⁷⁶ Nordenmark (1999), s. 15.

²⁷⁷ Jahoda, Lazarsfield, & Zeisel (1972).

²⁷⁸ Granovetter (1974) och AMS (2007).

²⁷⁹ SCB. Arbetskraftsundersökningarna (AKU), Sveriges statistiska databas 2011-08-31.

Generellt kan det inte komma som en överraskning för någon att kontakter kan vara användbara när du ska skaffa jobb. Teorin om socialt kapital sätter dock detta i ett nytt ljus genom att betrakta relationer som en tillgång som kan ge en individuell avkastning. I den här avhandlingen har socialt kapital satts i en ekonomisk-teoretisk kontext. Den teoretiska modellen bygger på en utvecklad neoklassisk modell med mer rimliga antaganden om risk och informationskostnader. Därigenom kan vi förklara varför kontakter leder till ökad sannolikhet att få jobb utifrån ekonomisk rationalitet.

Metodologiskt bör dock erkännas att det finns vissa problem med endogenitet. Om det finns endogenitet i en traditionell ekonometrisk metod, t.ex. den logistiska funktion som används i kapitel 4 och 5, kommer effekterna att överskattas. Viss försiktighet ska därför iakttas när det gäller att tolka parametervärdena.

Dock ska man inte överdriva endogenitetsproblematiken. Som tidigare påpekats kan denna anses finnas vid långtidsarbetslöshet, men vid arbetslöshet kortare än 27 veckor bör den anses vara mycket liten. Som tidigare påpekats är över 80 % av de arbetslösa ungdomarna generellt sett arbetslösa mindre än 27 veckor. Detta gäller dock för arbetslösa ungdomar generellt. Hur många i *urvalen* som ligger till grund för studierna i kapitel 4 och 5 som är arbetslösa mindre än 27 veckor vet vi inte. Den informationen finns tyvärr inte med i de enkätundersökningar som används i kapitel 4 och 5. Hade informationen funnits hade det varit möjligt att skilja ut de långtidsarbetslösa.

Motargument 7: Det behövs ingen ny modell. Det finns tillräckligt med bra modeller som kan förklara ungdomsarbetslöshet.

Ett centralt argument i avhandlingen är att de allmänt vedertagna modeller som finns i dag inte i tillräcklig utsträckning kan förklara *varför* kontakter och nätverk har betydelse för sannolikheten att få jobb. Dock finns det massor av belegg för att det faktiskt är så; både forskningsresultat, arbetsmarknadsstatistik och "vanliga" människors erfarenheter.

Ett exempel på en otillräcklig modell är den neoklassiska läroboksmodellen som menar att en ungdom inte blir anställd eftersom ungdomars ingångslön ligger högre än deras marginalproduktivitet. Enligt den neoklassiska modellen kan ingångslönen ligga högre än individens marginalproduk-

tivitet eftersom lönen (t.ex.) har satts av monopolistiska fackföreningar²⁸⁰. Förklaringsmodellen utgår från att arbetsgivare har perfekt information om arbetstagarens marginalproduktivitet, att informationskostnaderna är noll och att arbetsgivare är perfekt rationella (utifrån modellen). Det är synen på rationalitet och individens förmåga att göra rationella kalkyler som gör modellen neoklassisk.

Den nya institutionella ekonomiska teoribildningen menar att den neoklassiska skolans antaganden om låga (eller obefintliga) transaktionskostnader och perfekt rationalitet är orealistiska.²⁸¹ Vi lever i en värld med mycket begränsad information och det kan ifrågasättas om arbetsgivare verkligen gör, eller ens har möjlighet att göra, den typen av kalkyler som förutsätts i den neoklassiska läroboksmodellen. Arbetsgivaren saknar alltså information för att kunna fatta de rationella beslut som förutsätts. Däremot motsäger inte detta argument möjligheten att arbetsgivare skulle fatta beslut på information som man tror sig ha eller som är grundade på tidigare erfarenheter och värderingar.

Todd visar att ungdomar historiskt givits lägre löner eftersom de ansetts behöva mindre pengar än vuxna. Det har ansetts föräldrarnas ansvar att stå för ungdomarnas försörjning.²⁸² Frågan är då vad som är hönan och ägget? Har ungdomarna rent av ansetts ha lägre marginalproduktivitet eftersom de historiskt sett alltid haft lägre lön än vuxna? Har uppfattningen om ungdomarnas låga marginalproduktivitet endast varit en efterkonstruktion för att rättfärdiga att ungdomar ska ha lägre löner än vuxna? Dessa frågor besvaras inte i denna avhandling, men frågan om ungdomars lägre marginalproduktivitet bör ifrågasättas eftersom den är svår att observera på ett objektivt och rationellt sätt för en potentiell arbetsgivare.

Den nya institutionella ekonomin förkastar inte att människor är rationella så långt det är möjligt. Dock har människor en begränsad rationalitet till följd av att det existerar informationskostnader. Eftersom det existerar informationskostnader kommer arbetsgivaren att ta en viss risk då en person ska anställas. Man kan även vända på det och säga att om det fanns perfekt information skulle det inte finnas risk. Denna risk måste finnas med i en modell som ska förklara ungdomsarbetslöshet. Den neoklassiska modellen kan således kompletteras med risk, vilket i modellen leder till att företaget

²⁸⁰ Detta är ett bärande argument i insider-outsider teorin, se bl.a. Lindbeck & Snower (1989).

²⁸¹ Se bl.a. Williamson (2000).

²⁸² Todd (2007)

vill ha en riskpremie. Storleken på denna riskpremie kommer att ha avgörande betydelse för om individen ska bli anställd eller inte.

Om ingångslönen är given och individens marginalproduktivitet inte går att observera för en potentiell arbetsgivare, leder detta till att endast två variabler har betydelse för huruvida individen ska få en anställning eller inte; företagets utbildningskostnader för att utbilda den nyanställde och den risk företaget tar när man anställer individen. Om lönen däremot hade varit flexibel och individuell hade man kunnat tänka sig att lönen hade varit bestämd utifrån hur kalkylen (dvs. marginalproduktiviteten minus företagets utbildningskostnad och riskpremie) hade utfallit. Om lönen är exogent given och fix, kommer personen i fråga inte att anställas om kalkylen understiger lönen.

Denna avhandling vill förklara varför kontakter och nätverk har betydelse för ungdomsarbetslösheten. Utgångspunkten för detta är begreppet risk. Vi vet att alla former av kontrakt eller överenskommelser innehåller någon form av risk. Ett anställningsförhållande är inget undantag. Risken bedöms utifrån vilka tidigare erfarenheter vi haft, men kan i ett anställningsförhållande t.ex. minska genom referenser. Risken kan anses högre för ungdomar, eftersom de kan antas sakna referenser från tidigare arbetsgivare.

Riskbedömningen påverkas även av social identifiering. Det betyder att jag tenderar att lita mer på en person som är socialt mer lik mig. Social identifiering kan missgynna ungdomar vid en anställningssituation. Genom att introducera begreppet risk och riskpremie, samt anta att socialt kapital sänker företagets riskpremie kan förekomsten av kontakter och nätverk förklaras. Ungdomar har mindre socialt kapital än vuxna och dessutom minskar ungdomars sociala kapital mer än vuxnas. Därigenom får vi en förklaring till varför ungdomar har högre arbetslöshet än vuxna och också varför kontakter och nätverk har betydelse. Detta har inte de tidigare modellerna lyckats förklara.

Motargument 8: Övergångsregimen har inte förändrats

Hur kan man säga att övergångsregimen har förändrats? Är det inte lika viktigt i dag som tidigare att ha kontakter för att få ett jobb? Detta är något av det paradoxala. Det är minst lika viktigt i dag som det någonsin har varit att ha kontakter. Riskfaktorn har troligen inte minskat; snarare tvärtom. Men det är även detta som gör dagens övergångsregim suboptimal. Det är fortfarande viktigt med kontakter och nätverk för att få ett jobb, men socialt kapital ingår inte i det paradigm som styr ungdomarnas övergång från skolan (ung-

dom/barndom) till arbetslivet. Denna övergång har i allt större utsträckning kommit att handla om formell utbildning. Den svenska utbildningshistorien ger belägg för detta.

Vid slutet av 1800-talet hade familjen en stor betydelse för barnens möjligheter att få jobb. Ofta fick barnen jobb på samma arbetsplats där föräldrarna arbetade. Barnen arbetade ofta tillsammans med föräldrarna. Det var vedertaget att föräldrar och bekanta fungerade som mäklare åt barn och ungdomar. Det fanns även system för att anställa hela familjer. Under mellankrigstiden kom barn och ungdomar visserligen att arbeta mer deltid, men de hade fortfarande en koppling till arbetsmarknaden. Inte minst var det så kallade "blind alley-jobs" en viktig faktor. Mycket av denna forskning bygger visserligen på observationer från andra länder och det kan diskuteras vilket värde dessa observationer har för en svensk kontext. Vissa observationer finns dock och dessa talar inte emot de utländska.

Efterhand som utbildningslinjen byggdes ut, enhetsskolan och yrkesskolan etablerades, samt yrkesskolan senare integrerades med de teoretiska utbildningarna i ett integrerat gymnasium kom övergångsregimen i allt större utsträckning att gå via formell skolutbildning. Under 1990-talet har gymnasieskolan integrerats ytterligare; yrkesutbildningen har förlängts och integrerats med de teoretiska utbildningarna och en yrkeshögskola har skapats.

Efterhand som utbildningslinjen kom att få en allt större plats i det paradigm jag kallar för övergångsregim har det sociala kapitalet i större utsträckning lämnas till individen, utanför övergångsregimen. I Sverige kan man tänka sig att detta har skett i föreningslivet. Vidare är det svårt för skolan att bygga överbyggande socialt kapital då skolan ofta är en åldershomogen (och ofta även homogen i många andra avseenden; kön, klass och intresse) arbetsplats. Ungdomarna har svårt att vidga sina sociala och ekonomiska marknader i en sådan miljö.

Men vet då inte ungdomarna om att kontakter och nätverk ökar sannolikheten att få ett jobb? Om ungdomarna är rationella borde de investera i socialt kapital oavsett vad övergångsregimen säger? En poäng, och en viktig poäng, som den nya institutionella ekonomiska teoribildningen gör är att människor inte är perfekt rationella, vilket den traditionella neoklassiska skolan antar, utan människor har begränsad rationalitet. Vår begränsade rationalitet innebär att vi inte kan göra perfekta prognoser över framtiden eller har möjlighet att göra perfekta kalkyler över varje enskild transaktion.

I och med att vi är begränsat rationella är vi också "offer" för normer, värderingar, paradigm och religion som styr våra liv; ibland till synes irrationellt. En av de viktigaste frågorna för en femtonåring i dag är vilken utbildning han eller hon ska välja för att "bli" något. För hundra år sedan hade

valet av skolutbildning troligen inte samma tyngd för en femtonåring och var troligen inte heller lika viktigt för att komma in på arbetsmarknaden och skaffa ett yrke.

Avslutningsvis...

Resultaten från den här avhandlingen visar att socialt kapital, i form av nätverk, sänker sannolikheten att vara arbetslös. Förklaringen är att socialt kapital sänker företagets riskpremie att anställa. Det kan tyckas underligt att frågan om riskpremien och vad som påverkar den, i så relativt begränsad omfattning har diskuterats tidigare. Generellt kan sägas att endast då frågan om anställningstrygghet kommit upp, har frågan om företagets risk kommit på bordet. Dock har då inte frågan vad som *bestämmer* risk diskuterats.

Finns det då några trendbrott som man kan se framför sig? Ett trendbrott kan vara Gymnasiereformen 2011. Ett inslag i Gymnasiereformen 2011 som ska bli intressant att följa är det som handlar om lärlingsutbildning. Som grund för förslaget och beslutet om att införa en lärlingsmodell ligger troligen den framgångsrika ”tyska modellen” som praktiseras av Tyskland, Österrike och Danmark. Samtliga dessa länder har lägst ungdomsarbetslöshet i EU (se figur 1.4). Även om inte socialt kapital har funnits med som ett argument bakom införandet av lärlingsmodellen, kan man ändå tänka sig att ökat socialt kapital blir ett resultat. När ungdomen kommer ut på en arbetsplats kan nya överbryggande nätverk formeras och ungdomen kan relativt omedvetet investera i socialt kapital. Denna investering kan leda till ökade tillgångar i form av socialt kapital. Huruvida lärlingsreformen blir framgångsrik eller inte är dock för tidigt att säga.

Den stora utmaningen för framtiden ligger dock i att ta ungdomars formering av sitt sociala kapital på allvar. När alltmer fokus lagts på formell utbildning har formeringen av socialt kapital hamnat på föreningslivets bord, och inte alltför sällan har detta nedvärderats. Samtidigt ska vi inte nedvärdera utbildningens betydelse. I den kunskapsintensiva tidsålder som vi lever i kommer utbildning troligen att spela en allt större roll. Det är en omöjlighet, och naturligtvis inte heller önskvärt, att gå tillbaka till en övergångsregim som fanns på 30-talet.

Att satsa både på utbildning och socialt kapital kan tyckas som en paradox. Fram till Gymnasiereformen 2011 har alla utbildningsreformer inneburit att vägarna in i utbildningssystemet öppnats upp. Däremot har motsvarande inte skett mot arbetslivet. I dagens utbildningspolitiska debatt fram-

hävs den akademiska kunskapen. Däremot talas det ingenting om elevernas sociala kapital. Framtidens skola och framtidens övergångsregim måste kunna kombinera utbildning med investeringar i socialt kapital. För att detta ska vara möjligt måste först och främst ungdomarnas formering av sitt sociala kapital uppvärderas. Vidare kan man tänka olika aktiviteter i skolan som stimulerar detta: extra curriculum, "sambhällstjänst" eller liknande. Det viktiga är dock att formeringen av socialt kapital inte stannar i skolan och blir anknytande, utan blir utåtriktad och överbryggande.

Dagens övergångsregim är suboptimal eftersom den inte tar hänsyn till hur arbetsgivarnas riskpremie ska sänkas. Detta har dock inte haft så stor betydelse eftersom föreningslivet har täckt upp där övergångsregimen misslyckats. När nu föreningsdeltagandet minskar i omfattning framstår övergångsregimens brister tydligare. En framtida, effektiv övergångsregim måste fokusera på att sänka riskpremien. Förslagsvis görs detta genom att underlätta för ungdomarna att bygga ett överbryggande socialt kapital.

Summary

Youth unemployment – transition regimes, institutional change and social capital

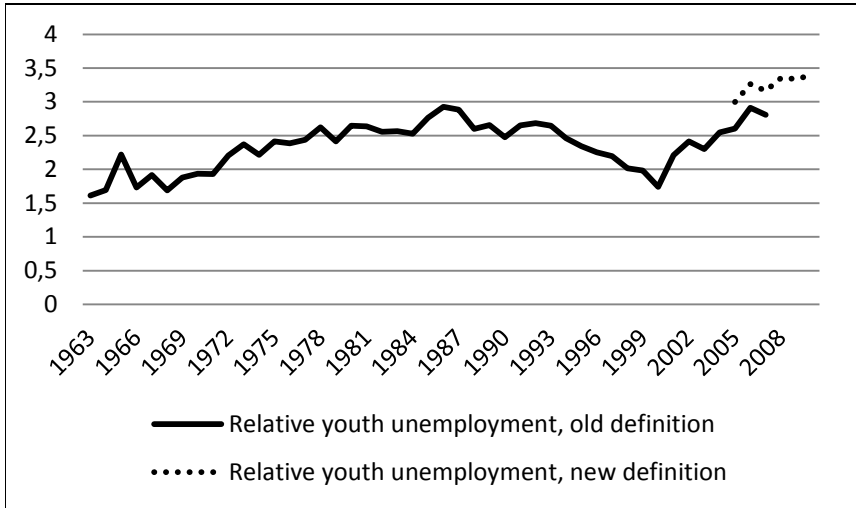
Youth unemployment in Sweden has reached record levels during the first decade of the 21st century. In 1970, the unemployment rate for 20-24 year olds was approximately 2%. Now, forty years later, this rate has risen to 20%. *Relative youth unemployment* (youth unemployment in relation to unemployment for the 25-64 year olds) has also risen. Today, the unemployment rate for 20-24 year olds is three times higher than the rate for 25-64 year olds and is among the highest in Europe.

Figure 1 shows relative youth unemployment from 1963. The data reveals a long-term trend increase in relative youth unemployment. However, a decrease during the 1990s reflects the big shifts in the Swedish labour market at the time. The drop in the relative youth unemployment is due to an increase in unemployment for 25-64 year olds and not to a decrease in youth unemployment. However, from the beginning of the 21st century we can observe a continuous increase in relative youth unemployment. Further, Figure 1 shows that, apart from the year 2000, unemployment has been at least twice as high among 20-24 year olds as among 25-64 year olds since the early 1970s.

Figure 2 shows Sweden in comparison to the EU15, and confirms that the development in Sweden is not matched by a general increase in relative youth unemployment in the EU. Some countries have experienced a similar increase during the 21st century (e.g. United Kingdom, Austria), but the increase in those countries is not as significant as it is in Sweden. Still, Figure 2 shows that relative youth unemployment is generally fairly stable in the EU15 (or even decreasing slightly). The Swedish experience seems to be the exception.

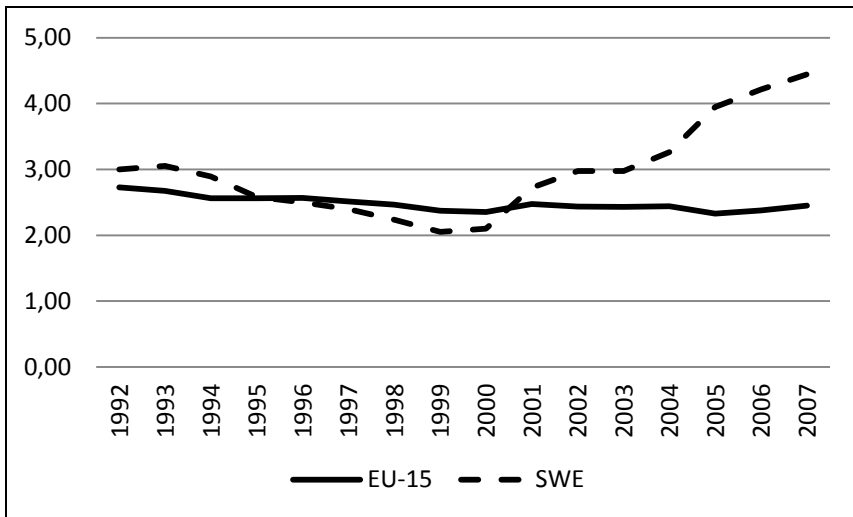
The international comparison makes it clear that youth unemployment has been high in Sweden, especially since 2000. Indeed, from a historical perspective, youth unemployment has never been as high as it is today.

Figure 1 Relative youth unemployment 1963-2010. Youth unemployment (20-24 years) in relation to that of 25-64 year olds.

Source: own calculations on the basis of STATISTICS SWEDEN, Sweden's statistical database, labour force surveys

Figure 2 Relative youth unemployment in Sweden and EU15 1992-2007. Unemployment of young people (under 25) in relation to that of the over 25s.

Source: Eurostat

Contacts and networks are effective tools with which to find work.²⁸³ In fact, up to 70 % of all jobs are mediated by family and friends.²⁸⁴ A classic study in this area is Granovetter from 1974, who found that personal contacts were used by 56 % of the respondents in a study of 282 men in professional, technical, and managerial occupations. More formal tools were used much more seldom.²⁸⁵

My hypothesis is therefore that contacts and networks are relevant to the level of youth unemployment. Young people lack contacts to a greater extent than adults; contacts that can lead into the labour market. This lack of contacts may also lead to a higher risk for prospective employers when employing young workers.

Research questions

The hypothesis leads to the following research questions:

- How can an economic model explain youth unemployment on the basis of contacts and networks?
- How come Sweden has ended up in a situation with internationally and historically high relative youth unemployment?

My starting point is that the traditional models within labour market economics have shortcomings and must be supplemented when they fail to take contacts and networks into account. An aim of the thesis is therefore to define and propose an economic model that can take into account the fact that contacts and networks are of great importance. This is done by including risk in the model. Risk exists (to a greater or lesser extent) in all transactions and contracts, and increases with the complexity and length of the contracts.²⁸⁶

How come Sweden ended up in a situation with internationally and historically high relative youth unemployment? The starting point is that

²⁸³ See among others Granovetter (1974), Rees (1966), Montgomery (1991), Calvó-Armengol & Zenou (2005), Calvó-Armengol & Jackson (2004)

²⁸⁴ Montgomery (1991)

²⁸⁵ Granovetter (1974), p. 19

²⁸⁶ Williamson (2000)

most young people have left school relatively recently and are new in the labour market. The transition from school to the labour market is defined as a transition regime, which is changing over time and varies between countries with different economic structures and traditions. An effective transition regime lowers transaction costs and can lower the friction in the transition from school to the labour market. Young people enter the labour market without experience, credentials or contacts. Therefore, the risk the employer faces when employing such a person can be hard to estimate. To study the transition regimes and the change of transition regimes is therefore the key to understand the high relative youth unemployment.

A model that includes risk and the value of contacts

Traditional explanatory models are not sufficient to explain why contacts and networks are important to young people's opportunities to avoid unemployment. To understand this, we must look at the concept of transaction costs, and in particular risk. The presence of risk leads to companies requiring a risk premium when a person is employed. The risk premium implies a cost for the company, and if it becomes too large, the person in question will not be employed.

In the model that I define and use, social capital reduces the risk, and therefore the risk premium. Social capital is a concept that has received considerable attention in the past 15 years, but there is still no unified opinion on the concept of social capital. Using Bourdieu's concept of social capital has major advantages.²⁸⁷ Using this concept, social capital can be interpreted as the asset the individual has in his or her relationships. On the other hand, Putnam's taxonomy in bridging and bonding social capital is very useful when seeking to understand the effects of social capital. It is in the bridging networks that the individual can expand his or her social and economic markets.²⁸⁸ This is where the opportunity exists to establish new contacts. Associations and the voluntary sector are part of bridging social capital.

²⁸⁷ Bourdieu (2007)

²⁸⁸ Putnam (1993)

The role of social capital

Two studies in the thesis estimate the role of social capital. Both conclude that people who have bridging social capital, defined as active participation in an association, also have a reduced probability of being unemployed. Both studies also show that participation in associations decreased between 1996 and 2006 (2000 – 2008 for the second study).

Thus, in line with the theoretical model, social capital lowers risk and hence employers' risk premium. Theoretically, a lower risk premium should, with sticky and exogenous wages, decrease the individual's probability of being unemployed. Empirically, the studies show that the probability of being unemployed decreases by 20% - 50% for someone who is active in associations.

Transition regimes in Sweden

A transition regime is a paradigm formed by formal and informal institutions, like the education system and prevailing social norms, rules and agreements. The current *youth employment transition regime* in Sweden, which is shaped by past transition regimes, focuses on formal education. Nonetheless, it is sub-optimal because it is not sufficiently capable of solving the problem of risk. It can be suboptimal because of path dependency.

However, transition regimes do change over time. The theoretical framework of change used here is based on the idea of punctuated equilibrium. The concept of punctuated equilibrium is based on the idea that there are critical junctures which are important for understanding change. Even though it is important to understand change, it is equally important to understand why things *do not* change. In the concept of punctuated equilibrium, critical junctures are followed by periods of stability (stasis) which can be characterized by path dependency, i.e. once embarked on a path, it is relatively difficult to get out of it. It is only when one reaches the critical junctures that a break with the current path can take place. These periods between critical junctures are not completely static, since they witness endogenous development that brings pressure for change. However, change will only happen at the critical junctures, which will open a "window of opportunity".

The history of the Swedish transition regimes during the 20th century shows four different regimes: the full-time work regime from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century, the part-time regime during the interwar period, the establishing of the education regime from the 1950s and the deepening of the education regime from the end of the 20th century. It was common for young people to work full-time in a workplace during the 1880s, and it was only in the 20th century that the child's natural place was considered to be in school. Notwithstanding, children and young people did not stop working, but now worked on a part-time basis. When the role and position of young people changed in the 1950s, the transition regime was affected. In Sweden, a new path was taken when vocational training was placed in school and not in apprenticeship training like it was in Germany and Denmark. Vocational reform in 1955 marked a critical juncture that put Sweden on a path that deepened during the last decades of the 20th century.

This leads to the paradox that the current transition regime seems to be turning away from social capital, while social capital still matters when it comes to the probability of finding a job. In the current regime formal education inside the school building is emphasized, but the formation of social capital is being disregarded. However, social capital still has a role to play and is thus still important.

Conclusions

Contacts in the form of bridging social capital are of importance to young people in getting a job. The reason is that transaction costs can be lowered by social capital. Because young people generally have less bridging and thus less useful social capital than adults, they represent higher transaction costs (risk). Therefore, employers require a higher risk premium to employ them. If we assume that the initial wage is fixed (i.e. the possibility of lowering the wage of those with higher risk is limited), people with higher risk will have difficulties getting a job.

The transition regime that exists today does not take into account lowering this risk, and thereby becomes sub-optimal. This change to a sub-optimal transition regime has gone from a full-time work regime via a part-time work regime to a regime that focuses on formal education in the school environment. This development may be characterized by punctuated equilibrium where endogenous processes and discretionary decisions have been combined.

The results in this thesis show that young people's formation of their social capital has to be taken seriously. Today it seems like this is neglected. The challenge for the future will be to combine formal education with social capital formation. This can be done in different ways; apprenticeships, extra curriculum activities or a upgrading of voluntary work.

Referenser

- AMS (2007) Arbetsmarknadsrapport 2007:1
- Anderson, M. (1971). *Family structure in nineteenth century Lancashire*. London: Cambridge UP.
- Arai, M., Schröder, L. & Vilhelmsson, R. (2000). *En svartvit arbetsmarknad: en ESO-rapport om vägen från skola till arbete : rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Arrow, K. J. (2000). "Observations on Social Capital." i Dasgupta & Serageldin *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington DC: World Bank.
- Arrow, K.J. (1973). "Higher Education as a Filter." *Journal of Public Economics*, vol 2, pp. 193-216.
- Battu, H., Seaman, P. and Zenou, Y. (2011). "Job contact networks and the ethnic minorities" *Labour Economics* 18 (2011) 48-56.
- Bentolila, S., Michelacci, C., and Suarez, J. (2010) "Social Contacts and Occupational Choice" *Economica* (2010) 77, 20-45
- Beugelsdijk, S. and Smulders, S. (2009) *Bonding and Bridging Social Capital and Economic Growth*, Discussion Paper No. 2009-27, Tilbury University
- Björklund, A. (red.) (1996). *Arbetsmarknaden*. 1. uppl. Stockholm: SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle)
- Bladh, M. (2008) "Spårbundenhet – från fysik till historia", *Historisk tidskrift*, 128:4; 2008
- Borjas, G.J. (1996). *Labor economics*. New York: McGraw-Hill.
- Boudon, R. (1982) *The Unintended Consequences of Social Action*. London and Basingstoke: The Macmillian Press Ltd
- Bourdieu, P. (2007). "The Forms of Capital." in A. R. Sadvnik, *Sociology of Education*. New York: Routledge.
- Bramoullé, Y., & Saint-Paul, G., (2010) "Social networks and labor market transitions" *Labour Economics* 17 (2010) 188-195
- Calvo-Armengol, A. & Zenou, M., (2005) "Job matching, social network and word-of-mouth communication" *Journal of Urban Economics* 57 (2005) 500-522

- Calvó-Armengol, A. & Jackson, M., (2004) "The Effects of Social Networks on Employment and Inequality" *The American Economic Review*, Vol. 94, No. 3 (Jun., 2004), pp. 426-454
- Carle, J. (1999) "Arbetslösheten – ett hot mot demokratin: Om förhållandet mellan arbetslöshet, ungdomars samhällsintresse och engagemang i ett nordiskt perspektiv", *Det unga folkstyret*, Demokratiutredningen, SOU 1999:93
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Coninck-Smith, N.D., Sandin, B. & Schrupf, E. (red.) (1997). *Industrious children: work and childhood in the Nordic countries 1850-1990*. Odense: Odense Univ. Press.
- Eklund, K. (2010). *Vår ekonomi: en introduktion till samhällsekonomin*. (12. uppl.) Stockholm: Norstedt.
- Eklund, K. (1985) "Arbetslöshetens orsaker och botemedel: En doktrinhistorisk teoriöversikt" *Ekonomisk debatt*, Nr. 2, s. 111-123
- Ekström, E. (2002) "Värdet av en treårig yrkesinriktad gymnasieutbildning" IFAU Rapport 2002:12, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Uppsala
- Eldredge, N. & Gould, S.J. (1972) "Punctuated equilibria: an alternative to phyletic gradualism" pp 82-115 i *Models in paleobiology*, edited by Schopf, TJM Freeman, Cooper & Co, San Francisco.
- Erikson, R., Nordström Skans, O., Sjögren, A. & Åslund, O. (2007) "Ungdomars och invandrades inträde på arbetsmarknaden 1985-2003.", IFAU Rapport 2007:18, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Uppsala
- European Commission (2002) *Employment in Europe 2002. Recent trends and prospects*,
- Feinstein, C.H. & Thomas, M. (2002). *Making history count [Elektronisk resurs] : a primer in quantitative methods for historians*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fowler, D. (1995). *The first teenagers: the lifestyle of young wage-earners in interwar Britain*. London: Woburn Press.
- Eichengreen, B. (1987) "Juvenile Unemployment in 20th Century Britain: The Emergence of a Problem." Working Paper Series, Institute for Research on Labor and Employment, UC Berkeley.
- Garside, W.R. (1977) "Juvenile Unemployment and Public Policy between the Wars." *The Economic History Review*, New Series, Vol. 30, No. 2 (May, 1977), pp. 322-339
- Glaeser, E. L., Laibson, D., Sacerdote, B., (2002) "An Economic Approach to Social Capital." *The Economic Journal*, 112 (November), pp. F437-F458.
- Granovetter, M. (1974) *Getting a Job. A Study of Contacts and Careers*. Second edition 1995. Chicago and London: The University of Chicago Press

- Greif, A. (2006). *Institutions and the path to the modern economy: lessons from medieval trade*. New York: Cambridge University Press.
- Greiff, M. (1996) "Lågkonjunkturer och strukturomvandling under 1900-talet" i Utredningen om kvinnors arbetsmarknad (1996). *Hälften vore nog: om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad : slutbetänkande*. Stockholm: Fritze
- Hall, C. (2009) "Förlängningen av yrkesutbildningen på gymnasiet: effekter på utbildningsavhopp, utbildningsnivå och inkomster", IFAU Rapport 2009:7, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Uppsala
- Hareven, T. K. (1982) *Family time and industrial time: the relation between the family and work in a New England industrial community*. Cambridge: Cambridge U.P..
- Hedman, A. (2001). *I nationens och det praktiska livets tjänst: det svenska yrkes-skolesystemets tillkomst och utveckling 1918 till 1940*. Diss. Umeå : Univ., 2001. Umeå.
- Hedlund, S. (2007) *Institutionell teori. Ekonomiska aktörer, spelregler och samhällsnormer*. Studentlitteratur.
- Holzer, H. J. (1988) "Search Method Use by Unemployed Youth" *Journal of Labor Economics*. Vol. 6, No. 1 (Jan., 1988), pp. 1-20
- Humphries, S. (1995). *Hooligans or rebels?: an oral history of working-class childhood and youth 1889-1939*. Oxford: Blackwell.
- Håkansson, P. (2010) "Ungdomars engagemang i kulturföreningar och socialt kapital" i Bjälesjö, Håkansson och Lundin (red.) *Mycket mer än bara rock: Musik, ungdom och organisering*; Premiss Förlag
- Håkansson, P & Sjöholm, F (2007) "Who Do You Trust? Ethnicity and Trust in Bosnia and Herzegovina. *Europe-Asia Studies* Vol. 59, No. 6, September 2007, pp. 961-976
- Jahoda, M., Lazarsfeld, P.F. & Zeisel, H. (1974). *Marienthal: the sociography of an unemployed community*. London: Tavistock.
- Karlsson, T. & Stanfors, M. (2011) "In the footsteps of their father? Occupational following among Swedish tobacco workers" *Continuity and Change* 26 (1), 2011, 45-68
- Keynes, J.M. (1973/1936). *The general theory of employment interest and money*. London: Macmillan.
- Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics* , pp. 1251-88.
- Kumlin, S., & Rothstein, B. (2005). Making and breaking of social capital. The impact of welfare-state institutions. *Comparative Political Studies* , pp. 339-365.

- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R.W., (1997) Trust in Large Organizations. *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, pp. 333-338
- Laband, D. N., & Lentz, B. F. (1983). "Like Father, like Son: Toward an Economic Theory of Occupational Following." *Southern Economic Journal*, Vol. 50, No. 2 (Oct.), pp. 474-493
- Lange, T (ed.) (1998) *Understanding the School-to-Work Transition: An International perspective*. Commack, New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Larsson, L. (2001). *Industri- och hantverksutbildning under två sekel*. Uppsala: Fören. för svensk undervisningshistoria.
- Lindbeck, A & Snower, D. (2002) "The Insider-Outsider Theory: A Survey" IZA Discussion Paper No. 534, July 2002
- Lundahl, L. (1997). *Efter svensk modell: LO, SAF och utbildningspolitiken 1944-90*. (1. uppl.) Umeå: Boréa.
- Montgomery, J., (1991) "Social Networks and Labor-Market Outcomes: Toward an Economic Analysis" *The American Review*, Vol. 81, No. 5 (Dec., 1991), pp. 1408-1418
- Myndigheten för yrkeshögskolan (2010) *Årsredovisning 2010*
- Mårtensson, K. & Wennemo, I. (2007) "Yrkesutbildningarna i gymnasieskolan – problem och förtjänster" i Olofsson (red.) *Utbildningsvägen- vart leder den?* SNS förlag. Stockholm
- Neunsinger, S. (2001). *Die Arbeit der Frauen - die Krise der Männer: die Erwerbstätigkeit verheirateter Frauen in Deutschland und Schweden 1919-1939 = Women's work - men's crisis*. Diss. Uppsala : Univ., 2001. Uppsala.
- Nilsson, A. & Svärd, B. (1991). *The quantitative development of vocational education in Sweden 1950-1990*. Lund: Univ. Dep. of Economic history.
- Nilsson, A. (2008). *Yrkesutbildningen i Sverige 1850-1910*. Uppsala: Fören. för svensk undervisningshistoria.
- Nordström Skans, O. (2009) "Varför är den svenska ungdomsarbetslösheten så hög?" Rapport till Finanspolitiska rådet 2009/6
- North, D.C. (2005). *Understanding the process of economic change*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- North, D.C. (1981). *Structure and change in economic history*. New York: Norton.
- North, D.C., Wallis, J.J., and Weingast, B.R. (2006) *A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Mercatus Centre, George Mason University, Working Paper 75.
- Nycander, S. (2007), "What Made America Go to the Right, Sweden to the Left? On the Importance of Labor Law", *American Studies in Scandinavia*, 39:1

- Olofsson, J. (2007) "Utbildning – vägen till frälsning?" i Olofsson (red.) *Utbildningsvägen- vart leder den?* SNS förlag. Stockholm
- Olofsson, J. (2005). *Svensk yrkesutbildning: vägval i internationell belysning.* (1. uppl.) Stockholm: SNS förlag.
- Olofsson, J. (2003) "Grundläggande yrkesutbildning och övergången skola-arbetsliv – en jämförelse mellan olika utbildningsmodeller", IFAU Rapport 2003:8, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Uppsala
- Olofsson, J. & Wadensjö, E. (2009) *Arbetsmarknadspolitik – Förändrade förutsättningar och nya aktörer.* SNS förlag. Stockholm.
- Olsson, L. (1980). *Då barn var lönsamma: om arbetsdelning, barnarbete och teknologiska förändringar i några svenska industrier under 1800- och början av 1900-talet.* Diss. Lunds universitet. Tidens förlag. Stockholm.
- Ostrom, E (2000) "Social capital: a fad or a fundamental concept?" i Dasgupta, & Serageldin, *Social Capital: A Multifaceted Perspective.* Washington DC: World Bank.
- Petersson, O., Hermanson, J., Micheletti, M., Teorell, J. & Westholm, A. (1998) *Demokrati och medborgarskap.* SNS förlag. Stockholm
- Pettersson, L. (2008) "Arbetslinje eller utbildningslinje? Om övergången från skola till arbete i Sverige". I Olofsson & Panican (red) *Ungdomars väg från skola till arbetsliv – nordiska erfarenheter.* Nordiska ministerrådet TemaNord 2008:584. Köpenhamn.
- Pierson, P. (2004). *Politics in time: history, institutions, and social analysis.* Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Piore, M.J. (red.) (1979). *Unemployment and inflation: institutionalist and structuralist views.* White Plains, N. Y.
- Pissarides, C. A. (1979) "Job Matchings with State Employment Agencies and Random Search" *The Economic Journal.* Vol. 89, No. 356 (Dec., 1979), pp. 818-833
- Prop. 2008/09:199, *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*
- Prop. 1995/96:145, *Kvalificerad yrkesutbildning m.m.*
- Prop. 1990/91:18, *Om ansvaret för skolan*
- Prop. 1990/91:85, *Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen*
- Prop. 1987/88:102, *Om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan*
- Prop. 1955:139, 1955 års riksdag. Kungl. Maj:ts proposition Nr 139
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community.* New York: Touchstone.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- Quibria, M.G. (2003). "The Puzzle of Social Capital A Critical Review." *Asian Development Review*, vol. 20, no. 2, pp.19-39.
- Rees, A., (1966). "Information network in labor." *American Economic Review* 56, 559-566
- Rosen, S. (1972) "Learning and experience in the labour market", *The Journal of Human Resources*, Vol. VII. (3), 326-342
- Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ryan, P. (2001) "The School-to-Work Transition: A Cross-National Perspective", *Journal of Economic Literature*, Vol. 39, No. 1 (Mar., 2001), pp. 34-92
- Sandin, B. (1997). "In the large factory towns": child labour legislation, child labour and school compulsion.", *Industrious children / edited by Ning de Coninck-Smith, Bengt Sandin and Ellen Schrumpf*. (S. 17-46).
- Schröder, L. (2004) "The role of youth programmes in the transition from school to work", IFAU Working Paper 2004:5, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Uppsala
- Schröder, L. (2000) "Ungdomsarbetslösheten i ett internationellt perspektiv", IFAU Rapport 2000:4, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Uppsala
- Schröder, L. (1991). *Springpojkar och språngbrädor: om orsaker till och åtgärder mot ungdomars arbetslöshet*. Avhandling. Uppsala : Univ.
- Schön, L. (2000). *En modern svensk ekonomisk historia: tillväxt och omvandling under två sekel*. (1. uppl.) Stockholm: SNS förl..
- Skedinger, P. (2007) "The Design and Effects of Collectively Agreed Minimum Wages: Evidence from Sweden", IFN Working Paper No. 700, Institutet för näringslivsforskning. Stockholm
- Skedinger, P. (2006) "Minimum wages and employment in Swedish hotels and restaurants", *Labour Economics* 13, 259-290
- Schrumpf, E. (1997) "From full-time to part-time: Working children in Norway from the nineteenth to the twentieth century", *Industrious children / edited by Ning de Coninck-Smith, Bengt Sandin and Ellen Schrumpf*. (S. 47-78).
- Skolverket (2000) *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, Rapport nr. 187, Stockholm.
- Sociala meddelanden (1946) Årg. 1946, Socialstyrelsen
- Sociala meddelanden (1954) Årg. 1954, Socialstyrelsen
- Sociala meddelanden (1956) Årg. 1956, Socialstyrelsen
- Sociala meddelanden (1959) Årg. 1959, Socialstyrelsen
- Sociala meddelanden (1964) Årg. 1964, Socialstyrelsen
- Sobel, J. (2002). Can We Trust Social Capital. *Journal of Economic Literature* , pp. 139-154.

- Solow, R. M. (2000). "Notes on Social Capital and Economic Performance" i Dasgupta, & Serageldin, *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington DC: World Bank.
- SOU 1954:11 *Yrkesutbildningen*
- SOU 1939:13 *Rationaliseringsutredningens betänkande, del1*, Statens offentliga utredningar 1939:13
- SOU 1939:14 *Rationaliseringsutredningens betänkande, del2*, Statens offentliga utredningar 1939:14
- SOU 1938:26 *Betänkande och förslag angående centrala verkstadsskolor m.m.*
- SOU 1938:54 *Betänkande med utredning och förslag angående Överstyrelse för yrkesutbildning.*
- SOU 1935:6 *Åtgärder mot arbetslösheten*, arbetslöshetslöshetsutredningens betänkande II, Socialdepartementet
- SOU 1934:11 *Utredning angående åtgärder för bekämpande av ungdomsarbetslösheten*, Statens offentliga utredningar, 1934:11
- Stanfors, M. (2007a). *Mellan arbete och familj: ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*. Stockholm: SNS förlag.
- Stanfors, M. (2007b) "Utbildningsexpansionen under 1900-talet" i Olofsson (red.) *Utbildningsvägen- vart leder den?* SNS förlag. Stockholm
- Statskontoret (2001) "Särskilda ungdomsåtgärder? – om kommunala ungdomsprogrammet och utvecklingsgarantin" Statskontoret rapport 2001:4. Stockholm
- Stearns, P. N. (1975) *Lives of labour: work in a maturing industrial society*. London: Croom Helm.
- Stiglitz, J. E. (2000). Formal and informal institutions. i P. Dasgupta, & I. Serageldin, *Social Capital. A Multifaceted Perspective*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Stolle, D. (2001). Clubs and congregations: the benefit of joining organizations. i K. S. Cook, *Trust in Society*. New York: Russell Sage Foundation.
- Svedberg, L. & Trädgårdh, L. (2008) "Det civila samhället, ungdomarna och välfärden." i *Konsten att bry sig om. Föreningslivets betydelse för unga, kommunerna och staten. Ungdomsstyrelsens skrifter 2008:7*
- Svedberg, L. & Trädgårdh, L. (2007) "Ungdomar, civilsamhälle och välfärd." i Fokus 07. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Svensson, L. (1995a). *Closing the gender gap: determinants of change in the female-to-male blue collar wage ratio in the Swedish manufacturing 1913-1990*. Diss. Lund : Univ.. Lund.
- Svensson, L. (1995b) "Befattningssegrering efter kön. Ett bidrag till förklaringen av lönegapet mellan kvinnliga och manliga kontorsanställda vid mitten av 1930-talet." *Historisk tidskrift*. 1995:3

- Sveriges officiella statistik (1912) "Berättelse om folkskolorna för år 1910." P. Undervisningsväsendet; Centraltryckeriet, Stockholm.
- Todd, S. (2007). "Breadwinners and Dependants: Working-Class Young People in England, 1918-1955", *International review of social history*, Vol. 52, p. 57-87
- Thelen, K. (2004). *How institutions evolve: the political economy of skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tåhlin, M. (2007) "Överutbildningen i Sverige – utveckling och konsekvenser" i Olofsson (red.) *Utbildningsvägen- vart leder den?* SNS förlag. Stockholm
- Ungdomsstyrelsen (2010) "Ung i dag 2010" Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:9. Stockholm.
- Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundation of trust*. New York: Cambridge University Press.
- Van der Linden, A.S.R. & Van der Velden, R.K.W. (1998) "The Effects of Unemployment and Mismatches on Future Job Match and Earnings" i Lange (red.) *Understanding the School-to-Work Transition: An International perspective*. Commack, New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Wallentheim, A. (1934) *Ungdomsarbetslösheten*. Stockholm: Frihet.
- Wegerman, L. (2008). *Försörd av sin hustru: genus, folklig praktik och medborgarskap i arbetslöshetshjälpen 1921-1939*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2008. Stockholm
- Williamson, O. E. (2000). The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature* , pp. 595-613.
- Zak, P. J. & Knack, S. (2001). "Trust and Growth." *The Economic Journal*, 111 (April), pp. 295-321.
- Åberg, R (2004) "Vilka jobb har skapats på den svenska arbetsmarknaden de senaste decennierna?" *Ekonomisk Debatt* nr 7, årgång 32.

Data

European and World Values Surveys four-wave integrated data file, 1981-2004, v.20060423, 2006. Surveys designed and executed by the European Values Study Group and World Values Survey Association. File Producers: ASEP/JDS, Madrid, Spain and Tilburg University, Tilburg, the Netherlands. File Distributors: ASEP/JDS and GESIS, Cologne, Germany.

Eurostat, Relative youth unemployment 1988-2007
Region Skåne, Folkhälsoenkät 2000, 2004 och 2008

SCB, Statistiska tabeller, Reviderad bearbetning av arbetskraftsundersökningen
1974:15, 1973:18, 1972:25, 1972:16, 1971:22, 1971:23, 1972:43

SCB, Sveriges statistiska databas, Arbetskraftsundersökningarna (AKU)
(www.scb.se 2010-04-19, 2010-10-14 och 2011-08-31)

SCB. Sveriges statistiska databas, Befolkningsstatistik (www.scb.se 2010-10-14)

SCB. Sveriges statistiska databas, Befolkningens utbildning (www.scb.se 2011-03-09)

SCB, Utbildning och forskning, Inträdet på arbetsmarknaden (www.scb.se 2009-09-09)

WORLD VALUES SURVEY 2005 OFFICIAL DATA FILE v.20090621, 2009. World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).

Hemsidor

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=3565668> 2011-05-20

<http://www.metrojobb.se/artikel/82/kallprat-bra-for-jobbrelationerna> 2011-05-20

<http://www.worldvaluessurvey.org> 2010-04-01

LUND STUDIES IN ECONOMIC HISTORY

- 55 Håkansson, Peter
Ungdomsarbetslösheten – om övergångsregimer, institutionell förändring och socialt kapital (Youth unemployment – transition regimes, institutional change and social capital), 2011
- 54 Henriques, Sofia Teives
Energy transitions, economic growth and structural change. Portugal in a long-run comparative perspective, 2011
- 53 Helgertz, Jonas
Immigrant Careers – Why Country of Origin Matters, 2010
- 52 Bohman, Magnus
Bonden, bygden och bördigheten. Produktionsmönster och utvecklingsvägar under jordbruksomvandlingen i Skåne ca 1700-1870 (Peasants, production patterns and paths of development during the agricultural transformation in Southern Sweden (Scania) ca 1700-1870), 2010
- 51 Waldenström, Daniel
Lifting All Boats? The Evolution of Income and Wealth Inequality over the Path of Development, 2009
- 50 Roubert, Carl-Johan
Småländsk världsindustri - en studie om entreprenörer och kluster 1950-2002, 2009
- 49 Örnberg, Lena
Bondens val - System, samspel och stödjande strukturer under moderniseringsprocessen i norra Thailand (Farmer's Choice - Systems, interaction and supporting structures during the modernisation process in Northern Thailand), 2008
- 48 Rönnqvist, Sofia
Från diversity management till mångfaldsplaner? Om mångfaldsidéns spridning i Sverige och Malmö (From Diversity Management to Diversity Plans? On the Spread of the Diversity Idea in Sweden and Malmö), 2008

- 47 Karlsson, Tobias
Downsizing: Personnel Reductions at the Swedish Tobacco Monopoly, 1915-1939, 2008
- 46 Enflo, Kerstin
Regional and Industrial Growth Patterns in 20th Century Western Europe, 2008
- 45 Axelsson, Tobias
Peasants and Policymakers, Agricultural transformation in Java under Suharto, 2008
- 44 Gustafsson, Fredrik
The Visible Palm: Market Failures, Industrial Policy and the Malaysian Palm Oil Industry, 2007.
- 43 Forsberg, Le Thanh
Defining Strong Ownership: Institutional Determinants and Stakeholder Interests in Vietnamese Development Planning, 2007.
- 42 Andera, Jan
Driving under the Influence – Strategic Trade Policy and Market Integration in the European Car Industry, 2007.
- 41 Krantz, Olle & Schön, Lennart
Swedish Historical National Accounts 1800—2000, 2007.
- 40 Lundh, Fay
Lönande lärande. Teknologisk förändring, yrkesskicklighet och lön i svensk verkstadsindustri omkring 1900 (Profitable Learning – Technological Change, Skills and Wages in the Swedish Engineering Industry around 1900) , 2007.
- 39 Abou-Zeinab, Ali
Commercial Banking and Economic Development, The Lebanese Experience 1856-1974, 2006.
- 38 Jönsson, Per Ingvar
Chaebol-företagen - en ”omöjlig” konfiguration i den sydkoreanska industrialiseringsprocessen (The Chaebol Conglomerate - An “Impossible” Configuration in the South Korean Industrialization Process), 2006.

- 37 Josephson, Camilla
Growth and Business Cycles -Swedish Manufacturing Industry 1952-2001, 2005.
- 36 Appelquist, Joakim
Informationsteknik och organisatorisk förändring - Teknik, organisation och produktivitet i svensk banksektor 1975-2003 (Information Technology and Organizational Change – Technology, Organization and Productivity in Swedish Banking Sector 1975-2003), 2005.
- 35 Green, Erik
Peasant production and limits to labour Thyolo and Mzimba Districts in Malawi, mid-1930s to late-1970s, 2005.
- 34 Saarinen, Jani
Innovations and Industrial Performance in Finland 1945 – 1998, 2005.
- 33 Lindgren, Mattias
Does schooling make sense? A household perspective on the returns to schooling for self-employed, farmers and employees in Egypt, 2005.
- 32 Lundh, Christer, Jonas Olofsson, Lennart Schön & Lars Svensson (eds.)
Wage Formation, Labour Market Institutions and Economic Transformation in Sweden 1860-2000, 2004.
- 31 Rytkönen, Paulina
Fruits of Capitalism, Modernisation of Chilean Agriculture 1950-2000, 2004.
- 30 Johansson, Kent
Child Mortality during the Demographic Transition. A Longitudinal Analysis of a Rural Population in Southern Sweden, 1766-1894, 2004.
- 29 Holmquist, Svante
Kapitalbildning i svensk industri 1870-1930 (Capital Formation in Swedish Industry 1870-1930), 2004.

- 28 Carlsson, Ellen
To Have and to Hold: Continuity and change in property rights governing water resources among the Meru of Tanzania and the BaKgatla of Botswana; 1925-2000, 2003.
- 27 Abdulsomad, Kamaruding
Building technological capabilities of local auto parts firms under contrasting industrial policies : a comparative study of Malaysia and Thailand 1960-2000, 2003.
- 26 Bengtsson, Henrik
Ålder och ekonomisk omvandling. Sveriges tillväxthistoria i ett demografiskt perspektiv, 1890-1995 (Age and Economic Transformation. Sweden's History of Economic Growth in a Demographic Perspective, 1890-1995), 2003.
- 25 Andersson, Martin
Bending the Kuznets Curve - Wrenching and Levelling Forces during Agricultural Transformation in Taiwan and Chile, 2003.
- 24 Sandal, Jan-U.
Jakten på Entreprenøren. Kan Joseph A. Schumpeters teori benyttes til å identifisere og differensiere entreprenører i det 21. århundrede? (In Search of the Entrepreneur. Can Joseph A. Schumpeter's theory be used to identify and differentiate between entrepreneurs in the 21st century), 2003.
- 23 Öberg, Klas
Pharmacy Regulation in Sweden. A New Institutional Economic Perspective, 2003
- 22 Stanfors, Maria
Education, Labor Force Participation and Changing Fertility Patterns. A Study of Women and Socioeconomic change in Twentieth Century Sweden, 2003.
- 21 Klinthäll, Martin
Return Migration from Sweden 1968-1996, 2003.

- 20 Olsson, Mats
Storgodsdrift. Godsekonomi och arbetsorganisation i Skåne från dansk tid till mitten av 1800-talet (Manorial Economy and Corvée Labour in Early Modern Scania), 2002.
- 19 Kander, Astrid
Economic growth, energy consumption and CO2 emissions in Sweden 1800-2000, 2002.
- 18 Rauhut, Daniel
Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997 (Poor Relief, Social Assistance and the View on Poverty in Sweden 1918-1997), 2002.
- 17 Schånberg, Ingela
Genus och utbildning. Ekonomisk-historiska studier i kvinnors utbildning ca 1870-1970 (Gender and Education. Economic History Studies in Women's Education ca. 1870 to 1970), 2002.
- 16 Svensson, Patrick
Agrara entreprenörer. Böndernas roll i omvandlingen av jordbruket i Skåne ca 1800-1870 (Agrarian Entrepreneurs. The Role of the Peasants in the Transformation of Agriculture in Scania, 1800-1870), 2001.
- 15 Bevelander, Pieter
Immigrant Employment Integration and Structural Change in Sweden, 1970 – 1995, 2000.
- 14 Lobell, Håkan
Växelkurspolitik och marknadsintegration. De utländska växelkurserna i Sverige 1834–1880 (Exchange Rate Policy and Market integration. Foreign Exchange Rates in Sweden 1834-1880), 2000.
- 13 Dribe, Martin
Leaving Home in a Peasant Society. Economic Fluctuations, Household Dynamics and Youth Migration in Southern Sweden, 1829-1866, 2000.
- 12 Thorburn, Thomas
Economic of Transport: the Swedish Case 1780-1980, 2000.

- 11 Ankarloo, Daniel
“Institutions”, What Is In a Word? A Critique of the New Institutional Economics, 1999.
- 10 Iglesias, Edgar
Welfare, Security and the Level of Fertility: A Global Analysis, 1985 and 1995, 1999.
- 9 Scott, Kirk
The Immigrant Experience: Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970 – 1993, 1999.
- 8 Siriprachai, Somboon
Control and Rent-Seeking, The Role of the State in the Thai Cassava Industry, 1998.
- 7 Pei, Xiaolin
The Institutional Root of China’s Rural Industry and Gradual Reform, 1998.
- 6 Olofsson, Jonas
Arbetslöshetsfrågan i historisk belysning. En diskussion om arbetslöshet och social politik i Sverige 1830-1920 (The Unemployment Question in Historical Perspective. A Discussion on Unemployment and Social Policy in Sweden, 1830-1920), 1996.
- 4 Arlebäck, Sven Olof
Från ägarmakt under ansvar till företagsledaremakta. En studie över maktförskjutningen i tre svenska verkstadsaktiebolag (The Transition of Power from Shareholders to Top-Management. A Study of Three Swedish Engineering Firms), 1996.
- 3 Staffansson, Jan-Åke
Svenskt smör. Produktion, konsumtion och utrikeshandel 1861-1913 (Swedish Butter. Productivity, Consumption, and Foreign Trade, 1861-1913), 1995.
- 2 Bergström, Asta
Åtstramning och Expansion. Den ekonomiska politiken i Sverige 1971-1982 (Retrenchment and Expansion. Swedish Economic Policy 1971-1982), 1995.

- 1 Lundh, Christer (ed.)
 Population, Economy and Welfare. Scandinavian Population Studies,
 vol 10, 1995.
- 0 Ahlström, Göran
 Technological Development and Industrial Exhibitions 1850-1914.
 Sweden in an International Perspective, 1995.